

ЛЮДИНА, СУСПІЛЬСТВО, ДЕРЖАВА: ПРОБЛЕМИ ПОШУКУ БАЛАНСУ ІНТЕРЕСІВ В ЕРУ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Матеріали V Всеукраїнської
науково-практичної конференції

м. Миколаїв,
17 червня 2025 року

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Одеська юридична академія»
Миколаївський навчально-науковий інститут права
Науковий департамент студентської ради
Миколаївського навчально-наукового інституту права

ЛЮДИНА, СУСПІЛЬСТВО, ДЕРЖАВА: ПРОБЛЕМИ ПОШУКУ БАЛАНСУ ІНТЕРЕСІВ В ЕРУ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

*Матеріали V Всеукраїнської
науково-практичної конференції
м. Миколаїв, 17 червня 2025 року*

Миколаїв
«Іліон»
2025

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

В.о. директора Миколаївського навчально-наукового інституту права Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, професор ОЛЕКСАНДР КОЗАЧЕНКО (голова).

В.о. завідувача кафедри кримінального права та інших кримінально-правових дисциплін Миколаївського навчально-наукового інституту права Національного університету «Одеська юридична академія», доктор філософії (PhD) в галузі права, доцент ОЛЬГА МУСИЧЕНКО.

В.о. завідувача кафедри загальнотеоретичної, конституційної та цивілістичної юриспруденції Миколаївського навчально-наукового інституту права Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук, доцент ЛАРИСА ЧОРНОЗУБ.

В.о. завідувача кафедри гуманітарних дисциплін Миколаївського навчально-наукового інституту права Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат історичних наук, доцент НАТАЛІЯ СУГАЦЬКА

Друкується за наказом ректора НУ «Одеська юридична академія» професора О. В. Тодощака (наказ № 1217-75 від 13.05.2025 р.)

Людина, суспільство, держава: проблеми пошуку балансу
Л 93 інтересів в еру цифрових технологій: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції (17 червня 2025 року, м. Миколаїв) / за ред. професора О. Козаченка, доцентів О. Мусиченко, Л. Чорнозуб, Н. Сугацької. — Миколаїв : Іліон, 2025. — 464 с.

ISBN 978-617-534-745-4

До збірника матеріалів конференції увійшли тези доповідей, які стали предметом обговорення на пленарних і секційних засіданнях V Всеукраїнської науково-практичної конференції, яка проходила 17 червня 2025 року у Миколаївському навчально-науковому інституті права Національного університету «Одеська юридична академія». Навіть тезисне викладення змісту доповідей переконує в актуальності наукового дослідження проблем пошуку балансу інтересів людини, суспільства, держави в умовах цифровізації різних сторін суспільного життя.

Матеріали конференції можуть бути цікавими не тільки фахівцям з відповідних напрямків юриспруденції, але мають всі підстави для використання як практикуючими юристами в процесі здійснення правового регулювання суспільних відносин, так і студентами юридичних навчальних закладів для поглиблення фахових знань, а також всіма тими, хто не байдужий до проблем розвитку сучасного права.

УДК 340

ISBN 978-617-534-745-4

© Миколаївський навчально-науковий інститут права Національного університету «Одеська юридична академія», 2025

ПЕРЕДМОВА

Розвиток людства знаходиться на новому етапі свого цивілізаційного розвитку, який характеризується тотальною діджиталізацією. Поширення цифрових технологій не оминуло такі реалії людського буття як держава і право. Одночасно з позитивними змінами, які проявляються в оперативності прийняття рішень, швидкому доведенню їх адресату виконання, здійснення неупередженого контролю, ліквідації корупційних ризиків тощо, тотальна цифровізація детермінувала нові виклики, одним з яких є забезпечення справедливості в процесі як державного та місцевого управління, так і реалізації норм права. Одним з компонентів соціальної справедливості як парадигми державно-правового впливу виступає пошук і забезпечення балансу інтересів між трьома центральними суб'єктами юриспруденції – людини, суспільства і держави. Повномасштабна війна, яку 24 лютого 2022 року розпочала країна-агресор проти Української держави та Українського народу, ще більш активізувала потребу забезпечення соціальної справедливості з урахуванням додаткових викликів війни за власну свободу і незалежність. З урахуванням зазначеного уявляється, що запропонована Миколаївським навчально-науковим інститутом права Національного університету «Одеська юридична академія» для обговорення тема V Всеукраїнської науково-практичної конференції «Людина, суспільство, держава: проблеми пошуку балансу інтересів в еру цифрових технологій», яка відбулась 17 червня 2025 року в режимі дистанційного спілкування, уявляється актуальною та своєчасною.

Традиційно до всіх наукових заходів, які проводяться в Миколаївському навчально-науковому інституті права, підсумковий збірник тез складається з двох умовних частин. До однієї частини включені наукові напрацювання вже визнаних і відомих фахівців у сферах публічного та приватного права, наукові здобутки яких відомі не тільки в Україні, але й за кордоном. Іншу частину збірника утворюють праці молодих дослідників – тих, хто робить власні

перші кроки на шляху формування сучасної правосвідомості. Для наповнення саме цієї частини збірника активну роль відіграла Студентська рада Миколаївського навчально-наукового інституту права та Миколаївського юридичного фахового коледжу Національного університету «Одеська юридична академія». Крім різниці у рівні фахової підготовки, обидві групи авторів об'єднує те, що вони є небайдужими до проблем і перспектив розвитку сучасної української державності і права та пропонують власні підходи як до аналізу існуючих проблем, так і для шляхів їх вирішення. Слід допустити, що деякі з представлених тез молодих дослідників ще вимагають подальшого осмислення і опрацювання, можливо структурно вони не бездоганні, а деякі висновки узагальнюючого характеру потребують додаткової аргументації, однак, всі підпорядковуються загальному прагненню, яке потребує всілякого схвалення – пошук нових шляхів забезпечення балансу між інтересам людини, суспільства і держави в умовах подальшої цифровізації сфери теоретичної та прикладної юриспруденції.

Окремо хочеться наголосити на активній участі в конференції та формуванні збірника тез студентів Миколаївського юридичного фахового коледжу НУ «ОЮА», які одночасно з останнім етапом отримання загальної середньої освіти вважають за потрібне і знаходять можливість під керівництвом педагогічного складу долучитися до дискусій юридичного характеру.

Організаційний комітет, редакційна колегія щиро вдячні всім, хто в умовах повномасштабної війни виявили бажання і знайшли можливість надати матеріали для даного видання. Зацікавленість з боку наукової спільноти стверджує нас у бажанні продовжувати започатковане: надавати можливості для того, щоб ділитися власними науковими здобутками, знайомитися з напрацюваннями колег і приймати участь у дискусіях. Все це заради єдиної стратегічної мети – розбудова сучасної Української держави і права, які здатні забезпечувати баланс інтересів трьох найважливіших суб'єктів громадського буття: людини, суспільства і держави.

*Від імені редакційного комітету
професор Олександр КОЗАЧЕНКО*

Секція 1

ПОШУК БАЛАНСУ ІНТЕРЕСІВ ЛЮДИНИ, СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ В ПУБЛІЧНО-ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ

КОЗАЧЕНКО О.В.,

*доктор юридичних наук, професор,
в.о. директора Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

СОЦІАЛЬНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАЛАНСУ ІНТЕРЕСІВ ЛЮДИНИ, СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ В ПРОЦЕСІ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВПЛИВУ

Поряд з негативним досвідом людства, який пов'язаний з поширенням кримінальної протиправності й отриманням останньою ознак буденного прояву для значної кількості членів суспільства, накопичується і конструктивний досвід протидії кримінально протиправним проявам, зниження їх деструктивного впливу, нейтралізації небажаних наслідків їх поширення. Цей багатовіковий досвід являє собою реально існуючу систему правових цінностей, що відображається як у змісті нормативно-правових актів, так і правозастосовній діяльності уповноважених на протидію антисоціальним проявам суб'єктів. Кримінально-правовий вплив, як домінуючий правовий прояв протидії кримінальності (донедавна злочинності), вимагає чіткого визначення мети його здійснення.

На перший погляд, вирішення цього завдання не можна вважати занадто складним, виходячи з положень чинного кримінального закону. Так, в ч. 1 ст. 1 Кримінального кодексу України

визначаються основні завдання єдиного джерела кримінального права, яким виступає кримінальний закон, а саме: правове забезпечення охорони визначених і перерахованих соціальних цінностей (права і свободи людини і громадянина, власність, громадський порядок та громадська безпека, конституційний устрій України тощо), що знаходяться під охороною кримінального закону, та окреме завдання – запобігання кримінальним правопорушенням. Відразу привертає увагу система соціальних цінностей, яка потребує кримінально-правового захисту, серед яких виокремлюються соціальні цінності особистого (наприклад, права і свободи людини), соціального (громадський порядок, громадська безпека) державницького (конституційний устрій) характеру. Визначення таких завдань кримінального закону: охорона визначених найбільш цінних соціальних благ поряд із запобіганням посяганням на них, а відповідно і встановлення цілей застосування кримінального права, слід вважати абсолютно прийнятним. Натомість залишається невизначеним загальна мета застосування кримінального закону – той основний результат, який може бути досягнутий через вирішення поставлених перед кримінальним правом завдань.

Уявляється, що визначальною та всеохопною метою застосування кримінального права слід визнати соціальну справедливість, зміст якої вимагає свого окремого осмислення.

З морально-етичної точки зору соціальна справедливість є основним елементом відносин між людьми (соціальних відносин), який є похідним від рівних і справедливих можливостей кожного, а це, відповідно, людина, суспільство і держава, щодо реалізації потенціалу, яким наділений кожний з вказаних суб'єктів.

Взагалі категорія справедливості, на відміну від інших орієнтирів свідомості, передбачає не просту оцінку того або іншого явища, яке відповідає або не відповідає певній парадигмі (добро чи зло, правда чи брехня), а є співвідношенням між кількома (двома або більше) характеристиками, між якими і належить встановити етичну відповідність. Наприклад, гідному вчинку повинна відповідати заслужена нагорода, аморальна поведінка супроводжується суспільним осудом та, в деяких випадках, внутрішніми переживаннями – муками совісті. Таким чином, справедливість виражає ідею правильного, належного, адекватного порядку речей у суспільних

відносинах, який відповідає уявленням про призначення людини, її природні та невід'ємні права та обов'язки, соціальну обґрунтованість інтересів як самої людини, так і її соціального оточення та держави, яка виступає гарантом забезпечення стабільності таких взаємин.

У свій час Аристотель, який забезпечив наповнення терміна «справедливість» відповідним смисловим змістом, запропонував визначати справедливість як особливий відплатний, зрівняльний та розподільний стан, що дало змогу виділити три складові соціальної справедливості.

Відплата як акт справедливості характерна для ситуації, при якій покарання (відплата) цілком і повністю відповідає самому порушенню. Яскравими прикладами відплати як акту протосправедливості (сприйняття справедливості в ранні етапи розвитку людства) слід визнати існування таких доправових соціальних явищ як кровна помста та застосування принципу таліону. Враховуючи, що відплатним компонентом сприйняття справедливості на той момент і обмежувалось, немає підстав говорити про те, що за відсутності правового регулювання справедливість набуває ознак загальносоціальної мети здійснення впливу на людину, яка допустила девіантну поведінку.

Виникнення і поширення права як загальнообов'язкового регулятора суспільних відносин забезпечило змістовне розширення поняття справедливості, вивівши його у стан загальносоціального явища. Так, розподільна (дистрибутивна) справедливість визначає умови розподілу соціальних цінностей або правових наслідків у відповідності з тією соціальною роллю, яку відіграють суб'єкти дистрибутивних відносин, а зрівняльна (ретрибутивна) справедливість знаходиться в залежності від достоїнств, заслуг, ролі або інших соціально значущих якостей кожного суб'єкта.

Яскравим прикладом реалізації складових соціальної справедливості можна вважати призначення судом покарання за вчинення особою кримінального правопорушення. Зокрема, в процесі обрання виду та міри покарання суд формує засади відплати за вчинення кримінально протиправного діяння, дистрибутивна справедливість проявляється в індивідуалізації покарання залежно від ролі кожного правопорушника в процесі вчинення

кримінально караного діяння, а ретрибутивна справедливість проявляється в індивідуальній оцінці кожної особи правопорушника, врахування її соціальних, демографічних та інших важливих з точки зору оцінки такої особи характеристик. При цьому, в процесі призначення кримінально-правових заходів загалом і, відповідно до наведеного прикладу, покарання зокрема, оцінка правопорушника та його вчинку здійснюється державою в особі суду з урахуванням правової позиції потерпілого, його представників, інших зацікавлених осіб, які відносяться до представників суспільства. Відповідно, можна зробити обґрунтований висновок, що в процесі призначення покарання всі зацікавлені суб'єкти, а це людина в особі правопорушника, суспільство та держава мають інтереси та правові можливості на досягнення відплатного, зрівняльного та розподільного стану, який може визначатися як стан соціальної справедливості.

З точки зору загальнотеоретичної юриспруденції соціальна справедливість розглядається як відповідність між правами та обов'язками, між діянням та відданням (позбавленнями), між працею та винагородою. Соціальна справедливість в умовах домінування принципу верховенства права в кримінальному праві є більш складним явищем, ніж у традиційному для радянських часів розумінні відповідності між злочином (кримінальним правопорушенням) і покаранням. Сучасний підхід до аналізу інструментальних характеристик кримінально-правових заходів вимагає зосередження уваги на наступних напрямках забезпечення відповідності. По-перше, відповідність між кримінально протиправним діянням і примусовими кримінально-правовими заходами, які застосовуються до особи, що його вчинила. По-друге, відповідність між шкодою, завданими збитками і заходами реституційно-компенсаційного характеру. По-третє, відповідність між позитивною посткримінальною поведінкою та реабілітаційно-заохочувальними заходами (звільнення від кримінальної відповідальності та покарання або його відбудовання). При цьому парадигмою пошуку зазначених відповідностей є узгодженість інтересів людини, суспільства і держави.

Осмислення прояву соціальної справедливості в процесі застосування кримінально-правових заходів приводить до висновку, що застосування кримінально-правового впливу повинно супроводжуватися або відновленням стану соціальної справедливості, який був порушений вчиненням діянням з ознаками кримінального правопорушення, що досягається застосуванням примусових кримінально-правових заходів, необхідних і достатніх в певних умовах вчинення кримінально протиправного діяння, або формуванням стану соціальної справедливості шляхом застосування реабілітаційно-заохочувальних заходів за результатом справедливої оцінки посткримінальної поведінки особи.

У той же час слід враховувати, що кожному виду кримінально-правового заходу притаманні спеціальні, тактичні по відношенню до загальної мети, цілі їх застосування, в яких відображається особливості правового впливу певного кримінально-правового заходу, його інструментального призначення в процесі регулювання кримінальних правовідносин. Так, наприклад, соціальна справедливість, як загальна мета застосування покарання, супроводжується досягненнями таких цілей правового впливу як кара, виправлення, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими (спеціальна превенція), так і іншими особами (загальна превенція).

МУСИЧЕНКО О.М.,

*PhD, доцент, в.о. завідувача кафедри кримінального права
та інших кримінально-правових дисциплін Миколаївського
навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

РОЗШИРЕННЯ ВИДІВ ТА ПІДСТАВ ОСОБЛИВИХ ПОРЯДКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ШЛЯХ ДО ЗБАЛАНСУВАННЯ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ, СУСПІЛЬСТВА ТА УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

У розділі VI Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) міститься досить велика кількість окремих глав, які регламентують особливі порядки кримінального провадження. Крім того, в інших розділах або главах КПК України також містяться норми, які додатково регулюють специфічні ситуації в кримінальному провадженні (наприклад, глава 30, розділ IX-1), що також можна віднести до особливих порядків кримінального провадження. Особливі порядки кримінального провадження – це специфічні процедури розгляду, які відрізняються від загального порядку кримінального провадження загалом, або встановлюють додаткові правила кримінального провадження у окремих ситуаціях.

Особливі порядки кримінального провадження запроваджуються для оптимізації кримінального процесу (наприклад, кримінальне провадження на підставі угод, у формі приватного обвинувачення, спрощене провадження щодо кримінальних проступків), або задля посилення прав так званих «вразливих» осіб, які потребують додаткового захисту (кримінальне провадження щодо неповнолітніх, щодо застосування примусових заходів виховного характеру), чи обумовлені правовими імунітетами певних категорій осіб, які виконують особливі функції в державі (кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб). Особливі порядки кримінального провадження також можуть бути пов'язані зі специфікою предмета кримінального правопорушення (кримінальне

провадження, що містить відомості, пов'язані з державною таємницею) або місцем його вчинення (на території дипломатичних представництв, консульських установ України, на судах), або в особливих умовах (наприклад, воєнного стану) чи за особливих обставин (щодо діяння, кримінальна протиправність якого встановлена законом, що втратив чинність).

Сьогодні ми спостерігаємо ситуацію, коли невпинно розширюється як коло видів особливих порядків кримінального провадження, так і підстав для застосування уже усталених на практиці особливих порядків провадження.

Так, наприклад, виникла необхідність доповнити розділ VI КПК України главою 36-1 «Кримінальне провадження щодо діяння, кримінальна протиправність якого була встановлена законом, що втратив чинність» у зв'язку з тим, що перед державою виникла потреба у чіткому механізмі закриття справ, якщо діяння декриміналізовано, і водночас у забезпеченні прав осіб, які були притягнуті до кримінальної відповідальності. Відтепер чітко регулюється ситуація, коли підозрюваний/обвинувачений заперечує проти закриття кримінального провадження з підстави, передбаченої п. 4-1 ч. 1 ст. 284 КПК України (раніше декриміналізація діяння означала лише закриття провадження, не зважаючи на думку підозрюваного/обвинуваченого), суд зобов'язаний розглянути матеріали і може закрити провадження за інших підстав (п. 1, 2 ч. 1 ст. 284 або п. 1-2 ч. 2 ст. 284 КПК України) або винести виправдальний вирок. На цьому прикладі бачимо реалізацію державою принципу презумпції невинуватості в контексті посилення захисту прав підозрюваного/обвинуваченого.

Також не так давно до розділу VI КПК України була внесена окрема глава 37-1 «Кримінальне провадження щодо застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру у спеціальному порядку». Закон України № 4111-IX від 4 грудня 2024 року, яким були внесені відповідні зміни, було прийнято з метою забезпечення виконання Україною взятих на себе зобов'язань з імплементації Рекомендації Ради Організації економічного співробітництва та розвитку щодо подальшої боротьби з підкупом іноземних посадових осіб у міжнародних ділових операціях та запровадження ефективного механізму притягнення юридичних

осіб до відповідальності, який відповідатиме Конвенції ОЕСР про боротьбу з підкупом іноземних посадових осіб у міжнародних ділових операціях. Провадження щодо юридичних осіб у спеціальному порядку – це свого роду автономний порядок провадження, без участі фізичної особи, яка від імені та/або в інтересах юридичної особи вчинила кримінальне правопорушення. Такий новий порядок регулює підстави для провадження щодо юридичної особи в спеціальному порядку, процедуру досудового та судового провадження, питання застосування заходів забезпечення до юридичних осіб (у вигляді обмежень діяльності юридичної особи), порядок оскарження рішень та виконання рішення за результатами провадження у спеціальному порядку. Звичайно, держава в цьому випадку зацікавлена в дієвості застосування кримінально-правових заходів щодо юридичних осіб, тому в Україні була запроваджена нова диференційована форма (зауважимо, що до цього часу заходи щодо юридичних осіб на практиці застосовувались досить рідко, і не в останню чергу через недоліки нормативного регулювання процедури, яка відбувалась лише паралельно з провадженням щодо фізичної особи). Тому вважаємо, що підстави для застосування провадження щодо юридичних осіб в спеціальному порядку в подальшому будуть розширюватися, адже на сьогодні ця диференційована форма можлива лише тоді, коли діяння пов'язані з окремими кримінальними правопорушеннями (ст. 209 (Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом), ст. 369 (Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі), ст. 369-2 (Зловживання впливом)), які вчиняються стосовно окремих службових осіб – посадових осіб іноземних держав. Але зацікавленість держави в тому, щоб усі юридичні особи зазнавали необхідного кримінально-правового впливу, за наявності досить широкого переліку підстав, що визначені в кримінальному законі, є дуже ваговою. Водночас слід ураховувати і особливості участі представника, захисника юридичної особи (на сьогодні це нове поняття), які охоплювали б розширений перелік прав і процесуальних можливостей для сторони захисту при участі в такого роду провадженнях.

Окрім загалом нових порядків кримінального провадження, сьогодні законодавець розширює підстави для застосування мож-

ливостей тих диференційованих форм, які на практиці показали свою результативність. Так, Законом України № 4033-IX від 29.10.2024 розширено підстави для укладення угоди про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим. До прийняття даного закону угода про визнання винуватості могла бути укладена у провадженнях щодо особливо тяжких злочинів, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України, за умови викриття особою підтвердженими доказами іншої особи у вчиненні злочину, теж підслідного НАБУ. Сьогодні ж у провадженнях щодо будь-яких корупційних правопорушень укладення угоди можливе, але за наявності відповідних умов: викриття підозрюваним чи обвинуваченим іншої особи (осіб) у вчиненні будь-якого корупційного кримінального правопорушення чи кримінального правопорушення, пов'язаного з корупцією, що підтверджено конкретними доказами, а також повне або часткове відшкодування підозрюваним/обвинуваченим завданого збитку або заподіяної шкоди (якщо такі збитки або шкода були завдані) (п. 2-1 ч. 4 ст. 469 КПК України). Якщо ж провадження відбувається щодо корупційного кримінального проступку, нетяжкого або тяжкого корупційного злочину, або кримінального правопорушення, пов'язаного з корупцією, але без ознак співучасті, то умовою для укладення угоди про визнання винуватості може бути лише повне відшкодування завданого збитку або заподіяної шкоди (якщо таких збитків або шкоди було завдано) (п. 3 ч. 4 ст. 469 КПК України).

Звичайно, держава зацікавлена у швидкому розкритті корупційних кримінальних правопорушень, тому відбулося розширення підстав для угод про визнання винуватості. Водночас треба враховувати і негативні наслідки цієї процедури, незважаючи на досить детально прописаний процесуальний порядок укладення угод про визнання винуватості: можливість зловживань, укладення «вигідних» угод з впливовими особами; недовіра суспільства до угод з корупціонерами, що сприймається пересічними громадянами як до способу «ухилення» від кримінальної відповідальності. Тому задля усунення можливих негативних наслідків та для забезпечення балансу інтересів держави і суспільства слід більш детально врегулювати на практиці питання перевірки критеріїв

допустимості угод щодо корупційних кримінальних правопорушень, забезпечити публічність судових рішень про затвердження таких угод, таким чином посилити контроль суспільства.

Таким чином, головні цілі диференційованих форм кримінального провадження є такі: покращити ефективність кримінального провадження, зменшити навантаження на правоохоронні органи і суди та зберегти ресурси. Розширення підстав для їх застосування може мати як позитивні (наприклад, прискорення розгляду кримінальних проваджень, зменшення навантаження на судову систему), так і негативні наслідки (наприклад, обмеження прав учасників процесу, зниження рівня гарантій правосуддя). Тому постійні зміни до норм, які регулюють особливі порядки кримінального провадження, ілюструють намагання законодавця забезпечити баланс інтересів держави, суспільства з одного боку, та прав і законних інтересів учасників кримінального провадження – з іншого.

ВАСИЛЯКА О.К.,

*к.ю.н., доцентка кафедри кримінального права
та інших кримінально-правових дисциплін*

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПРОБЛЕМА ВЕРБУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ДІТЕЙ У ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТАХ: ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Феномен використання дітей у збройних конфліктах має складну етіологію, що зумовлюється комплексом соціально-економічних, політичних та психологічних чинників. Основні причини вербування дітей включають: розлучення з родиною внаслідок війни, коли діти, які втратили батьків або були відокремлені від них, стають уразливими для рекрутерів; критичний рівень бідності та відсутність альтернативних можливостей для виживання; примусове вербування через викрадення дітей зі шкіл, сіл чи таборів біженців; ідеологічну індоктринацію, яка використовує релігійні, націоналістичні чи політичні мотиви [2, с. 4–5]. Особливу

роль відіграють психологічні особливості дітей, які зумовлюють їхню підвищену схильність до сугестивного впливу та маніпуляцій. Діти легше піддаються ідеологічній обробці, не здатні повною мірою усвідомлювати ризики та наслідки своїх дій, що робить їх привабливими об'єктами для вербування [1, с. 507].

Поширення легкої стрілецької зброї, яка не вимагає значних фізичних зусиль для використання, суттєво сприяло залученню дітей до безпосередньої участі у бойових діях.

Психологічний вплив участі у збройних конфліктах на дітей є надзвичайно деструктивним та має тривалі, часто незворотні наслідки. Діти-солдати піддаються комплексній травматизації, яка руйнує усі аспекти їхнього психічного розвитку та формування особистості. Дослідження демонструють, що постійне перебування в травматичних умовах бойових дій, споглядання насильства та безпосередня участь у ньому викликають підвищену активацію симпатичної нервової системи, що проявляється у стані постійної гіпернастороженості, вегетативних реакціях (тахікардії, підвищеному потовиділенні, тремтінні), порушеннях сну та неможливості розслабитися навіть у безпечних умовах.

Варто зауважити, що вік дітей, які потрапляють до збройних формувань (часто 6–15 років), є критичним для формування моральних цінностей, соціальних навичок та особистісної ідентичності [3, с. 395–396]. Порушення нормального процесу соціалізації в цьому віці має незворотний характер, оскільки замість засвоєння просоціальних норм та цінностей відбувається інкорпорація насильницьких моделей поведінки, які стають частиною самосприйняття дитини. Військові формування цілеспрямовано використовують цю психологічну вразливість, нав'язуючи дитині нову ідентичність – ідентичність бійця, що супроводжується жорстокими ініціаціями, які включають примус до вбивства, ритуальне приниження, фізичні тортури.

Надзвичайно деструктивним фактором є систематичне використання психоактивних речовин для контролю над дітьми-солдатами. Для подолання природного страху перед боєм, підвищення агресивності та зниження здатності до співпереживання дітей часто примушують вживати алкоголь, наркотики, амфетаміни та інші психотропні засоби [4, с. 423–425].

Міжнародно-правовий захист дітей від використання у збройних конфліктах ґрунтується на комплексі документів, включаючи Женевські конвенції та Додаткові протоколи до них, Конвенцію про права дитини 1989 року та Факультативний протокол щодо участі дітей у збройних конфліктах, Римський статут Міжнародного кримінального суду, а також конвенції Міжнародної організації праці [5, с. 64]. Ці документи встановлюють мінімальний вік для вербування та участі у збройних конфліктах (15 або 18 років, залежно від документа), забороняють примусове вербування дітей та зобов'язують держави вживати всіх можливих заходів для запобігання участі дітей у бойових діях.

Виявляються системні проблеми правового регулювання захисту дітей від експлуатації під час збройних конфліктів. Незважаючи на існування комплексної міжнародно-правової бази (Женевські конвенції, Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах, Римський статут МКС), спостерігається суттєвий розрив між нормативним закріпленням заборон та їх ефективною імплементацією. Ключовою проблемою залишається відсутність дієвих механізмів моніторингу та контролю за дотриманням вікових обмежень щодо вербування, особливо на територіях зі слабкими державними інституціями та в зонах збройних конфліктів.

Нагальним викликом для міжнародного права є врегулювання статусу дітей-комбатантів у випадку їх затримання. Попри міжнародний консенсус щодо необхідності розглядати таких дітей насамперед як жертв, продовжують фіксуватися масові порушення стандартів ювенальної юстиції, зокрема випадки утримання дітей у місцях несвободи без належного правового захисту. Юридично недостатньо врегульованим залишається питання індивідуальної кримінальної відповідальності дітей, які вчинили злочини під примусом або внаслідок маніпуляцій.

Для подолання наявних правових прогалин необхідно запровадити універсальну юрисдикцію щодо злочинів, пов'язаних з вербуванням та використанням дітей у збройних конфліктах, посилити механізми притягнення до відповідальності командирів та інших відповідальних осіб, відмовитись від практики амністій за такі

злочини. Особливу увагу слід приділити розробці спеціалізованих протоколів документування порушень прав дітей у зонах конфліктів та впровадженню уніфікованих стандартів реабілітації дітей, які постраждали від експлуатації під час збройного конфлікту. Лише комплексна взаємодія правових механізмів із соціально-економічними та психологічними інтервенціями забезпечить ефективний захист дітей від їх використання у збройних конфліктах.

Використані джерела:

1. Abbott A.B. Child Soldiers – the Use of Children as instrument of War. *Suffolk Transnational Law Review*. 2000. Vol. 23, Issue 2. P. 499-537.
2. Child Soldiers / ICRC. Geneva, 2003. 29 p. URL: https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/icrc_002_0824.pdf (дата звернення: 11.04.2025).
3. Michałowska G. Problemy ochrony praw człowieka w konfliktach zbrojnych. Warszawa: Scholar, 2008. 426 s.
4. Tiefenbrun S. Child Soldiers, Slavery and the Trafficking of Children. *Fordham International Law Journal*. 2008. Vol. 31, Issue 2. P. 415–486. URL: <https://ir.lawnet.fordham.edu/ilj/vol31/iss2/6/> (дата звернення: 11.04.2025).
5. McKay S. Girls as 'Weapons of Terror' in Northern Uganda and Sierra Leonean Armed Groups. *Security Dialogue*. 2004. Vol. 35, No. 4. P. 465–480. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0967010604049519> (дата звернення: 11.04.2025).

ЧОРНОЗУБ Л.В.,

*канд. юрид. наук, доцентка, в.о. завідувача кафедри
загальної теоретичної, конституційної
та цивілістичної юриспруденції*

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

БУДАК К.Ю.,

студентка 3 курсу бакалаврату

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ СУДОВОЇ ФОТОГРАФІЇ І ВІДЕОЗАПИСУ У ПРАКТИЦІ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Розвиток людства, науково-технічний прогрес і прагнення до забезпечення справедливості призвели до створення нових інструментів для ефективного розслідування кримінальних правопорушень. Було створено потужні інструменти для фіксації і відтворення кримінальних подій, які значно полегшують процес розслідування і судового розгляду. Сучасні цифрові технології відкрили нові можливості для криміналістики, роблячи процес розслідування кримінальних правопорушень точнішим і доступнішим, а також покращуючи рівень захисту прав і свобод громадян. Від перших спроб зафіксувати події до сучасних технологій судової фотографії та відеозапису, людство розробляло й удосконалювало методи, які допомагають фіксувати докази та забезпечувати об'єктивність у правосудді.

Судова фотографія є частиною криміналістичної техніки та являє собою науково обґрунтовану систему методів, прийомів та правил використання фотографічних засобів для фіксації та аналізу об'єктів, що мають криміналістичне значення. Вона активно застосовується у сфері розшуку, досудового розслідування, судових експертиз та судочинства [1, с. 39]. Судова фотографія є однією з основних методик для документування місця події, доказів, а також стану потерпілих або підозрюваних. Зокрема, фотофіксація дозволяє зафіксувати не лише предмети на місці події, а й їх

взаємне розташування, що є важливим для розуміння механізму скоєння правопорушення.

Що ж стосується відеозапису, то він має переваги перед фотозйомкою. У процесі розслідування кримінальних правопорушень він застосовується для фіксації: статичної та динамічної інформації; аудіо- та візуальних даних, зокрема вербальної та невербальної поведінки допитуваних. Тобто, це безпосередньо сприяє наочному сприйняттю зафіксованих відомостей і дає можливість їх детального аналізу під час експертного дослідження [2, с. 320]. Відеозаписи можуть бути зроблені на етапі огляду місця події, під час обшуку, а також при проведенні слідчого експерименту. Сучасні технології дозволяють використовувати відеозапис з високою роздільною здатністю, що забезпечує точне відтворення деталей події. Зокрема, відеоаналітика може допомогти у розпізнаванні осіб або транспортних засобів, що були причетні до вчинення кримінального правопорушення.

Розвиток цифрових технологій зробив доступними різноманітні пристрої для фіксації доказів. У криміналістичній діяльності яскравими прикладами технічних засобів є action-камери та ендоскопи. Action-камери – це цифрові пристрої, що дозволяють ефективно фіксувати слідчі та розшукові дії, а також деякі судово-експертні дослідження. Основні переваги таких камер – це можливість отримати зображення на 360°, перегляд матеріалу під будь-яким кутом, економія ресурсів і можливість підводної зйомки. Їх використання доцільне в таких ситуаціях: 1) під час огляду місця події, коли важливо зафіксувати динамічну обстановку, наприклад, при ДТП або підпалах; 2) під час обшуку для фіксації всіх дій у тривимірному просторі; 3) при пред'явленні особи для впізнання; 4) під час слідчого експерименту. Ендоскопи також використовуються в криміналістиці, зокрема для розслідування контрабанди, пошуку наркотиків, зброї чи вибухівки. Ендоскоп – це оптичний прилад з освітлювальною системою для огляду внутрішніх поверхонь [3, с. 104-105].

Для дослідження матеріальних об'єктів і документування під час слідчих дій допомагає лазерний 3D сканер, який забезпечує комплексну фіксацію оточення, відображаючи зовнішній вигляд, форми, відстані між об'єктами, їх розташування та розміри. Завдяки

програмному забезпеченню, 3D сканер дозволяє швидко створити точну фотореалістичну модель ділянки місцевості, яку можна переглядати з будь-якого ракурсу [4, с. 196]. А високоякісні камери, дрони, спеціалізовані відеокамери з можливістю нічного бачення дозволяють отримувати чітке зображення навіть в умовах поганої видимості. Крім того, використання різних програмних засобів для обробки зображень і відео дозволяє зберігати їх у форматах, які можуть бути використані в суді для підвищення об'єктивності розслідування.

У Кримінальному процесуальному кодексі України ці інструменти фіксації згадуються у контексті збору доказів, проведення слідчих дій та використання технічних засобів. Наприклад, стаття 103 визначає форми фіксування кримінального провадження, серед яких є носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовані процесуальні дії. Ч. 2 ст. 104 визначає, що у випадку фіксування процесуальної дії під час досудового розслідування за допомогою технічних засобів, про це обов'язково зазначається у протоколі. Стаття 107 КПК України, у свою чергу, регулює застосування технічних засобів фіксування кримінального провадження. Вона встановлює, що рішення про фіксацію процесуальної дії за допомогою технічних засобів під час досудового розслідування приймає особа, яка проводить відповідну процесуальну дію. За клопотанням учасників процесуальної дії застосування технічних засобів фіксування є обов'язковим. Також, обов'язково фіксується за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів виконання ухвали слідчого судді, суду про проведення обшуку [5]. Важливо пам'ятати, що використання технічних засобів у кримінальному провадженні мають бути спрямовані на те, щоб забезпечити дотримання основних принципів кримінального провадження, захистити права та свободи людини, а також забезпечити законність та обґрунтованість процесуальних дій.

Судова фотографія та відеозапис стали важливими інструментами у процесі розслідування кримінальних правопорушень та значно покращили їх процес розслідування, надаючи слідчим і судовим органам потужні інструменти для документування доказів та відтворення подій. Ці технології дозволяють не тільки документувати події, але й створюють об'єктивні докази, що можуть бути

використані як на стадії слідства, так і під час судового розгляду справи. В умовах розвитку цифрових технологій, ці інструменти стали значно більш доступними та ефективними. Використання судової фотографії і відеозапису дає змогу досліджувати не тільки місце події, але й відтворювати хід кримінальних дій, що має безпосереднє значення для встановлення істини та підвищити точність і ефективність розслідувань, а також забезпечує прозорість процесу правосуддя.

Використані джерела:

1. Тіщенко В. В. Криміналістика: навчально-методичний посібник / В. В. Тіщенко, О. О. Подобний. Одеса: Юридика, 2022. С. 236.
2. Тюленев С. Застосування фотозйомки та відеозапису під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з рейдерством. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. № 31(1). С. 315–324.
3. Перлін С.І., Лозова С.М. Перспективи використання сучасних засобів фото- та відеозйомки під час розслідування злочинів. *Право і безпека*. 2020. № 3(78). С. 103–108.
4. Асаула О. Ю. Застосування сучасних технічних засобів у судовій фотографії. *Новітні кримінально-правові дослідження 2017*: зб. наук. пр. / відп. ред. д-р юрид. наук, проф. О. В. Козаченко. Миколаїв: Іліон, 2017. С. 194–198.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4651-17> (дата звернення: 28.04.2025).

КАЛИТАЄВ В.В.,

*аспірант кафедри кримінального права
та інших кримінально-правових дисциплін*

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

НЕКАРАЛЬНІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ У ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В ПРОЄКТІ КК УКРАЇНИ

Указом Президента України від 7 серпня 2019 року була створена Комісія з питань правової реформи, в рамках якої утворено шість робочих груп, однією з яких є група з питань розвитку кримінального права, до складу якої увійшли представники різних правових шкіл, які зарекомендували себе як найбільш шановні центри проведення фундаментальних наукових дослідження у сфері юриспруденції. В результаті численних фахових обговорень подальших шляхів осучаснення українського кримінального закону, більшість науковців України підтримали концептуальний підхід, відповідно до якого чинний кримінальний закон не може бути реформований шляхом внесення до нього точкових змін, а існує нагальна потреба його нової редакції. Звісно, в процесі подальшого обговорення проєкту кримінального закону в нього будуть вноситися зміни з урахуванням обґрунтованості висловлених пропозицій як науковців, так і практиків, але сформований і запропонований для фахового обговорення проєкт кримінального закону є цікавим як потенційний нормативно-правовий акт, що уособлює сучасні здобутки української кримінально-правової науки, як ті, що довели доцільність свого застосування, так і новели.

Корупційні кримінальні правопорушення, які визнаються підставами застосування кримінально-правових заходів (на думку членів Робочої групи, зовнішні форми здійснення кримінально-правового впливу доцільно характеризувати як кримінально-правові засоби), зосереджені в Книзі 9 «Кримінальні правопорушення проти держави та національної безпеки України», до складу якого входить Розділ 9.5 «Кримінальні правопорушення проти доброчесності у публічній сфері», який у свою чергу складається з підрозділів, які об'єднують окремо злочини та провини

(кримінальні проступки). У проєкті кримінального закону, на відміну від чинного, передбачено 9 типових санкцій за злочини 1–9 ступенів тяжкості, а також штраф як додаткове покарання за певні види злочинів (ст. 3.2.8). Відповідно, правові наслідки вчинення корупційних правопорушень передбачені в Загальній частині, яка містить спеціальний розділ 3.1 «Загальні положення про кримінально-правові засоби», в якому визначаються поняття та мета застосування кримінально-правового заходу, а також перелічуються сім видів таких заходів: 1) покарання; 2) засоби пробації; 3) засоби безпеки; 4) реституція чи компенсація; 5) конфіскація майна чи вилучення речі; 6) судимість; 7) кримінально-правові засоби щодо юридичної особи. Аналізуючи змістовні ознаки визначених в проєкті кримінального закону кримінально-правових заходів, можна зробити висновок, що запропонована система цих заходів складається з двох самостійних видів: каральні – кримінальна відповідальність (покарання, судимість) та некаральні – інші кримінально-правові засоби (ст. 3.1.3). Обрана тема дослідження вимагає зосередження на аналізі останнього із зазначених видів.

Заходи пробації, на відміну від чинного кримінального закону, де пробаційний нагляд розглядається в якості окремого виду покарання (п.7-1 ст. 51 КК України), у проєкті кримінального закону визначаються як додаткові відносно до покарання та судимості некаральні кримінально-правові заходи, які орієнтовані на підвищення ефективності необхідного і достатнього кримінально-правового впливу в процесі досягнення цілі кари під час реалізації призначеного покарання та після його відбування. Заходи пробації, як правові наслідки вчинення корупційних кримінальних правопорушень, змістовно характеризуються сукупністю двох видів обов'язків пробаційного характеру: наглядові та соціально-виховні, які можуть накладатися судом з урахуванням тяжкості вчиненого діяння та особи, яка його вчинила. Так, наприклад, до наглядових заходів пробації відносяться обов'язки періодично з'являтися для реєстрації до органу пробації, повідомляти про зміну місця свого проживання тощо (ч. 1 ст. 3.5.1). До соціально-виховних віднесені обов'язки щодо необхідності дотримання вимог пробаційної програми, обов'язкове працевлаштування тощо (ч. 2 ст. 3.5.1).

Засоби безпеки, відповідно до цілей їх застосування, спрямовані на урізноманітнення карального або заохочувального впливу на осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, та убезпечення інших осіб від негативного впливу особи, яка вчинила кримінально протиправне діяння. До засобів безпеки розробники проєкту кримінального закону віднесли: обмежувальні засоби, примусову психіатричну допомогу, оприлюднення інформації про засудження особи (ст. 3.6.1). Обмежувальні засоби як один із видів засобів безпеки полягають у забороні вчинення особою певних діянь, обмеженні її прав чи покладенні на неї додаткових обов'язків. Окремо слід підкреслити, що у випадку вчинення корупційних правопорушень суд зобов'язаний призначити наступні обмежувальні засоби: 1) обіймати певні посади, зокрема на громадських засадах; 2) брати участь у конкурсі на посади в органах державної влади чи органах місцевого самоврядування (ч. 7 ст. 3.6.2). Таким чином, на відміну від чинного кримінального закону, де обмежувальні заходи застосовуються виключно у випадку вчинення кримінально-протиправних діянь з ознаками домашнього насильства, в проєкті значно розширюється сфера застосування вказаних заходів, у тому числі і за рахунок публічної сфери, де вчиняється більшість кримінальних правопорушень корупційного характеру. Застосування засобів примусової психіатричної допомоги змістовно не відрізняється від чинного кримінального закону, яким передбачаються примусові заходи медичного характеру, що застосовуються до осіб, не залежно від кваліфікації вчиненого кримінально протиправного діяння, якщо особа, що його вчинила, визнана неосудною або обмежено осудною. Таким чином, вказаний вид засобів безпеки застосовується не залежно від кваліфікації діяння, а підстави для його застосування знаходяться у сфері характеристик особи, яка його вчинила. Третім видом засобів безпеки в проєкті кримінального закону визначається оприлюднення інформації про засудження особи, під яким розуміють розміщення інформації про засуджену особу, якщо така особа вчинила корупційне правопорушення, як у Єдиному державному реєстрі осіб, які вчинили корупційне або пов'язане з корупцією правопорушення, так і визначених судом державних або комунальних медіа (ст. 3.6.6).

Особливим видом некаральних кримінально-правових заходів в проєкті кримінального закону виділяється реституція та компенсація, які застосовуються у випадку вчинення кримінально протиправного діяння, внаслідок якого порушене особисте право потерпілої людини або спричинена шкода потерпій особі, територіальній громаді або державі (ст. 3.7.1). Враховуючи той факт, що корупційні кримінальні правопорушення з об'єктивної сторони, завжди заподіюють немайнову шкоду і можуть заподіювати матеріальну шкоду, даний вид кримінально-правового заходу слід розглядати в якості некарального правового наслідку вчинення зазначеної групи кримінально протиправних діянь.

Ще одним видом некаральних кримінально-правових заходів в проєкті кримінального закону визначається конфіскація майна чи вилучення речі (Розділ 3.8). Конфіскація майна полягає в примусовому безоплатному відчуженні грошей, майнових прав або іншого майна, яке належить засудженій особі на праві власності, а вилучення речі полягає в примусовому безоплатному відчуженні речі, яка не належить засудженій особі на праві власності, при цьому і конфісковане майно, і вилучені речі передаються до Державного фонду відшкодування шкоди потерпілим. У чинному кримінальному законі вказаному заходу відповідає спеціальна конфіскація, яка, на відміну від проєкту, не передбачає диференціацію на конфіскацію і вилучення, а є монотиповим кримінально-правовим заходом. Уявляється, що конфіскація майна і вилучення предмета є не просто заходом, що може застосовуватися до осіб, які вчинили корупційне правопорушення, але повинен розглядатися в якості найбільш дієвого заходу, спрямованого на позбавлення економічної доцільності вчинення корупційних кримінальних правопорушень.

Кримінально-правові засоби щодо юридичної особи (Розділ 3.11) застосовуються судом за наявності підстав, передбачених законом, та незалежно від притягнення до кримінальної відповідальності фізичної особи, яка діяла на користь або з використанням юридичної особи. Загальновідомо, що значна кількість корупційних правопорушень вчиняється таким способом, при якому сам правопорушник неправомірну вигоду безпосередньо не отримує, що значно ускладнює доведення його вини, а для цього викорис-

товуються рахунки та інші господарські можливості юридичних осіб. Відповідно, зазначений вид некаральних кримінально-правових заходів може застосовуватися в якості правового наслідку вчинення корупційного правопорушення за вказаних умов, більш того, він є дієвим у протидії кримінально караної корупції.

Підсумовуючи, можна зробити загальний висновок, що всі передбачені проєктом кримінального закону некаральні кримінально-правові заходи: засоби пробації, засоби безпеки, реституція чи компенсація, конфіскація майна чи вилучення речі, кримінально-правові засоби щодо юридичної особи, за визначених законом умов та підстав, повинні розглядатися в якості правових наслідків вчинення корупційних кримінально протиправних діянь.

БАРДА Т.С.,

*студентка 3 курсу Миколаївського юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.*

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ІНСТИТУТУ СУДУ ПРИСЯЖНИХ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКА ТА ЄВРОПЕЙСЬКА (КОНТИНЕНТАЛЬНА) МОДЕЛІ

Англо-американська та європейська (континентальна) моделі суду присяжних представляють два різні підходи до залучення громадян до правосуддя [1]. Перша, характерна для країн англосаксонського права, таких як США та Велика Британія, акцентує на незалежності присяжних у вирішенні питань фактів. Друга, поширена в європейських країнах, зокрема в Данії, передбачає тіснішу співпрацю присяжних із професійними суддями. Порівняємо ключові аспекти обох моделей, використовуючи Данію як приклад континентальної системи.

Основні риси англо-американської моделі суду присяжних наступні. Присяжні, як «судді фактів», визначають лише винуватість чи невинуватість підсудного на основі доказів. Юридична

кваліфікація злочину та призначення покарання – прерогатива судді. Вердикт приймається у нарадчій кімнаті без участі судді, зазвичай більшістю голосів, хоча суддя може вимагати одностайності. Виправдувальний вердикт є остаточним і не підлягає оскарженню. Таємниця нарадчої кімнати суворо захищена, порушення тягнуть кримінальну відповідальність. Суддя формулює вирок після вердикту, іноді з відтермінуванням для аналізу соціальних обставин чи попередньої поведінки підсудного. Відмінними рисами англо-американської моделі суду присяжних є чіткий поділ повноважень між колегією присяжних і професійним суддею, а також винесення присяжними вердикту, який зазвичай не супроводжується поясненнями чи обґрунтуванням [2, с. 377].

Для забезпечення правильного виконання обов'язків присяжним надаються інструкції, що пояснюють юридичні поняття, принципи оцінки доказів, презумпцію невинуватості та стандарт «поза розумним сумнівом». Це допомагає ухвалювати обґрунтовані рішення навіть без юридичних знань.

У США списки присяжних формуються з реєстрів виборців, платників податків, даних перепису чи телефонних довідників. Обов'язкова умова – відсутність судимостей. Обвинувачення і захист мають право на мотивовані та немотивовані відводи. У США процедура *voir dire* дозволяє опитувати кандидатів для виявлення упередженості, у Великій Британії (Шотландія) допускається до трьох немотивованих відводів.

Суди присяжних виносять 15–20% виправдувальних вердиктів, демонструючи незалежність від державного тиску. Англійський правник Вільям Блекстон вважав присяжних «захисним бар'єром» між свободою громадян і владою. У США суд присяжних є конституційним правом (6-та поправка для кримінальних справ, 7-ма – для цивільних), із приблизно 120 тис. щорічних процесів, що становить 90% світового обсягу [3, с. 727].

У Великій Британії регулювання діяльності присяжних здійснюється Законом про суди 1971 року, Законом про присяжних 1974 року, Законом про кримінальне право 1977 року тощо. Суд Корони розглядає тяжкі злочини, а присяжні можуть виводитися із зали під час юридичних дискусій.

Важливим аспектом є те, що порушення неупередженості, наприклад, через спілкування у соцмережах, контролюються оперативним наглядом (Велика Британія) або *voir dire* (США). Виявлення тиску чи корупції може призвести до заміни складу присяжних [4, с. 172].

Розглянемо особливості європейської (континентальної) моделі на прикладі Данії. Громадяни залучаються як непрофесійні асесори в районних судах, Суді з морських і торгових справ, Суді з трудових спорів, а також як присяжні чи засідателі у Високому суді. У Високому суді присяжні розглядають тяжкі кримінальні правопорушення (позбавлення волі від 4 років), політичні кримінальні правопорушення, проти безпеки держави чи справи, що передбачають ізоляцію в психіатричних закладах. Склад суду наступний: 3 професійні судді та 9 присяжних (раніше 12). Винуватість визначається 2/3 голосів. Присяжні разом із суддями встановлюють покарання простою більшістю, але голос судді вагомійший (голос 1 присяжного дорівнює 1 голосу, а голос 1 професійного судді дорівнює 4 голосам; рішення приймається щонайменше 13/24 голосів при складі 12 присяжних) [4, с. 197].

На вимогу щонайменше 5 присяжних головуючий суддя може увійти до нарадчої кімнати для роз'яснень, які фіксує клерк. Час нарад не обмежений. Рішення присяжних можна оскаржити у Верховному суді. Теоретично можлива нуліфікація закону присяжними. Чіткі інструкції для присяжних не передбачені, але суддя може надавати роз'яснення процедурних питань під час наради, що документуються.

Відбір присяжних і засідателів здійснюється таким чином. Муніципальні комітети з 5 осіб відбирають кандидатів із хорошою репутацією та стійким характером віком від 18 до 70 років. Не допускаються члени парламенту, уряду, юристи, судові працівники, священики, військовослужбовці, митники, лікарі, акушери, судові експерти. Списки затверджуються на 4 роки. Непрофесійні судді працюють до 4 разів на рік, присяжні можуть залучатися до змішаних колегій або суду присяжних. Сторони не впливають на склад, але можуть клопотати про виключення за упередженість із правом апеляції. Сторони отримують список присяжних за 2 тижні,

мають по 2 немотивованих відводи (4 – у політичних справах) і право на мотивовані відводи.

Отже, порівняльний аналіз англо-американської та європейської (континентальної) моделей суду присяжних свідчить про суттєві відмінності у ролі присяжних, процедурі прийняття рішень та механізмах їх захисту. В англо-американській системі присяжні мають високу ступінь незалежності, вирішують лише питання факту, а їх виправдувальний вердикт є остаточним і не підлягає оскарженню. У континентальній моделі, як у Данії, присяжні беруть участь у прийнятті рішення спільно з професійними суддями, а вердикти можуть бути оскаржені, що забезпечує додатковий контроль.

Також відрізняються процедури відбору присяжних: у США діє система *voir dire* для виявлення упередженості, а у Данії відбір здійснюють муніципальні комітети з урахуванням репутації кандидата. Водночас у Данії відсутні детальні інструкції для присяжних, на відміну від США, де суддя надає чіткі пояснення щодо права та стандартів доказування.

Використані джерела:

1. Інститут присяжних: міжнародний досвід. Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит народного депутата України. *Верховна Рада України*. С. 11. URL: <https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29341.pdf> (дата звернення 16.05.2025).
2. Котляр Д. О., Кузнецова Л. В. Зарубіжний досвід формування суду присяжних (на прикладі США, Англії, Франції та Німеччини). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 9. С. 376–378. URL: http://www.lsej.org.ua/9_2024/91.pdf (дата звернення 16.05.2025).
3. Новиков О. В., Коротун Т. В. Англо-американська модель суду присяжних для України. Досвід США для України. *Молодий вчений*. 2018. № 4(2). С. 726–729. URL: http://www.lsej.org.ua/9_2024/91.pdf (дата звернення 16.05.2025).
4. Щерба В. М., Юхно О. О. Кримінальне провадження в суді присяжних: монографія /за заг. ред. д.ю.н., професора О. О. Юхна. Харків: Панов, 2018. 274 с.

БЕЛАН Є.В.,

*студентка 3 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Чорнозуб Л.В.

РОЛЬ СУДОВОЇ БАЛІСТИКИ В РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

Судова балістика є важливою складовою криміналістичної науки та практики, що спрямована на дослідження вогнепальної зброї, боєприпасів, слідів пострілу та інших пов'язаних із застосуванням зброї об'єктів. У розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням вогнепальної зброї, судова балістика відіграє ключову роль у встановленні фактів кримінального правопорушення, ідентифікації зброї, визначенні обставин пострілу.

Судово-балістична експертиза проводиться у випадках, коли необхідно встановити, чи була використана конкретна зброя у кримінальному правопорушенні, визначити траєкторію пострілу, відстань до цілі, а також можливість влучення. Згідно зі ст. 242 Кримінального процесуального кодексу України, призначення експертизи є процесуальною дією, що дозволяє отримати доказову інформацію у кримінальному провадженні [1]. Основними об'єктами дослідження судової балістики є вогнепальна зброя, боєприпаси та їх фрагменти, сліди на кулях і гільзах, сліди пострілу на перешкодах та тілі людини.

Балістичне дослідження в рамках кримінального провадження проводиться у декілька етапів. Спочатку здійснюється виявлення та вилучення доказів – на місці події фіксуються всі об'єкти, пов'язані з використанням вогнепальної зброї, із дотриманням правил криміналістики та процесуального законодавства. Також слідчі повинні дотримуватися процедур фіксації та збереження доказів. Далі проводиться лабораторне дослідження, під час якого експерти аналізують індивідуальні ознаки зброї та боєприпасів, що можуть ідентифікувати їх приналежність до конкретного кримінального

правопорушення. Завершальним етапом є висновок експерта, який надається слідству у вигляді письмового документа, що містить докази та обґрунтовані висновки щодо використання вогнепальної зброї у скоєнні кримінального правопорушення [2].

Судово-балістична експертиза допомагає відповісти на низку важливих запитань, які можуть впливати на кваліфікацію кримінального правопорушення та встановлення винної особи. Це, зокрема, питання щодо того, чи здійснювався постріл із конкретної зброї, якою була траєкторія кулі, з якої відстані здійснено постріл, чи було змінено конструкцію зброї або боеприпасів, а також чи має особа відповідні дозволи на її використання тощо.

Зараз судова балістична складова зіткнулась із рядом проблемних моментів. Важливою проблемою, що впливає на ефективність судової балістики в Україні, є неналежний стан обліку вогнепальної зброї та боеприпасів, особливо в умовах воєнного стану. Через велику кількість незаконно вивезеної зброї та боеприпасів із зони бойових дій значно ускладнюється ідентифікація засобів ураження. У зв'язку з цим виникає необхідність удосконалення методів криміналістичного дослідження, зокрема впровадження автоматизованих систем обліку та розширення баз даних балістичних характеристик зброї.

Окремої уваги потребує питання законодавчого регулювання судово-балістичних досліджень. В Україні на сьогодні відсутній єдиний спеціалізований нормативно-правовий акт, який би регламентував усі аспекти проведення судово-балістичних експертиз. Основними ж законодавчими актами, що регулюють дану сферу, є Кримінальний процесуальний кодекс України [1], Закон України «Про судову експертизу» [3], підзаконні акти Міністерства юстиції України [4] тощо.

Проте необхідне удосконалення нормативного регулювання, яке б визначало сучасні стандарти балістичних досліджень, а також посилення відповідальності за порушення обліку та обігу зброї.

Іншим важливим аспектом, що впливає на ефективність балістичних експертиз, є технічне забезпечення експертних установ. Для проведення високоточних досліджень необхідне сучасне обладнання, яке дозволяє аналізувати мікроскопічні сліди на кулях, гільзах та стволах зброї.

Таким чином, судова балістика відіграє важливу роль у розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із застосуванням вогнепальної зброї. Вона дозволяє встановити вид, калібр, модель вогнепальної зброї, а також допомагає визначити характер, напрям пострілу, дистанцію стрільби та інші обставини, що пов'язані із застосуванням зброї. Однак, ефективність балістичних досліджень залежить від належного стану обліку зброї, забезпечення експертних установ сучасним обладнанням, нормативного регулювання та кваліфікації експертів.

Використані джерела:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2013, № 9–10, № 11–12, № 13, ст.88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 25.04.2025).
2. Київський науково-дослідний інститут судових експертиз. *Особливості та важливість проведення балістичних видів досліджень*. URL: <https://kndise.gov.ua/osoblyvosti-ta-vazhlyvist-provedennya-balistychnyh-vydiv-doslidzhen>.
3. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1994, № 28, ст.232. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 23.04.2025).
4. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: затверджена Наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 року № 53/5. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 23.04.2025).

БОДЕНЧУК Е.П.,

*студент 2 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Василяка О.К.

ОБСТАВИНИ, ЯКІ ВИКЛЮЧАЮТЬ АДМІНІСТРАТИВНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

У системі адміністративного права України особливе значення мають норми, які регламентують обставини, що виключають адміністративну відповідальність. Вони виступають важливим елементом правового механізму, спрямованого на забезпечення принципів законності, справедливості, гуманізму й індивідуального підходу в застосуванні заходів адміністративного впливу. Адміністративна відповідальність, як форма юридичної відповідальності, накладається на особу за вчинення адміністративного правопорушення, однак не кожне протиправне ззовні діяння має тягнути за собою відповідальність, якщо воно було здійснене в умовах, які виключають склад правопорушення. Таким чином, обставини, що виключають адміністративну відповідальність, становлять юридичний інститут, який дозволяє зважено підходити до оцінки поведінки особи з урахуванням конкретних життєвих ситуацій [4, с. 225].

Нормативна база України передбачає цілу низку випадків, коли відповідальність за вчинене адміністративне правопорушення не настає. Зокрема, згідно з положеннями Кодексу України про адміністративні правопорушення, такі обставини охоплюють необхідну оборону, крайню необхідність, фізичний або психічний примус, неієздатність особи на момент вчинення діяння, а також випадки малозначності правопорушення. Кожна з цих підстав має власне юридичне значення та інтерпретується відповідно до загальноправових принципів [1, ст. 17–20]. Необхідна оборона є визнаною законом формою самозахисту, за допомогою якої особа може захищати себе, свої права, свободи, законні інтереси, а також інтереси інших осіб від суспільно небезпечного посягання. Такий захист може здійснюватися незалежно від того, чи було можливе звернення до правоохоронних органів.

При цьому закон висуває важливу умову: дії особи, яка захищається, повинні залишатися в межах необхідної оборони. Це означає, що шкода, заподіяна нападнику, має бути обґрунтовано співмірною характеру й ступеню небезпеки посягання. Тобто, якщо напад загрожував життю чи здоров'ю, оборонцеві дозволяється застосовувати й серйозніші заходи захисту, але без зайвої жорстокості чи явної непропорційності.

У разі, якщо межі необхідної оборони не були перевищені, вчинені дії визнаються правомірними. Це означає, що така особа не підлягає ні кримінальній, ні адміністративній відповідальності, оскільки її поведінка не має складу правопорушення [2, с. 162].

Необхідна оборона є однією з форм реалізації особою свого конституційного права на самозахист. Вона передбачає можливість захисту особистих прав, свобод і законних інтересів, а також інтересів інших осіб, від суспільно небезпечного посягання шляхом завдання певної шкоди нападнику. Це право закріплене в статті 36 Кримінального кодексу України, згідно з якою дії особи в стані необхідної оборони не вважаються кримінальним правопорушенням, якщо вони відповідають умовам правомірності.

Однією з ключових ознак необхідної оборони є те, що вона може здійснюватися незалежно від можливості звернення за допомогою до поліції чи інших уповноважених органів. Тобто, якщо загроза виникає раптово, особа має повне право діяти негайно, аби захистити себе чи інших, не чекаючи на втручання держави.

Проте, для того щоб така оборона визнавалась правомірною, необхідно дотримуватися меж, встановлених законом. Це означає, що шкода, заподіяна нападнику, повинна бути необхідною та достатньою для негайного припинення чи запобігання посяганням. Закон вимагає, щоб ступінь спротиву був співмірним характеру загрози. Якщо, наприклад, на особу нападають з ножем чи іншою зброєю, вона має право на рішучу відповідь, включно із заподіянням серйозної шкоди нападнику – аж до смертельної – за умови, що іншим способом захиститися було неможливо. Водночас застосування непропорційної сили, наприклад, смертельного насильства у відповідь на незначну словесну образу чи легкий удар може бути розцінене як перевищення меж необхідної оборони.

Судова практика в Україні містить численні приклади таких випадків. У справі № 335/2105/18 Касаційний кримінальний суд

визнав правомірною оборону особи, яка відбивала напад у своєму помешканні – шкода, завдана нападнику, була визнана співмірною загрозі. Натомість у справі № 622/440/20 було встановлено, що особа, завдавши удар ножем у відповідь на кидок тарілкою, перевищила межі необхідної оборони, оскільки її дії виявились явно непропорційними характеру нападу.

Закон також передбачає особливі випадки, коли особа не несе відповідальності навіть за тяжкі наслідки, якщо оборона здійснювалася проти озброєного нападу, насильницького проникнення в житло, або проти групи осіб, що вчиняють напад. У таких ситуаціях шкода, заподіяна нападнику, може бути будь-якою – включаючи тяжкі тілесні ушкодження чи навіть смерть – за умови, що вона була спрямована винятково на припинення небезпеки.

Таким чином, необхідна оборона – це не лише право, а й юридично обґрунтований механізм самозахисту, який має на меті забезпечення безпеки громадян у ситуаціях, коли органи державної влади не можуть втрутитися миттєво. Водночас її застосування вимагає обережності, юридичної обізнаності та дотримання принципу розумної достатності [1, ст. 20].

Окремо слід розглядати явище малозначності адміністративного правопорушення. Воно не є безпосередньо обставиною, що повністю виключає адміністративну відповідальність за змістом, але дозволяє органу, який розглядає справу, не застосовувати до особи адміністративного стягнення, якщо правопорушення є формальним, не має негативних наслідків або становить незначну суспільну небезпеку. Наприклад, у випадках, коли особа вперше вчиняє незначне порушення, яке не спричинило шкоди, але формально є правопорушенням, суд чи інший уповноважений орган може обмежитися усним зауваженням. Судова практика України, зокрема постанови Верховного Суду, свідчить про широке застосування малозначності як гуманістичного інструмента права [3, с. 47–48].

На думку провідних науковців-адміністративістів, зокрема Ю.П. Битяка, О.М. Бандурки та І.П. Голосніченка, урахування обставин, що виключають адміністративну відповідальність, є не лише техніко-юридичною процедурою, а й важливим проявом дотримання фундаментальних прав людини. Такий підхід відображає прагнення до балансу між захистом публічного інтересу та забез-

печенням особистих свобод. Зазначені правові інститути ґрунтуються на принципі презумпції невинуватості та загальних засадах гуманізму, що мають бути невід'ємною частиною адміністративного провадження.

Водночас ефективне й справедливе застосування відповідних положень значною мірою залежить від рівня правової культури та професійної компетентності осіб, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення, зокрема, працівників поліції, уповноважених органів і суддів. Саме їхня правова обізнаність, неупередженість та дотримання етичних стандартів виступають запорукою об'єктивного вирішення питання щодо наявності чи відсутності підстав для адміністративної відповідальності.

Підсумовуючи написане, слід наголосити, що інститут обставин, які виключають адміністративну відповідальність, відіграє ключову роль у забезпеченні законності та справедливості в адміністративному процесі. Він дозволяє запобігати формальному підходу до притягнення особи до відповідальності та забезпечує можливість індивідуальної оцінки кожного випадку з урахуванням усіх юридично значущих обставин. Наявність таких норм у національному законодавстві є ознакою розвиненості правової системи, що ґрунтується на принципах верховенства права, поваги до особистості та її прав, а також соціальної справедливості. Подальше вдосконалення цього інституту вимагає постійної уваги законодавця, практиків і науковців, адже лише в гармонійному поєднанні теорії й практики можливо забезпечити ефективне застосування права, яке дійсно служитиме людині [4, с. 230].

Використані джерела:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення. *Відомості Верховної Ради УРСР*, 1984, № 51, ст.1122 (станом на 2024 рік). Статті 17–20, 22.
2. Савченко Л. Д. *Адміністративне право України*. К.: Центр учбової літератури, 2020. 432 с.
3. Галицький П. Л. *Поняття та класифікація обставин, що виключають адміністративну відповідальність*. *Юридична наука*. 2021. № 2. С. 45–49.
4. Битяк Ю. П., Голосніченко І. П., Бандурка О. М. *Адміністративне право України*. Х.: Право, 2021. 544 с.

БОРОДИНА В.Ю.,

*студентка 2 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Чорнозуб Л.В.

ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРОКУРОРІВ УКРАЇНИ

На сучасному етапі розвитку України особлива увага приділяється ефективності роботи державних органів, серед яких важливу роль створюють органи прокуратури, які виступають гарантами законності та захисту прав і свобод громадян. Виконання завдань і функцій, покладених на працівників прокуратури, можливо лише за умови чіткого виконання службових обов'язків і дисципліни. Прийняття Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року актуалізувало питання визначення специфіки, умов і порядку залучення працівників прокуратури до відповідальності.

Дисциплінарна відповідальність у правовій доктрині розглядається як сукупність правових відносин, що виникають між державою та працівником, який допустив порушення службових обов'язків. Ці відносини визначаються нормами права і передбачають застосування до винного працівника певних санкцій. Мета такої відповідальності – це не лише покарання за вчинене правопорушення, а й запобігання його повторенню в майбутньому, а також загальне попередження інших працівників [3, с. 70].

Розділ VI Закону України «Про прокуратуру» має назву «Дисциплінарна відповідальність прокурора». Аналіз змісту цього розділу визначає, що прокурора може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності в порядку дисциплінарного провадження з таких підстав: неналежне виконання або невиконання службових обов'язків; безпідставне затягування розгляду звернення; розголошення законодавчо захищеної таємниці, що стала відома прокуророві під час виконання його обов'язків; порушення встановленого порядку подання декларації особи, яка має повноваження виконувати функції держави або місцевого самоврядування; вчинення дій, що можуть зневажити звання прокурора і викликати

сумніви в його об'єктивності, непередбачуваності та незалежності, а також у чесності та непідкупності органів прокуратури; систематичне (два або більше разів протягом року) або одноразове грубе порушення норм прокурорської етики; порушення внутрішніх службових правил; втручання або будь-який вплив з боку іншого прокурора у випадках чи порядку, не передбачених законодавством, на службову діяльність іншого прокурора, службових осіб або суддів, включаючи публічні висловлювання щодо їх рішень, дій чи бездіяльності, за винятком випадків, що є ознакою адміністративного чи кримінального правопорушення; публічне висловлювання, яке порушує презумпцію невинуватості [1].

Вищевказаний Закон чітко визначає і закріплює підстави для притягнення працівників прокуратури до дисциплінарної відповідальності, створюючи вичерпний перелік обставин, за яких можуть застосовуватися дисциплінарні стягнення. Такий підхід забезпечує прозорість та передбачуваність процедури. Порушення прокурором вимог законодавства може призвести до застосування до нього таких дисциплінарних стягень: догана; на певний строк (один рік) прокурору забороняється займати більш високу посаду в органах прокуратури або переводитися на роботу в прокуратуру, яка має вищий рівень повноважень (крім Генерального прокурора); звільнення з посади в органах прокуратури [1].

Відповідно до статті 44 Закону дисциплінарні провадження здійснюються відповідним органом, що здійснює дисциплінарне провадження, яким є Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокурорів. Функціонування даного органу, який колегіально залучається до розгляду скарги та заяви щодо дисциплінарних проваджень прокурорів та процесу дисциплінарного провадження, сприяє підвищенню об'єктивності у прийнятих рішеннях. Крім того, діяльність комісії забезпечує захист працівників прокуратури від необґрунтованих або несправедливих рішень у питаннях дисциплінарної відповідальності [2, с. 114]. Таким чином, Україна перейшла від традиційної «класичної моделі» дисциплінарного провадження щодо прокурорів до європейського підходу. Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія має реальні та дієві повноваження, а також чітко визначені механізми для ефективного виконання своїх функцій, що підкреслює її важливу роль у цій сфері.

Згідно з положеннями Закону України «Про прокуратуру», прокурор, стосовно якого було прийнято рішення за результатами дисциплінарного провадження, має право оскаржити таке рішення. Він може звернутися зі скаргою до адміністративного суду або до Вищої ради правосуддя протягом місяця з моменту офіційного повідомлення про це рішення [1].

Отже, питання дисциплінарної відповідальності працівників прокуратури набувають особливої актуальності в контексті реформування органів прокуратури. Глибокий аналіз Закону України «Про прокуратуру», зокрема розділу VI демонструє комплексний підхід до врегулювання питань притягнення прокурорів до відповідальності. Законодавець чітко визначив підстави для застосування дисциплінарних стягнень, встановив перелік можливих санкцій та делегував відповідні повноваження Кваліфікаційно-дисциплінарній комісії прокурорів. Необхідність реформи прокуратури та удосконалення механізмів дисциплінарної відповідальності є беззаперечною.

Використані джерела:

1. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII: станом на 23 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 27.11.2024).
2. Ігнатенко О.П. Дисциплінарна відповідальність працівників органів прокуратури згідно з новим Законом України «Про прокуратуру». *Право і суспільство*. 2015. № 5.2(3). С. 113–118.
3. Куник В.С. Дисциплінарна відповідальність прокурорів: поняття та ознаки. *Кримінально-виконавча система України та її роль у розбудові правової і соціальної держави*: матеріали VI науково-практ. конф. курсантів, студентів, слухачів та молодих дослідників, м. Чернігів, 27 листопада 2020 р. Чернігів, 2020. С. 68–72.

ВАСИЛЕНКО В.В.,

студентка 1 курсу магістратури

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З КОЛАБОРАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Упродовж 2022–2024 років в Україні спостерігається активізація правоохоронної та судової діяльності у сфері боротьби з колабораціонізмом, що підтверджується значною кількістю розглянутих кримінальних проваджень. За наявними даними, українські суди розглянули понад 1500 кримінальних проваджень, пов'язаних із колабораційною діяльністю. Згідно з аналітичним звітом Центру прав людини «Zmīna», станом на 15 червня 2024 року в Єдиному державному реєстрі судових рішень міститься 1442 вироки, які набрали законної сили [1, с. 7]. Це свідчить не лише про серйозність загрози, яку становить колабораціонізм, а й про активну протидію цьому явищу з боку держави. Поряд із судовою практикою, правоохоронні органи також демонструють високий рівень роботи в цьому напрямку: за даними Офісу Генерального прокурора, станом на 31 серпня 2024 року зареєстровано 1976 кримінальних правопорушень за статтею 111-1 Кримінального кодексу України, з яких 756 особам уже повідомлено про підозру. Така статистика формує достатню емпіричну базу для аналізу і узагальнення практики як досудового розслідування, так і судового розгляду справ, що стосуються колабораціоністської діяльності, що є вкрай важливим для подальшого вдосконалення правозастосування у цій сфері [2].

У кримінальних провадженнях, пов'язаних із колабораційною діяльністю, науковці звертають увагу на низку специфічних складнощів, які виникають у процесі доказування. Ця категорія справ має додаткові особливості, обумовлені, зокрема, непідконтрольністю тимчасово окупованих територій та часто – відсутністю

особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення. Це ускладнює збирання доказів та верифікацію інформації.

Однією з ключових проблем є ризик свідомого або випадкового наклепу на особу, яка могла й не брати участі у колабораційній діяльності. Іншою важливою обставиною є можливість спотворення або зміни відомостей, що передаються від свідків до правоохоронних органів, особливо за умов складної логістики та нестабільного зв'язку. Крім того, окремі дії, що зовні відповідають ознакам складу кримінального правопорушення, могли бути вчинені особою під тиском, зокрема внаслідок фізичного або психологічного примусу з боку окупаційної влади. Ці фактори потребують особливої уваги з боку слідства, щоб уникнути неправомірного притягнення до відповідальності та забезпечити об'єктивне й справедливе провадження [3].

У межах розслідування кримінальних проваджень, пов'язаних із колабораційною діяльністю, виникає низка ключових проблемних питань, які потребують глибокого та індивідуального дослідження у кожній справі.

По-перше, необхідно встановити факт добровільності сприяння окупаційній владі. Це важливий аспект, адже лише свідомі, умисні дії на користь держави-агресора можуть утворювати склад кримінального правопорушення. Крім того, слід встановити наявність прямого умислу щодо завдання шкоди національній безпеці України. Лише чітке розуміння того, що дії особи були свідомими та спрямованими на підтримку ворога, може стати підставою для обґрунтованого обвинувачення. Разом з тим, варто розглядати й обставини, за яких особа здійснювала ці дії, зокрема наявність непереборної сили, загроз життю або здоров'ю, примусу, що могли суттєво вплинути на її поведінку. Якщо ж особа діяла під тиском або за умов крайньої необхідності, це суттєво змінює правову кваліфікацію.

По-друге, важливо визначити, чи займані посади та виконувані функції справді є проявом колабораціонізму. Деякі форми участі у житті окупованих територій, наприклад, робота лікарів, комунальних працівників, водіїв або енергетиків, можуть бути життєво необхідними для цивільного населення і не повинні автоматично

вважатися кримінальним правопорушенням. Тут особливо важливо враховувати положення міжнародного гуманітарного права, яке допускає залучення місцевого населення для забезпечення основних потреб життєдіяльності.

По-третє, підлягає оцінці характер вчинених дій – чи сприяли вони підтриманню життєдіяльності на окупованій території, чи мали інше, кримінально протиправне спрямування. Надання мінімальної допомоги цивільним або виконання базових функцій у сфері медицини, транспорту, освіти чи енергозабезпечення не завжди можна ототожнювати із співпрацею з ворогом. Ці аспекти є вкрай важливими для забезпечення об'єктивного та справедливого правосуддя в умовах збройного конфлікту [4].

Слушною є думка В. Бондаря щодо необхідності чіткого визначення обставин, які підлягають встановленню у ході досудового розслідування колабораційної діяльності. Це має не лише методичне, а й практичне значення, оскільки дозволяє структуровано підійти до планування слідчих дій, формувати обґрунтовану версію кримінального правопорушення, визначати джерела доказової інформації та уникати формального підходу до оцінки дій підозрюваних. Уточнення кола питань, які мають бути з'ясовані у кожному конкретному випадку, забезпечує ефективність розслідування та сприяє досягненню процесуальної справедливості.

У цьому контексті особи, уповноважені на здійснення досудового розслідування, повинні ще на початковому етапі встановити ключові обставини, які потребують доказування, та визначити, якими саме засобами і способами вони можуть бути підтверджені. Це дозволить не лише забезпечити повноту слідства, а й мінімізувати ризики порушення прав людини, уникнути довільної кваліфікації дій як колабораційних. Важливим аспектом залишається дотримання міжнародних стандартів, зокрема положень міжнародного гуманітарного права, що регламентують поведінку з цивільним населенням на окупованих територіях [5, с. 12].

Також надзвичайно важливо точно встановити час вчинення діяння, оскільки це дає змогу правильно застосовувати кримінальний закон у часі, відповідно до принципу дії закону *ex post facto*.

Отже, під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з колабораційною діяльністю, слід вказати насамперед на

необхідність дотримання принципів справедливого судочинства та міжнародного гуманітарного права під час розслідування й судового розгляду таких справ. Наявна статистика свідчить про активну роботу правоохоронних органів та судів, що забезпечує формування емпіричної бази для подальших досліджень і вдосконалення кримінального законодавства. Важливим завданням є чітке визначення кола обставин, що підлягають доказуванню, орієнтуючись на загальний предмет доказування, та уникнення надмірного репресивного підходу щодо осіб, які діяли під тиском обставин або не мали альтернативи. Тому подальше нормативне, практичне й наукове осмислення проблеми розслідування фактів колабораціонізму має стати однією з важливих складових у боротьбі за збереження державного суверенітету, справедливості та верховенства права в умовах війни.

Використані джерела:

1. Вживання чи злочин: як Україна карає за колабораціонізм. Аналітичний звіт / Синюк О., Депутат Д., Вишневіська І., Волковинська В., Червонна В., Єлігулашвілі М.; ред. Луньова О. Київ, 2024. 104 с. URL: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2024/07/colaboratz_print_ukr.pdf.
2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення. Січень – серпень 2024. *Офіс Генерального прокурора*. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=254245.
3. Лісніченко Д. Шляхи вдосконалення процесуального порядку та методики розслідування злочинів пов'язаних з вчиненням державної зради та колабораційної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 768–771. URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/handle/123456789/7287>.
4. Михайлов Д. Законодавство про колабораціонізм не відповідає міжнародному гуманітарному праву. URL: <https://suspilne.media/802683-zakonodavstvo-pro-kolaboracionizm-ne-vidpovidaє-miznarodnomu-gumanitarnomu-pravu-zmina/>.
5. Бондар В.С. Обставини, що підлягають встановленню у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення, передбачені ст. 111-1 КК України. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. Том XXXII. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2023. С. 3–14.

ВЕКМАН М.І.,

*студентка 2 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Чорнозуб Л.В.

ПРИНЦИП НЕЗАЛЕЖНОСТІ У ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРАТУРИ

У системі органів державної влади прокуратура України виконує одну з ключових функцій – підтримання публічного обвинувачення, представництво інтересів, участь у досудовому розслідуванні тощо. Однією з основоположних засад її функціонування є принцип незалежності, від ефективного впровадження якого значною мірою залежить якість та законність її діяльності. Незважаючи на закріплення цього принципу в законодавстві, на практиці реалізація незалежності прокурорів стикається з численними викликами.

Принцип незалежності прокуратури у сучасному правознавстві розглядається як сукупність інституційних і персональних гарантій, що забезпечують автономію прокурорів під час виконання ними службових обов'язків [1, с. 196]. Незалежність має як інституційний вимір (автономія органів прокуратури від інших гілок влади), так й індивідуальний (внутрішня свобода прокурора у прийнятті рішень). Водночас, незалежність не може ототожнюватися з безконтрольністю. Як зазначає І. Шульган, принцип незалежності повинен реалізовуватись у гармонії з такими засадами як законність, об'єктивність та професіоналізм [5, с. 155].

На законодавчому рівні принцип незалежності прокуратури закріплений у статтях 3, 7 і 17 Закону України «Про прокуратуру» [2]. Згідно з цими положеннями, будь-яке втручання у діяльність прокурора – з боку державних органів, політичних партій чи громадських організацій – заборонене і тягне за собою відповідальність [3, с. 80]. Особливої ваги набуває внутрішня незалежність прокурорів, яка передбачає обмеження впливу навіть з боку вищестоящих прокурорів. Законодавство визнає можливість лише

адміністративного підпорядкування, без права втручання у процесуальну діяльність [5, с. 156].

Попри наявність гарантій, реальна практика свідчить про численні спроби впливу на прокурорів з боку політичних еліт, медіа, окремих бізнес-груп. Прокуратура часто стає інструментом політичної боротьби, що прямо суперечить її основному призначенню – охороні законності та правопорядку [1, с. 197]. Крім того, не слід ігнорувати внутрішні загрози незалежності, коли в межах ієрархічної структури системи прокуратури керівники можуть чинити тиск на підлеглих прокурорів. Це суперечить європейським стандартам, згідно з якими прокурор має бути процесуально автономним і незалежним від адміністративного керівництва [3, с. 81].

Вважаємо, що незалежність прокуратури можлива лише за умови паралельного розвитку інституційної зрілості держави та морально-етичних стандартів прокурорського корпусу. Навіть найпрогресивніше законодавство не гарантуватиме реальної незалежності, якщо всередині органу будуть толеруватися кулуарні домовленості, корпоративна солідарність на шкоду закону чи кар'єрні впливи.

Міжнародні акти, такі як Європейські керівні принципи щодо ролі прокурорів (1990), а також Резолюція № 1244 ПАРЄ, наголошують на тому, що незалежність прокуратури є обов'язковим елементом верховенства права [5, с. 155]. Її забезпечення передбачає як законодавчі, так і організаційні гарантії, зокрема, фінансову автономію, процедурну недоторканність, заборону політичного впливу тощо. Деякі українські вчені справедливо вважають, що найбільш ефективним способом посилення незалежності є наближення статусу прокурора до статусу судді, включаючи рівні гарантії недоторканності, фінансування та процедур добору [3, с. 82].

Підсумовуючи викладене, варто підкреслити, що принцип незалежності прокуратури не обмежується лише декларативною нормою законодавства, а становить ключову передумову для забезпечення ефективного функціонування всієї системи правосуддя. Його значення виявляється у здатності прокурора здійснювати свої повноваження в умовах професійної автономії, без зовнішнього тиску, політичного впливу чи адміністративного диктату з боку

вищих посадових осіб. Тільки за таких обставин можлива неупередженість при прийнятті рішень, дотримання принципу законності та гарантування прав людини й основоположних свобод. Водночас внутрішня культура взаємовідносин у прокурорському середовищі має будуватися на основі професійної доброчесності, поваги до верховенства права та відмови від неформальних впливів.

У контексті стратегічного курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу забезпечення незалежності прокуратури є не лише юридичним, але й політико-інституційним пріоритетом, що прямо впливає на довіру громадян до всієї системи правосуддя. Цей процес потребує цілісного бачення, активного залучення парламенту, профільних інституцій, правозахисної спільноти та самих прокурорів.

Використані джерела:

1. Бисага Ю.М. Незалежність як ключовий принцип діяльності прокуратури: загальні засади реалізації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. Вип. 74. С. 196–198.
2. Закон України «Про прокуратуру» № 1697-VII від 14 жовт. 2014 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>.
3. Колеснік Т.Є. Незалежність як основний принцип діяльності прокуратури в Україні: адміністративно-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Вип. 29. С. 79–82.
4. Шульган І. Незалежність прокурорів як засада діяльності прокуратури. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2021. № 4(32). С. 153–158.

ГАРДЗИНСЬКА Є.О.,

*студентка 1 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Чорнозуб Л.В.

ПЕРЕВИЩЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРОКУРОРОМ ЯК ЗАГРОЗА ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У сучасній демократичній правовій державі прокуратура є важливою ланкою правоохоронної системи, покликаною забезпечувати верховенство права, контроль за дотриманням законності та захист публічного інтересу. Особливий статус прокурора в системі кримінальної юстиції передбачає наділення його широкими повноваженнями – від процесуального керівництва розслідуванням до представництва інтересів держави в суді. Водночас, надмірна концентрація повноважень без ефективних запобіжників створює ризики для зловживань.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що перевищення повноважень з боку прокурорів не лише порушує права громадян, а й підриває довіру до правоохоронної системи загалом, перешкоджає об'єктивному правосуддю та провокує корупційні практики. Ця проблема набуває особливого значення в умовах воєнного стану та трансформації системи правопорядку, коли суспільний запит на законність і справедливість зростає.

Згідно зі статтею 3 Закону України «Про прокуратуру», діяльність прокурора ґрунтується на таких базових принципах, як законність, незалежність, об'єктивність, неупередженість та дотримання презумпції невинуватості. Однак, попри важливість ролі прокурора в забезпеченні законності та правопорядку, існують випадки, коли його дії можуть вийти за межі законних повноважень. Перевищення повноважень прокурором є серйозною проблемою, яка може вплинути на ефективність роботи правоохоронної системи та порушити права громадян. У цьому контексті важливо розглянути, яким чином порушення меж повноважень прокурором може загрожувати справедливості та правопорядку.

Перевищення повноважень полягає в умисних діях працівника правоохоронного органу, які виходять за межі наданих йому повноважень і завдають значної шкоди правам та інтересам громадян, держави чи юридичних осіб. Згідно з Кримінальним кодексом України (ст. 365), за подібні дії передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк від двох до п'яти років із заборогою обіймати певні посади або займатися визначеною діяльністю на термін до трьох років [2]. Розглянемо кілька реальних прикладів таких випадків, де вина прокурорів була доведена:

1. **Справа прокурора Кононова В.М.:** У листопаді 2022 року прокурор Кононов В.М. не з'явився до місця тимчасової дислокації після оголошення евакуації та без поважних причин був відсутній на роботі. Крім того, він контактував із представниками російських ЗМІ, надаючи їм сприяння. Його поведінка була кваліфікована як порушення присяги прокурора, норм професійної етики та дії, що загрожують національній безпеці України [3].
2. **Справа прокурора Київської обласної прокуратури:** Прокурор Бондар Д.В. в період з серпня по жовтень 2023 року вступив у позаслужбові стосунки з особами, які мали прихований інтерес у кримінальних провадженнях, та отримав за це неправомірну вигоду. Його дії були розцінені як порушення правил прокурорської етики та корупційні дії [4].

Такі приклади свідчать про необхідність посилення механізмів контролю за дотриманням меж повноважень прокурорами, запровадження ефективних антикорупційних запобіжників, а також інституційної незалежності інших суб'єктів кримінального процесу, щоб уникнути надмірної концентрації впливу з боку органів прокуратури. Таким чином, перевищення повноважень прокурором є не лише окремим випадком зловживання, а й фактором системної дестабілізації правоохоронної діяльності, що негативно позначається на забезпеченні правопорядку та захисті прав людини.

Враховуючи вищезазначене, важливо звернути увагу на посередній вплив таких дій прокурорів на права громадян. Коли прокурор виходить за межі своїх повноважень і втручається в діяльність інших органів досудового розслідування, наслідки та-

ких зловживань перш за все відчують саме громадяни. Це може призвести до порушення їх прав, неправомірного притягнення до відповідальності або навіть втручання в особисте життя. Як наслідок, громадяни почуваються незахищеними та втрачають довіру до правоохоронної системи. Порушення процесуальних норм, вибіркове використання доказів або вплив зовнішніх чинників на розслідування ставлять під сумнів об'єктивність правосуддя. Ці проблеми, у свою чергу, мають руйнівний ефект на рівень довіри до органів державної влади в цілому, що підтверджується низьким рівнем довіри до прокуратури, зафіксованим у 2023 році, коли лише 8,4% громадян вважали її дієвою та незалежною [5]. Це зниження довіри призводить до зростання правового нігілізму серед населення, що ускладнює ефективне виконання правових норм. В результаті, відсутність відповідальності та прозорості у діяльності правоохоронних органів підриває основи правової держави, що негативно позначається на суспільному порядку та розвитку демократії.

Для ефективного вирішення проблеми перевищення повноважень прокурорів необхідно впровадити цілу низку заходів, які охоплюють зміни в законодавстві, вдосконалення практики правоохоронних органів і зміцнення механізмів контролю. Ось основні напрямки, які можуть сприяти запобіганню зловживанню повноваженнями:

1. **Удосконалення законодавчого регулювання:** необхідно чітко визначити межі повноважень прокурорів, аби запобігти їх надмірному втручання у діяльність інших органів досудового розслідування. Важливо також посилити регламентацію взаємодії прокурорів з іншими учасниками кримінального процесу, що дозволить уникнути ситуацій, коли прокурор діє поза межами своїх повноважень. Крім того, слід впровадити внутрішні нормативи, що деталізують роль прокурора на різних етапах кримінального процесу.
2. **Підвищення незалежності та антикорупційних механізмів:** необхідно забезпечити реальну незалежність прокуратури від політичних та зовнішніх впливів. Це можна досягти шляхом створення автономних органів для моніторингу діяльності прокурорів, здатних своєчасно виявляти та роз-

слідувати випадки зловживань. Водночас потрібно посилити антикорупційні заходи та створити ефективні інструменти контролю за прокурорами з боку незалежних органів.

3. **Забезпечення прозорості діяльності прокуратури:** для підвищення довіри до прокуратури важливо ввести механізми публічного звітування та моніторингу її діяльності. Це дозволить громадянам бути впевненими у чесності та відкритості правоохоронної системи. Крім того, треба створити зручні канали для звернень громадян, що дозволяють швидко реагувати на будь-які порушення з боку прокурорів.
4. **Покращення професійної підготовки прокурорів:** важливим етапом у запобіганні перевищенню повноважень є вдосконалення професійної підготовки прокурорів. Це включає навчання з етики, прав людини, а також антикорупційних стандартів. Регулярні атестації та оцінки діяльності прокурорів допоможуть забезпечити високий рівень кваліфікації та знизити ймовірність зловживань.
5. **Зміцнення ролі контролюючих органів:** важливо забезпечити ефективний нагляд за діяльністю прокурорів через незалежні органи, такі як Вища рада правосуддя чи антикорупційні установи. Постійний моніторинг і оперативне реагування на порушення дозволяють запобігти системним проблемам і забезпечити законність у діяльності прокуратури.

Отже, можемо зробити висновок, що перевищення повноважень прокурорами становить серйозну загрозу як для реалізації принципу верховенства права, так і для ефективного функціонування всієї системи кримінальної юстиції. Такі дії призводять до порушення прав людини, зниження довіри до правоохоронних органів, посилення корупційних ризиків і підриву легітимності судових рішень. Запобігти цим негативним наслідкам можливо лише шляхом посилення законодавчих гарантій, ефективного нагляду, підвищення прозорості роботи прокуратури та належної професійної підготовки прокурорів. Системний підхід до вирішення цієї проблеми сприятиме зміцненню правової держави та відновленню довіри громадян до державних інституцій.

Використані джерела:

1. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014, № 1697-VII. *Верховна Рада України. Законодавства України*. URL: [<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>] (дата звернення: 06.05.2025).
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001, № 2341-III. *Верховна Рада України. Законодавства України*. URL: [<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>] (дата звернення: 07.05.2025).
3. Висновок Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів від 09.11.2022 року №201дп-22 [https://kdkp.gov.ua/decision/2022/11/09/3278?utm_source] (дата звернення: 07.05.2025).
4. Висновок Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів від 24.04.2024 № 4411 [<https://kdkp.gov.ua/decision/2024/04/24/4411>] (дата звернення: 07.05.2025).
5. Оцінка громадянами ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів, ставлення до окремих ініціатив органів влади (липень 2023 р.). *Центр Разумкова*. [<https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia>] (дата звернення: 09.05.2025).

ГРИШИНА К.А.,

*студентка 1 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Корунчак Л.А.

ДО ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Діюча Конституція України встановила передову систему прав і свобод людини та громадянина, інтегрувавши в себе ключові принципи міжнародних правових документів, які забезпечують пряме застосування прав і свобод громадян, а також визначають обов'язки держав-членів щодо їх визнання, легалізації, забезпечення можливості реалізації, охорони та захисту цих прав і свобод державою та її структурами. Оновлена Конституція значно розширила спектр прав і свобод громадян. На відміну від радянської

конституції – Конституції УРСР 1978 року, яка зосереджувалася на соціально-економічних, політичних та громадянських правах, Конституція України 1996 року охоплює цивільні (особистісні), політичні, соціальні, економічні, культурні, інформаційні та екологічні права і свободи громадян [5, с. 52].

Питання забезпечення прав людини в Україні на сучасному етапі є особливо актуальним. Зокрема, дане питання досліджували: М.Д. Лазарева, О.В. Батанов, О.В. Зайчук, П.М. Рабінович, В.Я. Тацій, О.Ф. Скакун, О.Г. Кушніренко, В.Ф. Погорілко, О.В. Пушкіна.

У Конституції України встановлені юридичні засади для захисту та реалізації прав і свобод людини та громадянина, серед яких:

- 1) зобов'язання держави оберігати права та свободи особистості (частина 2 статті 3 Конституції);
- 2) пряма дія конституційних норм, що включають права та свободи громадян (стаття 8 Конституції);
- 3) юридична відповідальність за порушення прав і свобод громадян;
- 4) гуманне ставлення до осіб, підданих кримінальній та адміністративній відповідальності (статті 28–29 Конституції);
- 5) конституційне право на захист своїх прав та свобод від порушень і неправомірних дій з дозволеними законом засобами (стаття 55 Конституції);
- 6) забезпечення права на юридичну допомогу (стаття 59 Конституції);
- 7) основи демократичного судочинства (статті 58–63, 129 Конституції);
- 8) створення спеціальних державних інституцій з повноваженнями захисту конституційних прав і свобод громадян (розділ 12 Конституції);
- 9) заборона на зміни до Конституції, які призведуть до скасування або обмеження прав та свобод особи (частина 1 статті 157 Конституції) [1].

З метою подальшого удосконалення діяльності держави щодо утвердження та забезпечення прав і свобод людини і громадянина в Україні 24 березня 2021 року було прийнято Указ Президента України № 119/2021, яким введено в дію Національну стратегію у сфері прав людини. Ця Стратегія зосереджена на розв'язанні задачі

щодо того, щоб права та свободи людини стали ключовим елементом при розробці та впровадженні державної політики у процесі здійснення повноважень державних органів та місцевого самоврядування, а також у сфері економічної діяльності [3].

Після 24 лютого 2022 року, коли агресія росії проти України перейшла у фазу повномасштабного вторгнення, забезпечення прав і свобод громадян зазнало серйозних випробувань. Російське військове втручання призвело до оголошення воєнного стану в Україні Указом Президента від 24 лютого 2022 року № 64/2022 [4]. Важливим законодавчим актом, що стосується введення та регуляції воєнного стану в країні, є Закон України «Про правовий режим воєнного стану». Згідно з статтею 1 цього Закону, воєнний стан оголошується як спеціальний правовий режим у випадку збройної агресії або загрози нападу, що ставить під загрозу державну незалежність та територіальну цілісність України [2].

Зрозуміло, що введення воєнного стану в Україні створює додаткові виклики для держави у забезпеченні прав громадян, особливо з огляду на об'єктивну потребу в їх обмеженні. Таке обмеження вимагає від законодавця зменшення діапазону та суті прав і свобод особи, а також породжує умови, які перешкоджають або ускладнюють їх здійснення. В Українській Конституції закладені стандарти правової держави для таких обставин, зокрема: по-перше, обмеження прав і свобод громадян має бути тимчасовим і суворо необхідним; по-друге, існує перелік невід'ємних прав, які мають залишатися непорушними за будь-яких обставин; по-третє, кінцеве слово щодо проголошення воєнного стану має парламент, як вища представницька влада країни.

Частина 2 статті 64 Конституції України описує конкретний набір прав і свобод людини та громадянина, які залишаються недоторканими навіть під час дії воєнного стану. Серед цих непорушних прав знаходяться: гарантія рівності усіх конституційних прав і свобод, а також рівності перед законом (ст. 24); неможливість позбавлення громадянства або обмеження права на його зміну (ст. 25); непорушне право на життя (ст. 27); повага до гідності особи (ст. 28); свобода особистості та її недоторканність (ст. 29); можливість звертатися до державних органів влади індивідуально чи колективно, письмово або особисто (ст. 40) та інші [1].

Отже, після аналізу положень Конституції України можна зробити висновок, що набір прав і свобод людини та громадянина, які не підлягають обмеженню навіть в умовах воєнного чи надзвичайного стану, є обмеженим та точно визначеним. Водночас, інші права і свободи, вказані в Конституції України (наприклад, право на свободу переміщення, вибір місця проживання; право на страйк), можуть бути обмежені в разі оголошення воєнного стану, але лише настільки, наскільки це важливо для забезпечення національної оборони та безпеки, і в рамках, що відповідають ситуації. Заходи, що вживаються в цьому контексті не повинні призводити до дискримінації окремих осіб або груп на основі статі, раси, національності, мови, соціального походження, майнового стану, посади, місця проживання, релігійних або політичних переконань, членства в організаціях або будь-яких інших характеристик. Забезпечення прав людини в Україні на сучасному етапі є динамічним процесом, що потребує постійних зусиль з боку держави, громадянського суспільства та міжнародних партнерів. Успішна реалізація правозахисних стандартів є ключовим фактором для демократичного розвитку країни, її європейської інтеграції та забезпечення гідного майбутнього для кожного громадянина.

Використані джерела:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 05.05.2025).

2. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. Дата оновлення: 14.05.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 14.05.2025).

3. Про Національну стратегію у сфері прав людини: Указ Президента України від 24.03.2021 р. № 119/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text> (дата звернення: 05.05.2025).

4. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. Дата оновлення: 19.04.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 15.11.2024).

5. Лазарєва М.Д. Стан забезпечення прав людини в Україні на сучасному етапі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 51–53.

ДОБРЯНСЬКА Є.Є.,

*студентка 4 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Василяка О.К.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО ПРОВАДЖЕННЯ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ТА ВИКЛЮЧНИМИ ОБСТАВИНАМИ

У системі адміністративного судочинства важливим елементом забезпечення законності та справедливості є інститути перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами. Ці механізми виконують ключову роль у виправленні судових помилок, які з тих чи інших причин не могли бути враховані під час первинного чи апеляційного розгляду справи. Вони дозволяють забезпечити гнучкість судової системи, підтримуючи її авторитетність та правову визначеність, не допускаючи при цьому збереження чинності рішень, прийнятих з порушенням принципів справедливості чи об'єктивності. Стаття 361 Кодексу адміністративного судочинства України передбачає перелік підстав, які можуть слугувати мотивом для такого перегляду [2]. Ці підстави поділяються на дві великі категорії – нововиявлені та виключні обставини. До перших належать обставини, які існували на момент розгляду справи, однак не були і не могли бути відомі заявнику. До других – обставини, які з'явилися вже після винесення рішення, але мають значний вплив на законність або обґрунтованість цього рішення [1].

Наприклад, цікавим прикладом може бути справа, розглянута Волинським окружним адміністративним судом, де підставою для перегляду рішення став вирок кримінального суду, який встановив факт фіктивного підприємництва. Це вирішальна нововиявлене обставина, яка існувала на момент ухвалення рішення, але не могла бути відома заявнику. Суд визнав, що вирок, який встановлює нові юридичні факти, є вагомою підставою для перегляду судового рішення, оскільки він створює нову юридичну реальність [3].

Надзвичайно важливо розуміти, хто саме має право ініціювати процедуру перегляду судового рішення за зазначеними обставинами. Відповідно до статті 362 КАС України, таке право надається широкому колу осіб – насамперед сторонам у справі, а також іншим особам, чії права і законні інтереси були прямо або опосередковано зачеплені рішенням суду [2]. З одного боку, така відкритість сприяє більшій доступності правосуддя, даючи змогу захистити права навіть тим, хто з різних причин не був активним учасником процесу. З іншого – потребує особливої обережності з боку суду при відкритті провадження, аби не допустити зловживання правом на перегляд з боку недобросовісних суб'єктів. Це питання є особливо актуальним у практиці адміністративних судів, які часто розглядають справи між громадянами та органами публічної влади, де можливість перегляду рішень може стати інструментом як захисту, так і безпідставного затягування справи.

Прикладом може слугувати справа, де Управління Пенсійного фонду подало заяву про перегляд судового рішення через те, що пенсіонер отримував пенсію в іншому відділенні ПФУ. Проте суд дійшов висновку, що ця інформація не є нововиявленою обставиною, оскільки вона могла бути встановлена раніше з належною уважністю. Таким чином, у цій ситуації було відмовлено в задоволенні заяви через відсутність юридичних підстав [4].

Ключовим аспектом у здійсненні перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами є дотримання встановленого законом порядку і строків подання відповідної заяви. Як передбачено статтею 363 КАС України, заява про перегляд має подаватися в межах певного терміну з моменту, коли особі стало відомо про відповідні обставини [2]. З практичної точки зору це означає, що особа, яка дізналася про нові факти або про виняткову ситуацію, що змінила суть справи, не повинна зволікати з поданням заяви до суду. Таке положення відповідає загальному принципу правової визначеності, згідно з яким рішення суду не повинні без потреби залишатися під загрозою скасування на невизначений період. Водночас, формулювання норми дозволяє суду враховувати конкретні обставини справи, що надає простір для гнучкості, необхідної у реальному судочинстві. Важливо підкрес-

лити, що порушення строків подання без поважних причин може стати підставою для відмови у відкритті провадження, навіть якщо обставини є дійсно істотними.

Приклад, коли підставою для перегляду рішення адміністративного суду вказувалося рішення Конституційного Суду України. Заявник вважав, що нове трактування норми права відкриває можливість для перегляду справи. Проте суд наголосив, що рішення КСУ не є нововиявленою обставиною, якщо не встановлює фактів, що існували на момент ухвалення рішення. Тому суд відхилив заяву про перегляд [5].

Відповідно до положень статті 364 КАС України, заява повинна відповідати встановленим процесуальним вимогам [2]. Вона має містити чітко сформульовані обставини, на які посилається заявник, а також докази, що підтверджують існування цих обставин і неможливість їх врахування раніше. Іншими словами, суд не зобов'язаний самостійно шукати підстави для перегляду – ініціатива та доказування повністю лежать на особі, яка подає заяву. Це відповідає загальному принципу диспозитивності процесу. Крім того, правильне оформлення заяви не лише прискорює її розгляд, а й слугує додатковим запобіжником проти формального або зловмисного використання права на перегляд.

Після надходження заяви суд має ухвалити рішення про відкриття або відмову у відкритті провадження за нововиявленими або виключними обставинами. Цей процес регулюється статтею 366 КАС України, яка, хоч і формально, але фактично виконує функцію фільтру для відсіву необґрунтованих або надуманих звернень [2]. На цьому етапі суд оцінює не саму суть справи, а лише відповідність заяви вимогам закону – наявність обґрунтування, належних доказів, дотримання строків тощо. Цей етап є особливо важливим, оскільки саме на ньому вирішується, чи буде надана друга можливість для перегляду справи, що вже набула сили. Суд має діяти особливо зважено, адже надмірна легкість у відкритті таких проваджень може підірвати принцип стабільності судових рішень, а надмірна суворість – закрити шлях до справедливості тим, хто її дійсно потребує [1].

Безпосередньо сам процес розгляду заяви відбувається згідно з нормами статті 368 КАС України [2]. Він передбачає, що розгляд провадження за нововиявленими або виключними обставинами здійснюється тим самим судом, який ухвалив оскаржуване рішення, у тому ж складі, якщо це можливо. Такий підхід забезпечує процесуальну послідовність, оскільки суд, знайомий з матеріалами справи, здатен глибше оцінити значення нових обставин у контексті вже наявних доказів. Разом із тим, необхідність об'єктивності передбачає, що суд зобов'язаний критично переоцінити своє попереднє рішення. Таким чином, розгляд справи за нововиявленими або виключними обставинами – це не просто формальна процедура, а складний і тонкий механізм відновлення справедливості, який вимагає глибокого аналізу, відповідальності та відкритості суду до перегляду власних висновків.

Отже, інститут перегляду судових рішень за нововиявленими та виключними обставинами є надзвичайно важливим елементом правової системи, який дозволяє забезпечити баланс між принципом остаточності судового рішення та необхідністю виправлення судових помилок. Він функціонує як механізм самокорекції системи правосуддя, забезпечуючи динамічність, чутливість до нових фактів та адаптивність до змінних умов реального життя. Водночас ефективність цього інституту значною мірою залежить від добросовісності учасників процесу, професіоналізму суддів та здатності правової системи витримувати напруження між стабільністю рішень і потребою в їх перегляді. Необхідно також розуміти, що механізм перегляду рішень не повинен перетворюватися на інструмент безпідставного зволікання виконання судових рішень або повторного процесу під виглядом нових обставин. Його головна мета – забезпечення справедливості у тих виняткових випадках, коли інші способи захисту вже вичерпані, але обставини змінилися настільки суттєво, що залишити чинним попереднє рішення означало б допустити очевидну несправедливість. Саме тому законодавчі приписи, закріплені у статтях 361, 362, 363, 364, 366 та 368 КАС України, мають бути не лише формально виконуваними нормами, а й інструментами живого правосуддя, спроможного ефективно реагувати на виклики реальності та слугувати справжньому праву.

Використані джерела:

1. Конституція України. Прийнята 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 06.05.2024).
2. Кодекс адміністративного судочинства України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2005, № 35–37, ст. 446. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення: 06.05.2024).
3. Зразок рішення постанови суду про Перегляд постанови ухвали за нововиявленими обставинами у адміністративній справі. URL: <https://zrazok.pozovsud.com.ua/zrazok-sudovogo-rishennya/zrazok-rishennya-postanovi-sudu-pro-pereglyad-postanovi-uhvali-zanovoviyavlenimi-obstavinami-u.html> (дата звернення: 06.05.2024).
4. Узагальнення судової практики розгляду адміністративними судами заяв про перегляд судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами. URL: <https://6aas.gov.ua/ua/law-library/court-practice/vishchij-administrativnij-sud-ukrajini/uzagalnennya-sudovoji-praktiki-rozglyadu-administrativnimi-sudami-zayav-pro-pereglyad-sudovikh-rishen-u-zv-yazku-z-novoviyavlenimi-obstavinami.html> (дата звернення: 06.05.2024).
5. Узагальнення судової практики розгляду адміністративними судами заяв про перегляд судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами. URL: <https://6aas.gov.ua/ua/law-library/court-practice/vishchij-administrativnij-sud-ukrajini/uzagalnennya-sudovoji-praktiki-rozglyadu-administrativnimi-sudami-zayav-pro-pereglyad-sudovikh-rishen-u-zv-yazku-z-novoviyavlenimi-obstavinami.html> (дата звернення: 06.05.2024).
6. Кравчук В.М. Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному процесі. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2018. 216 с.
7. Гуменюк В.І. Правові механізми забезпечення перегляду судових рішень: теорія та практика. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 304 с.

ДОНІЙ А.І.,

*студентка 3 курсу Миколаївського юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – викладачка вищої категорії Ананьєва О.В.*

СПІВВІДНОШЕННЯ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ТА АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Правовий статус військовослужбовця відрізняється від статусу цивільних осіб тим, що він містить особливі публічно-правові обов'язки, пов'язані із забезпеченням обороноздатності держави, дотриманням дисципліни та беззаперечного виконання наказів. Він визначається як загальним законодавством України, так і спеціальними нормативно-правовими актами, серед яких основним є Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу», а також Статут внутрішньої служби Збройних Сил України [2, 4] та відповідні кодекси України.

Дисциплінарна відповідальність військовослужбовців є особливою формою юридичної відповідальності, що застосовується за порушення військової дисципліни. На відміну від адміністративної, дисциплінарна відповідальність не потребує втручання судових органів, а реалізується безпосередньо в межах командного складу. Відповідно до ст. 7 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України, «застосовувати заохочення та накладати дисциплінарні стягнення можуть тільки прямі командири та командири, визначені в розділі 3 цього Статуту» [3].

До дисциплінарних проступків належать: невиконання наказу, порушення режиму служби, недбале ставлення до обов'язків, порушення правил поведінки в строю та інші дії, що суперечать військовій дисципліні. У відповідь на такі дії можуть бути застосовані дисциплінарні стягнення, зокрема: догана, попередження, позбавлення чергової відпустки, пониження у званні, арешт на гауптвахті тощо. Дисциплінарна відповідальність тісно пов'язана з принципами підпорядкування, єдності командування та безумовного виконання наказів. Її ключовим завданням є не лише

покарання, а й виховний вплив, що сприяє зміцненню внутрішньої організації та бойової готовності військових формувань.

Розглянемо поняття адміністративної відповідальності. Це вид юридичної відповідальності, що настає за вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП). Вона має характер публічно-правового впливу та реалізується переважно у позасудовому порядку. Військовослужбовці, як суб'єкти з особливим правовим статусом, не звільняються від адміністративної відповідальності, однак порядок її застосування до них має низку специфічних рис.

Відповідно до ч. 1 ст. 15 КУпАП, військовослужбовці, резервісти та військовозобов'язані під час проходження зборів, а також особи рядового і начальницького складу несуть відповідальність за адміністративні правопорушення не за загальним адміністративним порядком, а згідно з положеннями дисциплінарного статуту [1]. Серед найпоширеніших адміністративних правопорушень, які вчиняються військовослужбовцями, можна виділити правопорушення за статтями 130 (керування транспортом у стані алкогольного сп'яніння), 173 (дрібне хуліганство), 190 (порушення порядку зберігання зброї), 185 (злісна непокоря законному розпорядженню військовослужбовця) КУпАП. У разі вчинення таких порушень військовими особами часто проводиться службове розслідування, яке може завершитись накладенням дисциплінарного стягнення – залежно від обставин справи.

Можемо сказати, що дисциплінарна й адміністративна відповідальність мають спільні риси, однак відрізняються як за правовою природою, так і за процедурою притягнення. Обидві є видами юридичної відповідальності публічного характеру, настають за протиправну поведінку і мають на меті вплинути на правопорушника та забезпечити громадський порядок або дисципліну. Відмінність полягає у тому, що дисциплінарна відповідальність регламентується військовими статутами (зокрема, Дисциплінарним статутом ЗСУ), тоді як адміністративна – КУпАП. Дисциплінарні стягнення накладають командири, тоді як адміністративні – уповноважені органи. Також існує відмінність у формах покарання: дисциплінарні стягнення – догана, арешт на гауптвахті тощо;

адміністративні – штраф, позбавлення права керування, адміністративний арешт тощо.

У правозастосовній практиці часто виникає ситуація конкуренції норм, коли одна й та сама дія військовослужбовця може підпадати як під ознаки адміністративного правопорушення, так і дисциплінарного проступку. У такому випадку ключовим стає правильне тлумачення ч. 1 ст. 15 КУпАП, згідно з якою військовослужбовці притягуються до відповідальності за дисциплінарними статутами, якщо за вчинене порушення передбачена саме така форма відповідальності. Наприклад, військовослужбовець під час несення служби порушив правила дорожнього руху, керуючи транспортним засобом ЗСУ. Формально таке порушення підпадає під ознаки адміністративного правопорушення. Однак, згідно з ч. 1 ст. 15 КУпАП, до військовослужбовця застосовується не адміністративна, а дисциплінарна відповідальність – рішення щодо стягнення приймає командир без складання звичайного адміністративного протоколу.

Погоджуючись з думкою Залужного В.Ф., видається, що у цьому разі має місце порушення принципу рівності відповідальності осіб за вчинене правопорушення, що дає підстави для подальшого дослідження цієї проблеми з урахуванням названого принципу [5].

Окремі дії залишаються без належної юридичної оцінки або, навпаки, можуть трактуватись надмірно жорстко залежно від розсуду командирів чи посадових осіб. Постає необхідність розробки уніфікованого підходу до визначення пріоритетності форм відповідальності, а також внесення змін до законодавства, які б передбачали більш прозоре розмежування сфери дії дисциплінарного та адміністративного механізмів. Насамперед, доцільно законодавчо закріпити вичерпний перелік правопорушень, за які військовослужбовці можуть бути притягнуті виключно до адміністративної або виключно до дисциплінарної відповідальності. Окрім цього, доцільно розробити єдиний алгоритм дій для командирів, який би передбачав послідовне встановлення факту правопорушення, аналіз його природи, співвіднесення з відповідними нормами законодавства і фіксацію підстав для прийнятого рішення. З метою запобігання зловживанням і надмірній суворості, варто запровадити обов'язкову фіксацію всіх рішень командирів у спеціальному ре-

естрі, а також регулярний зовнішній аудит прийнятих рішень. Додатково, необхідно організувати систематичне навчання командирів і військових юристів щодо правильного застосування норм КУпАП і Дисциплінарного статуту, з особливим акцентом на розмежування сфер відповідальності.

Отже, можемо зробити висновок, що виникає потреба в уніфікації правового підходу до визначення меж відповідальності, вдосконаленні законодавства та чіткому розмежуванні повноважень командирів і державних органів. Лише системний перегляд норм та узгоджене правове регулювання дозволять забезпечити належний баланс між дисципліною у військах та гарантіями прав військовослужбовців.

Використані джерела:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Кодекс України від 07.12.1984 № 8073-X. *Відомості Верховної Ради України*. 1984. № 50. Ст. 1099. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 21.05.2025).

2. Про військовий обов'язок і військову службу. Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 15. Ст. 128. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 21.05.2025).

3. Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України. Закон України від 24.03.1999 № 551-XIV. *Офіційний вісник України*. 1999. № 12. Ст. 45. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/551-14#Text> (дата звернення: 21.05.2025).

4. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України. Закон України від 24.03.1999 № 548-XIV. *Офіційний вісник України*. 1999. № 12. Ст. 28. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14#Text> (дата звернення: 24.05.2025).

5. Залужний В.Ф. Сучасний стан дослідження дисциплінарної відповідальності військовослужбовців Збройних сил України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. «Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття» (19 травня 2023 р.) Одеса : ОНУ, 2023. С. 13. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/69c5bf30-74f9-40a3-9f1a-4226bdddfb9f/content> (дата звернення: 21.05.25).

ДЯЧЕНКО А.В.,

*студентка 4 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЯК НЕГЛАСНОЇ СЛІДЧОЇ (РОЗШУКОВОЇ) ДІЇ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У сучасному кримінальному провадженні спостереження як вид негласної слідчої (розшукової) дії займає особливе місце, оскільки поєднує ефективність у виявленні, фіксації та документуванні кримінально протиправної діяльності з необхідністю дотримання прав і свобод людини. З урахуванням підвищених вимог до дотримання прав людини в демократичному суспільстві, правове регулювання таких дій потребує чіткого балансу між інтересами правосуддя та забезпеченням недоторканності приватного життя. Саме тому дослідження правової природи, процедурних особливостей та практичних аспектів реалізації спостереження в межах кримінального провадження є особливо актуальним.

Спостереження в кримінальному провадженні в Україні віднесені до категорії негласних слідчих (розшукових) дій відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України. Згідно з частиною першою статті 246 КПК України, негласні слідчі (розшукові) дії – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених законодавством [2]. Спостереження як окремий вид такої діяльності врегульовано статтею 269 КПК України і передбачає здійснення візуального або технічного спостереження за особою, місцем чи об'єктом з використанням спеціальних технічних засобів, зокрема для документування поведінки, контактів або інших значущих обставин.

Правове регулювання спостереження має кілька основоположних характеристик. По-перше, рішення про проведення цих дій приймає слідчий, прокурор, слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, що є гарантією від зловживань. По-друге, закон передбачає вичерпний перелік підстав для проведення спостереження, серед яких є

тяжкі та особливо тяжкі злочини, а також випадки, коли інші засоби здобуття доказів є недостатніми або неможливими.

У сфері практичного застосування спостереження найбільшого поширення набули такі форми, як: зовнішнє спостереження за підозрюваним, приховане відеоспостереження у публічних місцях, а також використання технічних засобів для фіксації поведінки особи в її приватному середовищі. Фіксація поведінки особи в її приватному середовищі викликає найбільше питань, адже саме в ньому виникає конфлікт між правом на приватність, гарантованим Конституцією України та необхідністю розслідування кримінального правопорушення. Конституційна доктрина захисту особистого життя, зокрема стаття 32 Конституції України, встановлює загальне правило недопустимості втручання в особисте і сімейне життя без законних підстав [1]. На практиці це потребує від правоохоронних органів чіткого дотримання процедури щодо дозволу на проведення негласних дій, адже будь-яке порушення може призвести до визнання отриманих доказів недопустимими.

Досвід європейських країн демонструє, що регулювання спостереження як складової оперативно-розшукової та кримінально-процесуальної діяльності повинно бути максимально прозорим і передбачати чітку систему судового та парламентського контролю. Наприклад, у Федеративній Республіці Німеччина передбачено, що здійснення спостереження можливе лише за умов схвалення суду, а також за наявності ризику для національної безпеки або боротьби з організованою злочинністю. Подібні гарантії функціонують і у Франції, де закон про внутрішню безпеку встановлює, що будь-яка діяльність, яка може призвести до втручання в приватне життя, має бути санкціонована окремим органом – Національною комісією з контролю за розвідувальною діяльністю [3].

Використання спостереження в межах кримінального провадження пов'язане також із необхідністю ретельної підготовки кадрів, здатних здійснювати такі заходи в рамках закону. Особливу роль відіграє дотримання стандартів доказування, які вимагають не лише технічної фіксації поведінки особи, а й належного оформлення результатів спостереження у вигляді протоколів, доданих матеріалів фото- та відеозапису, які відповідають вимогам статей 104–107 КПК України [2]. Водночас лише наявність таких матеріалів

не гарантує їхньої допустимості, якщо згодом буде встановлено порушення процедури допустимості або недотримання меж законного втручання у приватне життя.

Важливо також враховувати розмежування спостереження як процесуальної дії і оперативно-розшукового заходу, що здійснюється до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. З одного боку, оперативне спостереження допускається як метод отримання інформації про злочин чи його підготовку. З іншого боку, така діяльність не повинна замінювати процесуальні дії, що вимагають судового контролю.

Існуюча судова практика в Україні щодо спостереження як негласної слідчої дії свідчить про неоднозначність правозастосування. З одного боку, суди визнають правомірними дії, вчинені за належною процедурою і в межах дозволу слідчого судді. З іншого боку, часто трапляються випадки, коли прокурори або слідчі порушують межі дозволеного, що зумовлює необхідність більш суворого контролю за законністю дій. Такі випадки особливо характерні для розслідування злочинів, пов'язаних з корупцією, наркоторгівлею або організованими злочинними угрупованнями, коли оперативне спостереження може тривати тривалий час і охоплювати широке коло осіб [4].

Ще одним важливим аспектом є збереження конфіденційності та нерозголошення інформації, отриманої в результаті спостереження. Положення ч. 6 ст. 252 КПК України передбачають обов'язок осіб, які проводять негласні дії, зберігати в таємниці як сам факт проведення дій, так і зміст отриманих матеріалів. Порушення цього обов'язку не лише зменшує вагомість отриманої інформації, а й може стати підставою для притягнення до кримінальної відповідальності за розголошення відомостей досудового розслідування. Проблематика розголосу інформації з боку працівників оперативних підрозділів набуває особливої уваги в умовах війни, коли інформація, здобута в межах кримінального провадження, може бути використана в інтересах ворожих держав.

З метою вдосконалення правового регулювання спостереження як негласної слідчої дії доцільним є запровадження чіткішої процедури документування та зберігання матеріалів спостереження, що повинно супроводжуватися впровадженням незалежного

наглядного механізму. Крім того, необхідно забезпечити ефективну систему підготовки кадрів, здатних не лише технічно здійснювати такі заходи, а й чітко дотримуватися правових меж допустимості їх проведення. Практика інших держав демонструє, що залучення незалежних структур до аналізу правомірності втручання у приватне життя (наприклад, омбудсмена або спеціалізованих наглядових органів) значно підвищує довіру до правоохоронної системи [5].

Таким чином, правове регулювання спостереження як негласної слідчої дії у кримінальному провадженні в Україні перебуває у стані поступового розвитку, що зумовлений потребами правової системи. Хоча чинні норми КПК України закладають основні гарантії дотримання прав людини, практика їх застосування потребує подальшого удосконалення з метою унеможливлення зловживань та забезпечення ефективного функціонування системи.

Використані джерела:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 12.05.2025).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України № 4651-VI від 13.04.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 12.05.2025).
3. Сервецький І. В. Гносеологічні засади пізнавальної діяльності під час спостереження як негласної слідчої (розшукової) дії. *Вісник Одеського національного університету*. Правознавство. URL: <https://journals.visnyk-onu.od.ua/index.php/law/article/view/17> (дата звернення: 12.05.2025).
4. Кікінчук В. В. Негласні слідчі (розшукові) дії як засоби доказування в кримінальному провадженні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.119> (дата звернення: 12.05.2025).
5. Войтович Н. Ф. Поняття спостереження у системі заходів оперативно-розшукової діяльності та негласних слідчих дій. *Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі*: зб. наук. ст. за матеріалами VIII Міжнар. наук.-практ. конф.(Житомир, 19 березня 2020 р.). No. VIII. Житомир: Жит. нац. агроекологічний ун-т., 2020. URL: <https://surl.li/lvvqce> (дата звернення: 12.05.2025).

ЗАГРАНИЧНИЙ Д.В.,

*студент 3 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабні бойові дії спровокували для нашої держави нові проблеми та виклики, водночас впровадження воєнного стану принесло для законодавця та суспільства зміни та спірні ситуації, на які раніше не було звернено достатньо уваги.

Кримінальний процес у свою чергу також зазнав змін, які відбулись через впровадження військового стану. Ця галузь права особливо тісно залежить від загального політичного становища держави та є особливо вразливою щодо прав людини. Першочергово слід зазначити, що на період дії правового режиму воєнного стану Верховною Радою України було внесено відповідні зміни до нормативно-правових актів, у тому числі до положень Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України). Разом з тим, практична реалізація зазначених новел законодавства викликає низку дискусійних питань. З огляду на це, надзвичайно важливо, аби суб'єкти кримінального провадження – слідчі, дізнавачі, прокурори та суди – здійснювали правозастосовну діяльність з урахуванням принципів правової визначеності, пропорційності та верховенства права, які лежать в основі КПК України. Адже від якості дотримання процесуальних гарантій національними органами залежатиме, чи будуть подібні справи предметом розгляду Європейського суду з прав людини у майбутньому [1, с. 154].

Щодо змін у кримінальному процесуальному законодавстві в першу чергу слід зазначити зміни, внесені до статті 615 КПК України. Зокрема, у разі неможливості забезпечення доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань у зв'язку з введенням воєнного стану або з огляду на непередбачувані технічні обставини, слідчий, дізнавач або прокурор уповноважені винести постанову, яка

повинна містити відомості, що відповідно до частин 1 та 5 статті 214 КПК України підлягають обов'язковому внесенню до ЄРДР [2].

Також у зв'язку з військовим станом мають місце зміни щодо визначення територіальної підсудності. У випадках, коли суд не може здійснювати судовий розгляд справи внаслідок активних бойових дій чи тимчасової окупації, кримінальне провадження передається до іншого суду першої інстанції, визначеного у встановленому законом порядку відповідно до ч. 2 ст. 34 КПК України [2].

Зміни торкнулись й питання спрощення окремих процедур досудового розслідування. Зокрема, можливість проведення негласних слідчих розшукових дій без ухвали слідчого судді у невідкладних випадках із подальшим зверненням за її затвердженням (ст. 250 КПК України).

Окремою важливою темою є запровадження режиму судового розгляду у форматі відеоконференцзв'язку. Для забезпечення безпеки учасників процесу допускається проведення слідчих та судових дій в режимі відеоконференції, навіть у разі перебування обвинуваченого в іншому приміщенні чи установі (ст. 336 КПК України).

Кримінально-процесуальне законодавство на час військового стану регламентує можливість продовження строків тримання під вартою. У разі об'єктивної неможливості провести судове засідання в строк, визначений законом, строки тримання особи під вартою можуть бути продовжені за спрощеною процедурою. Слід зазначити й щодо вручення процесуальних документів із використанням електронних засобів зв'язку. Законодавець передбачив можливість направлення повідомлень про підозру, повісток про виклик та інших документів в електронній формі, що дозволяє підтримувати оперативність процесу.

Також вагомого значення набуло поширення практики заочного кримінального провадження. У зв'язку з тимчасовою непідконтрольністю окремих територій або ухиленням осіб від участі в кримінальному провадженні (особливо часто це застосовується до осіб, які вчинили кримінальні правопорушення проти держави, або здійснили пособництво агресору і зараз переховуються від кримінальної відповідальності) законодавство передбачає можли-

вість здійснення досудового розслідування та судового розгляду за відсутності підозрюваного, про що зазначається в ст. 297-2 КПК України [2].

Досліджуючи безпосередньо питання забезпечення прав людини у кримінальному провадженні, можна зазначити, що дана тематика в умовах воєнного стану набуває особливої актуальності у зв'язку зі зростанням обсягу та складності завдань, покладених на органи досудового розслідування. В такому випадку особливого значення набуває пошук оптимального балансу між забезпеченням ефективності досудового розслідування та неухильним дотриманням основоположних прав і свобод осіб, які перебувають у статусі підозрюваних та щодо яких застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою.

Однією з ключових тем, що стосується забезпечення прав людини в умовах дії правового режиму воєнного стану, є продовження строків тримання особи під вартою. Хоча надзвичайна ситуація може розглядатися як обґрунтована підстава для такого продовження, реалізація цього процесу має відбуватись у суворій відповідності до вимог чинного законодавства, із дотриманням засад верховенства права, принципу пропорційності та належних процесуальних гарантій [3, с. 153].

Також одне з актуальних питань забезпечення прав і свобод людини під час кримінального провадження у воєнний період є можливі випадки втрати матеріалів кримінального провадження, що створює додаткові труднощі для забезпечення прав учасників процесу. Так, наприклад, вчений І.В. Петренко наголошує, що вітчизняне законодавство передбачає процедури відновлення втрачених матеріалів, проте їх реалізація в умовах воєнного стану може бути ускладнена, отже виникає необхідність розробити механізми, які дозволять ефективно відновлювати втрачені матеріали, забезпечуючи при цьому дотримання прав учасників кримінального провадження [4].

Ще одним джерелом інформації, що містить відомості про реалізацію прав людини під час кримінального провадження, є наявна судова практика. Так, наприклад, Верховний Суд дав окремі висновки щодо проваджень, які розглядаються за процедурою *in absentia*, тобто за відсутності обвинуваченого. Зокрема, у постано-

ві від 25 січня 2023 року у справі № 225/1957/21 (провадження № 51-2566км21) зазначено, що порядок здійснення виклику особи під час досудового розслідування та судового розгляду за процедурою *in absentia* у кримінальному провадженні щодо особи, яка перебувала на тимчасово окупованій території, не вважається порушенням, якщо були вжиті всі передбачені законом заходи щодо інформування підозрюваної особи про здійснення кримінального провадження [5].

Таким чином, навіть деякі зазначені в роботі аспекти вказують на нагальну потребу у виваженому та коректному підході до реалізації норм кримінального процесуального законодавства. Пріоритетом у діяльності органів досудового розслідування та суду має залишатися забезпечення прав людини, гарантування належного процесу та дотримання принципів верховенства права, незалежно від умов, у яких здійснюється кримінальне провадження. Забезпечення прав та свобод людини під час кримінального провадження в умовах воєнного стану є складним завданням, що вимагає від органів кримінальної юстиції особливої уваги до дотримання процесуальних гарантій. Необхідно забезпечити баланс між потребами національної безпеки та правами особи, дотримуючись принципів верховенства права та міжнародних стандартів у сфері прав людини.

Використані джерела:

1. Лазукова О. В. Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2018. 276 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI: станом на 9 трав. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 13.05.2025).
3. Гловюк І., Дроздов О., Тетерятник Г., Фоміна Т., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Видання 4. Електронне видання (станом на 30 грудня 2022 р.). Дніпро-Львів-Одеса-Харків. 2023. 82 с.

4. Петренко І. В. Відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження: теоретичні та практичні аспекти. *Вісник кримінального судочинства*. 2022. № 2. С. 60–65.

5. Особливості кримінального провадження в умовах воєнного стану: судова практика Верховного Суду. *Науковий online журнал «Судово-психологічна експертиза»*. URL: <https://expertize-journal.org.ua/zovnishni-novyny/10139-osoblivosti-kriminalnogo-provazhennya-v-umovah-voennogo-stanu-sudova-praktika-verhovnogo-sudu> (дата звернення: 13.05.2025).

ЗАРИЦЬКА Х.І.,

*студентка 4 курсу Николаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.

СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ДОСУДОВОЇ ДОПОВІДІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Застосування досудової доповіді в Україні розпочалося відносно недавно, а саме з 2016 р., коли у кримінальному провадженні з'явився новий учасник – орган пробації, одним з повноважень якого і стало складання досудової доповіді.

Дане нововведення викликало чималий резонанс в науковому середовищі. Думки вчених щодо доцільності досудової доповіді розділилися. Так, наприклад, І. В. Вернидубова доволі категорично висловлює свою думку і зазначає, що досудова доповідь не може надати додаткову важливу інформацію і «...окрім суттєвого затягування процедури судового розгляду кримінального провадження, новела з досудовою доповіддю нічого розумного не додає» [5, с. 29].

Варто зазначити, що практика складання досудової доповіді в кримінальному провадженні існує не тільки в Україні, а і в багатьох інших країнах. Так, схожа процедура існує в Іспанії, Молдові, Данії, Словаччині, Болгарії та інших країнах, але має інші назви. Наприклад, у Молдові це досудовий звіт, у Румунії – оцінний звіт, у Болгарії, Швеції та Франції – звіт із проведення соціального розслідування, а в Іспанії, Латвії офіційно закріпленою назвою є звіт

до винесення вироку (pre-sentence report) [6, с. 236]. Має свої особливості і зміст цього документа в різних країнах. Так, в Англії і Норвегії включаються рекомендації щодо виду покарання, який має бути застосований до обвинуваченого, у США до доповіді можуть додаватися думки потерпілого, прокурора.

Поняття досудової доповіді має легальне визначення у п. 2 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про пробацію», де зазначено, що це письмова інформація для суду, що характеризує обвинуваченого [2]. Розгорнуте тлумачення надають науковці. Наприклад, О.І. Богатирьова визначає досудову доповідь як конфіденційну, формалізовану інформацію, що характеризує обвинуваченого (підсудного) та підготовлена з метою надання рекомендацій суду щодо застосування до винної особи належного кримінально-правового заходу [4, с. 141].

Порядок складання досудової доповіді, її підготовка і зміст регулюється ст. 314-1 КПК України та Порядком складення досудової доповіді, затвердженим Наказом Міністерства юстиції України від 27.01.2017 р. Так, досудова доповідь може складатися лише щодо одного учасника провадження – обвинуваченого, за умови що його обвинувачують у вчиненні нетяжкого або тяжкого злочину, нижня межа санкції якого не перевищує п'яти років позбавлення волі. Виняток з цього правила стосується лише неповнолітніх обвинувачених віком від 14 до 18 років. В цьому випадку досудова доповідь складається незалежно від тяжкості злочину.

Кримінальний процесуальний закон надає і вичерпний перелік осіб, щодо яких така доповідь не може складатися. Зокрема, це особи, стосовно яких прокурором складено клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності або про застосування примусових заходів медичного характеру тощо. Варто зазначити, що у кримінальному провадженні на підставі угод, якщо ці угоди були затверджені на підготовчому судовому засіданні, досудові доповіді не складаються.

Підставою для складання досудової доповіді є ухвала суду. Варто зазначити, що постановлення такої ухвали є правом, а не обов'язком суду.

Зміст досудової доповіді обов'язково має містити соціально-психологічну характеристику обвинуваченого, яка має включати в себе правові характеристики (історія правопорушень, час, який

особа в сукупності провела в установах виконання покарань; форма вини за обвинуваченням; умови життєдіяльності та розвитку (житло, освіта, робота, матеріальне становище) та особистісні характеристики (контроль над поведінкою та мисленням, психічний стан, зловживання алкоголем, наркотичними засобами, психотропними речовинами або їх аналогами), його соціальне оточення, ставлення до правопорушень, мотивація до зміни способу життя тощо.

Також орган пробації має визначити у доповіді оцінку ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення та висновок про можливість виправлення без позбавлення або обмеження волі на певний строк з урахуванням доступних програм та послуг [3].

Строк складання такої доповіді не визначений законодавством і встановлюється на розсуд суду з урахуванням складності провадження.

Усю зазначену інформацію орган пробації збирає з наданих йому матеріалів кримінального провадження, від підприємств, установ чи громадян, а також з державних реєстрів. У разі якщо обвинувачений, щодо якого складається досудова доповідь, погодиться приймати участь у підготовці доповіді, то інформацію може надати і він. Варто зазначити, що незалежно від згоди обвинуваченого на участь у складанні доповіді, орган пробації зобов'язаний ознайомити його з складеним документом не пізніше, ніж за три дні до подання її до суду.

Щодо оцінки судом досудової доповіді та її значення при ухваленні рішення, то тут варто зазначити думку Верховного суду про те, що досудова доповідь має рекомендаційний характер, проте вона є дуже важливою для індивідуалізації покарання. І тут треба також додати, що інформація, зазначена в цій доповіді, ні в якому разі не може використовуватися як доказ винуватості обвинуваченого.

На жаль, сьогодні ми можемо спостерігати зменшення кількості ухвал про надання органом пробації досудової доповіді стосовно обвинуваченого, порівняно з роками, коли вона тільки почала активно впроваджуватися в кримінальному провадженні. Так, наприклад, у 2018 р. кількість таких ухвал становила 10 571, у

2019 р. – 14 282, а у 2020 р. – 10 452. З 2021 року можемо спостерігати різке, майже удвічі, зменшення застосування досудової доповіді. Відповідно до статистичних даних у 2021 р. це було 6 703, у 2022 р. – 3 852, а у 2023 і 2024 рр. кількість ухвал про їх складання становила 5 032 і 4 304 відповідно.

На відміну від загальної кількості ухвал, кількість таких ухвал щодо неповнолітніх є стабільною і сягає приблизно 6–8 % від загальної кількості ухвал. Наприклад, у 2018 р. це було 902 ухвали, що становило 6,2 % від загальної кількості, у 2021 р. 556 (8,2 %), а у 2024 р. цей показник став найнижчим і дорівнював 5,6 %.

Таким чином, досудова доповідь – це інформація, яка збирається органом пробації щодо обвинуваченого і містить всебічний аналіз його особистості та інших даних, оцінку ризиків вчинення потворного кримінального правопорушення та рекомендації щодо виправлення особи. На наш погляд, досудова доповідь є одним із ефективних інструментів справедливого судового розгляду та є засобом ефективної реалізації принципу індивідуалізації покарання.

Використані джерела:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. №4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 14.05.2025)
2. Про пробацію від 05.02.2015 р. №160-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text> (дата звернення: 13.05.2025)
3. Наказ Про затвердження Порядку складання досудової доповіді від 27.01.2017 № 200/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0121-17#Text> (дата звернення: 14.05.2025)
4. Богатирьова О.І. Дослідження особистості (досудова доповідь) як одна із функцій служби пробації. *Право та управління*. 2012. № 2. С. 141–152.
5. Вернидубов І. В. Запит на складання досудової доповіді має бути правом, а не обов'язком суду. *Теоретичні та практичні аспекти інституту пробації в Україні : матеріали міжнародного круглого столу*. 2018. С. 27–29.
6. Шкарупа О.С. Щодо складання досудової доповіді працівниками служби пробації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. №2. С. 235–237.

ЗГУРСЬКИЙ Б.А.,

*студент 1 курсу магістратури Миколаївського
навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – д.ю.н., професор Козаченко О.В.*

КОРУПЦІЯ ЯК ВИКЛИК: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СТАТЕЙ ПРО ОТРИМАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ У ЧИННОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНІ ТА В ПРОЄКТІ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Корупція залишається однією з найбільших загроз державному управлінню, суспільному розвитку та економічній стабільності в Україні. Ефективна протидія цьому явищу значною мірою залежить від вдосконалення правового регулювання відповідальності за корупційні діяння. Особливий інтерес становить порівняння чинної редакції статей про корупційні кримінальні правопорушення з нормами проєкту Кримінального кодексу України (станом на 02.04.2025), в яких передбачається відповідальність за вчинення корупційних кримінальних правопорушень.

Актуальність боротьби з різними формами корупційних проявів, зокрема отриманням неправомірної вигоди, обумовлена її руйнівним впливом на економіку, правосуддя та довіру до державних інститутів. Незважаючи на вдосконалення законодавства, проблеми залишаються: складність доказування факту вчинення кримінальних правопорушень, неадекватність покарань вчиненому діянню, корупція в антикорупційних органах, ризики вибіркового правосуддя тощо. Вирішення деяких із зазначених проблем знаходяться у сфері матеріального права, в тому числі кримінального.

Розроблений представниками спеціально створеної Робочої групи з реформування кримінального закону проєкт нового Кримінального кодексу України, на перший погляд, містить більш детальний опис диспозицій кримінально-правових норм та посилення санкцій у випадку вчинення корупційного кримінального

правопорушення, однак більш детального аналізу потребує визначення предмета кримінального правопорушення, оскільки більшість корупційних діянь відноситься до категорії предметних.

Чинний Кримінальний кодекс України визначає неправомірну вигоду як відносно (в законі міститься декілька роз'яснювальних положень щодо цього терміна) наскрізне поняття, яке в цілому недостатньо деталізується, що саме воно охоплює (наприклад, послуги чи нематеріальні активи), що ускладнює правозастосовну практику. У цьому контексті проєкт нового КК України пропонує уточненні визначення, які зменшують ризик неоднозначності в тлумаченні.

Попри чіткіше законодавче визначення, ефективність боротьби з неправомірною вигодою значною мірою залежить від можливості доведення кримінального правопорушення через відсутність переконливих доказів, таких як аудіо- або відеофіксація. Додатково, схеми залучення посередників високопосадовцями та мінімальні покарання за отримання неправомірної вигоди створюють серйозні труднощі в боротьбі з цією проблемою. Саме тому важливим кроком є уточнення поняття «отримання неправомірної вигоди» у новому проєкті Кримінального кодексу. У чинному КК України це правопорушення визначене статтею 368 як «одержання службовою особою неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за виконання або невиконання дій із використанням наданих їй службових повноважень». У проєкті нового КК України це поняття деталізується та розширюється. Відповідно до глосарію (ст. 1.4.1), термін «неправомірна вигода» включає матеріальні блага, пільги, послуги чи вигоди немайнового характеру, набутих через зловживання посадовими повноваженнями. Також він диференціює «підкуп», «вимагання» та «пропозицію хабаря».

У проєкті КК України передбачено жорсткіші покарання за корупційні правопорушення. Наприклад, хабарі у значному розмірі (визначені як понад 1000 розрахункових одиниць) караються позбавленням волі до 12 років із конфіскацією майна. Вводяться нові критерії оцінки збитків: поняття «значної», «суттєвої» та «тяжкої» шкоди. Це полегшує кваліфікацію правопорушень залежно від розміру шкоди або суми неправомірної вигоди.

У проєкті КК України закріплено окремі кримінально-правові заходи до компаній чи організацій, пов'язаних із корупційними діями. Запропоновані зміни містять можливість пом'якшення покарання для осіб, які співпрацюють зі слідством і добровільно компенсують завдані збитки.

Отже, порівняльний аналіз статей про отримання неправомірної вигоди в чинному кримінальному законі та в проєкті Кримінального кодексу України показує важливі кроки до удосконалення боротьби з корупцією. У новому проєкті термін «неправомірна вигода» деталізується та розширюється, що дозволяє точніше визначати правопорушення, пов'язані з корупцією. Жорсткіші покарання, нові критерії оцінки збитків і можливість покарання для юридичних осіб підвищують ефективність боротьби з корупцією. Водночас, запропоновані зміни забезпечують можливість пом'якшення покарання для осіб, що співпрацюють зі слідством, що може стати додатковим стимулом для боротьби з корупцією в Україні.

Боротьба з корупцією, зокрема із таким поширеним кримінальним правопорушенням, як отримання неправомірної вигоди, є критично важливим завданням для стабілізації політичної, економічної та соціальної ситуації в Україні. У контексті проєкта нового Кримінального кодексу України запропоновані зміни демонструють прагнення забезпечити більш ефективну протидію корупційним кримінальним правопорушенням через уточнення понять, посилення санкцій і введення нових механізмів відповідальності.

Запровадження чіткої градації корупційних кримінальних правопорушень за розміром шкоди, деталізація понять «неправомірна вигода» та «хабар», а також посилення відповідальності для високопосадовців свідчать про прагнення досягти більшої прозорості та передбачуваності правозастосування. Особливо важливим нововведенням є введення окремої відповідальності для юридичних осіб, що відповідає міжнародним стандартам. Однак, залишаються серйозні виклики. Посилення санкцій і ускладнення кваліфікації вимагають від правоохоронних органів і суддів чіткої підготовки та високої компетентності, що потребує значних ресурсів і часу. Також існує ризик, що нові норми можуть бути використані для вибіркового правосуддя або політичного

тиску. Водночас, відсутність системних заходів, спрямованих на запобігання корупції, наприклад, через діджиталізацію публічних послуг чи посилення громадського контролю, може обмежити ефективність нових змін.

Для реального зниження рівня корупції в Україні потрібен комплексний підхід, що поєднує жорстке правове регулювання, незалежність антикорупційних органів, просвітницькі ініціативи та прозору систему державного управління. Ефективність реформ буде визначатися не лише текстом нового Кримінального кодексу України, а й тим, як ці норми застосовуватимуться на практиці. Залучення громадянського суспільства до моніторингу імплементації цих норм стане ключовим фактором у досягненні реальних змін.

ЗИМА К.С.,

*студентка 4 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.*

ТИПОВІ ПОМИЛКИ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИ ПРОВЕДЕННІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Відповідно до ч. 1 ст. 246 Кримінального процесуального кодексу України, негласні слідчі (розшукові) дії (далі – НС(Р)Д) – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню [1]. НС(Р)Д проводяться у випадку, якщо відомості про кримінальне правопорушення та особу, яка його вчинила, отримати іншим способом неможливо. Майже всі НС(Р)Д проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких та особливо тяжких злочинів. Порядок реалізації негласних (слідчих) розшукових дій регламентований чітким дотриманням норм, які встановлені Кримінальним процесуальним кодексом України, Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», Законом України «Про державну таємни-

цю» та Інструкцією про організацію проведення негласних (слідчих) розшукових дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні. Не дивлячись на те, що передбачена конкретна послідовність проведення Н(С)РД, органи досудового розслідування допускають різні помилки, які виявляються у практичній сфері.

Перш за все, прокуророві або слідчому за погодженням прокурора, потрібно подати клопотання про надання дозволу на проведення НС(Р)Д слідчому судді. Клопотання повинно бути подано з дотриманням вимог законності, вмотивованості, зрозумілості та грамотності. Нерідко трапляються випадки, коли суб'єкт подання клопотання використовує шаблонні формулювання, які не містять достатніх доказів, необхідних для обґрунтування підозри. Досить поширеною помилкою у клопотанні про надання дозволу на проведення НС(Р)Д є не зазначення строків. Джерелом такої помилки може слугувати недосвідченість слідчого або ж людський фактор, зокрема неуважність чи поспіх. Відповідно, процес написання та подання клопотання про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії потребує скрупульозності, інакше слідчий суддя відмовляє у задоволенні клопотання щодо застосування НС(Р)Д.

Докази, які були отримані під час проведення НС(Р)Д внаслідок провокації є недопустимими. Зокрема, з цим пов'язано і порушення ст. 6 Європейської конвенції з прав людини і основоположних свобод – права на справедливий суд [2]. З цього приводу Європейський суд з прав людини надав роз'яснення того, що докази, які були отримані внаслідок підбурювання з боку поліції, не можна використати як доказ, тому що в цьому випадку обвинувачений із самого початку може бути позбавлений права на справедливий судовий розгляд справи [3, с. 31] . Прикладами судової практики можуть слугувати справи «Тейксейра деКастро проти Португалії» та «Раманаускас проти Литви», де ЄСПЛ зазначив, що докази, отримані поліцейськими в результаті провокації, вважаються неприйнятними. Верховний Суд нашої країни неодноразово наголошував, що недопустимими є докази, отримані в наслідок істотного порушення прав та свобод людини, відповідно до ч. 1 ст. 87 КПК України. В результаті такі докази не будуть взяті до уваги судом під час кримінального провадження на підставі незаконного дже-

рела їх походження. Через таку недбалість органів досудового розслідування, знижуються або повністю зникають підстави для обвинувачення у кримінальному правопорушенні. Найчастіше така ситуація виникає при проведенні такої негласної слідчої (розшукової) дії, як контроль за вчинення злочину, коли правоохоронні органи виходять за межі своїх повноважень, цим самим провокують вчинення злочину.

Отже, перш за все, приймаючи рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, обов'язково потрібно дотримуватися існуючої форми клопотання із зазначенням всіх вимог, регламентованих нормою законодавства. До того ж, суб'єктові звернення клопотання необхідно надати достатньо доказів про те, що отримати відомості про кримінальне правопорушення та особу, яка його вчинила, неможливо в інший спосіб. Зважаючи на такі особливості, потрібно віднестись з високою відповідальністю та ретельним опрацюванням нормативної бази та складанням документації, аби уникнути серйозних помилок під час проведення НС(Р)Д.

Використані джерела:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI: станом на 9 трав. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 04.11.1950: станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Кир'янова В., Телійчук В.Г. Помилки слідчих при отриманні доказів під час проведення негласних слідчих розшукових дій. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/5447/1/8.pdf>.

ІВАНОВ М.А.,

*студент 1 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Корунчак Л.А.

ДЕРЖАВА ЯК ГАРАНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ: МЕЖІ ВТРУЧАННЯ

У правових державах захист прав людини визнається одним із ключових обов'язків державної влади. Водночас реалізація цього обов'язку нерідко супроводжується втручанням у приватну сферу особи, що потребує особливої уваги до меж і способів такого впливу. В умовах війни, пандемій і цифровізації особливо актуальним стає пошук балансу між публічними інтересами та особистими свободами.

Обговорення меж державного втручання у сферу прав людини є надзвичайно важливим у контексті змін у безпеці, правосудді та цифровому управлінні. Суспільство очікує ефективного захисту, але водночас вимагає дотримання правових гарантій і контролю за втручанням держави, що особливо актуально як у мирний час, так і в кризових умовах.

Роль держави у забезпеченні прав людини є ключовою для підтримання стабільності й легітимності демократичного ладу. Правова держава передбачає не просто формальне дотримання закону, а реальне підпорядкування влади праву, що включає ефективний судовий контроль, дотримання принципу верховенства Конституції та забезпечення рівності всіх перед законом. Верховенство права, закріплене у статті 8 Конституції України (далі – Конституція), охоплює юридичну визначеність, заборону свавільного втручання та наявність дієвих засобів правового захисту. Важливість гарантій прав і свобод неодноразово підтверджувалася в рішеннях Конституційного Суду України (далі – КСУ). Згідно зі статтею 3 Основного Закону конституційна система захисту прав в Україні ґрунтується на демократичних цінностях, де людина, її гідність і безпека визначені як найвищі соціальні пріоритети. Відповідно, держава повинна не лише утримуватись від порушення

прав, а й створювати умови для їх реалізації. Стаття 21 Конституції України підкреслює природний і невідчужуваний характер прав людини, що не підлягає обмеженню навіть в умовах надзвичайного стану [1].

Забезпечення прав людини здійснюється через національні та міжнародні механізми. В Україні ключову роль відіграють суди, зокрема КСУ та інститут Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, який контролює дотримання прав і свобод. На міжнародному рівні громадяни можуть звертатися до Європейського суду з прав людини після вичерпання національних засобів захисту, а практика ЄСПЛ формує стандарти, які держава зобов'язана враховувати у внутрішньому законодавстві. Україна також виконує зобов'язання в рамках ООН, зокрема за Міжнародним пактом про громадянські і політичні права.

Межі допустимого втручання держави у реалізацію прав людини визначаються національним та міжнародним правом з урахуванням балансу між публічними інтересами й особистими свободами. Конституція України (стаття 64) передбачає, що в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть обмежуватись лише окремі права, але не основоположні, зокрема право на життя, гідність, свободу від катувань тощо [1]. Це відповідає Міжнародному пакту про громадянські і політичні права, що забезпечує відповідність українського законодавства міжнародним стандартам. Критерії допустимості обмежень – законність, необхідність у демократичному суспільстві та пропорційність – є ключовими як у практиці КСУ, так і в підходах Європейського суду з прав людини. Таке втручання можливе лише на підставі закону, має переслідувати легітимну мету (наприклад, захист громадської безпеки, здоров'я, моралі або прав інших осіб) і бути мінімально необхідним для її досягнення.

Як зазначає Ольга Шершель, законодавець зобов'язаний забезпечити не лише юридичну формалізацію втручання, а й його обґрунтованість та відповідність принципам демократичного устрою. Вона підкреслює, що формальне встановлення обмежень без перевірки їхньої доцільності та пропорційності суперечить самій природі прав людини [2, с. 107]. Роль КСУ у визначенні меж допустимого втручання є принципово важливою. Суд неодноразово

наголошував, що навіть в умовах надзвичайного стану держава повинна діяти в межах правового порядку, дотримуючись принципу верховенства права. Рішення КСУ не лише встановлюють межі дії окремих норм, а й формують правові орієнтири щодо недопустимості свавільного втручання в особисту свободу та права людини.

Правовий режим надзвичайного та воєнного стану є інструментом забезпечення національної безпеки в екстремальних умовах. Його регулюють закони України «Про правовий режим надзвичайного стану» та «Про правовий режим воєнного стану». Такі режими вводяться у відповідь на загрози національній безпеці, катастрофи або збройні конфлікти, що передбачає можливість тимчасового обмеження окремих прав громадян для захисту суверенітету та територіальної цілісності держави. Проте, обмеження повинні бути пропорційними загрозам і чітко обґрунтованими. За таких умов держава зіштовхується з необхідністю збалансувати ефективне реагування на загрози і захист гарантованих прав людини. Українське законодавство допускає обмеження свободи слова, мирних зібрань і права на приватність лише за умови їх відповідності принципу пропорційності та необхідності для національної безпеки. Прикладами таких заходів стали обмеження на пересування, закриття кордонів і карантинні правила під час пандемії COVID-19 та збройного конфлікту на Сході України. Однак ці заходи призвели до порушень прав, зокрема, свободи пересування та права на працю [3]. Баланс між безпекою та правами людини потребує дотримання принципів необхідності й пропорційності. Будь-які обмеження прав повинні бути тимчасовими і спрямованими на досягнення конкретних законних цілей. Важливу роль у цьому процесі відіграють суди, зокрема, КСУ, який може визначати законність і пропорційність таких обмежень.

Українська правова система сьогодні переживає період глибоких змін, спричинених війною, соціальними трансформаціями та технологічним поступом. У цих умовах держава зіштовхується з необхідністю адаптувати правові механізми щодо прав людини до нових викликів, в тому числі у сфері соціального захисту, цифрових прав та публічного контролю. Як зазначає І.О. Наливайко, сучасний стан законодавства вимагає не лише вдосконалення правових формулювань, а й реального наповнення соціальних стан-

дартів змістом, що відповідатиме зміненим умовам життя громадян [4, с. 46]. Цифровізація публічної сфери відкриває нові можливості для реалізації прав людини: доступ до адміністративних послуг, електронне правосуддя, зниження рівня корупції. Водночас зростає небезпека зловживань, пов'язаних із використанням персональних даних, автоматизованого прийняття рішень і слабкими гарантіями цифрової приватності. Це вимагає від законодавця оперативного реагування на техніко-правові виклики через прийняття норм, що врівноважують технічні інновації з правами людини. Громадянське суспільство (зокрема, правозахисні організації та волонтерські ініціативи) відіграє дедалі важливішу роль у контролі за дотриманням прав людини, особливо в умовах обмеженого функціонування окремих інституцій під час воєнного стану. Це формує підґрунтя для подальшої демократизації правової системи.

На нашу думку, стратегічний розвиток правової системи України має базуватися на трьох напрямках: посилення соціальної орієнтації законодавства, адаптація норм до цифрових викликів та зміцнення участі громадянського суспільства в контролі за діяльністю держави. Це дозволить зберегти баланс між інтересами особи і держави та закріпити статус України як правової, соціальної і демократичної держави.

У результаті аналізу сучасних проблем та перспектив розвитку правової системи України можна зробити висновок, що країна має потенціал для удосконалення захисту прав людини, особливо в умовах цифровізації та надзвичайних ситуацій. Однак, для цього необхідне оперативне реагування законодавців на нові загрози, посилення судового контролю та розширення участі громадянського суспільства у процесах правозахисту. Збереження балансу між публічними інтересами і правами особи стане основою для забезпечення правової стабільності та розвитку демократичних принципів у країні.

Використані джерела:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 10.05.2025).

2. Шершель О. Обмеження прав і свобод людини за формою. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2024. Т. 2. № 28. С. 106–115.

3. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16.03.2000 р. № 1550-III. Дата оновлення: 18.05.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text> (дата звернення: 10.05.2025).

4. Наливайко І. О. Еволюція соціальних стандартів та гарантій у правовій системі України: сучасні виклики та перспективи розвитку. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 5. С. 42–47.

ІМШЕНИЦЬКА Т.А.,

*студентка 2 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Василяка О.К.

РОЛЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ ПІДХІД

Поняття «публічні послуги» в юридичній науці трактується неоднозначно. В українському законодавстві відсутнє єдине визначення цього терміна. У загальному розумінні, публічні послуги – це види сервісної діяльності органів публічної влади, спрямовані на задоволення потреб фізичних та юридичних осіб, що мають суспільне значення.

Наукове середовище поділяє публічні послуги на:

- адміністративні (видача довідок, дозволів, реєстрація);
- соціальні (освіта, охорона здоров'я, соціальний захист);
- комунальні (водопостачання, освітлення, прибирання, тощо);
- інформаційні (доступ до рішень, публічних даних, електронних сервісів).

Органи місцевого самоврядування є головним провайдером більшості з цих послуг. Це зумовлено як їхньою функціональною природою, так і принципом наближеності до споживача. Саме муніципальна влада найкраще розуміє потреби своїх громадян і має можливість оперативно реагувати на запити. У контексті адмі-

ністративного права публічні послуги постають як результат реалізації владних повноважень у формі позитивного впливу на особу, при цьому з обов'язковим дотриманням принципів законності, рівності доступу, ефективності, прозорості та відповідальності [3].

Основу правового регулювання становить Конституція України, яка у статті 140 визначає місцеве самоврядування як право територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення. Це є основою для делегування органам місцевого самоврядування функцій із надання послуг населенню [1]. Ключовими законами є:

- Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»;
- Закон України «Про адміністративні послуги»;
- Бюджетний кодекс України;
- Закони галузевого спрямування.

Органи місцевого самоврядування (далі – ОМС) реалізують свої повноваження у сфері публічного сервісу відповідно до ст. 26, 27, 30 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [3]. У межах власної компетенції місцева влада вирішує питання житлово-комунального господарства, соціального захисту, охорони здоров'я, освіти, культури, екології, благоустрою території. Функції ОМС у цій сфері поділяються на дві основні групи:

1. Власні (самоврядні) повноваження – вирішення питань місцевого значення: організація пасажирських перевезень, утримання комунальних закладів, розробка місцевих програм тощо.
2. Делеговані повноваження – передані державою на підставі законів (наприклад, реєстрація актів цивільного стану, надання адмінпослуг, контроль за санітарним станом, соціальне забезпечення).

Особливу роль відіграють виконавчі органи рад. Вони безпосередньо організовують процес надання послуг, приймають рішення, здійснюють контроль, взаємодіють з населенням та підзвітні перед громадою і радою. Адміністративно-правова форма реалізації цих повноважень включає:

- видання індивідуальних та нормативних актів;
- укладання договорів;
- ведення реєстрів;

- прийом звернень та запитів;
- контроль за дотриманням законодавства на підвідомчій території.

Кожна з форм передбачає дотримання чітко визначених процедур, відповідальність за зловживання, а також наявність інструментів адміністративного оскарження.

Із 2014 року в Україні триває реформа децентралізації, яка передбачає передачу фінансових, адміністративних та управлінських ресурсів громадам. Одним з її основних завдань стало наближення публічних послуг до мешканців громад. В результаті утворення об'єднаних територіальних громад (ОТГ), а згодом і нової системи адміністративно-територіального устрою (постанова КМУ № 807 від 12.06.2020), ОМС отримали широкі можливості у сфері публічного сервісу [3].

Зокрема, громади самостійно:

- формують бюджети розвитку;
- створюють і реорганізують освітні, медичні, культурні заклади;
- організовують соціальні послуги для вразливих верств населення;
- керують муніципальними ЦНАПами.

Разом із тим, практика виявила низку суттєвих проблем:

- нерівномірність ресурсного забезпечення громад: значна частина ОТГ досі не має належної інфраструктури, фахівців, цифрових інструментів;
- відсутність стандартизації послуг: кожна громада формує власні правила, що ускладнює контроль якості;
- недостатній рівень кадрової компетенції: частина керівників органів МС не має юридичної чи управлінської підготовки;
- брак електронного документообігу та CRM-систем, що ускладнює облік послуг і прозорість.

Так, наприклад, дослідження Центру політико-правових реформ (2023) показало, що лише 54% опитаних громадян вважають послуги у своїй громаді якісними, і лише 38% – доступними.

Незважаючи на значний поступ у децентралізації, адміністративно-правове регулювання діяльності ОМС у сфері публічного сервісу залишається неповним, фрагментарним та суперечливим.

Водночас потенціал для розвитку значний: успішні приклади окремих громад, запровадження ЦНАПів, цифрові сервіси – усе це свідчить про готовність системи до вдосконалення. Майбутнє належить комплексному правовому врегулюванню, цифровій єдності публічного сервісу, громадському контролю та розвитку правосвідомості населення. Україна має всі передумови, аби побудувати сучасну, ефективну систему місцевих публічних послуг на засадах відкритості, законності та якості.

Використані джерела:

1. Конституція України: прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р. (зі змінами). *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст.141
2. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 р. № 794-VII. URL: <http://www.rada.gov.ua>
3. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. №24. Ст.170.

КОБРИНЧУК Р.Д.,

*студент 2 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – к.ю.н., доцентка. Василяка О.К.

МІЖНАРОДНА ПРАКТИКА ЄС У СФЕРІ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

У сучасному світі, що стрімко глобалізується, адміністративне право відіграє ключову роль у забезпеченні ефективного функціонування публічної влади та дотримання прав громадян. Європейський Союз як наднаціональне об'єднання держав виробив унікальну систему правових стандартів, яка охоплює й сферу адміністративного права. Досвід ЄС у цій галузі є надзвичайно цінним для країн, які прагнуть модернізувати свої правові системи відповідно до європейських принципів верховенства права, прозорості та правової визначеності.

Прагнення України до впровадження європейських стандартів у сфері адміністративного управління знайшло своє відображення в Концепції адміністративної реформи. Цей документ визначив стратегічну мету – поступове формування такої системи державного управління, яка сприятиме утвердженню України як правової, високорозвиненої та демократичної європейської держави з належним рівнем соціальної стабільності та культури. Запропоновані заходи реалізації цієї мети базуються на основоположних принципах організації виконавчої влади, напрацьованих міжнародною практикою [1, с. 5]. Європейські стандарти адміністративного права поділяються на кілька ключових груп принципів: 1) правова визначеність, що включає достовірність і передбачуваність; 2) прозорість та відкритість; 3) підзвітність; 4) ефективність і результативність. Ці принципи знаходять своє відображення в різноманітних аспектах адміністративної практики. Наприклад, усі адміністративні дії повинні бути чітко обґрунтовані та здійснюватися органами, що мають відповідні повноваження. Громадяни мають право на доступ до інформації, зокрема до державних реєстрів. Посадові особи, представляючи публічну владу, зобов'язані ідентифікувати себе під час взаємодії з громадськістю. Крім того, вони підлягають обмеженням щодо отримання доходів від приватної діяльності – така інформація має бути відкритою і схваленою задалегідь. Особливої ваги у втіленні принципу відкритості набуває вимога пояснення причин, з яких орган державної влади приймає певне рішення [1, с. 7].

Процес так званої «м'якої» євроінтеграції правової системи відбувається шляхом перенесення моделей поведінки, спільного сприйняття правових цінностей, формування довіри та здатності до співпраці з європейськими партнерами, а також готовності до самостійного реагування на виклики глобалізованого світу. У результаті ці елементи поступово втілюються в національне правове середовище. Такий підхід широко використовується зарубіжними науковцями для опису процесів правового зближення не лише між країнами-членами ЄС, але й у відносинах з третіми державами. Особливу роль у цьому контексті відіграє механізм відкритої координації, що передбачає аналіз, порівняння і запозичення успішного європейського досвіду. Водночас саме інструменти

«м'якої» європеїзації найбільш притаманний для України, з огляду на її поточний статус у відносинах з ЄС, який визначається Угодою про асоціацію. У рамках європейської адміністративно-правової доктрини також виокремлюють два основні типи європеїзації адміністративного права: безпосередня та опосередкована. Перша модель європеїзації передбачає безпосередній вплив норм європейського адміністративного права на національне законодавство. Натомість опосередкована форма не змінює самі правові норми, але впливає на способи їх тлумачення та практичного застосування [2, с. 151–152].

У перехідний період державотворення особливого значення набуває адміністративно-правовий захист прав і свобод громадян, який охоплює широкий спектр суспільних відносин, що виникають у процесі виконавчо-розпорядчої діяльності, де громадяни виступають обов'язковими учасниками. Такий захист реалізується через дії уповноважених органів або посадових осіб, регламентовані адміністративно-правовими нормами. Його основною метою є забезпечення правильного розуміння та належного застосування чинного законодавства, яке визначає права і свободи громадян. Також пропонується тлумачення поняття «загальноєвропейська система захисту прав людини» як сукупності нормативно-правових актів, прийнятих в межах європейських міжнародних організацій – таких як Рада Європи, Європейський Союз та ОБСЄ – а також діяльності цих структур, спрямованої на реалізацію і контроль за дотриманням відповідних стандартів у сфері прав людини. Функціонування цієї системи ґрунтується на спільних європейських цінностях, зокрема принципах верховенства права, поваги до прав людини, свободи та демократії, що є фундаментальними для подальшого розвитку європейського правового простору [3, с. 18–19].

Узагальнюючи міжнародну практику Європейського Союзу в галузі адміністративного права, можна стверджувати, що вона становить цінний орієнтир для держав, які перебувають на шляху правової та інституційної модернізації. ЄС сформував цілісну систему принципів – правової визначеності, прозорості, підзвітності, ефективності. Вплив ЄС на національні правові системи держав-членів і країн-партнерів відбувається як безпосередньо, через

гармонізацію законодавства, так і опосередковано – через зміну підходів до тлумачення та застосування адміністративно-правових норм. Для України, яка інтегрується до європейського простору через Угоду про асоціацію, актуальним є саме використання інструментів «м'якої» європеїзації, які дозволяють поступово впроваджувати європейські цінності та стандарти в систему національного адміністративного права.

Використані джерела:

1. Колпаков В. Європейські стандарти адміністративного права. *Адміністративне право і процес*. 2014. № 3 (9). С. 5–18.
2. Радишевська О. Європеїзація адміністративного права України: особливості сучасної тектоніки механізмів впливу. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 150–154.
3. Тімашов В. О. Адміністративно-правове забезпечення прав громадян України в умовах євроінтеграції: доктринальні положення: автореф. ... дис. на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук. Київ, 2018. 45 с.

КОЛЕНКОВА М.Д.,

*студентка 3 курсу Миколаївського юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.*

БАЛАНС МІЖ ПРАВОМ НА СВОБОДУ СОВІСТІ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ ЗА КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ВЧИНЕНІ НА ҐРУНТІ РЕЛІГІЙНОЇ НЕНАВИСТІ

Право на свободу совісті є одним із фундаментальних прав людини, гарантованих статтею 35 Конституції України. Ця стаття проголошує право кожного на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати жодної, вільно вибирати, змінювати та поширювати релігійні або світоглядні переконання, а також здійснювати релігійні обряди та ритуали, не порушуючи при цьому громадського порядку та не посягаючи на права і свободи інших осіб [1].

Питання свободи совісті та кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, вчинені на ґрунті релігійної ненависті, також досліджуються в рамках наукових робіт з конституційного права, кримінології, соціології, релігії та інших дисциплін. Варто також звернути увагу на праці науковців, які активно працюють у цій сфері. Так, наприклад, Л. Филипович, провідна українська релігієзнавиця, яка багато років досліджує історію релігії в Україні, державно-конфесійні відносини та правові аспекти релігійної свободи, стверджує: «Описуючи базові наративи релігійної безпеки України, експерти говорять про захищеність духовного і релігійного простору від агресії, руйнування, втручання, нав'язування, примушування, корегування тощо з боку інших неукраїнських структур, організацій, держав, людей, що спрямовані на розмиття та знищення українського світу, зменшення його опірності всім іншим світам. Час сама ідея релігійної безпеки не мала розвитку, вона не розроблялася в безпекових стратегіях, не бралася до уваги при соціальному прогнозуванні. Але є потреба концептуалізувати ці безпекові питання у вигляді теоретичних умовисновків і легітимізувати у формі закону» [3].

Однак, реалізація права на свободу совісті не є абсолютною. Ч. 3 ст. 35 Конституції України встановлює, що здійснення цього права може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення, захисту прав і свобод інших осіб [1].

Одним із серйозних обмежень свободи совісті, що впливає з необхідності захисту прав і свобод інших осіб та громадського порядку, є кримінальна відповідальність за кримінальні правопорушення, вчинені на ґрунті релігійної ненависті. Вони посягають не лише на особисту безпеку, честь і гідність потерпілих, але й на самі основи мирного співіснування різних релігійних та світоглядних груп у суспільстві.

Кримінальний кодекс України (далі – КК України) містить низку норм, спрямованих на боротьбу з проявами релігійної ненависті та нетерпимості. Стаття 161 КК України має назву «Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, релігійної належності, інвалідності та за іншими ознаками» [2]. Частина 1 цієї статті встановлює кримінальну відповідальність за

умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності, або образу почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, а також пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками расової, національної, релігійної належності, інвалідності або за іншими ознаками.

Частина 2 ст. 161 КК України передбачає відповідальність за ті самі дії, вчинені службовою особою або організованою групою осіб. Це посилює відповідальність за такі кримінальні правопорушення, враховуючи підвищену суспільну небезпеку дій, вчинених особами, які мають владні повноваження або діють скоординовано [2].

Крім спеціальної статті 161 КК України, мотив релігійної ненависті може бути врахований судом як обтяжуюча обставина при вчиненні інших кримінальних правопорушень. Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 67 КК України, обставиною, яка обтяжує покарання, є вчинення кримінального правопорушення на ґрунті расової, національної, релігійної ворожнечі чи розбрату або на ґрунті статевої приналежності. Це означає, що якщо будь-яке інше кримінальне правопорушення (наприклад, хуліганство, нанесення тілесних ушкоджень) було мотивоване релігійною ненавистю, це може призвести до більш суворого покарання винного.

Забезпечення балансу між правом на свободу совісті та кримінальною відповідальністю за кримінальні правопорушення на ґрунті релігійної ненависті вимагає ретельного аналізу кожного конкретного випадку. Правоохоронні органи та суди повинні чітко розрізняти легітимне вираження релігійних переконань, навіть якщо вони є критичними щодо інших вірувань, та дії, які мають ознаки кримінального правопорушення, спрямованого на розпалювання ворожнечі, ненависті або дискримінації.

Важливо підкреслити, що кримінальна відповідальність настає не за самі релігійні погляди, якими б нетолерантними вони не здавалися, а за конкретні суспільно небезпечні дії, мотивовані релігійною ненавистю. Свобода критики релігійних доктрин є важливою складовою свободи вираження поглядів, яка також

захищена статтею 34 Конституції України. Однак, ця свобода не є безмежною і не повинна використовуватися для підбурювання до насильства, дискримінації або ненависті на релігійному ґрунті [1].

Таким чином, правова система України, зокрема Конституція України та КК України, закладають основи для забезпечення балансу між правом на свободу совісті та необхідністю кримінального переслідування за кримінальні правопорушення, вчинені на ґрунті релігійної ненависті. Ефективне застосування цих норм вимагає від правоохоронних органів, судів та суспільства в цілому високого рівня правової культури, толерантності та розуміння важливості захисту як свободи совісті, так і безпеки та гідності кожної людини, незалежно від її релігійних принципів.

Використані джерела:

1. Конституція України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 13.05.2025).

2. Кримінальний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 13.05.2025).

3. Филипович Л., Колодний А. Релігійна безпека: базові наративи та сучасні виклики. *Незалежність України: права людини та національна безпека* : збірник матеріалів Четвертої міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 12 квітня 2024 року) / Національний університет «Львівська політехніка» ; упоряд. проф. Л. В. Ярмол, Я. С. Олійник. Київ : КНТ, 2024. С. 34-37. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/pages/483/zbirnik-konferencii-120424onovleno-1.pdf> (дата звернення: 22.05.2025).

КОНОНЮК Б.П.,

*студент 1 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Чорнозуб Л. В.

РЕАЛІЗАЦІЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМАТИКА ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ

Розглядаючи питання існування та боротьби із таким деструктивним явищем як корупція, аналіз вищевказаної проблеми вимагає всебічного підходу, оперування не лише поверхневими знаннями, але й дослідження відповідних причинно-наслідкових зв'язків. Існування корупційної складової притаманне багатьом країнам світу, незалежно від стану політичної, соціально-економічної та правової системи. Нагальне питання полягає не лише в існуванні корупції як суспільно-негативного явища, а у фактичній наявності боротьби з нею та ефективності відповідних процесів.

Питання впровадження антикорупційної політики в Україні вже протягом тривалого періоду часу має проблематичний характер, що аргументується неефективністю та нівелюванням значення антикорупційних реформ, їхньою реалізацією здебільшого на формальному рівні. Вищезазначені аспекти мають низку причин, які включають не лише проблеми державного управління, але й ставлення суспільства до цієї складової.

Згідно з даними міжнародної неурядової антикорупційної організації Transparency International за 2024 рік, Україна отримала 35 із 100 балів в Індексі сприйняття корупції CPI. Загалом країна посідає 105 місце серед 180 країн. На один бал Україну випереджає Домініканська Республіка, а на бал менше набрали Бразилія, Алжир, Малаві, Непал, Таїланд, Нігер та Туреччина. Найбільш корумпованими державами є Південний Судан, Сомалі та Венесуела (8, 9, 10 балів – відповідно) [1].

Слід враховувати, що починаючи з 1990-х років урядами України впроваджувався ряд заходів щодо створення антикорупційної стратегії, яка включала в себе не лише прийняття відповідної нор-

мативно-правової бази всередині держави, але й ратифікацію міжнародних договорів та приєднання до міжнародних органів із антикорупційною компетенцією. Аргументами вищевказаного твердження зокрема є: приєднання України до Групи держав Ради Європи проти корупції (GRECO) у 2006 році; ратифікація у 2005 році Цивільної конвенції Ради Європи про боротьбу із корупцією; ратифікація у 2006 році конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції і т.д. [3, с. 100].

У жовтні 2014 року Верховною Радою України був прийнятий ряд законів, спрямованих на боротьбу з корупційною складовою, до яких можна віднести Закони України «Про Національне антикорупційне бюро України» та «Про запобігання корупції». Слід зазначити, що ключовою підставою створення та реалізації цих нормативно-правових актів були рекомендації організацій GRECO, Європейської комісії «За демократію через право» тощо. Фундаментом вищезазначених рекомендацій були положення міжнародних актів, більшість з яких ратифіковані Україною [4, с. 169–170]. Щодо органів антикорупційного спрямування, окрім Національного антикорупційного бюро України до цього спектру в Україні належать Національне агентство з питань запобігання корупції (центральный орган виконавчої влади із спеціальним статусом), Вищий антикорупційний суд, а також Спеціалізована антикорупційна прокуратура. Процес інституціоналізації механізму антикорупційного спрямування характерний і для ряду іноземних держав (США, Франція, Польща, Ізраїль).

Не зважаючи на вищезазначене, боротьба із корупцією в Україні залишається неефективною у багатьох напрямках. По-перше, це зумовлено відсутністю достатнього рівня політичної волі на всіх ланках державної влади; жоден комплекс заходів, направлений на позитивні зміни в соціальній, політичній, економічній або правовій сферах, не буде характеризуватися як ефективний без наявності політичної волі з боку вищого керівництва держави; натомість, за таких умов, антикорупційні реформи закріплюються виключно на юридичному рівні, однак не мають очікуваного фактичного результату.

По-друге, наявність здебільшого формального, але не дієвого контролю за діяльністю органів публічної влади з боку громадян-

ського суспільства лише породжує подальший розвиток корупційної складової; фундаментом ефективної антикорупційної політики є комплексний підхід, що передбачає активну співпрацю державних органів із неурядовими організаціями, а також засобами масової інформації [3, с. 101].

По-третє, відсутність реального та справедливого притягнення до юридичної відповідальності осіб, що скоїли корупційне правопорушення, впливає на зростання почуття безкарності у відповідних суб'єктів; держава має забезпечити не лише створення досконалої антикорупційної нормативно-правової бази, невід'ємною складовою якої буде радикалізація покарання за вчинення корупційного правопорушення, але й забезпечити незалежність, ефективність та відсутність втручання у діяльність механізму антикорупційного спрямування з боку інших суб'єктів.

Не слід нівелювати значення культурно-гуманітарної складової в контексті існування та розвитку корупції. Можна констатувати, що масштаби цього явища постають віддзеркаленням соціально-економічного та політичного стану суспільства. Різноманітність наукових підходів до визначення сутності корупції пояснюється особливостями сприйняття та ставлення до корупційної складової у різних суспільствах, що включає такі елементи як правова культура, менталітет, традиції, розвиток громадянського суспільства і т.д. [4, с. 168]. Специфіка суспільної свідомості в Україні значним чином впливає та визначає ставлення громадян до корупції, однак має амбівалентний характер в контексті розгляду цього питання. З одного боку, корупційні прояви сприймаються як виключно деструктивне явище, а незаконні дії правопорушників підлягають засудженню. З іншого боку, рівень побутової корупції є не меншим порівняно із корупцією в органах публічної влади – нерідко фіксуються випадки вчинення корупційних правопорушень з метою вирішення певного питання. Особа мотивує свої дії бажанням прискореного розв'язання конкретної проблеми. Вищевказані дії, на перший погляд, мають незначний характер, однак їхня систематичність, поширеність та нормалізація у суспільній свідомості є не менш деструктивними, порівняно із корупційними проявами на вищих ланках державної влади.

Розповсюдженість побутової корупції в Україні пояснюється неналежною кількістю знань, через що особа не кваліфікує свої дії як корупційні, хоча, з іншого боку, розуміє їхню невідповідність моральним нормам або нормам професійної етики [2].

Виходячи із вищезазначеного можна зробити висновок, що існування корупції характерне для багатьох країн світу, однак основне питання полягає у масштабах цього явища, а також у наявності та ефективності боротьби із нею. В Україні початок впровадження антикорупційної політики та розробка відповідних стратегій сягає 1990-х років, тому протягом всього процесу викоринення корупції антикорупційна політика держави неодноразово підлягала змінам. Незважаючи на впровадження реформ у вигляді прийняття відповідної нормативно-правової бази, інституціоналізації антикорупційного механізму тощо, цей процес не має достатнього рівня ефективності, що пояснюється відсутністю належної політичної волі, здебільшого формальним контролем за діяльністю органів публічної влади з боку громадянського суспільства, відсутністю реального та справедливого притягнення до юридичної відповідальності осіб, що скоїли корупційне правопорушення, а також специфікою суспільної свідомості в Україні, що має амбівалентний характер в контексті ставлення до корупції.

Використані джерела:

1. Індекс сприйняття корупції у світі – 2024. *Міжнародна неурядова антикорупційна організація Transparency International*. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/> (дата звернення: 09.05.2025).
2. Брус Т. М., Ковальов В. Г. Проблеми реалізації антикорупційної політики в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2016. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2016_3_6.
3. Купрійчук В. Проблеми та суперечності реалізації антикорупційної політики в Україні. *Вісник Національної академії державного управління*. 2011. № 3. 97–103.
4. Шардіна Г. О. Особливості, проблеми та перспективи здійснення антикорупційної політики в Україні на сучасному етапі. *Наукові праці Чорноморського національного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. 2016. Т. 267, № 255. С. 164–173.

КРОХА Д.В.,

*студентка 3 курсу Миколаївського юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ВІЙНИ

У період воєнного стану особливої актуальності набуває питання пошуку балансу між правами людини, суспільною безпекою та інтересами держави. Кримінальне провадження в таких умовах повинне не лише забезпечувати ефективне реагування на загрози, але й гарантувати дотримання основоположних прав і свобод осіб, зокрема права на справедливий суд, захист, презумпцію невинуватості. Надмірне обмеження прав заради безпеки може призвести до зловживань, тому держава має діяти в межах конституційних принципів, зберігаючи довіру суспільства до правової системи навіть в умовах кризи.

Воєнний стан, запроваджений в Україні у відповідь на збройну агресію російської федерації, поставив перед правовою системою країни нові виклики щодо забезпечення прав людини та основоположних свобод у кримінальному провадженні. Незважаючи на надзвичайні обставини, держава зобов'язана дотримуватися міжнародних стандартів прав людини та конституційних гарантій.

Конституція України передбачає, що навіть в умовах воєнного стану не можуть бути обмежені такі права, як право на свободу та особисту недоторканність (ст. 29), право на судовий захист (ст. 55), презумпція невинуватості (ст. 62) та право на захист (ст. 63) [1]. Ці положення були підтверджені Рішенням Конституційного Суду України № 8-р(II)/2024 від 18 липня 2024 року, в якому зазначено, що навіть під час воєнного стану ці права залишаються недоторканими [2].

У відповідь на виклики воєнного часу, законодавець вніс зміни до Кримінального процесуального кодексу України, зокрема, впровадивши розділ IX-1 «Особливий режим досудового розсліду-

вання, судового розгляду в умовах воєнного стану». Ці зміни передбачають, зокрема, можливість проведення досудового розслідування та судового розгляду за відсутності підозрюваного (*in absentia*), розширення повноважень прокурора та спрощення процедур для забезпечення оперативності правосуддя. Однак, як зазначає Т.О. Лоскутов, такі зміни можуть призвести до порушення принципу правової визначеності та стабільності законодавства, що негативно впливає на довіру громадян до правової системи [3, с. 96].

Швидкі та численні зміни в кримінальному процесуальному законодавстві можуть створювати значну правову невизначеність, що негативно впливає як на діяльність органів досудового розслідування, прокуратури та суду, так і на стан правової захищеності учасників кримінального провадження. Постійна зміна норм унеможливорює формування сталої правозастосовної практики, породжує складнощі у тлумаченні та застосуванні норм, а також ускладнює навчання правників і орієнтацію громадян у своїх правах і обов'язках. Це, в свою чергу, підриває довіру громадян до судової системи, знижує авторитет правосуддя та створює передумови для зловживань. Особливо небезпечно, коли такі зміни приймаються поспіхом, без належного публічного обговорення або експертної оцінки їхніх наслідків. У результаті це може призводити до порушення прав людини, зокрема права на справедливий суд, захист від свавільного затримання, недопущення катувань тощо.

Як слушно зазначає Т.О. Лоскутов, «при інтенсивному нормотворчому процесі щодо «удосконалення» змісту КПК України... не можна взагалі вести мову про стабільність та прогнозованість кримінальних процесуальних приписів» [3, с. 96]. Така нестабільність суперечить принципам верховенства права і правової визначеності, які мають лежати в основі кримінального процесу, забезпечуючи передбачуваність і захищеність кожного учасника провадження від свавільного втручання з боку держави.

Україна скористалася правом на дерогацію від окремих зобов'язань за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, відповідно до статті 15 Конвенції. Це дозволяє тимчасово

відступити від деяких зобов'язань у випадку надзвичайної ситуації, яка загрожує життю нації. Однак, такі заходи повинні бути пропорційними та не суперечити іншим міжнародним зобов'язанням [4].

У справі «Тарасов проти України» Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) наголосив, що право обвинуваченого на ефективну участь у судовому процесі, передбачене ст. 6 Конвенції, охоплює не лише фізичну присутність на засіданнях, а й можливість стежити за їх перебігом і сприймати викладену інформацію. Це право, характерне для змагального процесу, також впливає з передбаченого у ст. 6 §3 права обвинуваченого на самозахист. Поняття «ефективна участь» у такому контексті означає, що підсудний має бути спроможний передати своїм захисникам власну позицію, заперечити окремі твердження, з якими він не погоджується, а також надати відомості, що мають значення для його захисту [5].

З огляду на те, що право на справедливий суд не підлягає обмеженню навіть у період воєнного стану, не допускається і обмеження права обвинуваченого на ефективну участь у процесі.

Проаналізувавши практику ЄСПЛ, І.В. Гловюк та О.М. Дроздов справедливо акцентують увагу на тому, що особиста участь обвинуваченого у судовому засіданні є не просто формальною процедурою, а фундаментальним елементом реалізації його процесуальних прав. Йдеться, зокрема, про право на ефективну участь у кримінальному провадженні, яке охоплює можливість безпосередньо висловлювати свої позиції, ставити запитання свідкам, реагувати на докази обвинувачення, а також здійснювати самозахист у повному обсязі. Відмова у забезпеченні такої участі – навіть із посиленням на міркування безпеки чи інші виняткові обставини – може призвести до істотного порушення прав обвинуваченого, гарантованих як національним законодавством, так і міжнародними стандартами. Як слушно зазначають науковці, «участь обвинуваченого у судовому засіданні є невід'ємною частиною гарантій його права на ефективну участь у кримінальному провадженні, а також права на самозахист. Навіть міркування безпеки не можуть нівелювати суть цих гарантій» [6, с. 440].

Отже, забезпечення прав людини та основоположних свобод у кримінальному провадженні під час воєнного стану є складним завданням, що вимагає балансу між безпекою держави та дотриманням прав особи. Хоча законодавчі зміни спрямовані на адаптацію до умов воєнного часу, варто забезпечити, щоб вони не призводили до порушення фундаментальних прав.

Використані джерела:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 16.05.2025).
2. Рішення Конституційного Суду України № 8-р(II)/2024 від 18 липня 2024 року. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/6904> (дата звернення: 16.05.2025).
3. Лоскутов Т. О. Засада захисту правової довіри у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. № 3.82. С. 94-98.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text. (дата звернення: 16.05.2025).
5. Рішення Європейського суду з прав людини «Тарасов проти України» від 31 січня 2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_b63#Text (дата звернення: 16.05.2025).
6. Гловюк І.В., Дроздов О.М. Проведення судового засідання у режимі відеоконференції у кримінальному провадженні: доктринальні та практичні проблеми. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 438–444. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2023/104.pdf (дата звернення: 16.05.2025).

КУБІНЕЦЬ І.М.,

студентка 1 курсу магістратури

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – викладачка Лазарева Н.М.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕАГУВАННЯ НА ЕКОЛОГІЧНІ ЗЛОЧИНИ: ПЕРСПЕКТИВИ ЕФЕКТИВНОГО ЗАХИСТУ ДОВКІЛЯ

Актуальним викликом сьогодення постає проблема екології та збереження навколишнього середовища. Попри поступ технологій та розширення інфраструктури, їх вплив на біосферу залишається значущим. Масштаби екологічного лиха та загострення кліматичної кризи перетинають кордони держав, перетворюючись на глобальну загрозу для людства. Питання ефективної реакції міжнародної спільноти на екологічні злочини наразі потребує глибинного переосмислення та реформування наявних правових інструментів. Екологічні злочини все частіше стають загрозою для міжнародної безпеки, а отже, потребують міжнародно-правового регулювання нарівні зі злочинами проти людства.

Найпоширенішою проблемою є екоцид, що собою характеризує масове знищення природи. У 2021 році Незалежна експертна комісія, що працювала при Stop Ecocide Foundation, запропонувала юридично вивірене формулювання екоциду. Його планувалося долучити до Римського статуту Міжнародного кримінального суду як ще один міжнародний злочин, поряд з геноцидом, злочинами проти людяності, військовими злочинами та злочином агресії. Відповідно до цього проекту, екоцид трактувався як: «Незаконні чи свавільні дії, вчинені з розумінням того, що є значна вірогідність заподіяння серйозної, тривалої або масштабної шкоди довкіллю, яка стане наслідком цих дій» [1]. Це формулювання розроблено найкращими юристами з усього світу, включаючи суддів, екологів та фахівців з міжнародного кримінального права. Його завдання – не просто криміналізувати екологічні злочини найвищого ступеня

шкоди, а й надати національним та міжнародним судам необхідний інструментарій для притягнення винних у злочинах проти природи до відповідальності [3].

Дедалі більше країн та міжнародних організацій висловлюють підтримку включенню екоциду до Римського статуту, а саме:

- Європейський Парламент у кількох резолюціях закликав ЄС сприяти визнанню екоциду міжнародним злочином;
- Франція у 2021 році ввела у внутрішнє законодавство поняття «злочин проти довкілля» (*crime d'écocide*), хоча він поки не має того ж рівня суворості, що й міжнародне визначення;
- Бельгія, Іспанія, Швеція та Фінляндія відкрито заявили про зацікавленість у розгляді цього питання в рамках Міжнародного кримінального суду;
- Папа Римський Франциск неодноразово підтримував визнання екоциду злочином проти миру, наголошуючи, що «руйнування довкілля є злочином проти людства».

У вересні 2022 року на засіданні ООН низка країн з Глобально-го Півдня (Вануату, Мальдіви та Самоа) підтримали включення екоциду до міжнародного правового порядку, вказуючи на екологічну вразливість малих острівних держав [3].

Комітет міністрів Ради Європи санкціонував Конвенцію про охорону навколишнього середовища за допомогою кримінального права, що є першим юридично зобов'язуючим міжнародним актом, котрий всебічно описує, криміналізує і визначає відповідальність за тяжкі екологічні злочини, у тому числі діяння, аналогічні екоциду. Цей документ є відповіддю на екологічну кризу у трьох вимірах: зміни клімату, забруднення та скорочення біорізноманіття. Конвенція містить положення про юрисдикцію, відповідальність юридичних осіб, покарання, а також механізм контролю за реалізацією. Її розробка тривала понад два роки за участю 46 країн-членів, ЄС, ООН, Інтерполу та представників громадськості. Прийняття Конвенції супроводжувалось новою довгостроковою екологічною стратегією Ради Європи, яка, ґрунтуючись на Рейк'явікській декларації 2023 року, формулює п'ять стратегічних завдань у сфері охорони природи, дикої фауни та ландшафтів, інтегруючи права людини та принципи верховенства права в екологічну діяльність [3].

В умовах повномасштабної збройної агресії українські природоохоронні та правозахисні інституції наполегливо закликають до організації міжнародного розслідування воєнних злочинів проти довкілля. У 2023 році Україна опинилася серед перших країн, що офіційно підтримали розширення юрисдикції Міжнародного кримінального суду з метою включення злочину екоциду. Окрім того, ще у 2001 році Верховна Рада України впровадила до Кримінального кодексу України статтю 441, яка безпосередньо передбачає юридичну відповідальність за екоцид. Незважаючи на це, жоден випадок, що розглядається за цією статтею, не завершився обвинувальним вироком. Однак, з початку 2022 року, було відкрито понад 200 кримінальних проваджень, які стосуються екологічної шкоди, зокрема внаслідок підриву Каховської ГЕС, масових лісових пожеж, забруднення річок та загибелі представників фауни на територіях, де велися бойові дії [4].

Дослідники наголошують, що вдосконалення та конкретизації міжнародно-правового інструментарію, окреслення та класифікація злочинів проти навколишнього середовища відіграє ключову роль у забезпеченні результативного судового переслідування та визначенні відповідальності за подібні правопорушення. У контексті політики держави чи організації, важливо формулювати стандарти, які чітко визначають, які дії вважатимуться підтримкою або відповідними до політики, що дозволяє уникнути широких тлумачень або зловживань цими нормами. Що стосується визначення шкоди навколишньому середовищу, слід ретельно враховувати вплив на гуманітарний аспект таких дій. Встановлення критеріїв та меж, що прирівнюють екологічну шкоду до злочину проти людяності, дає можливість уникнути небажаних наслідків та забезпечує чітке розуміння контексту вчинених діянь [2, с. 736].

Підсумовуючи вище зазначене, можемо стверджувати, що міжнародна спільнота реагує на виникнення загроз в екологічній безпеці. Все ж таки це буде залежати в першу чергу від людини, її світосприйняття та розуміння значення своїх дій. Прийняття міжнародних актів має за мету не просто захистити порушені права, а й притягнути до відповідальності за вчинення таких дій, адже встановлення чітких стандартів і критеріїв відповідальності є ключовим елементом охорони навколишнього середовища.

Використані джерела:

1. Римський статут міжнародного кримінального суду : *Статут Міжнародних судів від 17.07.1998р.* : станом на 21 серпня 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.
2. Бехруз К. Критичні аспекти міжнародно-правового регулювання злочинів проти довкілля за римським статутом. *Юридичний науково-електронний журнал*. 2023. № 11. С. 734–737.
3. Council of Europe steps up on the environmental front – Council of Europe, 27.09.2023. URL: <https://www.coe.int/ru/web/portal/-/council-of-europe-steps-up-on-the-environmental-front>.
4. На шляху до міжнародного визнання екоциду – *Ukraine war environmental consequences work group. Ukraine War Environmental Consequences Work Group – Seeking solutions through information sharing about the environmental impacts of the war. UWEC Work Group*. URL: <https://www.coe.int/ru/web/portal/-/council-of-europe-steps-up-on-the-environmental-front>.

МАРКОВ-САВЧЕНКО О.С.,

студент 1 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Чорнозуб Л.В.

ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕТЕКТИВІВ НАБУ

Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) – це державний правоохоронний орган, спеціально уповноважений на запобігання, виявлення, розслідування, припинення та розкриття корупційних правопорушень, які були вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці. Згідно статті 5 Закону України «Про національне антикорупційне бюро» чисельність центрального та територіальних управлінь Національного бюро становить 1000 осіб, у тому числі не більше 750 осіб начальницького складу. Крім підрозділів детективів, які безпосередньо здійснюють оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування, до складу управлінь НАБУ

входять інформаційно-аналітичні підрозділи, що забезпечують аналіз зібраної інформації та прогнозування корупційних ризиків; оперативно-технічні підрозділи, які здійснюють технічне забезпечення оперативно-розшукових заходів; підрозділи з виявлення майна, що підлягає конфіскації; підрозділи забезпечення безпеки учасників судочинства та працівників Бюро; підрозділи швидкого реагування; підрозділи представництва інтересів в іноземних юрисдикційних органах; експертні, кадрові, фінансові та інші підрозділи, що забезпечують ефективну роботу всієї структури [1]. Слід зазначити, що головною ланкою в структурі працівників НАБУ є старші детективи та детективи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність і досудове розслідування в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, які є їм підслідні, а також в інших справах, витребуваних до НАБУ прокурором, що здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування працівниками НАБУ.

Детективом може бути особа, яка виконує процесуальну функцію досудового розслідування у кримінальному провадженні. Особливість детектива НАБУ як учасника кримінального провадження полягає в його унікальному статусі, який поєднує функції як оперативного працівника, так і слідчого [3, с. 72].

Варто підкреслити, що правовий статус детектива НАБУ тісно взаємопов'язаний з його правами та обов'язками. Їхні обов'язки, визначені статтею 16 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро», мають комплексний характер і потребують високого рівня професійності, дотримання законності та неупередженості задля ефективного виконання завдань, покладених на Бюро.

Насамперед, детективи НАБУ зобов'язані здійснювати оперативно-розшукові заходи та досудове розслідування кримінальних правопорушень, віднесених законом до підслідності Бюро. Це включає в себе не тільки самостійне виявлення та розслідування корупційних злочинів, але й роботу з оперативно-розшуковими справами, витребуваними від інших правоохоронних органів, а також проведення досудового розслідування інших кримінальних правопорушень у випадках, визначених законом.

Важливою частиною роботи детективів є вжиття заходів щодо розшуку та арешту коштів та іншого майна, що може бути предметом конфіскації або спеціальної конфіскації у корупційних кримінальних правопорушеннях. Вони також відповідають за зберігання арештованого майна.

Для ефективного виконання своїх обов'язків детективи НАБУ взаємодіють з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування та іншими суб'єктами. Ця співпраця є ключовою для отримання необхідної інформації та координації дій.

Крім того, на детективів покладається інформаційно-аналітична робота. Вони аналізують зібрану інформацію для виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню корупційних правопорушень.

НАБУ також здійснює заходи щодо гарантування особистої безпеки своїх працівників та інших осіб, передбачених законодавством, а також забезпечує захист учасників кримінального провадження у справах, що належать до його підслідності, від протиправних посягань.

Особливе значення має співпраця з особами, які повідомляють про корупційні правопорушення. Детективи НАБУ зобов'язані забезпечувати конфіденційність та добровільність такої співпраці.

Детективи беруть участь у міжнародному співробітництві в межах своєї компетенції, що дозволяє боротися з транснаціональною корупцією.

Останні доповнення до обов'язків НАБУ включають виявлення необґрунтованих активів та збір доказів їх необґрунтованості, а також формування та затвердження переліку обставин (фактів), що можуть свідчити про здійснення операцій з метою надання неправомірної вигоди службовій особі іноземної держави [1].

Відповідно до статті 17 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» працівникам (у тому числі і детективам) для виконання покладених на них обов'язків надається право: здійснювати оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування; заводити оперативно-розшукові справи та проводити відповідні заходи; витребувати справи від інших органів та отримувати необхідну інформацію; звертатися до банків, установ і

органів за відомостями, у т.ч. з обмеженим доступом; опечатувати приміщення, вилучати документи, носити й застосовувати зброю; створювати спільні слідчі групи, залучати спеціалістів, співпрацювати з іноземними органами, захищати свідків, впроваджувати технічні засоби, діяти як представники держави за кордоном. Детектив-слідчий, використовуючи свій статус, має право проводити слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії, необхідні для повного дослідження справи. Він має право давати доручення оперативним підрозділам і вимагати допомоги від органів дізнання для виконання слідчих дій. Хоча детектив є самостійним учасником кримінального процесу, але він зобов'язаний виконувати письмові доручення та вказівки прокурора [4].

З метою забезпечення незалежності, неупередженості та ефективності діяльності детективів НАБУ, законодавство чітко окреслює перелік заборон, що застосовуються до них. Відповідні обмеження передбачені Законом України «Про Національне антикорупційне бюро України», Законом України «Про запобігання корупції» та іншими нормативно-правовими актами.

Перш за все, детективи НАБУ не мають права бути членами політичних партій, брати участь у їхньому створенні чи діяльності, а також організовувати або брати участь у страйках. Це обмеження є критично важливим для усунення будь-якого зовнішнього впливу на їхню роботу.

По-друге, детективам НАБУ заборонено виступати повіреними третіх осіб у справах, що розслідуються Національним бюро. Це означає, що вони не можуть представляти чийсь приватні інтереси чи виступати на боці будь-кого, хто фігурує у справах НАБУ. Таке правило є запорукою відсутності конфлікту інтересів, гарантуючи, що детективи використовують свої повноваження виключно для встановлення істини та боротьби з корупцією.

По-третє, детективи НАБУ не можуть використовувати Національне бюро, його працівників та майно у партійних, групових чи особистих інтересах. Ця заборона охоплює будь-які зловживання службовим становищем – від використання ресурсів бюро для приватних потреб до маніпулювання слідчими діями заради особистої вигоди чи на користь певних груп [1].

Згідно із Законом України «Про запобігання корупції», який встановлює загальні вимоги щодо доброчесності та запобігання конфлікту інтересів для всіх державних службовців, включаючи детективів НАБУ, можна додати ще такі обмеження.

Обмеження щодо одержання подарунків, що передбачає собою заборону детективам НАБУ отримувати подарунки, пов'язані з їхньою діяльністю або від осіб, які перебувають у їх підпорядкуванні. Водночас дозволяється приймати подарунки, що відповідають загальноновизнаним уявленням про гостинність, якщо їхня вартість не перевищує встановлених лімітів. Це забезпечує уникнення будь-яких форм неправомірної вигоди або впливу через дарування.

Обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності. Законом встановлено заборону державним службовцям займатися іншою оплачуваною діяльністю, за винятком викладацької, наукової, творчої, медичної та спортивної, а також обмежується їхня участь в органах управління комерційних підприємств. Це спрямовано на уникнення конфлікту інтересів та забезпечення пріоритету виконання службових обов'язків.

Обмеження після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування. Колишнім державним службовцям протягом року після звільнення заборонено укладати трудові договори або здійснювати підприємницьку діяльність з особами, яких вони контролювали, а також розголошувати або використовувати службову інформацію. Це запобігає зловживанню набутими знаннями та зв'язками після завершення державної служби.

Обмеження спільної роботи близьких осіб. Закон забороняє близьким особам перебувати у прямому підпорядкуванні на державній службі. У разі виникнення такої ситуації, вони підлягають усуненню шляхом переведення або звільнення, що запобігає конфлікту інтересів та кумівству [2].

Чітке визначення правового статусу детективів НАБУ є ключовим для забезпечення ефективності боротьби з корупцією, оскільки їхній унікальний статус поєднує функції оперативного працівника та слідчого. Це дає їм широкий спектр повноважень для розслідування, але водночас накладає суворі обмеження та

обов'язки, спрямовані на гарантування незалежності, неупередженості та добросовісності їхньої діяльності. Таким чином, правовий статус детективів НАБУ є фундаментом для реалізації антикорупційної політики в Україні.

Використані джерела:

1. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII: станом на 25 берез. 2025р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text> (дата звернення: 02.05.2025).
2. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII: станом на 4 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 21.05.2025).
3. Войтюк Р. В. Детектив Національного антикорупційного бюро України як суб'єкт кримінальних процесуальних правовідносин. Київ, 2019. 281 с.
4. Петков С., Вінгловська О. Юридична визначеність повноважень та діяльності детектива в кримінальному провадженні. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2023. № 9. URL: <https://www.reicst.com.ua/pmtl/article/view/2023-9-01-10/2023-9-01-10>.

МЕЛІКОВ Р.С.,

студент 1 курсу магістратури

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – викладачка Лазарева Н.М.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПЕРЕВІЗНИКА І ЗАХИСТ ПРАВ ВАНТАЖОВЛАСНИКА У МІЖНАРОДНИХ МОРСЬКИХ ПЕРЕВЕЗЕННЯХ

Морські перевезення займають провідне місце в міжнародній торгівлі. Захист прав вантажовласника та визначення меж відповідальності перевізника є ключовими елементами глобальної логістичної безпеки. У зв'язку зі зростанням кількості транснаціональних перевезень та ускладненням договірних відносин, необхідно чітко врегулювати правові механізми, що забезпечують дотримання

прав сторін. Правові основи відповідальності перевізника закріплені як у національному законодавстві, так і в міжнародних конвенціях. Зокрема, Кодекс торговельного мореплавства України передбачає, що перевізник несе відповідальність за шкоду, спричинену смертю пасажирів або ушкодженням його здоров'я, а також за втрату чи пошкодження багажу, якщо ці події сталися під час перевезення і були викликані винуватістю або недбалістю перевізника, його працівників чи агентів, які діяли в межах своїх службових обов'язків.

Перевізник відповідає за нестачу або пошкодження багажу, прийнятого до перевезення, а також за затримку його доставки, якщо не зможе довести, що ці обставини сталися не з його вини [1]. Така презумпція вини забезпечує баланс між інтересами сторін, змушуючи перевізника дотримуватися високих стандартів безпеки та надійності. Відсутність таких умов позбавляє перевізника права на обмеження відповідальності, що підкреслює важливість прозорості у договірних відносинах.

Міжнародне регулювання відповідальності перевізника у морських перевезеннях базується на низці ключових конвенцій, серед яких Гаазько-Вісбійські правила, Гамбурзькі правила та Роттердамські правила. Гаазько-Вісбійські правила встановлюють базові норми відповідальності перевізника за втрату або пошкодження вантажу в період від завантаження на борт судна до вивантаження, з чіткими межами компенсації, які можна збільшити за домовленістю сторін [2]. Гамбурзькі правила, які є більш сучасними, значно підвищують межі відповідальності перевізника і поширюють її на такі випадки, як затримка доставки, а також включають особливі положення щодо перевезення живих тварин і палубного вантажу. В основі цих правил лежить презумпція вини перевізника, що посилює захист прав вантажовласника [4]. Роттердамські правила пропонують уніфікований режим відповідальності, що охоплює весь ланцюг перевезення «від дверей до дверей», включно з мультимодальними перевезеннями. Однак ці правила ще не набули широкого застосування через недостатню кількість ратифікацій [3]. Також вони передбачають звільнення від відповідальності у випадках форс-мажору, дій відправника або інших обставин, не залежних від перевізника.

Захист прав вантажовласників у випадку порушень реалізується через комплекс різних механізмів, що включають як правові, так і страхові інструменти. У першу чергу, вантажовласники мають право звертатися до суду або арбітражу в юрисдикції, визначеній договором морського перевезення або місцем призначення вантажу, для отримання компенсації за втрати, пошкодження або затримку вантажу. Судовий захист передбачає застосування норм цих міжнародних конвенцій, які регламентують відповідальність перевізника і встановлюють презумпцію його вини у разі порушень. Крім того, важливим механізмом є договірне врегулювання, де умови договору морського перевезення чітко визначають права, обов'язки та відповідальність сторін, а також межі компенсації збитків.

Не менш значущим інструментом захисту є страхування вантажів, яке забезпечує фінансову компенсацію збитків у випадку втрати, пошкодження або затримки вантажу. Особливо актуальним це стає в умовах підвищених ризиків, наприклад, під час воєнних конфліктів, коли застосовуються спеціальні воєнні надбавки і вводяться додаткові умови страхування. Страхування дозволяє вантажовласникам мінімізувати фінансові втрати, а страховикам – реалізувати право регресного стягнення з винних осіб, у тому числі перевізників, якщо їх вина доведена.

Також ефективним засобом захисту є застосування заходів забезпечення позовів, таких як судовий арешт морських суден, що дозволяє зафіксувати майно перевізника для забезпечення виконання судових рішень і відшкодування збитків. Крім того, контроль за належним виконанням перевізником своїх обов'язків, включаючи забезпечення придатності судна, правильне кріплення вантажу та дотримання строків доставки, є важливою складовою профілактики порушень. Одним із видів інструментів захисту прав вантажовласника є коносамент. Правознавець Тарасівна К.Н. стверджує, що коносамент як договір морського перевезення виконує низку важливих функцій. По-перше, він є договором перевезення вантажу морським транспортом, за яким перевізник зобов'язується доставити вантаж і передати його отримувачу. По-друге, коносамент виступає актом прийому-передачі, оскільки підтверджує факт прийняття вантажу для перевезення. По-третє, він є товаро-

супроводжувачим документом, що надає право на отримання вантажу особі, на яку він виписаний. Крім того, коносамент виконує функцію товаророзпорядчого документа, який повинен бути переданий перевізнику для забезпечення прийняття доставлених товарів. Таким чином, коносамент належить до специфічної категорії цінних паперів, видається морським перевізником вантажовідправнику, засвідчує прийняття вантажу до перевезення та містить зобов'язання доставити вантаж до пункту призначення і передати його вантажоодержувачу [5, с. 328–329].

З вищезазначеного можна сказати, що морські перевезення є ключовим елементом міжнародної торгівлі, а захист прав вантажовласника та визначення відповідальності перевізника – важливими складовими логістичної безпеки. З огляду на зростання транснаціональних перевезень, необхідне чітке правове врегулювання, що базується на національному законодавстві та міжнародних конвенціях, зокрема Гаазько-Вісбійських, Гамбурзьких і Роттердамських правилах. Ці норми встановлюють презумпцію вини перевізника та баланс інтересів сторін. Захист прав вантажовласників здійснюється через судовий захист, договірні умови, страхування вантажів і заходи забезпечення позовів, такі як арешт суден. Коносамент відіграє важливу роль, виконуючи функції договору перевезення, акту прийому-передачі та товаророзпорядчого документа. Завдяки цьому правовому комплексу забезпечується ефективний захист інтересів учасників міжнародних морських перевезень.

Використані джерела:

1. Кодекс торговельного мореплавства України: Закон України від 15.11.2024 №176/95-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-вр>.
2. Міжнародна конвенція про уніфікацію деяких правил про коносаменти від 23 лютого 1968 р. Hague-Visby Rules (Bills of Lading). International Convention for the Unification of Certain Rules of Law relating to Bills of Lading. Art. 3–4. URL: https://www.klgeurope.com/files/1968_hague-visby_rules.pdf.
3. Роттердамські правила від 11 грудня 2008 року, United Nations Convention on Contracts for the International Carriage of Goods Wholly or Partly by Sea (Rotterdam Rules), adopted on 11 December 2008, Rotterdam.

Art. 13–17. URL: <https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/ru/rotterdam-rules-r.pdf>.

4. Гамбурзькі правила від 31 березня 1978 року. United Nations Convention on the Carriage of Goods by Sea (Hamburg Rules), adopted on 31 March 1978, Hamburg. Art. 4–7. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/159901__159901159901.

5. Кунда, Н. (2022). Міжнародні морські перевезення: аспекти правового регулювання с. 328–329. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/2709-4685/article/view/1168/1196>.

МУСИЧЕНКО В.О.,

студент 1 курсу магістратури

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – д.ю.н., професор Козаченко О.В.

ПОЗБАВЛЕННЯ ДЕРЖАВНИХ НАГОРОД УКРАЇНИ ЯК НОВИЙ ДОДАТКОВИЙ ВИД ПОКАРАННЯ

В умовах воєнного стану досить суттєвих змін зазнала система покарань в Україні. Зокрема, з'явився новий основний вид покарань – пробачійний нагляд, змінилася сутність домашнього арешту, також до підсистеми додаткових покарань додався ще один – позбавлення державної нагороди України. Так, 20 листопада 2024 року Кримінальний кодекс України (далі – КК України) Законом України № 4074-ІХ було доповнено ст. 54-1 «Позбавлення державної нагороди України». Вказаним Законом було внесено також зміни до ст.51 КК України, яка визначає систему покарань, ст. 52 КК України, відповідно до якої покарання поділяються на основні, додаткові та змішані. Логічно, що і Кримінально-виконавчий кодекс України було доповнено ст. 29-1 «Порядок виконання покарання у виді позбавлення державної нагороди України» [1]. Крім того, внесені зміни і до низки інших законів України, які регулюють питання надання окремих прав і пільг особам, які мають державну нагороду, а також членам їх сімей.

Даний вид покарання не є новим для кримінального права загалом. Так, наприклад, КК Болгарії передбачає схожий додатко-

вий вид покарання – позбавлення права на отримані ордени, почесні звання і відзнаки (ст. 37); за КК Італії разом з таким додатковим покаранням як заборона обіймати публічні посади особа позбавляється виборчих, політичних прав, академічних ступенів і звань, а також титулів, орденів, відзнак (ст. 28); КК Польщі до кримінальних заходів відносить позбавлення публічних прав, до яких відноситься також втрата орденів, відзнак і почесних звань і втрата можливості їх отримання в період позбавлення прав (ст. 40).

Позбавлення державної нагороди України за кримінальним законом є додатковим видом покарання, що може бути застосований за вироком суду до особи, яка має таку нагороду. Тому даний вид покарання залежно від суб'єкта, до якого може бути застосований, можна віднести до спеціальних видів покарань. Крім того, очевидно, що це є безстроковий вид покарань.

Підставами для його застосування відповідно до ст. 54-1 КК України є: по-перше, вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину; по-друге, будь-якого кримінального правопорушення проти основ національної безпеки України, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку; по-третє, кримінального правопорушення, передбаченого статтями 258–258-5 (злочини, пов'язані з тероризмом), ст. 260 «Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань» та ст. 261 «Напад на об'єкти, на яких є предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення» КК України.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про державні нагороди» державними нагородами є: звання Герой України; орден; медаль; відзнака «Іменна вогнепальна зброя»; почесне звання України; Державна премія України; президентська відзнака [2], перелік всіх видів відповідних державних нагород також визначено у відповідному законі.

Зауважимо, що позбавити особу державної нагороди можливо не лише застосувавши відповідний вид покарання. Іншою підставою для такого позбавлення відповідно до п. 2 ст. 16 вищезазначеного Закону України є рішення Ради національної безпеки і оборони України про застосування спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій), введеного в дію указом Президента України [2]. Так, наприклад, у 2024 році було позбавлено

державних нагород 34 особи, які своїми діями завдали шкоди Україні та підтримали державу-агресора [3]. Це рішення було ухвалене Президентом України на підставі відповідного Указу, і стало важливим кроком у боротьбі з колабораціонізмом та захистом національних інтересів.

Однак, на відміну від вказаної підстави, позбавлення державної нагороди як додатковий вид покарання Верховна Рада України запровадила для того, щоб мати можливість позбавляти державних нагород осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення великої суспільної небезпеки (тяжкі, особливо тяжкі злочини), а також, які своїми кримінально-протиправними діями підтримують державу-агресора або вчиняють інші дії, що суперечать національним інтересам України. Таке рішення спрямоване на захист державної безпеки та національної гідності, а також на недопущення дискредитації державних відзнак. Цей вид додаткового покарання спрямований на те, щоб державні нагороди України залишилися символом честі та заслуг перед країною. А особи, які вчиняють дії, що підривають національні інтереси, не повинні користуватися привілеями, які надає статус нагородженого. Позбавлення державних нагород таких осіб є необхідним для збереження престижу відзнак, що символізують відданість та службу країні. Це також є важливим сигналом для всіх, підкреслюючи, що державні нагороди повинні присуджуватися тим, хто гідно служить національним інтересам, а не тим, хто шкодить інтересам держави та суспільства.

Водночас попри соціальну необхідність в сучасних умовах на нормативному рівні закріпити цей вид покарання, можна вказати й на низку питань проблемного характеру.

По-перше, слід вказати, як на нашу думку, на невідповідність цілеспрямованості даного виду покарань із загальними цілями покарань, визначеними в КК України: кара, виправлення, загальне та спеціальне запобігання. Очевидно, що якщо кари, яка полягає в обмеженнях різного характеру [4, с. 57], досягнути можливо, оскільки особа обмежується в особливих соціальних правах і пільгах, якими вона була безпідставно наділена за відповідні заслуги, то виправлення і запобігання навряд чи можна досягнути шляхом застосування позбавлення державної нагороди.

По-друге, виникає питання щодо пропорційності даного покарання тяжкості і сутності вчиненого діяння. Так, законодавець вказує як окрему підставу для застосування позбавлення державної нагороди України – вчинення тяжкого, особливо тяжкого злочину. Виникає питання: чи справедливим буде призначення жінці, яка вчинила, наприклад, крадіжку в умовах воєнного стану чи інший, не пов'язаний із заслугами особи перед державою, тяжкий чи особливо тяжкий злочин, додатковий вид покарання – позбавлення державної нагороди у виді почесного звання «Мати-героїня», яке отримала вона за визнання її материнської праці, любові та самовідданості. Очевидно, що між фактами, які покладаються в основу осуду винної особи, та відповідним видом покарання у виді позбавлення державної нагороди України має бути зв'язок. Водночас, в кримінальному законі чітко вказано, що особа може бути позбавлена державної нагороди, тому це питання покладається на суддівський розсуд.

По-третє, на наш погляд, потребує додаткової регламентації процесуальний порядок поновлення особи у правах на державні нагороди, адже таке поновлення можливе відповідно до Закону України «Про державні нагороди України» (ст. 17) за Указом Президента України, після набрання чинності якого особі повертаються нагороди і документи про нагородження.

Таким чином, на сьогодні в кримінальному законі України визначено новий додатковий вид покарання – позбавлення державної нагороди України, що обумовлено сучасними потребами насамперед держави. Водночас залишається низка питань проблемного характеру, які потребують нормативного та практичного вирішення.

Використані джерела:

1. Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо позбавлення державних нагород за популяризацію або пропаганду держави-агресора чи вчинення інших протиправних дій проти України: Закон України № 4074-IX від 20.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4074-20#n9> (дата звернення: 19.05.2025).

2. Про державні нагороди України: Закон України № 1549-III від 16 березня 2000 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1549-14#n151> (дата звернення: 19.05.2025).

3. 34 зрадники України позбавлені державних нагород України: Президент підписав відповідний указ – Офіційне інтернет-представництво Президента України. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/34-zradniki-ukrayini-pozbavleni-derzhavnih-nagorod-ukrayini-94617> (дата звернення: 19.05.2025).

4. Кримінальна відповідальність та форми її реалізації: підручник / О. В. Козаченко, О. М. Сидоренко та ін.; за ред. професора О. В. Козаченка. Миколаїв: Іліон, 2015. 142 с.

ОЛІЙНИК А.О.,

*студентка 3 курсу Миколаївського юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія».*
Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ АМНІСТІЇ ТА ПОМИЛУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Впровадження воєнного стану в Україні внаслідок збройної агресії РФ значно вплинуло на реалізацію таких інститутів кримінального права, як амністія та помилування. В умовах війни питання звільнення осіб від покарання стосується не лише дотримання прав людини, а й забезпечення справедливості, національної безпеки та довіри до правосуддя. Водночас існує низка проблем щодо застосування цих інститутів у період воєнного стану.

Це питання є актуальним, хоча й не застосовується так часто в умовах війни. Багато науковців досліджували тему амністії та помилування, серед них: Анненко О. С., Зубаков П. М., Вознюк А. А., Письменський Є. О. та інші.

Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про застосування амністії в Україні», амністія – це повне або часткове звільнення від відбування покарання осіб, визнаних винними у вчиненні кримінального правопорушення, або кримінальні справи стосовно яких

розглянуті судами, але вироки стосовно цих осіб не набрали законної сили [2].

Помилування – це індивідуальний акт глави держави, який звільняє конкретну особу від покарання або пом'якшує його. Помилування не є масовим явищем і застосовується до окремих випадків.

Помилування у Кримінальному кодексі України розглядається як підстава звільнення від покарання (ст. 85 і ст. 87) [1]. Однак механізм здійснення помилування не можна назвати бездоганим, так як існує значна кількість питань, що не отримали свого вирішення і потребують подальшого доопрацювання.

Однією з неврегульованих проблем у законодавстві про помилування є питання строків, після спливу яких під час відбування покарання можливе звернення з клопотанням про помилування, його розгляд та застосування у формі заміни невідбутої частини покарання більш м'яким видом або повного звільнення особи від покарання.

Кримінальний кодекс України не містить загального положення щодо строків, після спливу яких і відбуття частини покарання можливе подання клопотання про помилування. Часткове регулювання стосується лише окремих категорій засуджених: відповідно до ч. 2, 3 ст. 87 КК України, особа, засуджена до довічного позбавлення волі, може бути помилувана лише після фактичного відбуття не менше двадцяти років покарання; у свою чергу, для осіб, засуджених за корупційні кримінальні правопорушення, мінімальні строки визначено ч. 3 ст. 81 КК України.

Щодо інших категорій засуджених, передбачених Особливою частиною КК України, закон не встановлює жодного строкового обмеження. Таким чином, з огляду на зміст законодавства, звернення з клопотанням про помилування можливе вже після набрання вироком законної сили, у тому числі в перші дні після початку відбуття покарання. У разі оскарження вироку – після постановлення рішення судом апеляційної інстанції.

Згідно з п. 5 «Положення про порядок здійснення помилування», затвердженого Указом Президента України від 21 квітня 2015 року [3], особи, засуджені за тяжкі або особливо тяжкі злочини, а також особи з двома і більше судимостями за умисні кримінальні

правопорушення або ті, хто відбули незначну частину покарання, можуть бути помилувані лише у виняткових випадках за наявності надзвичайних обставин.

Окремого дослідження потребує питання можливості застосування помилування до осіб, які раніше були судимими, вчинили умисні кримінальні правопорушення в період звільнення від відбування покарання з випробуванням, під час умовно-дострокового звільнення, а також до тих, щодо кого вже застосовувалося помилування, амністія чи заміна покарання на більш м'яке. Норми чинного законодавства не містять прямої заборони або чіткої регламентації щодо повторного застосування помилування до таких категорій осіб.

Конституція України та інші нормативно-правові акти не встановлюють обмежень щодо кількості звернень із клопотаннями про помилування. Водночас викликає сумнів доцільність повторного застосування помилування до осіб, яким, наприклад, довічне позбавлення волі вже було замінено строковим покаранням або які були частково звільнені від основного чи додаткового покарання. У таких випадках більш обґрунтованим виглядає застосування до зазначених осіб механізмів умовно-дострокового звільнення.

Дослідники Анненко О. С. та Зубаков П. М. вважають, що помилування не повинно застосовуватися до осіб, які раніше вже були звільнені від покарання умовно-достроково, з випробуванням, за актом амністії або помилування, а також у випадках, коли невідбута частина покарання вже була замінена більш м'яким заходом [5, с. 125–126].

Воєнний стан передбачає певні особливості щодо застосування амністії та помилування. Це, наприклад, особливий порядок прийняття рішень. Тобто вони можуть ухвалюватися швидше через необхідність оперативного реагування на ситуацію. Крім цього, під амністію можуть потрапляти військовослужбовці, учасники бойових дій та інші особи, що виконували завдання під час війни. Також, варто враховувати певні соціально-економічні обставини, в яких перебувають засуджені та їх родини.

Цікавим є рішення ЄСПЛ, відповідно до якого Суд розглядав справу «Marguš проти Хорватії», де заявника було амністовано за

діяння, які становили серйозні порушення основних прав людини (умисні вбивства цивільних осіб і заподіяння тяжких тілесних ушкоджень дитині). Аргументацією окружного суду були заслуги заявника як військового офіцера. В міжнародному праві, як зазначає суд, зростає тенденція вважати такі амністії неприйнятними, оскільки вони несумісні з обов'язком держав переслідувати та карати серйозні порушення основних прав людини. Навіть якщо й можна було б припустити, що амністія є допустимою за обставин примирення та/або за наявності компенсації для потерпілих сторін, амністія, надана заявнику в цій справі, все одно не була б допустимою, оскільки відсутні ознаки того, що такі обставини існували (п. 139) [4].

Отже, воєнний стан в Україні зумовлює необхідність особливо-го підходу до реалізації амністії та помилування. З одного боку, ці інститути можуть сприяти гуманізації кримінальної політики та соціальній стабільності, з іншого – несуть ризик підриву суспільної безпеки в разі необґрунтованого звільнення осіб, які становлять підвищену небезпеку. У зв'язку з цим важливим є нормативне уточнення критеріїв їх застосування в умовах війни, із забезпеченням балансу між державними інтересами, правами людини та вимогами правопорядку.

Використані джерела:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 17.05.2025).
2. Про застосування амністії в Україні: Закон України від 01 жовтня 1996 № 392/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 17.05.2025).
3. Про Положення про порядок здійснення помилування: Указ Президента України від 21 квітня 2015 р. № 223/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/223/2015#Text> (дата звернення: 17.05.2025).
4. Рішення ЄСПЛ «Marguš проти Хорватії» (Заява № 4455/10). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus/?i=001-144276> (дата звернення: 17.05.2025).
5. Анненко О. С., Зубаков П. М. Правові аспекти застосування помилування за законодавством України. *Юридичний вісник*. Одеса. 2019. № 3. С. 123–129. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8128af95-85b7-4d0e-aae8-82360f65a7d3/content> (дата звернення: 17.05.2025).

РОМАНОВА А.С.,

*студентка 3 курсу Миколаївського юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.*

ЗАХИСТ ПОТЕРПІЛИХ ВІД СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА: ПРОБЛЕМИ ПОВТОРНОЇ ВІКТИМІЗАЦІЇ

Сексуальне насильство є тяжким порушенням прав людини, що спричиняє серйозні психологічні та фізичні травми. В Україні захист потерпілих від такого насильства ускладнює повторна віктимізація – додаткова травматизація жертв під час судового процесу через нечутливе ставлення, стереотипи чи процедурні недоліки [1]. Хоча законодавство, зокрема після ратифікації Стамбульської конвенції у 2022 році, передбачає захист жертв, практичні проблеми, такі як брак спеціалізованих процедур, недостатня підготовка суддів і прокурорів та упереджене ставлення, посилюють травму потерпілих [2, с. 31–34, 37–38].

Повторна віктимізація відбувається, коли жертви зазнають додаткового стресу через агресивні допити, звинувачення у «провокативній» поведінці чи необхідність неодноразово переказувати травматичні події. Європейська директива 2012/29/ЄС, яка встановлює стандарти захисту жертв, рекомендує уникати повторних допитів, забезпечувати конфіденційність і надавати психологічну підтримку, але в Україні ці принципи застосовуються обмежено. Наприклад, потерпілі часто змушені свідчити в присутності обвинуваченого, що викликає страх і сором, або стикаються з некоректними запитаннями, які посилюють їхню травму [1].

Кримінальний процесуальний кодекс України гарантує потерпілим право на адвоката, конфіденційність і психологічну допомогу [3]. Ратифікація Стамбульської конвенції зобов'язала Україну створювати спеціалізовані служби, такі як кризові центри, та впроваджувати нові процедури, наприклад, анонімне звітування. Звіт Ради Європи за 2024 рік указує, що прокурори та судді часто не мають належної підготовки з питань сексуального насильства, що призводить до непрофесійного поводження з потерпілими

[2, с. 37–38]. В Україні відсутні спеціально адаптовані приміщення для допиту потерпілих від сексуального насильства. На практиці це кабінети, у яких сидять кілька слідчих, у тому числі іншої, ніж потерпіла особа, статі. Якщо потерпіла має гендерно чутливого/у адвоката/ку, який/а попросить вийти інших осіб, допит може бути проведений лише за участі слідчого/ї, але цей підхід застосовується не завжди. Крім того, потерпілі зазнають повторної травматизації через проведення щонайменше двох-трьох допитів: опитування при поданні заяви, допит після відкриття провадження, а також можливий додатковий допит після оголошення підозри. У судовому засіданні проводиться ще один допит. Стаття 225 КПК України дозволяє допит потерпілої слідчим суддею під час досудового розслідування, але ця норма рідко застосовується у справах про сексуальне насильство через відсутність обов'язковості та невідповідність підстав, передбачених статтею [3].

Суспільні стереотипи також сприяють повторній віктимізації. Жертв часто звинувачують у «провокації» насильства через їхній одяг чи поведінку, що демотивує звертатися до правосуддя. Відповідно до офіційних даних Офісу Генерального прокурора, за період із січня по травень 2023 року від сексуального насильства постраждали 363 особи, з яких 3 загинули, а 184 – малолітні діти. Однак ці дані відображають лише тих, хто звернувся до правоохоронних органів, тоді як реальна кількість жертв невідома. Опитування Асоціації жінок-юристок України «ЮрФем» (травень–червень 2023 року) показало, що 60% респондентів/ок особисто стикалися з сексуальним насильством, а 40% зазначили, що такі випадки траплялися з їхніми рідними чи знайомими. Понад 40% осіб, які пережили сексуальне насильство, нікому не розповідали про злочин. Основні причини: ігнорування звернень правоохоронцями (78,4%), страх суспільного осуду (72,6%) і побоювання порушення конфіденційності (68%) [4].

Позитивні зрушення в Україні, пов'язані з ратифікацією Стамбульської конвенції, яка стимулювала розробку заходів для захисту жертв сексуального насильства, зокрема створення спеціалізованих служб і програм підтримки. Наприклад, у деяких регіонах почали працювати гарячі лінії та консультаційні центри для жертв, хоча їхня доступність залишається обмеженою. Проте брак

системного фінансування та координації між органами перешкоджає повноцінному впровадженню цих ініціатив. Проєкт Ради Європи «Боротьба з насильством стосовно жінок в Україні» рекомендує Україні вдосконалити судові процедури, зокрема застосовувати відеозапис допитів [2, с. 53] для забезпечення безпеки свідка або потерпілої особи та зменшення кількості допитів, та розширити тренінги для прокурорів і суддів [2, с. 6], спираючись на досвід країн із розвиненими системами захисту жертв.

Отже, хоча законодавство України забезпечує основу для захисту потерпілих від сексуального насильства, повторна віктимізація залишається серйозною проблемою через брак процедур, що враховують потреби жертв, недостатню підготовку суддів, слідчих і прокурорів та суспільні стереотипи. Для її подолання необхідно і далі впроваджувати та посилювати стандартизовані процедури, такі як конфіденційні слухання та дистанційні допити, розширити мережу кризових центрів і посилити тренінги для правоохоронців. Лише системні зміни зменшать травматизацію жертв і забезпечать справедливе правосуддя.

Використані джерела:

1. Директива про захист потерпілих від сексуального насильства. *ЮрФем*. 18.07.2023 URL: <https://jurfem.com.ua/dyrektyva-zahyst-poterpilykh-vid-sexualnoho-nasylstva/> (дата звернення: 16.05.2025).
2. Посібник для прокурорів з питань сексуального насильства. *Рада Європи, 2024*. URL: <https://rm.coe.int/ukr-2024-covaw-ii-manual-for-prosecutors-ukr-web/1680b1dbe3> (дата звернення: 16.05.2025).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI: станом на 9 трав. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 18.05.2025).
4. Результати опитування щодо реагування на випадки сексуального насильства в Україні. *ЮрФем*. 15.06.2023. URL: <https://jurfem.com.ua/opytuvannya-resultaty/> (дата звернення: 17.05.2025).

СКЛЯРЕНКО К.В.,

студентка 1 курсу магістратури

Миколаївського навчально-наукового інституту права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.

ПРОБЛЕМИ ДОПИТУ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В СУДОВОМУ ЗАСІДАННІ

Допит під час досудового розслідування в судовому засіданні є важливим інструментом для забезпечення збереження доказів у виняткових випадках. Проте його застосування супроводжується низкою проблем, які можуть впливати на дотримання прав учасників кримінального провадження та на ефективність судового розгляду.

Стаття 225 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) передбачає можливість проведення допиту в судовому засіданні під час досудового розслідування у виняткових випадках, таких як небезпека для життя чи здоров'я особи, її тяжка хвороба або інші обставини, що можуть унеможливити допит у суді або вплинути на повноту чи достовірність показань [1].

Згідно зі статтею 23 КПК України, суд повинен досліджувати докази безпосередньо. Це означає, що суд має самостійно допитувати обвинувачених, потерпілих, свідків, експертів, а також оглядати речові докази, документи, відтворювати звукозаписи та відеозаписи. Такий підхід забезпечує повне з'ясування обставин кримінального провадження та його об'єктивне вирішення.

Недотримання цього принципу може призвести до порушення інших засад кримінального провадження, зокрема презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини, забезпечення права на захист, змагальності сторін та свободи в поданні ними своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості.

Науковець С. І. Гречана підкреслює, що «організаційно-тактичні засади допиту під час досудового розслідування в судовому засіданні слідчим суддею потребують чіткої нормативної регламентації» [2]. Як зазначає С. І. Смик, «відсутність чіткого визначення

«виняткових випадків» у ст. 225 КПК України ускладнює правозастосування та може призвести до порушення прав учасників кримінального провадження» [3].

У ст. 225 немає чітко визначеного переліку так званих «виняткових випадків», а отже для вирішення даної проблеми та недопустимості зловживання даним правом необхідно внести зміни до КПК України, які б чітко визначили перелік обставин, які вважаються «винятковими» для проведення допиту під час досудового розслідування в судовому засіданні.

Ще однією не менш важливою проблемою є обмеження прав захисника. Проведення допиту за відсутності сторони захисту, особливо якщо на момент допиту жодній особі не повідомлено про підозру, може порушувати право на захист. Це може призвести до визнання таких доказів недопустимими у подальшому судовому розгляді.

Відповідно до статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, кожен має право на справедливий судовий розгляд, що включає право на ефективний захист. Якщо сторона захисту не мала можливості допитати свідка або потерпілого під час основного судового розгляду, це може суперечити принципу безпосередності дослідження доказів та порушувати право на захист.

Одним із варіантів вирішення даної проблеми є встановлення норми, за якою у разі допиту потенційного ключового свідка або потерпілого повинна бути забезпечена участь захисника, навіть якщо підозра ще не повідомлена (призначення адвоката за рахунок держави), крім того, слід забезпечити обов'язкову фіксацію допиту на відео для подальшого надання доступу до відео захиснику та зобов'язати повторно допитувати під час судового розгляду особу, якщо захисник під час допиту присутнім не був.

Згідно ст. 232 КПК України законодавець передбачає можливість проведення допиту в режимі відеоконференції [1]. Однак, відсутність детальної регламентації цієї процедури може призводити до порушень процесуальних прав учасників провадження та ставити під сумнів достовірність отриманих показань.

Для усунення даної проблеми необхідно упорядкити єдиний державний регламент проведення відео-допиту, який буде вклю-

чати певні технічні вимоги, порядок автентифікації особи, правила фіксації процесу, та умови зберігання записів.

Отже, проведення допиту під час досудового розслідування в судовому засіданні, хоча й передбачене чинним законодавством України як виняткова слідча дія, на практиці супроводжується низкою суттєвих проблем. До таких належать правова невизначеність поняття «виняткові випадки», обмеження прав сторони захисту, а також відсутність чіткої нормативної регламентації відео-допитів. Це не лише створює ризики процесуальних порушень, але й загрожує порушенням базових принципів кримінального процесу – змагальності, безпосередності, права на захист та справедливої судового розгляду. Лише через комплексний підхід, що охоплює певні законодавчі зміни, можливо забезпечити баланс між ефективністю розслідування та дотриманням прав людини.

Використані джерела:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 20.04.2025).
2. Гречана С. І. Поняття, завдання та правові засади допиту під час досудового розслідування в судовому засіданні слідчим суддею. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023.
3. Смик С. І. Підстави та процесуальний порядок здійснення допиту на стадії досудового розслідування в судовому засіданні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2018. 224 с.

СОБОЛЄВ А.Є.,

студент 1 курсу магістратури

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.

ЗАПОБІЖНИЙ ЗАХІД У ВИГЛЯДІ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ: БАЛАНС МІЖ СУСПІЛЬНИМ ІНТЕРЕСОМ ТА ПРАВАМИ ПІДОЗРЮВАНОВОГО, ОБВИНУВАЧЕНОГО

У кримінальному процесі особливе місце посідають запобіжні заходи, покликані гарантувати належну процесуальну поведінку підозрюваного, обвинуваченого. Серед них тримання під вартою є найбільш суворим та таким, що суттєво обмежує право особи на свободу та особисту недоторканність. Це створює необхідність у постійному пошуку балансу між правами людини, інтересами суспільства та державними потребами забезпечення правосуддя. З одного боку, держава зобов'язана гарантувати безпеку, правопорядок і ефективне розслідування кримінальних правопорушень, з іншого – дотримуватись принципу верховенства права і пропорційності, чинного законодавства.

Тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом, який застосовується лише в тому випадку, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, зазначеним у ст. 177 КПК України [2]. Цей запобіжний захід застосовується до особи, яка ще не визнана винною у вчиненні кримінального правопорушення, а отже діє презумпція невинуватості. Тому тримання під вартою не є покаранням і виступає лише як тимчасове обмеження прав особи, яка підозрюється чи обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення [5].

Права підозрюваного, обвинуваченого на свободу та особисту недоторканність гарантуються Конституцією України та Європейською конвенцією з прав людини. Відповідно до цих норм, ніхто не може бути позбавлений волі інакше як за вмотивованим рішенням суду і лише на підставах та в порядку, встановлених законом [1].

Тому законодавець передбачає можливість застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою винятково на підставі ухвали слідчого судді або суду за клопотанням слідчого, прокурора. З цього випливає ще одне право підозрюваного, обвинуваченого, а саме право на оскарження даної ухвали. Це передбачено п. 2, 3 ч. 1 ст. 309 КПК України, відповідно до якої ухвала слідчого судді про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або відмову в його застосуванні, ухвала про продовження строку тримання під вартою або відмову в його продовженні підлягає окремому апеляційному оскарженню під час досудового розслідування, а також п. 1-1 ч. 2 ст. 395 КПК України, відповідно до якої може бути подана апеляційна скарга на ухвалу суду про обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою, про зміну іншого запобіжного заходу на запобіжний захід у виді тримання під вартою або про продовження строку тримання під вартою, постановлену під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судового рішення по суті [2].

Рішення про застосування тримання під вартою повинно прийматися на підставі обґрунтованої підозри та достатніх доказів того, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти передбаченим законом ризикам. Згідно з п. 3 ст. 132 КПК України застосування заходів забезпечення кримінального провадження не допускається, якщо слідчий, дізнавач, прокурор не доведе, що: 1) існує обґрунтована підозра щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування таких заходів; 2) потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи; 3) може бути виконане завдання, для виконання якого слідчий, дізнавач, прокурор звертається із клопотанням [2]. Якщо зазначені вище обставини не будуть доведені, суд відмовляє у застосуванні будь-якого заходу забезпечення кримінального провадження, в тому числі даного запобіжного заходу.

Положення щодо обґрунтованості підозри, яку суд повинен встановити під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу, прямо передбачене практикою ЄСПЛ. Зокрема у справі «Чеботарі проти Молдови» зазначено: «вимога, що підозра має ґрунтуватись на обґрунтованих підставах, є значною частиною

гарантії недопущення свавільного затримання і тримання під вартою». У своїх рішеннях Суд також підкреслює, що тримання під вартою є допустимим лише за наявності конкретних ризиків, таких як переховування підозрюваного, здійснення тиску на свідків, знищення доказів або вчинення нового правопорушення, тощо. У справі *«Летельє проти Франції»* Суд прямо зазначив, що посилення лише на тяжкість обвинувачення не є достатньою підставою для позбавлення особи волі. На жаль, українські суди саме тяжкість покарання дуже часто насамперед враховують, обираючи запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, на що неодноразово звертав увагу Європейський суд з прав людини.

Суспільний інтерес у питанні тримання під вартою охоплює три ключові аспекти: безпеку, довіру до правосуддя та справедливість. По-перше, суспільство очікує, що підозрювані або обвинувачені у вчиненні тяжких або особливо тяжких злочинів не зможуть уникнути відповідальності, переховуватись, перешкоджати досудовому розслідуванню та продовжувати або вчиняти нове кримінальне правопорушення. Тому тимчасова ізоляція осіб, які становлять потенційну загрозу, повністю відповідає інтересам громадськості. По-друге, обґрунтовані, чітко вмотивовані рішення, що враховують як обставини справи, так і права підозрюваного, обвинуваченого, зміцнюють довіру до правосуддя як до справедливого й незалежного інституту. По-третє, суспільство бажає бачити, як держава ефективно реагує на кримінальні правопорушення. Люди очікують, що особи, винні у вчиненні кримінального правопорушення, будуть притягнуті до відповідальності, а правосуддя буде реалізоване своєчасно і неупереджено.

Кримінальне провадження здійснюється з додержанням принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права й свободи визнаються найвищими цінностями й визначають зміст і спрямованість діяльності держави [2]. В той же час, завданням кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, а для реалізації цього завдання державі в окремих випадках необхідно вдаватися до ізоляції підозрюваних, обвинувачених. У цьому контексті важливе місце посідає принцип пропорційності, який визнається загальним у праві Європейського Союзу. Відповідно до нього, мета процесуальних

дій має бути вагомою, для її досягнення органи влади не можуть накладати на громадян зобов'язання, які перевищують межі необхідності, а засіб досягнення суспільно вагомої мети має бути найменш обмеженим для людини в конкретних умовах. Наслідком порушення принципу пропорційності є надмірне втручання в права й свободи осіб, необґрунтоване обмеження приватних інтересів, що призводить до свавілля, незахищеності, дисбалансу в суспільстві [4, с. 120].

Застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом, що суттєво обмежує основоположні права людини, насамперед – право на свободу та особисту недоторканність. У демократичній правовій державі таке втручання можливе лише за умови наявності обґрунтованої підозри, достатніх доказів та конкретних ризиків, передбачених законом, а також дотримання таких стандартів як пропорційність, строковість тримання під вартою та повна можливість реалізації процесуальних гарантій особи, яка обмежена в свободі. Такий підхід не лише захищає фундаментальні права людини, а й сприяє збереженню довіри громадян до правосуддя як об'єктивного механізму справедливого вирішення кримінальних справ.

Використані джерела:

1. Конституція України: Закон України від 26 червня 1996 року. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 7 травня 2025 р.).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 7 травня 2025 р.).
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). Офіційний веб-портал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 7 травня 2025 р.).
4. Беспалько І.Л. Реалізація пропорційності при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2020. № 2. С.119–124. URL: http://apnl.dnu.in.ua/2_2020/28.pdf (дата звернення: 7 травня 2025 р.).
5. Про запобіжні заходи у кримінальному провадженні. Судова влада України. 2023. URL: <https://court.gov.ua/archive/1498642/> (дата звернення: 7 травня 2025 р.).

СОРОЧУК Д.С.,

*студентка 4 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Чорнозуб Л.В.

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ОТРИМАННЯ ВІДСТРОЧКИ ВІД ПРИЗОВУ НА ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ ПІД ЧАС МОБІЛІЗАЦІЇ

Указом Президента України від 24.02.2022 №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України введено в Україні воєнний стан, який триває і на сьогодні.

Відповідно до Указу Президента України від 24.02.2022 №69/2022 «Про загальну мобілізацію» [1] на всій території України оголошено загальну мобілізацію. Поняття «мобілізація» тлумачиться як процес поповнення лав Збройних Сил України новими військовослужбовцями. Мобілізація проводиться на всій території держави.

Україна незламно стоїть і бореться за свій суверенітет та незалежність, військовослужбовці мужньо та стійко захищають кожен міліметр української землі. Мобілізація дає можливість сприяти збільшенню кількості військовослужбовців. Але актуальним є і те, що не всі військовозобов'язані підлягають мобілізації, адже мають право на відстрочку від призову на військову службу під час мобілізації, що чітко регламентовано нормативно-правовою базою.

В умовах сьогодення надзвичайно актуальна дана тема, і тому законодавець регламентував вичерпний перелік законних підстав для надання відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації, які містяться в ч.1 ст. 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [2]. Вважаю правові основи надання особі відстрочки на сьогоднішній час є досить актуальними та розповсюдженими. Не рідко трапляються випадки порушення права особи на відстрочку від призову в момент мобілізації конкретної особи. Тому досить важливо знати свої права та законно користуватись ними в певних ситуаціях.

Зокрема, налічується 24 підстави для відстрочки під призову на військову службу, а саме:

- 1) заброньовані на період мобілізації та на воєнний час за органами державної влади, підприємствами та різними організаціями і перебувають на спеціальному військовому обліку;
- 2) визнані особами з інвалідністю або відповідно до висновку ВЛК – тимчасово непридатними до військової служби за станом здоров'я на термін 6–12 місяців;
- 3) жінки та чоловіки, на утриманні яких перебувають троє і більше дітей віком до 18 років;
- 4) жінки та чоловіки, які мають дітей віком до 18 років, якщо другий з батьків таких дітей помер, позбавлений батьківських прав, визнаний зниклим безвісти або безвісно відсутнім, оголошений померлим, відбуває покарання у місцях позбавлення волі, а також коли особа самостійно виховує та утримує дитину за рішенням суду або запис про батька такої дитини в Книзі реєстрації народжень здійснений на підставі ч. 1 ст. 135 Сімейного кодексу України;
- 5) особи, які виховують дитину з інвалідністю віком до 18 років. Повний перелік міститься в ст. 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію».

Відповідно, військовозобов'язаний маючи одну з підстав, передбачену ч.1 ст. 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» має право на відстрочку від призову на військову службу.

Якщо розглядати саму процедуру, то військовозобов'язаний користуючись своїм правом на відстрочку подає до територіального центру комплектування та соціальної підтримки, де він перебуває на військовому обліку, відповідну заяву Додаток 4 до Порядку (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 16 серпня 2024 р. № 930) з додатками, які підтверджують обставину для надання відстрочки. Дана заява подається та підписується особисто військовозобов'язаним.

Перелік документів, які додаються до заяви про надання відстрочки також регламентований законодавством та міститься в Порядку проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації, на особливий період, затвердженого постановою

Кабінету Міністрів України від 16 травня 2024 р. № 560 [3]. Хочу зауважити, що під час оформлення документів для надання особі відстрочки, варто бути уважним і ретельно враховувати зміни в законодавстві, адже не правильне та неуважне подання документів для надання відстрочки, може бути підставою для відмови особі в отриманні відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації. Це стосується також і самої заяви, адже як вже і зазначалось вище по тексту, законодавцем регламентований додаток 4 до Порядку (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 16 серпня 2024 р. № 930), тобто сама заява повинна подаватись згідно додатку 4, в заяві мають бути вказані особисті відомості військовозобов'язаного. Відстрочка особі надається на період часу, скільки діє Указ Президента України «Про продовження строку проведення загальної мобілізації». Коли строк проведення мобілізації закінчується, а Президент видає знову Указ про продовження строку проведення загальної мобілізації, особа, якій була надана відстрочка, повторно звертається із заявою до територіального центру комплектування та соціальної підтримки про надання йому відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації.

На сьогодні, відповідно до змін, які вносились до постанови 560, наявні підстави, коли відстрочка може бути автоматично продовжуватись без повторного звернення до ТЦК та СП.

До того ж, для кожної обставини характерний свій перелік документів. Не правильне подання переліку документів до заяви про надання відстрочки може бути підставою для відмови у наданні відстрочки військовозобов'язаному.

Аналізуючи постанову 560, варто зазначити, що законодавець також визначив порядок розгляду заяви особи для надання відстрочки від призову на військову службу. Зокрема обов'язок розгляду даної заяви покладений на комісію з розгляду питань надання відстрочки при територіальному центрі комплектування та соціальної підтримки.

Хочу зауважити, військовозобов'язаний має право особисто звернутись до ТЦК та СП із заявою про надання йому відстрочки, або направити відповідну заяву з додатками засобами поштового зв'язку, наприклад «Укрпоштою». Вважаю, це досить зручно, адже в особи може не бути фізичної можливості особисто піти до ТЦК та

СП, а ось направлення заяви поштою є дуже актуальним та раціональним.

Наступним етапом, який здійснює комісія, є аналіз та вивчення заяви та доданих до неї підтверджуючих документів. Зокрема комісія з'ясовує чи відповідає дана заява критеріям законності для надання особі відстрочки. Це доволі відповідальний процес, адже посадові особи повинні детально проаналізувати надані їм документи та прийняти відповідне рішення.

Важливі також є строки в даній процедурі, адже комісія зобов'язана розглянути заяву про надання особі відстрочки протягом 7 днів. До того ж, поки комісія розглядає заяву військовозобов'язаного про надання йому відстрочки від призову на військову службу, його не мають права мобілізувати. Вважаю, це правильно та законно.

На підставі розгляду отриманих документів комісія приймає рішення про надання або відмову у наданні відстрочки. Рішення комісії оформляється відповідним протоколом.

У разі позитивного рішення військовозобов'язаному надається довідка із зазначенням строку відстрочки за формою згідно з додатком 6 Постанови 560. Тоді відстрочка автоматично підтягується в застосунок Резерв +, що є досить зручно. Взагалі такий військово-обліковий документ сформований в Резерв + насправді є гарним інструментом у здійсненні військового обліку. Новою функцією є можливість сформувати електронне направлення на проходження ВЛК особи. В застосунку Резерв + також можуть відображатись відомості про порушення правил військового обліку.

Про відмову в наданні відстрочки особі повідомляється письмово із обов'язковим зазначенням причини відмови за формою згідно з додатком 7 Постанови 560. Дане рішення особа може оскаржити в судовому порядку.

Отже, правові підстави надання військовозобов'язаному відстрочки від призову на військову службу чітко регламентовані законодавством України. Також хочеться зазначити, що це доволі відповідальний та складний процес, адже потрібно враховувати всі законні підстави для надання відстрочки та всі обов'язкові документи, які підтверджують право на отримання особою відстрочки від призову на військову службу під час проведення мобілізації.

Під час подання особою документів про надання їй відстрочки, потрібно чітко та уважно аналізувати норми законодавства, перевіряти правильність та обґрунтованість правової підстави отримання відстрочки. Адже, як вже зазначалось вище, будь-яка помилка може призвести до відмови в наданні особі відстрочки.

Наразі до постанови 560 час від часу вносяться зміни та доповнення, варто сказати, що це позитивно впливає на процес подолання правових прогалин та недоліків в законодавстві.

Використані джерела:

1. Про загальну мобілізацію: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 69/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/69/2022#Text> (дата звернення 03.05.2025).

2. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21.10.1993 р. № 3543-XII. ВВР, 1993, № 44, ст. 416. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> (дата звернення 03.05.2025).

3. Про затвердження Порядку проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації, на особливий період»: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 травня 2024 р. № 560 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560-2024-п#Text> (дата звернення 04.05.2025).

СПИЦЬКА Н.Р.,

*студентка 4 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету*

«Одеська юридична академія»

Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Василяка О.К.

СУДОВИЙ ЗАХИСТ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ

У сучасному правовому суспільстві питання забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців набуває особливого значення, зважаючи на важливу роль, яку вони відіграють у забезпеченні національної безпеки та суверенітету держави. Зважаючи на специфіку служби та ризики, які супроводжують професійну діяльність військових, держава покладає на себе обов'язок гаран-

тувати їм належний соціальний захист, що охоплює не лише фінансове забезпечення, а й комплекс правових, медичних, житлових, освітніх та інших пільг. Проте у реальній практиці військовослужбовці нерідко стикаються з порушенням своїх соціальних прав, що змушує їх звертатися до суду задля поновлення порушеного балансу між державою та особою. Саме у межах адміністративної юрисдикції забезпечується ефективна реалізація судового захисту соціальних гарантій цієї категорії громадян, що має принципове значення для правового статусу військовослужбовців.

Відповідно до статті 2 Кодексу адміністративного судочинства України (КАСУ), основним завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень [2]. У контексті захисту соціальних гарантій військовослужбовців це означає, що адміністративні суди мають розглядати спори між військовослужбовцем або членом його родини та органами державної влади, зокрема Міністерством оборони, підрозділами Збройних Сил України чи іншими структурами, що здійснюють управлінські функції у сфері оборони. Відтак адміністративне судочинство виступає дієвим засобом відновлення порушених соціальних прав військовослужбовців у разі їх незаконного обмеження чи позбавлення. У сучасному правовому суспільстві питання забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців набуває особливого значення, зважаючи на важливу роль, яку вони відіграють у забезпеченні національної безпеки та суверенітету держави.

Згідно зі статтею 19 КАСУ, юрисдикція адміністративних судів охоплює, зокрема, справи у спорах фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності, крім випадків, коли для розгляду таких спорів законом встановлено інший порядок судового провадження [2]. Йдеться про такі категорії спорів, як відмова у наданні матеріальної допомоги, виплати одноразової допомоги у разі інвалідності або загибелі військового, неправомірне нарахування пенсії або її зменшення, порушення права на житло або пільги у сфері охорони здоров'я.

Адміністративний суд у цьому контексті виконує функцію не лише арбітра, але й гаранта реалізації конституційного права особи на судовий захист, що має особливу вагу для людей, які з огляду на специфіку служби не завжди можуть оперативно скористатися іншими механізмами захисту.

Особливу увагу слід приділити статті 5 КАСУ, де визначено, хто має право на звернення до адміністративного суду [2]. У цьому контексті варто зазначити, що військовослужбовці, так само як і члени їхніх родин, мають повне право ініціювати провадження у справах про оскарження рішень, дій або бездіяльності органів державної влади, які впливають на реалізацію їхніх соціальних прав. Наприклад, якщо військовослужбовець не отримав належну грошову компенсацію за ненадане житло або був позбавлений пільг на оплату комунальних послуг, він може звернутися до адміністративного суду з позовом про визнання дій посадових осіб протиправними та зобов'язання вчинити певні дії. Саме закріплення такої можливості в законодавстві демонструє, що законодавство орієнтоване на захист прав людини в публічно-правовій сфері, особливо в контексті охорони прав осіб, які проходять військову службу.

У свою чергу, Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» детально регламентує конкретні види соціального забезпечення, на які мають право військовослужбовці [3]. Розділ II цього закону містять норми, що гарантують забезпечення військовослужбовців у межах правових і фінансових можливостей держави.

У практиці гарантії, що визначені законом, передбачають обов'язок держави виплачувати заробітну плату, премії, матеріальну допомогу, забезпечувати медичне обслуговування, житло, а також надавати додаткові пільги, пов'язані зі статусом військовослужбовця. Водночас, порушення чи затримки у реалізації цих гарантій можуть бути предметом оскарження в адміністративному порядку, що фактично є єдиним реальним способом вплинути на рішення уповноважених органів. Таким чином, ефективність судового захисту напряду пов'язана з тим, наскільки точно і справедливо реалізуються положення закону у судовій практиці.

Крім того, важливе значення має стаття 46 Конституції України, яка встановлює загальне право громадян на соціальний захист [1].

Ця норма носить універсальний характер, що поширюється також і на військовослужбовців. У світлі цього положення, держава несе відповідальність за забезпечення мінімальних стандартів життя своїм громадянам, у тому числі тим, хто перебуває на службі та виконує обов'язки із захисту державного суверенітету. У зв'язку з цим судова практика має ґрунтуватися не лише на буквальному тлумаченні норм закону, а й на пріоритеті принципів соціальної справедливості, правової визначеності, захисту людської гідності та рівності усіх перед законом. Суддя, ухвалюючи рішення у справі, де позивачем є військовослужбовець, повинен усвідомлювати, що перед ним не лише сторона спору, але й громадянин, який віддав частину свого життя служінню державі, безпосередньо виконуючи свій конституційний обов'язок, а тому має повноцінне право на посилений соціальний захист.

Не можна оминати увагою і проблему повільного реагування органів виконавчої влади на судові рішення, що встановлюють обов'язок забезпечити ті чи інші соціальні гарантії військовослужбовцям. У багатьох випадках, навіть після отримання позитивного рішення, військові зіштовхуються з труднощами у його виконанні, особливо якщо йдеться про виділення житла, перерахунок пенсії або виплату одноразових компенсацій. Це свідчить про необхідність не лише вдосконалення адміністративного процесу з точки зору процесуальних норм, але й посилення механізмів примусового виконання судових рішень у соціальних спорах. Без цього, будь-який судовий захист перестає бути ефективним механізмом захисту прав і перетворюється на формальну процедуру, що суперечить принципам правової держави.

Таким чином, можна зробити висновок, що судовий захист соціальних гарантій військовослужбовців в адміністративному процесі є надзвичайно важливим елементом правової системи України, який забезпечує реальну можливість для військовослужбовців та членів їх сімей відновити порушені права. Завдяки положенням Кодексу адміністративного судочинства України, а також спеціального законодавства, зокрема Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», створено правові передумови для ефективного реагування на незаконні дії органів державної влади у сфері соціального забезпе-

чення. Водночас існує нагальна потреба вдосконалити як сам механізм судового розгляду справ цієї категорії, так і забезпечити реальне та своєчасне виконання судових рішень. Особливого значення набуває не лише формальний доступ до правосуддя, а й ефективність захисту прав, передбачених законом. Саме тому питання соціального захисту військовослужбовців повинно залишатися в центрі уваги як законодавців, так і суддівської спільноти, оскільки воно прямо стосується якості державної політики у сфері безпеки та оборони, а також загального рівня правової культури і поваги до прав людини в Україні.

Використані джерела:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 06.05.2025).
2. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року № 2747-IV (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 06.05.2025).
3. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20 грудня 1991 року № 2011-ХІІ (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 06.05.2025).

ТАРАБАНОВА А.П.,

*студентка 3 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Чорнозуб Л.В.

РОЗСЛІДУВАННЯ СУЧАСНИХ ВИДІВ ШАХРАЙСТВ

Шахрайство як форма кримінально протиправної діяльності залишається однією з найпоширеніших і динамічно трансформованих категорій кримінальних правопорушень у сучасному світі. Його еволюція зумовлена стрімким розвитком інформаційних технологій, глобалізацією економічних процесів, змінами в соціальній

поведінці та зростанням доступності цифрових платформ. У контексті криміналістики розслідування сучасних видів шахрайств потребує комплексного підходу, що поєднує криміналістичні методики, аналіз цифрових слідів, кібербезпеку та міжнародну співпрацю. У цих тезах розглядаються ключові аспекти сучасних видів шахрайств, їхні особливості, виклики для правоохоронних органів та напрями вдосконалення криміналістичних методів їх розслідування.

Сучасні види шахрайств характеризуються різноманітністю форм і методів реалізації. Традиційні форми, такі як обман із використанням підроблених документів чи введення в оману шляхом особистих контактів, доповнюються новими, що базуються на цифрових технологіях. До них належать фішинг, скам, шахрайства з використанням криптовалют, соціальна інженерія, а також схеми, пов'язані з електронною комерцією. Фішинг передбачає використання підроблених електронних листів або вебсайтів для отримання конфіденційних даних користувачів, таких як паролі чи банківські реквізити. Скам-схеми, зокрема інтернет-афери чи інвестиційні пропозиції, експлуатують довіру громадян, часто використовуючи психологічні маніпуляції. Криптовалютні шахрайства, такі як фальшиві ICO (Initial Coin Offerings) або пірамідальні схеми, ускладнені анонімністю транзакцій і відсутністю єдиних міжнародних стандартів регулювання. Соціальна інженерія використовує маніпулятивні техніки для отримання доступу до інформації чи ресурсів шляхом впливу на людський фактор [2, с. 72].

Однією з ключових особливостей сучасних шахрайств є їх транснаціональний характер. Злочини часто вчиняються через Інтернет, що дозволяє зловмисникам діяти в одній юрисдикції, а жертви перебувають в іншій. Це створює значні труднощі для правоохоронних органів, оскільки розслідування вимагає координації між різними країнами, обміну інформацією та гармонізації криміналістичних підходів. Наприклад, шахрайські схеми, пов'язані з криптовалютами, можуть включати сервери, розташовані в офшорних зонах, що ускладнює ідентифікацію злочинців і повернення активів. Крім того, швидкість здійснення шахрайських операцій у цифровому середовищі значно перевищує можливості традиційних методів реагування, що вимагає адаптації криміналістичних методик.

З точки зору кримінального права шахрайство, визначене статтею 190 Кримінального кодексу України, є умисним діянням, спрямованим на заволодіння чужим майном або правом на майно шляхом обману чи зловживання довірою. У законодавстві України, кваліфікація шахрайств, вчинених із використанням інформаційних технологій, викликає труднощі через необхідність встановлення технічних деталей, таких як спосіб доступу до даних, використання шкідливого програмного забезпечення чи маніпуляцій із цифровими платформами. Це вимагає від слідчих не лише правових знань, а й криміналістичних компетенцій у сфері аналізу цифрових доказів і кібербезпеки [1, с. 179].

Розслідування сучасних шахрайств ускладнене низкою факторів. По-перше, це анонімність злочинців, які використовують VPN, даркнет або анонімні платіжні системи. По-друге, недостатня обізнаність громадян щодо ризиків у цифровому середовищі сприяє зростанню кількості жертв. По-третє, брак спеціалізованих кадрів у правоохоронних органах обмежує ефективність розслідувань. Наприклад, аналіз блокчейн-транзакцій для виявлення криптовалютних шахрайств вимагає криміналістичних знань, які не є стандартними для традиційних слідчих. Крім того, швидке оновлення технологій означає, що методи шахрайств постійно змінюються, що ускладнює розробку універсальних криміналістичних алгоритмів їх виявлення та попередження.

Для ефективного розслідування сучасних шахрайств необхідно вдосконалювати криміналістичні методики. У правовому аспекті важливо гармонізувати національне законодавство з міжнародними стандартами, зокрема щодо кіберзлочинності. Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність (Будапештська конвенція) є важливим орієнтиром, оскільки передбачає механізми співпраці між країнами у сфері розслідування цифрових злочинів. У криміналістичному плані необхідно розвивати методики аналізу цифрових слідів, використання штучного інтелекту для прогнозування шахрайських схем і тренування нейронних мереж для виявлення аномалій у фінансових транзакціях. Створення спеціалізованих підрозділів із розслідування кібершахрайств, які б об'єднували юристів, IT-фахівців і аналітиків, є важливим напрямом.

Профілактика шахрайств є не менш важливою, ніж їх розслідування. Підвищення цифрової грамотності населення через освітні кампанії може значно знизити кількість потенційних жертв. Наприклад, інформування громадян про типові ознаки фішингових листів чи scam-схем сприяє формуванню критичного мислення. Банки та фінансові установи відіграють ключову роль у запобіганні шахрайствам, впроваджуючи двофакторну автентифікацію, моніторинг транзакцій і системи раннього попередження. Приватний сектор, зокрема технологічні компанії, має співпрацювати з правоохоронними органами, надаючи доступ до даних і розробляючи інструменти для боротьби з шахрайствами [3, с. 52].

Міжнародна співпраця є критично важливою для протидії сучасним шахрайствам. Інтерпол, Європол та інші організації відіграють ключову роль у координації зусиль, обміні інформацією та проведенні спільних операцій. Наприклад, операція «Rangea», спрямована на боротьбу з шахрайськими схемами у сфері онлайн-продажу ліків, демонструє ефективність міжнародного співробітництва. Водночас необхідно вдосконалювати механізми екстрадиції та повернення активів, отриманих злочинним шляхом, особливо в контексті офшорних зон.

Отже, розслідування сучасних видів шахрайств вимагає системного підходу, який поєднує криміналістичні, технологічні та соціальні заходи. Адаптація криміналістичних методик до нових викликів, підвищення кваліфікації правоохоронців, розвиток міжнародної співпраці та просвітницька діяльність серед населення є ключовими напрямками вдосконалення протидії шахрайствам. У контексті криміналістики особлива увага має приділятися збору цифрових доказів, аналізу технічних аспектів злочинів і забезпеченню ефективності розслідувань. Лише комплексний підхід дозволить протистояти цій багатогранній загрозі, що становить виклик для сучасного суспільства.

Використані джерела:

1. Брисковська О. М., Гелемей М. О. Особливості вчинення шахрайства в мережі Інтернет в умовах воєнного стану. *Київський часопис права*, (3), 2023. С. 174–180.

2. Колісник Т. П. Інтернет-шахрайства в умовах воєнного стану. Кібербезпека в Україні: правові та організаційні питання. *Cybersecurity in Ukraine: Legal and Organizational Issues*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. МВС України, Одес. держ. ун-т внутр. справ. Одеса: ОДУВС, 2023. С. 71–73.

3. Орлов Р.Р. Різновиди онлайн шахрайств та методи протидії злочинам у мережі Інтернет. *Застосування інформаційних технологій у правоохоронній діяльності*: матеріали Круглого МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ, ф-т № 6, каф. кібербезпеки та DATA-технологій. Харків: ХНУВС, 2023. С. 50–52.

ТЮПА С.О.,

*студентка 2 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Василяка О.К.

МЕДІАЦІЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ СПОСІБ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ МІЖНАРОДНОЇ ПРАКТИКИ

У теперішніх умовах розвитку правової держави збільшується потреба в дієвих, гнучких та менш конфліктних способах розв'язання суперечок між громадянами та органами публічної влади. Одним з таких способів є медіація, що в свою чергу являє альтернативний спосіб вирішення конфліктів, що базується на добровільності, взаєморозумінні та співпраці сторін.

У зарубіжній літературі, зокрема такі вчені як Л. Боуль та М. Несик виокремлюють два підходи до визначення поняття «медіація» – концептуальний та описовий. «В розумінні концептуального підходу медіація – це добровільна конфіденційна процедура врегулювання спору, в ході якої нейтральна особа (медіатор) сприяє сторонам в проведенні переговорів з метою укладення взаємоприйнятної угоди. В розумінні описового підходу медіація – це процедура врегулювання конфлікту, під час якої спірні сторони зустрічаються з медіатором і проводять бесіду, після чого роблять спробу вирішити суперечку» [5, с. 4–5].

Натомість, українські науковці виокремлюють свої концепції розуміння поняття та системи медіації. Так Г. Супрун пропонує розуміти «в загальнотеоретичному значенні медіацію як аналог відносин посередництва, сторонами яких є особи (як мінімум дві), між якими виник конфлікт, і власне посередник, дії якого спрямовані на врегулювання конфліктної ситуації» [4, с. 348–349]. В свою чергу С. Корінний підкреслює, що стороною спору завжди є публічна адміністрація та наголошує на складнощах застосування медіації в адміністративних спорах через принципову асиметрію сторін: публічна адміністрація має значні організаційні та правові переваги над приватною особою. Предмет таких спорів – дії, бездіяльність або рішення органів влади, що має специфічний публічно-правовий характер. Особливу увагу автор приділяє обмеженню дискреції публічної адміністрації, яка, згідно з Конституцією України, може діяти лише в межах наданих повноважень, що ускладнює можливість досягнення компромісу. Крім того, відсутність спеціального нормативного регулювання медіації в адміністративних спорах посилює правову невизначеність і потребує законодавчого врегулювання [2, с. 185].

У зв'язку з цим 16 листопада 2021 року було ухвалено Закон України «Про медіацію», який став першим комплексним нормативним актом, що закріпив правові засади функціонування медіації як позасудового механізму врегулювання конфліктів [3]. Відповідно до ч. 1 ст. 1, «медіація – це позасудова добровільна, конфіденційна структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів» [3].

Як зазначає Г. Супрун, «однією із найголовніших переваг медіації є те, що рішення в спорі приймається самими сторонами на добровільній основі. Зокрема, у фахових джерелах цей аспект медіації позначають таким чином: змога вплинути на рішення – спір вирішує не суддя чи медіатор, а самі сторони; швидкість вирішення питання; результат медіації повністю залежить від волевиявлення сторін» [4, с. 350].

Отже, з аналізу наведеного випливає, що медіатор є лише нейтральним посередником, який не приймає рішення у спорі та не нав'язує сторонам жодного варіанту вирішення конфлікту, а лише допомагає сторонам самостійно знайти прийнятне для обох

рішення, зберігаючи при цьому баланс інтересів і забезпечуючи конфіденційність процесу.

Міжнародний досвід урегулювання спору свідчить про високу ефективність медіації як інструменту досудового врегулювання конфліктів у різних правових системах світу. Практики США, країн Європейського Союзу та інших демонструють, що розвиток інституту медіації знижує навантаження на судові органи, сприяє швидшому досягненню консенсусу між сторонами та зміцнює правову культуру в суспільстві.

Наприклад, останніми роками переважна більшість справ в ЄС (80%) вирішувалася через альтернативні інститути вирішення спорів, а саме через медіацію [5, с. 47]. ЄС запровадив чітке регулювання медіації Директивою 2008/52/ЕС, яка заохочує державичлени застосовувати медіацію у цивільних і комерційних спрах [5]. Як зазначає К. Бондаренко, «в європейських країнах для медіаційних процедур вирішення спорів/конфліктів в позасудовому порядку застосовуються стратегії EDR «Ефективного розв'язання спорів» (Effective dispute resolution) та «Дружне розв'язання спорів» (Amicable dispute resolution)» [4, с. 87].

У США медіація активно застосовується в судовій практиці, особливо в трудових і цивільних спрах. Федеральні суди часто рекомендують або зобов'язують сторони пройти медіацію на досудовому етапі [6].

У Франції на законодавчому рівні діє судове посередництво, відповідно до якого сторони спору можуть досягти примирення як за власної ініціативи, так і за ініціативи судді під час судового розгляду. На думку Бондаренко К. «інститут судового посередництва надає суду право делегувати свої повноваження з примирення сторін призначеному судовому посереднику. Результати діяльності судового посередника, а також матеріали, які він отримав в процесі процедури примирення, не можуть бути використані без згоди сторін в суді при подальшому розгляді спору» [4, с. 87].

Отже, медіація є багатовимірним явищем, що включає в себе не лише форму альтернативного вирішення спору, але й механізм комунікації, який сприяє досягненню взаєморозуміння конфліктуючих сторін. Реформування законодавства України, зокрема, з урахуванням міжнародного досвіду значно знизить навантаження на

судову систему та оптимізує розгляд спорів. В умовах розвитку демократичної правової держави така форма альтернативного вирішення спорів відповідає європейським стандартам та принципам належного урядування.

Використані джерела:

1. Корінний С. Медіація як альтернативний спосіб вирішення адміністративних спорів. *Право і суспільство*. 2021. № 5. С. 183–187. URL: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.5.24> (дата звернення: 14.05.2025).
2. Супрун Г. Б. Поняття та значення запровадження інституту медіації в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Т. 4, № 6. С. 348–351.
3. Boulle L., Nesic M. Mediation: principles process practice. Tottel Publishing, 2001. 460 p.
4. Бондаренко К. Досвід медіації зарубіжних країн та вдосконалення системи позасудового вирішення спорів в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 2/2025. С. 86–88.
5. Melenko O. Mediation as an Alternative Form of Dispute Resolution: Comparative-Legal Analysis. *European Journal of Law and Public Administration*, 2020, 7(2), 46–63 p.
6. Korobko K. Mediation as an alternative dispute resolution: world experience. *Revista San Gregorio*, 2019, 1(30). 179–183 p.
7. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 12.05.2025).

ФЕДЧАК Т.О.,

студентка 3 курсу Миколаївського юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.

ВАЖЛИВІСТЬ ОНОВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних умовах повномасштабної збройної агресії проти України питання реформування та оновлення Кримінального кодексу України (далі – КК України) набуло особливості актуальності. Воєнний стан виявив низку правових прогалин і суперечностей у

чинному кримінальному законодавстві, які раніше залишалися поза увагою. Застарілі норми, недостатня адаптованість до реалій сучасної війни, новітніх форм кримінальності та гібридних загроз – усе це потребує негайного переосмислення та коригування. Водночас оновлення кримінального законодавства в умовах триваючих бойових дій є надзвичайно складним процесом, адже потребує збереження балансу між справедливістю, національною безпекою та дотриманням прав людини. Саме тому ця тема потребує аналізу як з практичного, так і з теоретико-правового погляду.

Сучасні виклики, пов'язані з повномасштабною війною росії проти України, висвітлили обмеженість чинного кримінального законодавства в реагуванні на нові форми кримінально протиправної поведінки, зокрема воєнні злочини, колабораціонізм, інформаційно-психологічні диверсії та інші загрози, пов'язані з війною. КК України, прийнятий ще у 2001 році, зазнавав численних змін, однак і досі містить чимало застарілих положень, що не відповідають ні сучасним міжнародним стандартам, ні реаліям ведення гібридної війни. Це об'єктивно зумовлює необхідність його оновлення або повноцінного реформування з урахуванням новітніх викликів, специфіки правового режиму воєнного стану та потреб національної безпеки.

Найважливішою та майже першою зміною в КК України стало посилення кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану, зазначених в статтях 185–191 КК України [1]. У такий період суспільство стає вразливим до внутрішніх загроз, а будь-які прояви зради, саботажу, мародерства або співпраці з ворогом завдають значно серйознішої шкоди, ніж у мирний час. Саме тому держава повинна реагувати на подібні кримінальні правопорушення жорсткіше та рішучіше. Посилення відповідальності виконує не лише каральну, а й превентивну функцію – воно стримує потенційних правопорушників та демонструє, що правопорушення в умовах війни є не просто порушенням закону, а підривом стійкості країни в критичний момент. Але враховуючи це, також дуже важливим є врівноваження посилення відповідальності з гарантіями захисту прав людини. Актуалізація Кримінального кодексу України має забезпечувати не лише процесуальні гарантії, зокрема дотримання презумпції

невинуватості, права на захист та незалежного судового розгляду, а й відповідати сучасним кримінально-правовим стандартам, орієнтованим на повагу до прав людини. У цьому контексті особливу увагу слід приділити удосконаленню системи покарань – забезпеченню їх гуманізації, пропорційності та ефективності. Варто розглянути можливість ширшого застосування альтернатив позбавленню волі, таких як пробація чи штрафи, а також розширення підстав для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання у випадках, коли це виправдано з огляду на особу винного, обставини кримінального правопорушення та інтереси суспільства. Такий підхід сприятиме реалізації принципу індивідуалізації покарання й забезпеченню балансу між цілями кримінального права та фундаментальними правами людини.

Також суттєвою зміною стало введення Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану» [2]. Цим законом було внесено зміни до низки статей КК України, зокрема статей, що передбачають відповідальність за державну зраду, диверсію, колабораціонізм та пособництво державі-агресору. Зміни полягали у встановленні більш суворих санкцій, унеможливленні звільнення від покарання за певних підстав, а також у виключенні застосування деяких пом'якшуючих обставин. Законодавство обмежує звільнення від покарання у разі вчинення злочинів проти основ національної безпеки в умовах воєнного стану [3, с. 2], що свідчить про прагнення законодавця посилити превентивну та каральну функції кримінального права в умовах збройної агресії. З одного боку, такі зміни є виправданими в умовах війни, коли питання державної безпеки набуває пріоритетного значення. Вони спрямовані на зміцнення національної безпеки та демонструють нульову толерантність до дій, що підривають державний суверенітет. Водночас, з іншого боку, жорстке обмеження можливостей для врахування індивідуальних обставин справи може призводити до порушення принципу справедливості й гуманізму, що є фундаментальними в кримінальному праві, особливо в контексті захисту прав людини.

Як підкреслює науковець А. Коваль, нинішнє кримінальне законодавство не забезпечує належного рівня правової реакції на

нові типи суспільно небезпечних дій, а отже – потребує суттєвого перегляду [4, с.3], що наразі поступово й робить законодавець, криміналізувавши низку діянь, які раніше не потребували реагування держави на них. Зокрема, після 24 лютого 2024 року в Особливій частині КК України з'явилися нові склади кримінальних правопорушень, спрямовані на посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України: ст. 111-1 «Колабораційна діяльність», ст. 112-1 «Пособництво державі агресору», ст. 201-2 «Продаж товарів гуманітарної допомоги» та ін. [1].

Також слід зазначити, що оновлення КК України має враховувати потреби повоєнного стану: створення норм щодо перехідного правосуддя, реабілітації, відновлення довіри до інституцій держави та суспільства. Без оновлення кодексу буде майже неможливо відновити ефективно державність, правопорядок та справедливість після завершення воєнних дій.

Таким чином, оновлення КК України в умовах воєнного стану є не лише доцільним, а й життєво необхідним кроком для забезпечення правової стабільності та ефективного захисту держави від загроз як ззовні, так і зсередини. Реалії сучасної війни вимагають перегляду існуючих кримінально-правових норм, з урахуванням нових видів кримінальних правопорушень, зміни суспільної небезпеки деяких діянь та необхідності посилення відповідальності за правопорушення, що підривають обороноздатність країни. Водночас реформування має здійснюватися виважено, без надмірного кримінально-правового популізму, з дотриманням принципів прав людини та міжнародних зобов'язань. Комплексна модернізація КК України повинна не лише відповідати умовам воєнного часу, а й створити підґрунтя для справедливої кримінальної політики у післявоєнний період.

Використані джерела:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2011 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/card2#Card> (дата звернення: 16.05.2025).
2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану: *Закон України від*

03.03.2022 № 2113-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2113-20/card2#Card> (дата звернення: 16.05.2025).

3. Потапова Д., Василенкою А., Гармаш В. Зміни в Кримінальному кодексі внаслідок воєнного стану в 2022. *Юридичний науковий електронний закон*. 2023. URL: http://lsey.org.ua/4_2023/124.pdf (дата звернення: 16.05.2025).

4. Коваль А. Зміни до Кримінального кодексу в умовах воєнного стану: дискусійні питання. *Київський часопис права*. 2022. № 4. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e18da265-7c69-4f81-a599-b9cbb92e320d/content> (дата звернення: 16.05.2025).

ФІРАР О.І.,

*студентка 1 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Чорнозуб Л.В.

ПЕРЕВИЩЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРАЦІВНИКАМИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ЦЕНТРІВ КОМПЛЕКТУВАННЯ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ

Суть поняття «воєнного стану» визначається у Законі України «Про правовий режим воєнного стану» як особливий правовий режим, що вводиться в разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності та територіальній цілісності; за нього надаються необхідні повноваження відповідним органам задля врегулювання та стабілізації ситуації та забезпечення національної безпеки [4].

Одним із таких органів є територіальні центри комплектування та соціальної підтримки, керівництво якими здійснює Командування Сухопутних військ Збройних Сил, узгоджуючи основні питання щодо функціонування роботи з відповідними структурними підрозділами Генерального штабу Збройних Сил та Міноборони. Повноваження визначаються Положенням про територіальні центри комплектування та соціальної підтримки, у якому вказано: діяльність ТЦК та СП базується на нормах і принципах Конституції [5].

Проте доволі часто суспільство стикається з порушенням власних прав з боку працівників даного органу, не всі з яких у подальшому несуть за це відповідальність. Згідно із даними, наданими Секретаріатом Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини Лубінця Д., у 2023 році до омбудсмена всього надійшло 561 звернення з повідомленнями про порушення прав громадян особовим складом ТЦК та СП. У першому півріччі 2023 року – 198 звернень, а у першому півріччі 2024 року – 1190 звернень, що на 83% перевищує кількість подібних скарг, що надійшли за той самий період у 2023 році [8].

Досліджуючи суть поняття «перевищення повноважень працівниками ТЦК та СП», варто визначити межі компетенції даного органу. Керуючись статтями 9, 9-1 і 11 Положення, до правомірних дій можна віднести: оформлення та видача військово-облікових документів, перевірка таких посвідчень у громадян чоловічої статі віком від 18 до 60 років, здійснення фото- і відеофіксації процесу пред'явлення та перевірки документів та інші дії, визначені законодавством [5].

З цього випливає наступне твердження: незаконним діянням працівників ТЦК та СП є таке, що порушує основоположні принципи конституційних гарантій прав та свобод людини і громадянина, визначені Конституцією України, зокрема частиною 4 статті 17: «Збройні Сили України та інші військові формування ніким не можуть бути використані для обмеження прав і свобод громадян...» [1]. Найрозповсюдженішими виявами перевищення повноважень є нанесення тілесних ушкоджень під час затримання, зокрема затримання у вигляді так званої «бусифікації», перешкоджання спілкуванню з родичами та адвокатом, застосування сили чи зброї та інші дії, що не належать до компетенції даного органу та порушують права людини.

Подібне свавілля не завжди має підтвердження доказовою базою, адже представники ТЦК та СП, у деяких випадках, перш ніж застосовувати силу, перевіряють наявність потенційних свідків. Ідентична ситуація відбулася у Харкові: очевидцям вдалося зафіксувати, як працівник ТЦК та СП двічі вдарив чоловіка у живіт. На відео чітко видно, що завдаючи удари цивільній особі, він попередньо озирнувся у пошуках перехожих. Харківський обласний

територіальний центр комплектування та соціальної підтримки прокоментував це наступним чином: «Попередньо встановлено, що конфлікт виник унаслідок провокаційних дій з боку громадянина. Водночас керівництво та особовий склад Харківського обласного ТЦК та СП засуджують поведінку військовослужбовця, який допустив участь у суперечці, що переросла у фізичне протистояння». Варто зазначити, що переглянувши момент даного інциденту, чітко видно, що цивільний чоловік жодним чином не ініціював застосування сили і навіть не намагався відбитися, зважаючи на чисельну перевагу працівників ТЦК та СП. Отже, не може йти мови про «фізичне протистояння», якщо лише одна сторона завдає ударів іншій [9].

Співробітники ТЦК та СП, у випадках порушення прав людини, апріорі, мали б бути притягнені до відповідальності за статтями, що відповідають складу делікту. До одних із найрозповсюдженіших адміністративних або кримінальних правопорушень, вчинених уповноваженими особами, застосовуються наступні статті:

- 172-14 Кодексу України про адміністративні правопорушення «Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень» [2];
- 426-1 Кримінального кодексу України «Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень» [3].

Окрім зазначених, виділяють й інші статті, які визначають правопорушення, що виходять з протиправних дій представників ТЦК та СП, тож даний перелік є невичерпним.

На жаль, статистика про зареєстровані з січня 2022 року до липня 2024 року кримінальні правопорушення за статтею 426-1 (перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень) КК України та результати їх досудового розслідування, надана Офісом генпрокурора, свідчить про певні проблеми з притягненням до відповідальності уповноважених осіб [8]:

- за січень – грудень 2022 року з 498 зареєстрованих кримінальних правопорушень лише 9 були направлені до суду;
- упродовж січня – грудня 2023-го серед 578 тільки 13;
- за січень – липень 2024-го – з 365 лише 3.

Статистика щодо адміністративної відповідальності згідно зі статтею 172-14 (Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень) за 2022-2024 роки нараховує 230 справ, з яких: 18 – були повернені, 209 – розглянуті, а саме 91 – про закриття справи, і лише 118 – про накладення адміністративного стягнення [7, с. 87].

Прикладом притягнення працівника ТЦК та СП до адміністративної відповідальності є справа №451/486/24. Так, у справі № 451/486/24 від 10.04.2024 року вказано, що керівник ТЦК прийняв рішення про призов на військову службу під час мобілізації громадянина, якого було заброньовано, тобто вчинив дії, які виходять за межі наданих йому законом повноважень. Суддя Радехівського районного суду Львівської області Куцик-Трускавецька О.Б. постановила: «Визнати винуватим у вчиненні військового адміністративного правопорушення, передбаченого частиною 2 статті 172-14 КУпАП і накласти стягнення у виді штрафу в розмірі 1 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що становить 17 000 (сімнадцять тисяч) грн» [6].

Підсумовуючи результати досліджуваної теми, можна зробити висновок про актуальність у сучасних реаліях проблеми перевищення певними працівниками ТЦК та СП своїх повноважень, що – у випадку підтвердження – тягне за собою адміністративну або кримінальну відповідальність. Проте ця процедура має недоліки у своїй реалізації. Варто розуміти, що головним з них є безкарність дій, що спрямовані на порушення прав людини та громадянина. Допоки працівники ТЦК та СП не відчуватимуть наслідки власних діянь, свавілля та анархія продовжуватимуть підривати довіру населення до влади.

Використані джерела:

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР станом на 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 18.05.2025).
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 – 212-24). Кодекс України від 07.12.1984 № 8073-X : станом на 17 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 18.05.2025).

3. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. станом на 9 трав. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 18.05.2025).

4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. станом на 14 трав. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 18.05.2025).

5. Про затвердження Положення про територіальні центри комплектування та соціальної підтримки: Постанова Каб. Міністрів України від 23.02.2022 № 154. станом на 6 трав. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/154-2022-п#Text> (дата звернення: 18.05.2025).

6. Постанова Радехівського районного суду Львівської області від 10.04.2024 у справі № 451/486/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118240168> (дата звернення: 18.05.2025).

7. Криштанович А., Пашкіна А., Петраковський В. Правопорядок та дисципліна у війську: Аналіз правової рамки відповідальності командирів та викликів її застосування на практиці. Київ, 2025. 110 с.

8. Українська правда. Війна все спише? Як правоохоронці (не) карають працівників ТЦК за перевищення повноважень. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2024/09/2/7472979/> (дата звернення: 18.05.2025).

9. Українська правда. У Харкові представник ТЦК вдарив чоловіка в живіт: почато розслідування. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2025/05/11/7511789/> (дата звернення: 18.05.2025).

ШВЕЦЬ Д.О.,

*студентка 3 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Чорнозуб Л.В.

ДНК-ЕКСПЕРТИЗА ЯК ОСНОВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЗАГИБЛИХ У ЗОНІ БОЙОВИХ ДІЙ

У сучасних умовах збройної агресії проти України особливого значення набуває питання своєчасної та достовірної ідентифікації осіб, загиблих у зоні бойових дій. Встановлення особи померлого є не лише моральним обов'язком держави перед родинами загиб-

лих, а й важливою складовою правового механізму дотримання норм міжнародного права та внутрішнього законодавства. Враховуючи характер поранень, пошкоджень та обставини загибелі (внаслідок вибухів, пожеж, обвалів, обстрілів), традиційні способи ідентифікації – візуальне впізнання, документи, що посвідчують особу, особисті речі – часто не дають результату або взагалі не можуть бути застосовані.

У такій ситуації молекулярно-генетична експертиза (ДНК-експертиза) стає основним, високотехнологічним і надійним способом встановлення особи загиблого. Метод базується на визначенні унікального генетичного профілю людини, який дозволяє провести ідентифікацію навіть за фрагментами тканин чи кісток, за умови наявності референсного зразка від родичів або з існуючих баз даних.

З огляду на масштаби втрат серед військових і цивільного населення, а також складність умов, у яких відбувається загибель осіб, використання ДНК-експертизи набуває особливої значущості, що й визначає актуальність обраної теми. Вона полягає у потребі законодавчого, організаційного та технічного вдосконалення процесів ідентифікації загиблих, а також забезпечення ефективної реалізації відповідних прав родичів та обов'язків держави.

Молекулярно-генетична експертиза – це дослідження зразків біологічного походження з метою встановлення їх генетичних ознак (ДНК-профіль), статевої приналежності людини та ідентифікації людини.

ДНК-профіль – це генетичний портрет людини. Висновок експерта виглядає набором цифр у таблиці. Тобто на певних ділянках певних хромосом є позиції зі своїми номерами [4].

Проведення молекулярно-генетичної експертизи в Україні здійснюється у межах чинного законодавства, яке формує нормативну базу для здійснення судово-експертної діяльності загалом та ідентифікації осіб, зокрема загиблих, на підставі аналізу ДНК. Основним актом, що визначає правові засади проведення експертиз, є Закон України «Про судову експертизу», який регламентує порядок призначення, проведення експертиз, статус судових експертів та умови їх діяльності [1].

Процедурні аспекти призначення експертизи, зокрема в рамках кримінальних проваджень, деталізовано у Кримінальному процесуальному кодексі України. Згідно з його положеннями, експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, яких залучають сторони кримінального провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту у випадках, коли для з'ясування обставин справи необхідні спеціальні знання, у тому числі для встановлення особи померлого [2].

У процесі ідентифікації особи за допомогою ДНК-експертизи використовують різні біологічні зразки, залежно від того, чи йдеться про живу особу чи загиблого. У живих найчастіше відбирають венозну кров, букальний епітелій або слину за дорученням слідчого, прокурора чи суду. У загиблих – м'які тканини, кров, кістки або їх фрагменти, які аналізують у судово-медичному підрозділі.

Сформований ДНК-профіль направляється до МВС України, де вноситься до централізованої бази даних генетичних ознак людини під унікальним ідентифікатором. Це дає змогу ідентифікувати як встановлених, так і невпізнаних осіб, зокрема загиблих у зоні бойових дій.

Для встановлення родинного зв'язку з особами, які зникли безвісти, відбирають ДНК у родичів. Заява подається до поліції, після чого слідчий виносить постанову про відбір зразків і призначення експертизи. Результати вносяться до єдиної бази, де система автоматично зіставляє ДНК-профілі загиблих і родичів, що дозволяє підтвердити або виключити спорідненість [3].

ДНК-експертиза на сьогодні є найнадійнішим та науково обґрунтованим методом ідентифікації загиблих, особливо в умовах, коли традиційні способи розпізнавання є неможливими через значні пошкодження тіл або тривале перебування останків у складних умовах. У контексті збройного конфлікту, який триває на території України, значення цього методу набуває надзвичайної ваги – не лише з огляду на соціально значущу місію, а й як частину криміналістичного процесу.

Разом із тим, у практичному застосуванні ДНК-експертизи виникає низка проблем і викликів. Наприклад: відсутність або руйнування біологічного матеріалу, що ускладнює або унеможливорює аналіз; обмежені технічні можливості та навантаження на

лабораторії; недостатня кількість кваліфікованих фахівців у деяких регіонах; нестача або фрагментарність централізованих ДНК-баз даних; юридичні та етичні труднощі, зокрема щодо захисту персональних генетичних даних.

Попри зазначені труднощі, існують значні перспективи розвитку даного напрямку. До основних слід віднести: модернізацію та розширення матеріально-технічної бази експертних установ; удосконалення алгоритмів обробки та автоматизованого порівняння генетичних профілів; впровадження новітніх технологій молекулярно-генетичного аналізу; розвиток міжнародного співробітництва та обміну даними; формування повноцінної централізованої національної ДНК-базу із чітким правовим регулюванням доступу та збереження інформації.

Тому можна сказати, що ДНК-експертиза є критично важливим інструментом в ідентифікації загиблих у зоні бойових дій, який дозволяє встановлювати особу навіть у найскладніших випадках. Розвиток цієї сфери повинен стати пріоритетом державної політики у сфері безпеки, правосуддя та гуманітарного реагування, зокрема в контексті післявоєнної реінтеграції та вшанування пам'яті загиблих.

Використані джерела:

1. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII: станом на 1 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 19.04.2025).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 26 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 19.04.2025).
3. Пошук загиблих та зниклих за ДНК: як відбувається судмедекспертиза? *Міністерство охорони здоров'я України*. URL: <https://moz.gov.ua/uk/poshuk-zagiblih-ta-zniklih-za-dnk-jak-vidbuvaetsja-sudmedekspertiza-> (дата звернення: 19.04.2025).
4. ДНК-ЕКСПЕРТИЗА У ЧЕРНІВЕЦЬКОМУ НДЕКЦ – Чернівецький НДЕКЦ МВС. *Чернівецький НДЕКЦ МВС – Чернівецький науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України*. URL: <https://www.ndekc.cv.ua/2023/05/22/dnk-ekspertyza-u-chernivetskomu-ndekts/> (дата звернення: 19.04.2025).

ФЕДЧАК Т.О.,

*студентка 3 курсу Миколаївського юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.*

УГОДА ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ: КОМПРОМІС МІЖ ЕФЕКТИВНІСТЮ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ТА СПРАВЕДЛИВІСТЮ

Одним із важливих інструментів спрощення кримінального провадження в Україні є інститут угоди про визнання винуватості. Він передбачає досягнення згоди між підозрюваним/обвинуваченим та прокурором щодо визнання вини в обмін на пом'якшення покарання в межах закону. Цей підхід робить значно меншим навантаження на судову систему, пришвидшує розгляд справ і в деяких випадках уникає довготривалих процесів. Однак, при цьому постає питання: чи не порушується принцип справедливості? Адже надмірний акцент на ефективності може призводити до маніпуляцій, тиску на особу або поверхневого розгляду провадження.

Угода про визнання винуватості врегульована главою 35 Кримінального процесуального кодексу України [1]. Сторона захисту, визнаючи вину, може розраховувати на більш м'яке покарання, а прокуратура – на швидке завершення кримінального провадження і допомогу розслідуванню. Можна сказати, що це є взаємовигідним рішенням.

Якщо розглядати ефективність в контексті укладення угоди, то насамперед визнання винуватості є економією часу та ресурсів, адже не витрачається час збирання доказів в умовах протидії сторони захисту, навпаки, підозрюваний всіляко допомагає в розслідуванні. Також значно пришвидшується процесуальний порядок прийняття рішення по суті на підставі угоди про визнання винуватості.

Але розглядаючи плюси угоди про визнання винуватості, маємо звертати увагу також і на низку недоліків, адже деякі з них суперечать справедливості. До недоліків можна відносити психологічний

тиск на особу, коли визнання вини виглядає ніби «єдиний шанс уникнути в'язниці» [2]. Також в таких випадках суд в переважній більшості не занурюється в деталі обставин справи, а переглядає її лише поверхнево. Якщо брати до уваги дослідження доказів, то угода про визнання винуватості укладається ще до їх повного дослідження, а отже особа при цьому фактично погоджується з обвинуваченням, іноді повністю не розуміючи свої шанси на виправдання. Тими самими недоліками ці угоди суперечать презумпції невинуватості, що є не лише несправедливим, але й незаконним [3]. Також через такий підхід збільшується ризик того, що ці угоди просто стануть інструментом уникнення заслуженого покарання для осіб, які дійсно винні [4].

Судова практика показує, що нерідко угоди укладаються у складних кримінальних провадженнях, де доведення вини є непростим завданням. Таким чином, угода стає інструментом, що дозволяє уникнути реального доведення вини. Та загалом укладення таких угод в більшості випадках просто дають можливість зменшувати навантаження на слідство, а не шукати справжній компроміс між сторонами. Адже у багатьох випадках потерпілі взагалі виключені з процесу укладення таких угод, хоча законом і передбачається врахування їхньої думки, але на практиці це ігнорується, що суперечить справедливості.

Також важливою проблемою є те, що в Україні відсутня уніфікована практика щодо таких угод. У різних судах різні підходи до однакових ситуацій: деякі відмовляються у затвердженні таких угод, а деякі формально затверджують навіть при відсутності достатньої обґрунтованості. Це створює непередбаченість і недовіру до правової системи.

Отже, угоди про визнання винуватості в кримінальному процесі можуть містити потенціал для досягнення компромісу між ефективністю кримінального провадження та справедливістю в цілому. З одного боку, угоди дозволяють оптимізувати судовий розгляд, зменшити навантаження на суди та пришвидшити винесення вироків. З іншого боку – без чітких процесуальних гарантій, реального судового контролю та дотримання прав учасників процесу, цей механізм може перетворитися на формальність, що суперечить правовим засадам справедливості. Лише удосконаливши

роль адвокатів у поясненні наслідків таких угод, роль суддів у детальному вивченні їх змісту та реальної добровільності визнання вини особами, можна буде досягти бажаного результату, але в даний час компроміс між ефективністю та справедливістю є досить крихким та неоднозначним.

Використані джерела:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-XI <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 16.05.2025).
2. Гончарук Т. Угоди про визнання винуватості: ефективність та виклики в кримінальних провадженнях. *MORIS*. 2024. URL: <https://moris.law/uk/news/ugodi-pro-viznannya-vinuvatosti-efektivnist-ta-vikliki-v-kriminalnih-provadžennjah>.
3. Лукьянец Д. Угоди про визнання провини або примирення по КПК суперечать презумпції невинуватості. *Юрліга*. 2012. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytcs/66008_ugodi-pro-viznannya-provini-abo-primirennja-po-kpk-superechat-prezumpt-s-nevinnost.
4. Готін О. 10 причин чому угода про визнання невинуватості у корупції – невдала ідея. *Адвокат пост*. 2024. URL: https://advokatpost.com/10-prychyn-chomu-uhody-pro-vyznannia-vynuvatosti-u-koruptsii-nevdala-ideia-advokat-oleksandr-hotin/?utm_source=chatgpt.com.

ХМЕЛЬОВ А.О.,

*студент 2 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Чорнозуб Л.В.

РОЛЬ ПРОКУРАТУРИ В ЗАХИСТІ ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ ОСІБ

Ключове значення в забезпеченні прав осіб, які перебувають в місцях позбавлення волі, належить відповідним органам й інституціям, адже через обмежений зв'язок із зовнішнім світом вони часто неспроможні самотійно відстояти свої права. Прокуратура, як один із основних суб'єктів правозахисної діяльності, виконує

важливу роль у забезпеченні законності та справедливості в процесі виконання покарань. У зв'язку з цим її діяльність охоплює ряд ключових аспектів, які сприяють створенню справедливих і гуманних умов утримання засуджених. Найбільше порушень закону виявлено у виправних колоніях та центрах. Матеріально-побутові умови та медико-санітарне забезпечення ув'язнених потребують суттєвого покращення, а рівень надання медичної допомоги особам, взятим під варту, та засудженим не відповідає сучасним вимогам. Адміністрації установ виконання покарань не забезпечують належної індивідуально-виховної роботи з особами, яким призначено покарання у виді позбавлення чи обмеження волі. Треба пам'ятати, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, визнаються найвищою соціальною цінністю, тому забезпечення цих прав є основою для суспільства.

Вважаємо, що наглядова функція прокуратури в захисті прав засуджених осіб є важливим аспектом її діяльності, що має на меті забезпечення дотримання законності, прав і свобод громадян, які відбувають покарання. Основні напрямки цієї функції включають: 1) контроль за законністю виконання покарань, тобто прокуратура контролює дотримання законодавства в місцях позбавлення волі, перевіряючи умови, в яких утримуються засуджені, а також їхні права і обов'язки; 2) захист прав засуджених, іншими словами прокуратура реагує на скарги та звернення засуджених, перевіряючи факти порушення їхніх прав, включаючи неналежні умови утримання, а також випадки фізичного або психологічного насильства; 3) превентивні заходи: прокуратура має право ініціювати дії, спрямовані на поліпшення умов утримання засуджених та запобігання порушенням їхніх прав.

Прокуратура також має можливість брати участь у процесах реформування пенітенціарної системи. Вона може ініціювати зміни в законодавстві, які будуть спрямовані на покращення умов утримання та забезпечення прав засуджених, а також підвищення ефективності системи правосуддя в цілому. На сьогодні, функцію прокурора щодо нагляду у пенітенціарній сфері збережено у Законі України «Про прокуратуру», а саме ст. 26, яка має назву «Нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового

характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян» [2]. Також, профільним документом щодо регулювання діяльності прокурора з нагляду у пенітенціарній сфері є наказ Генерального прокурора від 29.12.2021 року «Про організацію діяльності прокурорів з протидії порушенням прав людини у правоохоронній та пенітенціарній сферах» [3].

Предметом нагляду є дотримання законності під час утримання осіб у місцях затримання, попереднього ув'язнення, а також в установах, що виконують покарання або заходи примусового характеру, призначені судом. Це включає контроль за дотриманням кримінально-виконавчого законодавства щодо порядку та умов утримання або відбування покарання особами в цих установах, їх прав, а також виконанням ними своїх обов'язків. Відповідно до статті 22 Кримінально-виконавчого кодексу України така діяльність здійснюється Генеральним прокурором України і підлеглими йому прокуратурами [1].

Концепція участі прокуратури у захисті прав і законних інтересів осіб, які відбувають покарання, відповідає найвищим міжнародним стандартам і сучасним вимогам. Діяльність прокурора щодо забезпечення прав і законних інтересів осіб, які відбувають покарання, слід розглядати як окремий міжфункціональний напрям роботи органів прокуратури України. Цей напрямок спрямований на реалізацію, охорону та захист прав і законних інтересів, які закріплені Конституцією України, законами України, а також загальновизнаними нормами міжнародного права [4, с. 140].

Напрямок діяльності прокурора також передбачає контроль за дотриманням законодавства у цих питаннях органами, що відповідають за реалізацію зазначених прав. Прокуратура виступає як представник держави в судах, що може включати справи, пов'язані з правами засуджених. Це означає, що її роль не обмежується лише переслідуванням злочинців чи захистом інтересів держави в кримінальних справах. Прокуратура також має обов'язок забезпечувати дотримання прав людини, зокрема прав осіб, які відбувають покарання. Однією з ключових функцій прокуратури в цьому контексті є контроль за законністю дій адміністрації виправних установ. Прокурори можуть проводити перевірки умов утримання засуджених, вивчати скарги на порушення прав, такі як неналежні

умови проживання, жорстоке поводження або обмеження доступу до медичної допомоги. У разі виявлення порушень прокуратура може ініціювати розслідування та вжити заходи для їх усунення. Крім того, прокуратура може бути залучена до справ, де оскаржуються рішення судів щодо умов утримання. Це може включати апеляції на рішення, які, на думку прокуратури, порушують принципи правосуддя або законодавство.

Отже, прокуратура відіграє ключову роль у захисті прав засуджених осіб, оскільки вона забезпечує дотримання законності та справедливості в умовах виконання покарань. Завдяки своїй наглядовій функції, прокуратура контролює умови утримання засуджених, реагує на їхні скарги та ініціює зміни, спрямовані на поліпшення ситуації в пенітенціарній системі. Це створює умови для більш ефективного виправлення осіб, що відбувають покарання, і зменшує ризик рецидиву. У результаті прокуратура не лише виконує функцію контролю, але й виступає як важливий чинник змін у системі правосуддя, сприяючи розвитку більш справедливо-го та гуманного підходу до покарань.

Використані джерела:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.2003 № 1129-IV станом на 01.01.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 21.05.2025)
2. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII: станом на 23 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 14.05.2025).
3. Про організацію діяльності прокурорів з протидії порушенням прав людини у правоохоронній та пенітенціарній сферах: Наказ Офісу Генерального прокурора України від 29.12.2021 року № 400 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0400905-21#Text> (дата звернення: 14.05.2025).
4. Актуальні питання реформування правової системи: збірник матеріалів XIX Міжнародної науково-практичної конференції, Луцьк, 22–23 жовтня 2022 р. / уклад. Л. М. Джурак. Луцьк : Завжди Поруч, 2022. 156 с.

ЦИМБАЛІСТ Д.Ю.,

*студентка 3 курсу Миколаївського юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.*

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ДОДАТКОВИХ ПОКАРАНЬ

Інститут додаткових покарань у кримінальному праві України виступає важливим засобом реалізації цілей покарання. Водночас, практика їх застосування породжує значні дискусії як у наукових колах, так і серед практиків. Основні труднощі, пов'язані з правовою невизначеністю, обмеженнями у реалізації принципу індивідуалізації покарання, а також суперечностями між теоретичними засадами та фактичною правозастосовною діяльністю.

Додаткові покарання, згідно з ч. 1 ст. 50 Кримінального кодексу України (далі КК України), не можуть застосовуватися окремо, а лише в поєднанні з основним покаранням, що призначається за конкретне кримінальне правопорушення. Вони мають на меті посилити репресивний ефект основного покарання з урахуванням ступеня суспільної небезпеки вчиненого діяння та особистих характеристик винного.

До категорії виключно додаткових покарань належать, зокрема, позбавлення військового або спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, конфіскація майна, і також достатньо новий вид додаткового покарання, позбавлення державної нагороди України. Ці види покарань застосовуються за тяжкі або особливо тяжкі злочини і мають на меті не лише покарання, а й позбавлення особи певних привілеїв, пов'язаних із посадою або статусом.

Інші покарання, такі як штраф або позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, можуть виступати як основними, так і додатковими. При цьому строки їх застосування та умови призначення регламентовані законодавством і залежать від конкретних обставин справи. Наприклад, позбавлення права обіймати посади як додаткове покарання може тривати від одного до трьох років, а як основне – від двох до п'яти років,

відповідно до ч. 1 ст. 55 КК України [1]. Хоча у виняткових випадках, встановлених законом, як додаткове воно може бути призначене на п'ять років (за вчинення кримінального правопорушення проти виборчих прав і свобод громадянина, передбачених статтями 157–160 КК України), до десяти років (коли йде мова саме про позбавлення права керувати транспортними засобами) або від десяти до п'ятнадцяти років (за вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, передбачених статтями 111-1, 111-2 КК України).

Одна із основних проблем у застосуванні додаткових покарань полягає у тому, що деякі з них, зокрема такі як позбавлення військового чи спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, на сучасному етапі вже фактично вичерпали себе як ефективний засіб впливу на засудженого. Це пов'язано з тим, що такі покарання застосовуються до досить вузького кола осіб, а їхній превентивний та виховний ефект є обмеженим.

Митрофанов І.І. у своїй праці зазначає, що на сьогоднішній день окремі види додаткових покарань втратили свою актуальність та ефективність, оскільки не відповідають сучасним соціально-правовим реаліям та не завжди сприяють досягненню мети покарання [2]. Дослідник підкреслює, що законодавець має переглянути доцільність збереження таких покарань у санкціях КК України, зважаючи на їх обмежене практичне застосування та відсутність суттєвого впливу на профілактику кримінальності.

Вважаємо, що існує потреба у модернізації інституту додаткових покарань, зокрема шляхом запровадження нових, більш ефективних видів покарань, які б відповідали сучасним викликам у сфері кримінальної юстиції. Це дозволить не лише підвищити ефективність кримінального впливу, а й забезпечити індивідуалізацію покарання з урахуванням особливостей кожної конкретної справи.

Наступна проблема полягає у правовій неоднозначності застосування додаткових покарань, особливо у випадках звільнення особи від відбування основного покарання з випробуванням. Останні законодавчі зміни, зокрема Закон України від 29 жовтня 2024 року № 4033-ІХ, внесли суттєві корективи до статті 77 КК України, що регулює це питання. Однак ці зміни не усунули всіх суперечностей, а навпаки, породили нові аспекти для дискусій.

Як зазначає Н.М. Парасюк, у чинному законодавстві відсутня чітка заборона щодо застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням залежно від ступеня тяжкості кримінального правопорушення. Це створює необґрунтовано широкі можливості для суддівського розсуду, оскільки суд має право вирішувати питання не лише про призначення покарання, а й про його реальне відбування чи звільнення від нього. Водночас, звільнення стосується лише основного покарання, а щодо додаткового покарання – закон прямо передбачає, що звільнення від нього не допускається [3].

Додаткової складності додає ситуація із застосуванням таких видів додаткових покарань, як конфіскація майна чи штраф, при укладанні угоди про визнання винуватості у справах про корупційні кримінальні правопорушення. У новій редакції ст. 77 КК України з'явилася можливість призначення конфіскації майна як додаткового покарання лише за умови, якщо це погоджено сторонами угоди. Однак, як слушно підкреслює Н.М. Парасюк, таке нововведення не враховує специфіки призначення цього виду покарання за інші діяння, що призводить до різнотлумачень і правової невизначеності. Кримінально-правові норми, передбачені частинами 1 та 2 ст. 77 КК України, співвідносяться як загальна та спеціальна норми, а їх застосування має відбуватися за правилами конкуренції норм. Проте, відсутність чітких механізмів і критеріїв призначення додаткових покарань у таких випадках створює підґрунтя для неоднозначної судової практики та порушення принципу правової визначеності.

Таким чином, для підвищення ефективності інституту додаткових покарань необхідно подальше вдосконалення законодавчої бази, розробка чітких критеріїв і механізмів їх застосування, що забезпечить баланс між каральною функцією покарання та принципами справедливості й гуманізму. Це сприятиме більш послідовній та обґрунтованій судовій практиці, а також підвищенню загальної ефективності кримінального впливу в Україні.

Використані джерела:

1. Кримінальний Кодекс України 05.04.2001. №2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n2> (дата звернення: 12.05.2025).

2. LIBNAS | LIBRARY PORTAL OF NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&i21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/urykr_2010_1_20.pdf (дата звернення: 12.05.2025).

3. Парасюк Н.М. Застосування додаткових покарань у разі звільнення від відбування основного покарання з випробуванням (аналіз законодавчих змін). *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. 2024. Випуск 86: частина 4. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/01/51-2.pdf?utm_source=perplexity (дата звернення: 12.05.2025).

ЧАБАНЕНКО Д. А.,

*студентка 3 курсу Миколаївського юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.*

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВІЙСЬКОВІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

З початком повномасштабного вторгнення та активних бойових дій на значних територіях збільшилася кількість правопорушень проти військової служби в період війни. І якщо значна частина таких порушень передбачає чітко визначену чинним законодавством кримінальну відповідальність, то окремі справи та звинувачення стають предметами тривалих судових розглядів і суспільного резонансу. Ситуація на фронті є динамічною, і в українському законодавстві поступово з'являються зміни в нормативно-правових актах. Проте вони не можуть оперативно реагувати на юридичні колізії, охопити всі суб'єктивні чинники та надати необхідну конкретизацію складу кримінального правопорушення проти військової служби. Це формує невизначеність, але водночас ініціює інтерес до проблеми відомих українських юристів, суддів та науковців, серед яких М. Карпюк, О. Доготер, Д. Посашева, С. Харитонов, З. Павлюк та М. Колодяжний. Тож варто детальніше розглянути актуальні проблеми кримінальної відповідальності за правопорушення проти військової служби.

За визначенням Кримінального кодексу України, такими є порушення проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів [1]. Положення розділу XIX Особливої частини Кримінального кодексу України (далі КК України) у статтях 401–422, 425–435 встановлюють, які суспільно небезпечні діяння у військовій сфері є правопорушеннями і які покарання підлягають застосуванню до військовослужбовців, а також до військовозобов'язаних та інших осіб, визначених законом, що вчинили ці правопорушення [1]. Зокрема, до них належить знищення та привласнення майна, що не викликане воєнною необхідністю, а також примушування військовополонених служити у збройних силах ворожої сторони, умисне позбавлення військовополоненого права на справедливий судовий процес та інші. Це ті визначені в КК України кримінальні правопорушення, порядок розслідування яких, як правило, не викликає сумнівів чи суперечностей. Але суттєві складнощі виникають у справах про втрату військового майна (ст. 413), здачу або залишення ворогові засобів ведення війни (ст. 427), порушення правил водіння чи експлуатації машин (ст. 415), бездіяльність військової влади (ст. 426), добровільну здачу в полон (ст. 430) чи самовільне залишення поля бою або відмову діяти зброєю (ст. 429) [1].

Проте в умовах активних воєнних дій при застосуванні законодавчого регулювання було виявлено окремі недоліки, які ускладнюють процес розгляду судових справ. Варто звернути особливу увагу на складність доведення причинно-наслідкового зв'язку. Однією з суперечливих норм законодавства залишається стаття 426 КК України, яка передбачає відповідальність за недбале ставлення до військової служби [1]. Довести зв'язок між конкретним фактом недбалості та втратою техніки чи позицій буває досить складно через величезну кількість супутніх обставин та зовнішніх факторів впливу.

Наприклад, значний суспільний резонанс викликало ув'язнення військових командувачів, які допустили прорив оборони на Харківщині у травні 2024 року. Слідчі заявили, що «посадовці не підготували оборону прикордонних районів Харківщини і втратили

управління боєм під час повторного наступу ворога на обласний центр» [3]. Проте це загальне формулювання, яке не конкретизує зміст протиправних дій. А відсутність фактів у інфомедійному просторі створює можливості для маніпулювання громадською думкою. Спільного рішення не змогли знайти і органи судочинства та виконавчої влади, що призвело до публічних конфліктів [3].

Також варто звернути увагу на визначення понять у кримінальному законі. Наприклад, кримінальна відповідальність за невиконання наказу настає у випадку тяжких наслідків, до яких призвело ігнорування вказівки (стаття 402 КК України). Але поняття «тяжкі наслідки» не є визначеним достатньо точно, тому неможливе єдине застосування норми для всіх ситуацій. В подальшому це може стати основою для зловживань та уникнення відповідальності.

Варто звернути увагу і на відсутність у суддів і прокурорів загальної юрисдикції достатніх знань про специфіку ведення бойових дій [2]. Це є необхідною умовою для об'єктивного правосуддя, а залучення значної кількості сторонніх експертів може значно збільшити період розгляду справи.

Вирішенням актуальних проблем може стати удосконалення законодавства про кримінальні правопорушення щодо військової служби. Зокрема, воно має диференціювати відповідальність в залежності від обставин, на які особа не мала змоги вплинути. Це досить складний процес, адже в міжнародній практиці немає подібних законів, які можливо було б імплементувати. Для розгляду правопорушень законодавства у військовій сфері, на наш погляд, варто створити окремий орган судочинства. А до уповноважених спеціалістів повинні належати люди, які мають військову освіту та досвід бойового командування. Вони зможуть дати незалежну професійну оцінку діям військовим різного рівня, а також гарантувати об'єктивність рішень судової системи.

Використані джерела:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: прийнятий 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 17.05.2025).

2. Карпюк М. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби: науково-методичний посібник. Харків: Право, 2023 р. URL: <https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/206/1-21.pdf?srsId=AfmBOoo-rKU6iv9IVGgLTNeWZPoYXK0hnhzDDYc-8AurlLwcR-NN92Kl4> (дата звернення: 17.05.2025).

3. Павлів З. Суди над генералами: в оборонному комітеті Ради вважають, що офіцерів не варто тримати під вартою. *Онлайн-вісник «Радіо «Свобода»*. 6 лютого 2025 року. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-sud-heneraly-komitet-rady/33305919.html> (дата звернення: 17.05.2025).

ШИХАЛЄЄВА К.А.,

*студентка 3 курсу Миколаївського юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан, запроваджений в Україні Указом Президента №64/2022 від 24 лютого 2022 року [1] та затверджений Законом №2102-IX [2], кардинально вплинув на функціонування правової системи, зокрема кримінального судочинства. Умови війни вимагають швидкого реагування правоохоронних органів і судів, що зумовило внесення змін до КПК України, спрямованих на адаптацію кримінального процесу до нових реалій. Закон №2201-IX [3] від 14 квітня 2022 року та інші нормативні акти встановили особливий режим кримінального провадження, який враховує обмеження доступу до технічних засобів, безпекові ризики та необхідність оперативного розслідування кримінальних правопорушень.

Однією з ключових новацій стало спрощення процедури внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР). У разі відсутності технічної можливості доступу до реєстру через бойові дії, руйнування інфраструктури чи кібератаки слідчий або прокурор може розпочати досудове розслідування шляхом винесення мотивованої постанови, яка містить усі необхідні

відомості, передбачені ст. 214 КПК України. Ця постанова підтверджує початок розслідування, якщо витяг з ЄРДР неможливо сформувати. Такий підхід дозволяє оперативно реагувати на кримінальні правопорушення, зокрема воєнні злочини, однак викликає питання щодо контролю за законністю таких дій, оскільки відсутність реєстрації в ЄРДР може ускладнити подальший нагляд за провадженням.

Значний вплив воєнний стан має на дотримання процесуальних строків. Згідно зі ст. 615 КПК України, у разі неможливості виконання процесуальних дій у строки, передбачені статтями 220, 221, 304, 306, 308, 376, 395, 426 КПК України, вони мають бути проведені невідкладно за наявності можливості, але не пізніше ніж через 15 днів після припинення воєнного стану. Пропущені строки можуть бути поновлені за клопотанням заінтересованої особи протягом 60 днів після закінчення воєнного стану.

Такі зміни враховують реалії війни, коли суди, правоохоронні органи чи сторони провадження можуть бути фізично обмежені у виконанні своїх обов'язків. Проте нечіткість формулювань щодо «наявності можливості» створює ризик неоднакового застосування норм і може призводити до порушення прав учасників процесу.

Особливу увагу законодавець приділив розширенню повноважень прокурорів у період воєнного стану. Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 615 КПК України (в редакції, актуальній на травень 2025 року), у разі відсутності об'єктивної можливості виконання слідчим суддею певних повноважень в умовах воєнного стану, ці повноваження може виконувати керівник відповідного органу прокуратури за клопотанням прокурора або слідчого, погодженим із прокурором. Рішення приймається у формі постанови з обґрунтуванням правомірності виконання таких повноважень.

Процедура повідомлення про підозру також зазнала змін. Умови воєнного стану, зокрема евакуація населення, бойові дії чи втрата зв'язку, ускладнюють вручення письмового повідомлення про підозру. Зміни до КПК України дозволяють продовжити строк для оголошення підозри до 48 годин у разі об'єктивних перешкод. Якщо підозру не вручено протягом цього часу, затримана особа підлягає негайному звільненню. Ця норма спрямована на захист прав затриманих, але її практичне застосування залежить від доб-

росовісності слідчих і прокурорів, що в умовах війни може бути проблематичним.

Кримінальне провадження в умовах воєнного стану стикається з низкою викликів. Перш за все, це проблема балансування між забезпеченням національної безпеки та захистом прав людини. Спрощення процедур і розширення повноважень прокурорів підвищують ефективність розслідувань, але створюють ризики порушення прав підозрюваних, зокрема права на захист і оскарження рішень.

Обмеження доступу до публічної інформації, передбачене ст. 64 Конституції України в інтересах національної безпеки, також впливає на прозорість кримінального процесу. Такі обмеження мають бути чітко обґрунтованими, щоб уникнути зловживань і зберегти довіру до правосуддя.

Технічні обмеження, такі як відсутність доступу до ЄРДР, засобів фіксації чи безпечних умов для судових засідань, ускладнюють дотримання процесуальних вимог. Дистанційні слухання, передбачені ст. 615 КПК України, не завжди забезпечують належну участь сторін через проблеми з відеоконференцзв'язком, що особливо актуально для окупованих чи прифронтових територій.

Кримінальне провадження в умовах воєнного стану в Україні продемонструвало здатність правової системи адаптуватися до екстремальних умов, але потребує подальшого вдосконалення. Законодавчі зміни та судова практика створили основу для оперативного реагування на кримінальні правопорушення, однак виявили низку проблем, які потребують вирішення.

Необхідно розробити чіткі критерії обмеження доступу до інформації в інтересах безпеки, щоб уникнути необґрунтованих обмежень. Технічна підтримка для дистанційних судових слухань, зокрема забезпечення стабільного зв'язку та обладнання, є критично важливою для забезпечення доступу до правосуддя. Посилення моніторингу судової практики сприятиме уніфікації підходів і підвищенню якості правосуддя. Подальші дослідження мають зосередитися на оцінці ефективності особливого режиму кримінального провадження та його довгострокового впливу на права учасників процесу після припинення воєнного стану.

Використані джерела:

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022: станом на 19 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 17.05.2025).
2. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24.02.2022 № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення: 17.05.2025).
3. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України від 14.04.2022 № 2201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text> (дата звернення: 17.05.2025).
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI: станом на 9 трав. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 17.05.2025).

ШВЕЦЬ Д.О.,

*студентка 3 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.*

ПРАВА ПІДОЗРЮВАНОГО ПРИ ЗАТРИМАННІ: НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ

Права підозрюваного під час затримання є фундаментальним елементом правової системи України, що забезпечує баланс між необхідністю протидії кримінальності та захистом прав і свобод особи. Відповідно до статті 29 Конституції України, кожен має право на свободу та особисту недоторканність, і ніхто не може бути затриманий без підстав, визначених законом [1].

Це право детально регламентується Кримінальним процесуальним кодексом (далі – КПК) України, зокрема параграфом 2, що визначає підстави, порядок затримання та обов'язкові гарантії для підозрюваного [2].

Необхідність удосконалення правового регулювання затримання підозрюваних є основою актуальності дослідження цієї теми на сьогодні, оскільки чинні норми не завжди відповідають вимогам правової держави та міжнародним стандартам. Практика свідчить про проблеми з дотриманням прав підозрюваних, зокрема щодо своєчасного інформування про підстави затримання, доступу до правової допомоги та умов утримання.

Затримання особи – один із заходів процесуального примусу, що застосовується органами досудового розслідування у випадках, передбачених законом. Водночас, це єдиний захід, що може бути застосований без попереднього рішення суду, що підвищує ризик порушення прав людини. Тому особлива увага приділяється правам підозрюваного під час затримання, зокрема праву на інформацію про підстави затримання, праву на захисника, праву на перекладача та праву на оскарження дій правоохоронних органів.

Стаття 208 КПК України визначає випадки, коли уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за яке передбачене покарання у виді позбавлення волі. Зокрема, це може бути:

1. Якщо особу застали під час вчинення кримінального правопорушення або замаху на його вчинення.
2. Якщо безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення очевидні ознаки вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила його.
3. Якщо є обґрунтовані підстави вважати, що особа може втекти з метою ухилення від кримінальної відповідальності, зокрема у випадках вчинення тяжкого або особливо тяжкого корупційного правопорушення, віднесеного до підслідності Національного антикорупційного бюро України, або вчинення кримінального правопорушення, передбаченого статтями 255, 255-1, 255-2 Кримінального кодексу України [3].

Крім цього, стаття 12 КПК України встановлює, що ніхто не може бути затриманий або обмежений у праві на вільне пересування інакше, як на підставах та в порядку, передбачених цим Кодексом [2].

Міжнародні документи, ратифіковані Україною, мають важливе значення у формуванні правових стандартів затримання осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення. Прикладом може стати Європейська конвенція з прав людини, де стаття 5 гарантує кожному право на свободу та особисту недоторканість. Вона передбачає, що ніхто не може бути позбавлений свободи інакше, як у передбачених законом випадках та в порядку, встановленому законом. Затримання допустиме лише з чітко визначених підстав, зокрема: при обґрунтованій підозрі у вчиненні правопорушення; з метою приведення до суду або запобігання втечі; за рішенням суду або іншого компетентного органу. Крім того, затримана особа має право бути негайно проінформована зрозумілою мовою про підстави та обвинувачення, а також право на доступ до суду, який перевіряє законність тримання під вартою [3].

Незважаючи на чітке нормативно-правове регулювання затримання підозрюваних в Україні, на практиці виникають численні проблеми, які негативно впливають на дотримання прав людини. На практиці часто спостерігається перевищення допустимих строків затримання без ухвали слідчого судді, що є порушенням, крім того, затриманим не завжди надається навіть своєчасна та зрозуміла інформація про причини та підстави їхнього затримання. Також частим випадком є обмеження права на доступ до захисника, особливо на ранніх етапах досудового розслідування. Згідно зі статтею 3 Європейської конвенції з прав людини, ніхто не може бути підданий катуванню або нелюдському чи принизливому поводженню чи покаранню [3]. Однак, в Україні часто фіксуються випадки неналежних умов утримання затриманих осіб в ізоляторах тимчасового тримання, що включають переповненість та обмежений доступ до медичної допомоги та інше. Прикладом такого може справа від 18 січня 2024 року «Радченко та Абрамов проти України» (заява 5312/20 та №22627/20), де надані докази ненадання належної медичної допомоги затриманим, що призвело до погіршення їхнього здоров'я і є порушенням статті 3 Конвенції [5].

Проаналізувавши існуючі проблеми в правовому регулюванні затримання підозрюваних, можна виділити певні заходи для вирішення, наприклад, створення належного органу, який здійснюватиме моніторинг дій правоохоронних органів під час затримання

осіб, що дозволить своєчасно виявляти та усувати порушення прав людини. Також можна внести зміни до статті 208 КПК України, щоб чітко визначити підстави затримання підозрюваного, узгоджуючи їх з міжнародними стандартами та Конституцією України. Запровадження ефективних механізмів оскарження дій або бездіяльності органів досудового розслідування дозволить затриманим особам захистити свої права та інтереси [2].

Отже, затримання підозрюваного є важливим етапом кримінального процесу, що безпосередньо стосується прав людини. Попри наявність правових норм в Україні, на практиці часто фіксуються порушення, які свідчать про неефективність гарантій. Системні проблеми у процедурі затримання потребують законодавчого вдосконалення – зокрема щодо строків, умов утримання та контролю за діями правоохоронців. Важливо також підвищувати рівень правової обізнаності як серед громадян, так і працівників правоохоронних органів. Реалізація цих заходів і є важливою умовою ефективного захисту прав підозрюваних.

Використані джерела:

1. Конституція України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 30.04.2025).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI: станом на 26 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 30.04.2025).
3. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III: станом на 1 лют. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 30.04.2025).
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 04.11.1950: станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 30.04.2025).
5. Справа «Радченко та Абрамов проти України» (Заяви № 5312/20 та № 22627/20). *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_k28#Text (дата звернення: 30.04.2025).

ШЕПЕЛЬ Д.О.,

*студентка 4 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Чорнозуб Л.В.

ОГЛЯД МІСЦЯ ПОДІЇ ЯК СЛІДЧА ДІЯ: ВИЗНАЧЕННЯ, ЗАВДАННЯ ТА ПРИНЦИПИ ПРОВЕДЕННЯ

Слідчий огляд є однією з унікальних, важливих та незмінних слідчих дій. Практика органів досудового розслідування підтверджує, що цю дію неможливо замінити будь-якими іншими методами, такими як, наприклад, допити свідків, оскільки жоден свідок не здатен надати ту кількість інформації, яку слідчий може виявити під час огляду. Завдяки використанню криміналістичних методів та залучення спеціалістів, слідчий має змогу дослідити усі об'єкти, що мають значення для кримінального провадження. Оцінюючи обстановку з урахуванням конкретної слідчої ситуації та керуючись власним внутрішнім переконанням, слідчий здійснює огляд з максимальною ефективністю та об'єктивністю [5, с. 50].

Відповідно до ст. 237 КПК України огляд – це слідча дія, яка полягає у безпосередньому спостереженні об'єктів з метою вилучення та фіксації речових доказів, а також з'ясування обставин, які виникли на місці огляду та мають важливе значення для кримінального провадження [1].

Також, окрім процесуально-правового підходу можна звернути свою увагу на криміналістичні підходи, сформульовані вченими-криміналістами. Оскільки, саме вони дають змогу глибше зрозуміти суть та значення тактики огляду місця події як важливої слідчої дії.

Свій криміналістичний підхід до розуміння огляду місця події висловив А.В. Лісіцький. На його думку, тактика огляду місця події полягає у вивченні матеріальної обстановки на місці вчиненого кримінального правопорушення. Це здійснюється через безпосереднє сприйняття обстановки слідчим та прокурором, з метою виявлення, фіксації та вилучення слідів злочину і речових доказів,

а також для встановлення механізму подій, які мають доказове значення для розслідуваної справи [3, с. 88–89].

Як зазначає В.Ю. Шепітько, огляд місця події – це першочергова невідкладна слідча дія, яка спрямована на безпосереднє сприйняття, вивчення обставин кримінального правопорушення, знаходження їх взаємозв'язку між собою, з'ясування фактичних обставин справи, а також встановлення об'єктивної істини розслідуваної справи [4, с. 161].

Отже, тактика огляду місця події характеризується системою прийомів, способів, методів та засобів, які спрямовані на ефективне виявлення, фіксацію та дослідження слідів та доказів вчиненого кримінального правопорушення, які вкрай необхідні для встановлення обставин справи. Тактика огляду місця події ґрунтується на наукових рекомендаціях, криміналістичних принципах та практичних досвідах, а її правильне застосування забезпечує повне, достовірне та об'єктивне вирішення справи.

Завданнями огляду місця події є:

- 1) виявлення та фіксація відомостей щодо обставин кримінального правопорушення [1];
- 2) з'ясування причин вчиненого кримінального правопорушення;
- 3) висунення версій про факт вчиненого кримінального правопорушення;
- 4) отримання інформації від свідків;
- 5) фіксація всіх виявлених обставин кримінального правопорушення у протоколі;
- 6) встановлення інших обставин кримінального правопорушення [2 с. 327].

Отже, доцільне використання тактичних методів під час огляду місця події відіграє важливу роль у повному виявленні доказів та створює умови для об'єктивного і результативного проведення досудового розслідування.

В умовах зростаючої складності кримінальної діяльності, особливої уваги набуває якісне проведення огляду місця події. Саме під час цього етапу розслідування формуються первинні докази, що можуть мати ключове значення для встановлення істини. Водночас, за відсутності чіткого розуміння тактичних засад, ефективність огляду суттєво знижується, а зібрані матеріали можуть втратити доказову силу.

Основні принципи тактики огляду місця події ґрунтуються на повному, всебічному та об'єктивному розгляді справи. Одним із ключових є принцип всебічності, який допомагає дослідити та вивчити усі об'єкти та сліди, що можуть мати важливе значення для розслідування кримінального правопорушення. Принцип системності передбачає аналіз місця події з урахуванням загальної обстановки, зав'язків між об'єктами, суб'єктами та подіями, а також взаємозалежності різних елементів ситуації, що можуть впливати на хід подій та результати дослідження тощо. Неабияке місце в системі принципів тактики огляду місця події посідає принцип фіксації. Тобто, документування всіх знайдених об'єктів на місці події за допомогою фото-, відеозйомки, складання протоколу, а також, створення схем, які допомагають точно зафіксувати розташування об'єктів на місці події тощо. Крім того, важливим принципом є також принцип послідовності, який передбачає чіткий порядок дій слідчого та інших учасників огляду місця подій, для того аби уникнути втрати доказів або їх спотворення.

Отже, виходячи з вищевикладеного можна зазначити, що визначення, завдання та принципи тактики огляду місця події є взаємопов'язаними та взаємодоповнюючими елементами, які забезпечують повне, всебічне та об'єктивне дослідження місця події.

Використанні джерела:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 10.05.2025).
2. Криміналістика [текст]: підручник. / В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексєєв та ін. К.: «Центр учбової літератури», 2015. 544 с.
3. Лісіцький А. В. Тактика огляду місця події під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу. *Юридична психологія*. № 1 (28), 2021. С. 88–94.
4. Підручник / Кол. авт.: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. / За ред. проф. В. Ю. Шепітька. 4-е вид., перероб. і доп. Х.: Право, 2008. 464 с.
5. Чаплинський К.О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій: монограф.. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2010. 560 с.

ЧОРНОЗУБ Л.В.,

*к.ю.н., доцентка, в.о. завідувача кафедри загальнотеоретичної,
конституційної та цивілістичної юриспруденції
Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

СПИЦЬКА Н.Р.,

*студентка 4 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я ЗАСУДЖЕНИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У демократичному суспільстві, яке проголосило людину, її життя та здоров'я найвищими соціальними цінностями, особлива увага має приділятися дотриманню прав навіть тих категорій громадян, які перебувають у місцях позбавлення волі. Забезпечення права на охорону здоров'я засуджених осіб, особливо в умовах воєнного стану, набуває надзвичайно великого значення, адже в цей період пенітенціарна система опиняється у вкрай складному становищі, а забезпечення навіть елементарних медичних потреб стає проблемним завданням. Слід розуміти, що навіть під час надзвичайних обставин, держава не звільняється від своїх зобов'язань щодо дотримання основоположних прав людини, які відповідно до міжнародних стандартів та національного законодавства, не можуть бути обмежені або скасовані навіть за умови дії воєнного стану.

Право кожної людини на охорону здоров'я та медичну допомогу закріплено у статті 49 Конституції України [1]. Це право є універсальним і поширюється на всіх громадян, і також на тих, хто відбуває покарання у місцях позбавлення волі. Конституція визначає, що держава зобов'язана забезпечити ефективну медичну допомогу, яка має надаватися безоплатно у державних і комунальних закладах охорони здоров'я. У контексті пенітенціарної системи ця норма набуває особливої актуальності, адже засуджені мають право вибору лікаря та закладу охорони здоров'я, але це

право реалізується ними через певний механізм, що передбачає узгодження з адміністрацією пенітенціарної установи [4]. Тому держава несе повну відповідальність за те, щоб належний рівень медичного обслуговування був гарантований у межах таких закладів, включаючи своєчасну діагностику, лікування, надання екстреної медичної допомоги, а також забезпечення необхідними ліками та умовами для реабілітації. В умовах війни ці завдання значно ускладнюються, адже ресурсне забезпечення установ часто скорочується, медичний персонал мобілізується або не може виконувати свої обов'язки через небезпеку, а логістика постачання медикаментів та засобів медичного призначення стає нестабільною.

Кримінально-виконавчий кодекс України також чітко регламентує питання охорони здоров'я засуджених. У статті 8 цього кодексу зазначено, що держава гарантує засудженим право на охорону здоров'я та належну медичну допомогу [2]. Це право передбачає, що засуджені не мають бути поставлені в гірші умови порівняно з іншими громадянами лише на підставі свого правового статусу. Інакше кажучи, закон зобов'язує адміністрацію виправних установ забезпечувати медичну допомогу у відповідності до загальнодержавних стандартів, що передбачає наявність кваліфікованого персоналу, достатню кількість медикаментів, належний санітарно-гігієнічний стан камер та інших приміщень, а також доступ до спеціалізованої допомоги у разі складних захворювань. Проте практика свідчить, що навіть у мирний час виконання цих вимог нерідко є формальним. Організація медичного обслуговування та надання медичної допомоги особам, позбавленим волі, є незадовільною, адже якість медичних послуг, які надаються громадянам, засудженим до позбавлення волі, знаходиться на вкрай низькому рівні, гостро відчувається брак ресурсів, обладнання, ліків та кваліфікованого персоналу [5]. Під час воєнного стану ситуація суттєво погіршується: знижується рівень фінансування системи виконання покарань, ускладнюється транспортне сполучення, руйнуються лікарні, виникають проблеми із евакуацією тяжкохворих засуджених, а також зростає ризик поширення інфекційних захворювань через переповнення установ і нестачу медичних засобів індивідуального захисту.

У статті 116 Кримінально-виконавчого кодексу України уточнюється порядок надання медичної допомоги засудженим. Закон вимагає, щоб засуджені мали можливість безперешкодно звертатися за медичною допомогою у випадку погіршення стану здоров'я, а адміністрація установ повинна забезпечити своєчасну діагностику, лікування та госпіталізацію при необхідності. Також, медична допомога має надаватися кваліфікованими фахівцями, а у випадках, коли це неможливо зробити на місці – засудженого слід направити до медичного закладу. У воєнний час виконання цих приписів зазнає значного ускладнення: часто неможливо організувати транспортування засудженого до лікарні через бойові дії, дефіцит палива, відсутність супроводу або блокування шляхів. У таких умовах медична допомога затримується або не надається взагалі, що не тільки порушує права людини, а й іноді призводить до непоправних наслідків – зокрема, до інвалідності чи смерті осіб, які відбувають покарання.

Особливої уваги заслуговують положення статті 11 Закону України «Про попереднє ув'язнення», які закріплюють право осіб, взятих під варту, на необхідне медичне обслуговування [3]. Йдеться про те, що навіть до моменту винесення вироку, особа повинна мати доступ до повного спектра медичних послуг, у тому числі до обстежень, лікування, профілактики захворювань і реабілітаційних заходів. Це надзвичайно важливо, адже на стадії досудового розслідування особа не втрачає презумпції невинуватості, а отже, з точки зору прав людини, її статус наближений до статусу громадянина, що не є підданий кримінальній відповідальності до моменту набрання законної сили вирок суду. У воєнний час, коли слідчі ізолятори можуть опинитися під загрозою обстрілів або евакуації, питання медичного обслуговування осіб під вартою стає ще більш болючим, адже втрата медичного персоналу, пошкодження обладнання, відсутність умов для утримання тяжкохворих можуть призвести до критичних наслідків для життя і здоров'я таких осіб.

Варто зважати на міжнародні зобов'язання України в галузі прав людини, зокрема, на вимоги Європейської конвенції з прав людини та практику Європейського суду з прав людини, який неодноразово наголошував, що ненадання своєчасної та належної

медичної допомоги засудженим може розцінюватися як жорстоке або нелюдське поводження. У контексті воєнного стану ці зобов'язання не втрачають сили, оскільки право на життя, охорону здоров'я та захист від тортур є непорушними навіть за умов воєнного стану. З огляду на це, держава має створити ефективні механізми контролю та реагування на випадки порушення права на медичну допомогу в місцях позбавлення волі.

Отже, забезпечення права на охорону здоров'я засуджених в умовах воєнного стану – це складне, але надзвичайно важливе завдання, яке стоїть перед державою, її інституціями та суспільством загалом. Воєнні дії не повинні бути виправданням для ігнорування або знецінення фундаментальних прав людини, особливо таких, що стосуються життя та здоров'я. Хоча ресурси держави обмежені, а пріоритети зміщуються в бік оборони та захисту населення, не можна забувати, що засуджені – це частина суспільства, яка повністю залежить від держави і не має змоги самостійно подбати про своє здоров'я. Їх становище робить їх вразливими, а отже – потребуючими особливого захисту. Виконання положень статей Кримінально-виконавчого кодексу України, Закону України «Про попереднє ув'язнення», а також Конституції України має бути не лише формальною вимогою, а реальною гарантією гідного ставлення до людини в межах пенітенціарної системи навіть у найскладніші періоди. Справжній рівень гуманізму та демократичної держави визначається не лише тим, як вона захищає своїх громадян у мирний час, а й тим, як вона ставиться до вразливих категорій громадян у складні часи.

Використані джерела:

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України 1996, № 30, ст. 141 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 06.05.2025).
2. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 року № 1129-IV. Відомості Верховної Ради України, 2004, № 3–4, ст. 21 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 06.05.2025).
3. Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30 червня 1993 року № 3352-XII. Відомості Верховної Ради України, 1993, № 35, ст. 360.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3352-12#Text> (дата звернення: 06.05.2025).

4. Порядок організації надання медичної допомоги засудженим до позбавлення волі: затверджений Наказом Міністерства юстиції України, Міністерства охорони здоров'я України від 15.08.2014 № 1348/5/572. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0990-14#Text> (дата звернення: 10.05.2025).

5. Савченко В. А. Реалізація права засуджених на охорону здоров'я в Україні: проблематика та шляхи удосконалення. *Юридичний науковий електронний журнал Запорізького національного університету*. 2021. № 9. С. 206–208.

БАРДА Т.С.,

*студентка 3 курсу Миколаївського юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.*

ПРОБЛЕМАТИКА ПОНЯТТЯ УЯВНОЇ ОБОРОНИ ЯК ОБСТАВИНИ, ЩО ВИКЛЮЧАЄ КРИМІНАЛЬНУ ПРОТИПРАВНІСТЬ ДІЯННЯ

Однією з основних проблем у правовій науці та практиці є неоднозначне тлумачення поняття уявної оборони як обставини, що виключає кримінальну протиправність діяння. Незважаючи на те, що Кримінальний кодекс України 2001 року офіційно закріпив уявну оборону в ст. 37, серед науковців і практиків немає єдиного підходу щодо її правової природи та меж застосування. Частина фахівців розглядає уявну оборону як різновид необхідної оборони, пов'язаний з помилкою щодо наявності суспільно небезпечного посягання, інші ж вважають її самостійним інститутом кримінального права. Це створює правову невизначеність, що ускладнює правильну кваліфікацію дій у разі застосування уявної оборони та може призводити до несправедливих судових рішень. У порівнянні з попереднім законодавством, чинний Кримінальний кодекс України розширив коло обставин, що виключають кримінальну протиправність, виділивши їх у спеціальний розділ VIII Загальної частини.

Згідно зі статтею 37 Кримінального кодексу України, уявна оборона трактується як ситуація, коли особа завдає шкоди іншому, помилково вважаючи, що має місце реальне суспільно небезпечне посягання [1]. При цьому реального посягання фактично немає. Кримінальна відповідальність при цьому виключається лише за умови, що особа дійсно не могла усвідомити помилковість свого сприйняття і мала підстави вважати, що загроза була реальною.

Наукова спільнота поки що не досягла однастайності у визначенні сутності уявної оборони та її ознак. Частина науковців розглядає уявну оборону крізь призму необхідної оборони. Їх аргументація полягає в тому, що в обох випадках особа діє з метою захисту, але при уявній обороні відсутнє реальне суспільно небезпечне посягання, що є наслідком помилкового сприйняття дійсності (наприклад, Д.С. Птащенко) [5, с. 135–136]. Інші ж підкреслюють, що уявна оборона має власну юридичну природу і повинна розглядатися як самостійний інститут (Б.М. Орловський) [4, с. 95]. Такі розбіжності зумовлені неоднозначністю самого поняття уявної оборони, яке, хоча й віднесене законодавцем до обставин, що виключають кримінальну протиправність, не завжди повністю відповідає всім класичним характеристикам цих обставин.

Частина вчених наголошує, що перелік обставин, закріплених у розділі VIII Кримінального кодексу України, є правомірним, проте потребує конкретизації щодо ознак, які дійсно виключають протиправність діяння. Інша частина авторів трактує ці обставини як подібні до кримінальних правопорушень за деякими ознаками, однак, на відміну від них, вони мають суспільно корисний або допустимий характер, тому особа не підлягає покаранню. Зокрема, В.В. Аніщук у своїх дослідженнях наголошує на відмінності між уявною та необхідною обороною, підкреслюючи, що уявна оборона є лише помилкою, допущеною в процесі сприйняття ситуації, яка не несе суспільної шкоди в кримінальному сенсі, що і виключає кримінальну відповідальність [2, с. 12].

До основних ознак уявної оборони належать:

- відсутність реального суспільно небезпечного посягання, що є принциповою ознакою для відмежування уявної оборони від необхідної;
- наявність помилки в суб'єктивному сприйнятті особою обставини, що складається;

- шкода, що заподіюється внаслідок такої помилки, хоча й завдається реальна шкода, але вона не є кримінально протиправною.

Враховуючи все вищезазначене, уявна оборона виступає самостійною підставою, що виключає кримінальну протиправність діяння, яка, попри свою законодавчу новизну в Україні, має глибокі історичні корені та наукову обґрунтованість. Проте, незважаючи на це, проблема її чіткого визначення, а також практичного застосування залишається актуальною. Відсутність однозначності у правозастосуванні та неоднозначність у науковому тлумаченні потребують подальшого вивчення і нормативного уточнення, що зробить застосування інституту уявної оборони більш передбачуваним та справедливим.

З точки зору предмета кримінального права, уявна оборона є показовим прикладом того, як кримінально-правові норми повинні забезпечувати баланс між захистом особи та заборобою заподіяння шкоди без належних підстав. Предмет кримінального права, як відомо, охоплює сукупність суспільних відносин, що виникають у зв'язку з вчиненням кримінальних правопорушень, встановленням кримінальної відповідальності, покаранням та іншими заходами правового впливу. У цьому контексті уявна оборона демонструє, як межа між правомірним і протиправним може бути розмитою через суб'єктивне сприйняття загрози [5, с. 3–4].

Крім того, уявна оборона актуалізує питання про психологічні та індивідуальні особливості особи, яка перебуває у стресовій або екстремальній ситуації. Це, у свою чергу, вимагає комплексного підходу в процесі розслідування та судового розгляду – із залученням не лише кримінально-правового аналізу, але й даних кримінології, психології, судової психіатрії. Важливим залишається також обґрунтування вини або її відсутності, зокрема у формі необережності, що може проявлятися у надмірній реакції особи, яка помилково вважає себе в небезпеці.

Отже, щоб покращити регулювання уявної оборони, необхідно чітко визначити, за якими ознаками суд має оцінювати, чи була загроза для людини реальною; розробити практичні рекомендації для судів, слідчих і прокурорів щодо того, як враховувати суб'єктивне сприйняття ситуації особою; впровадити спеціальне навчання для юристів – курси, семінари, методички – про особливості застосування уявної оборони.

Уявна оборона є важливим інститутом кримінального права, що потребує глибшого осмислення з урахуванням психології людської поведінки, змін у суспільстві та необхідності однакової практики застосування норм закону.

Використані джерела:

1. Кримінальний кодекс України; Закон від 05.04.2001 № 2341-III
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 19.05.2025).

2. Анішук В.В. Уявна оборона: кримінально-правова кваліфікація та відповідальність: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2011. 20 с.

3. Дарсанія Л.В. Характеристика уявної оборони як обставини, що виключає злочинність діяння. *Зб. наук. праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*. Серія: «Право». Вип. 25. 2017. С. 133–139.

4. Орловський Б.М. Уявна оборона як обставина, що виключає злочинність діяння. *Вісник Академії адвокатури України*. 2010. № 3(19). С. 92–96.

5. Птащенко Д.С. Уявна оборона за кримінальним правом України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Київ, 2015. 20 с.

ДОБРЯНСЬКА Є.Є.,

*студентка 4 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.

ПРАВА ПОТЕРПІЛОГО В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

У кримінальному провадженні постраждала особа відіграє надзвичайно важливу роль, адже саме вона є тим, чиї інтереси найбільш безпосередньо порушено внаслідок кримінального правопорушення. Потерпілий – це не просто учасник процесу, це особа, яка пережила фізичну, моральну або майнову шкоду, і водночас –

одна з центральних фігур в механізмі відновлення справедливості. У системі кримінального правосуддя держави, яка прагне до побудови правової держави, права потерпілого повинні бути не тільки проголошені, а й на практиці ефективно захищені, а його участь у провадженні повинна бути не формальністю, а реальною можливістю впливати на перебіг процесу і домагатися справедливого результату [4]. Законодавець у Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) окреслив статус та права потерпілого, що є базисом для реалізації принципів гласності, рівності перед законом і судом, доступності до правосуддя, а також принципу змагальності сторін. Так, стаття 55 КПК України визначає потерпілого як фізичну або юридичну особу, якій кримінальним правопорушенням було заподіяно шкоду, і яка набула відповідного процесуального статусу з моменту визнання її такою у встановленому законом порядку. Важливо зазначити, що тільки офіційне визнання надає можливість реалізувати комплекс процесуальних прав, які мають фундаментальне значення для забезпечення законних інтересів постраждалої особи. Водночас необхідно розуміти, що визнання особи потерпілою – це не лише формальна дія, а й механізм, що відкриває можливість активної участі в усіх стадіях кримінального провадження, починаючи від досудового розслідування і закінчуючи судовим розглядом, що фактично сприяє зміцненню довіри до правосуддя та відновлює віру людини в силу закону [5].

Змістовним наповненням статусу потерпілого є його процесуальні права, передбачені у статті 56 КПК України, які є не лише декларованими, а й підкріплені обов'язками інших учасників процесу – слідчих, дізнавачів, прокурорів, суду – реагувати на реалізацію цих прав [1]. Ці права охоплюють, зокрема, можливість подавати докази, що мають значення для кримінального провадження, що дозволяє потерпілому активно формувати доказову базу з метою захисту своїх інтересів. Потерпілий також має право заявляти клопотання – формулювати вимоги чи пропозиції, що стосуються перебігу провадження, а також оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування, прокуратури чи суду, якщо вони порушують його права. Таким чином, потерпілий фактично виконує роль суб'єкта процесу з повноцінним комплексом

засобів захисту, а не лише об'єкта, інтереси якого абстрактно враховуються. Принципово важливим є й те, що закон гарантує потерпілому право бути присутнім під час слідчих і процесуальних дій, отримувати інформацію про хід розслідування та судового розгляду, користуватися послугами представника, що забезпечує не лише участь, а й компетентний супровід у складній юридичній площині кримінального процесу. Наявність таких прав не є привілеєм – це спосіб відновлення рівноваги між потерпілим та підозрюваним або обвинуваченим, який у кримінальному провадженні часто має значно більше можливостей захищатися завдяки допомозі захисника, правам мовчати, не свідчити проти себе тощо [4].

У контексті забезпечення реалізації прав потерпілого надзвичайно важливим є також механізм надання безоплатної правової допомоги, який закріплено у Законі України «Про безоплатну правову допомогу». Відповідно до статті 14 цього Закону, особа, яка постраждала від кримінального правопорушення, має право на безоплатну вторинну правову допомогу [2]. Це означає, що держава бере на себе обов'язок забезпечити потерпілому юридичну підтримку у формі складання процесуальних документів, представництва в суді, правового захисту від можливих зловживань у ході провадження. Особливо важливо це у випадках, коли потерпілий є соціально вразливою особою – малозабезпеченим, неповнолітнім, особою з інвалідністю, пенсіонером чи особою, яка втратила працездатність. Впровадження інституту безоплатної правової допомоги є кроком у напрямку реального забезпечення доступу до правосуддя, і водночас – індикатором того, наскільки держава готова захищати своїх громадян не лише на папері, а й на практиці. Юридична допомога у такому контексті – це не лише підтримка в юридичних процедурах, а й важливий інструмент психологічної стабілізації особи, яка зазнала шкоди, і яка через незнання прав або страх перед системою може втратити шанс на справедливість [4].

Однак, попри наявність сформованої законодавчої бази, що визначає та гарантує права потерпілого, на практиці виникає чимало проблем з їхньою реалізацією. Це, зокрема, небажання слідчих визнавати особу потерпілою без достатніх, на їхню думку, підстав; ігнорування клопотань, формальне проведення слідчих

дій без належного залучення потерпілого; бюрократичні бар'єри в доступі до матеріалів провадження або їх копій. Також існує проблема недостатньої інформованості громадян про свої права, що часто призводить до того, що потерпілі не використовують надані їм законодавством механізми захисту, не звертаються за правовою допомогою, не оскаржують порушення, а отже, фактично втрачають можливість відновлення справедливості [3]. Іноді сам процес розслідування чи судового розгляду є додатковою травмою для потерпілого, який стикається з байдужістю або навіть ворожістю з боку представників держави. У таких умовах держава повинна не лише декларувати, а й гарантувати, що права потерпілого будуть реалізовані належним чином, що посадові особи нестимуть відповідальність за їх порушення, а сама правова система працюватиме на принципах людяності, рівності та законності. Одним з важливих завдань сучасного правосуддя є запровадження таких механізмів, які дозволяють зробити участь потерпілого в процесі не тільки можливою, а й ефективною: від цифрових сервісів до спеціалізованих центрів підтримки потерпілих, де вони можуть отримати не лише юридичну, а й психологічну допомогу [5].

Узагальнюючи викладене, можна зробити висновок, що права потерпілого в кримінальному процесі є не лише складовою справедливого судочинства, а й визначальним елементом гуманістичного підходу до кримінальної юстиції. Вони охоплюють широке коло процесуальних можливостей, що дозволяють особі, яка зазнала шкоди, не бути пасивним свідком або статистом у кримінальному провадженні, а виступати як повноцінний учасник процесу з реальними інструментами впливу. Статті 55 і 56 КПК України формують нормативну основу цього статусу, водночас стаття 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» забезпечує підтримку для реалізації цих прав на практиці. Однак ефективність захисту потерпілих залежить не тільки від закону, а й від здатності системи правосуддя діяти добросовісно, чутливо і професійно. Тільки за умови синергії закону, компетентних правоохоронних органів, ефективних процедур та активної участі громадськості можна досягти того рівня правового захисту, який відповідає стандартам демократичної правової держави. У сучасному світі, де права людини є основоположною цінністю, турбота про потер-

пілих – це не акт милосердя, а правовий обов'язок держави, який не може бути проігнорований без втрати легітимності самої судової системи.

Використані джерела:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 06.05.2024).
2. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 2 червня 2011 року № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text> (дата звернення: 06.05.2024).
3. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 06.05.2024).
4. Журавльов В. А. Права потерпілого у кримінальному провадженні: теоретико-правовий аналіз. Київ: Юрінком Інтер, 2017. 256 с.
5. Козлов Ю. М. Захист прав потерпілого в кримінальному процесі України. Харків: Право, 2020. 312 с.

ДОНІЙ А.І.,

*студентка 3 курсу Миколаївського юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.*

РОЛЬ ІНТЕРПОЛУ У СФЕРІ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Інтерпол є міжнародною організацією кримінальної поліції, основним завданням якої є об'єднання правоохоронних ресурсів різних держав для ефективної протидії кримінальності. Створюючи різноманітні бази даних, Інтерпол сприяє обміну інформацією про злочинців: розшук, арешт та екстрадицію. Крім того, координує боротьбу з транснаціональною кримінальністю, а саме тероризмом, торгівлею людьми, наркотиками та кіберзлочинами. Відповідно до ст. 3 Статуту «Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол» організації суворо заборонено здійснювати будь-яке втручання або діяльність політичного, військового, релігійного або расового характеру [3]. Отже, окрім загальноправових, прин-

ципами діяльності є політична нейтральність і суворі відповідності міжнародному праву.

Питання міжнародного співробітництва держав у сфері боротьби з кримінальністю і міжнародна безпека є завжди актуальними проблемами людства. Тому дане питання досліджували українські та зарубіжні науковці: І. Брус, Г. Гайова, О. Душейко, О. Культенко, І. Леган, І. Осташевський та ін.

У сучасному світі глобальна безпека має всеосяжний характер, охоплюючи військову стабільність, економічну, кібернетичну, соціальну та гуманітарну складову, вимагаючи тісної взаємодії між державами. Однією зі складових глобальної безпеки є ефективне міждержавне співробітництво правоохоронних органів, яке реалізується, зокрема через діяльність Інтерполу. Відповідно до ст. 542 КПК України міжнародне співробітництво під час кримінального провадження полягає у вжитті необхідних заходів із метою надання міжнародної правової допомоги шляхом вручення документів, виконання окремих процесуальних дій, видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, тимчасової передачі осіб, перейняття кримінального переслідування, передачі засуджених осіб та виконання вироків. Міжнародним договором України можуть бути передбачені інші, ніж у КПК України, форми співробітництва під час кримінального провадження [1]. Однією з форм міжнародного співробітництва у сфері захисту і боротьби з кримінальністю є міжнародний розшук. Відповідно Інтерпол надає міжнародну правову допомогу правоохоронним органам різних держав світу.

В умовах сьогодення основними напрямками діяльності Національного центрального бюро Інтерполу в Україні є: протидія економічним злочинам, зокрема відмиванню майна, здобутих кримінально протиправним шляхом; боротьба з кіберзлочинністю; протидія діяльності міжнародних організованих злочинних угруповань; а також виявлення та припинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми, нелегальною міграцією та розповсюдженням дитячої порнографії через мережу Інтернет. Окрему увагу приділяють встановленню місцезнаходження безвісти зниклих осіб, ідентифікації невпізнаних тіл і забезпеченню міжнародного розшуку осіб, які вчинили кримінальні правопорушення.

Україна є повноправним членом Інтерполу з 1992 року. У результаті реформування Міністерства внутрішніх справ змінилося місце Національного центрального бюро Інтерполу в системі органів виконавчої влади – воно почало функціонувати як структурний підрозділ Національної поліції України. Так, відповідно до п.п. 32 п. 4 Положення про Національну поліцію, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 року № 877, Національна поліція «здійснює представництво та забезпечує виконання зобов'язань України в Міжнародній організації кримінальної поліції – Інтерполі» [2].

Важливе значення має участь України в глобальних операціях, які проводяться за ініціативою Інтерполу. Завдяки використанню сучасних інформаційних технологій, зокрема системи I-24/7, українські правоохоронці мають доступ до глобальної бази Інтерполу, що суттєво підвищує швидкість реагування на міжнародні запити. Таким чином, діяльність НЦБ сприяє зміцненню безпеки як на національному, так і на міжнародному рівні.

Попри наявні практичні досягнення, існують проблеми у сфері міжнародної поліцейської співпраці. Правові прогалини та відсутність чіткої, повноцінної нормативно-правової бази, яка регулює статус та діяльність Інтерполу. Проблеми, пов'язані з екстрадицією та міжнародним розшуком, засвідчили існування суттєвих недоліків у механізмах співпраці. Практика видачі правопорушників, передачі засуджених для відбуття покарання або кримінального переслідування виявила відсутність уніфікованих підходів і чітко визначених процедур у кримінальному процесуальному законодавстві України. Політичні та безпекові виклики, спричинені збройним конфліктом з російською федерацією, суттєво ускладнили співпрацю України з Інтерполом. Зокрема, обмеження повноважень російського Національного центрального бюро в межах Інтерполу негативно вплинули на ефективність обміну інформацією та координацію міжнародних розшукових заходів.

Перед міжнародним товариством зараз постають нові виклики та глобальні проблеми, серед яких кіберзлочинність, тероризм, торгівля людьми, відмивання майна, а також діяльність транснаціональних організованих злочинних угруповань. Діяльність

Інтерполу координує глобальні ініціативи у сфері боротьби з даними явищами і дає змогу країнам об'єднувати зусилля щодо розслідування та попередження найнебезпечніших злочинів.

Отже, можемо зробити висновок, що Інтерпол відіграє ключову роль у системі міжнародної безпеки, постаючи координатором співпраці між правоохоронними органами різних держав. Попри окремі проблеми, Інтерпол залишається ефективним інструментом міжнародного правопорядку, здатним забезпечити результативну взаємодію між державами.

Використані джерела:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI: станом на 9 трав. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 15.05.2025).
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 25.10.2015 року № 877 «Про затвердження Положення про Національну поліцію». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.05.2025).
3. Статут Міжнародної організації кримінальної поліції Інтерполу: Статут Міжнар. орг. кримін. поліції від 13.06.1956: станом на 4 квіт. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_142#Text (дата звернення: 16.05.2025).

ЗАГРАНИЧНИЙ Д.В.,

*студент 3 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Чорнозуб Л.В.

ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІДІВ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ І БОЄПРИПАСІВ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В ПРОЦЕСІ ДОКАЗУВАННЯ

Вогнепальна зброя відома суспільству вже не перше століття, цей винахід людства приніс в суспільство як користь, так і негативні моменти. На сьогоднішній день юридичній науці накопичена вагома практична база щодо вивчення слідів вогнепальної

зброї і боєприпасів в процесі їх доказування та використання під час розслідування кримінальних правопорушень.

У ході дослідження та доказування кримінальних правопорушень, під час вчинення яких використовувалась вогнепальна зброя, в першу чергу, слід виділити тип такої зброї та джерела її походження. Також варто зазначити, що кримінальна відповідальність за незаконні дії, в ході яких використовується вогнепальна зброя, регламентується нормами Особливої частини Кримінального кодексу України [1].

Можна сказати, що у процесі використання вогнепальної зброї на різних об'єктах залишаються сліди, які мають індивідуальні характеристики. Ці сліди дозволяють слідчому в ході первинного огляду місця події вчинення кримінального правопорушення дослідити та можливо визначити конкретну одиницю зброї, а також встановити механізм пострілу. Дослідженням слідів вогнепальної зброї та боєприпасів займається така наукова галузь як судова балістика, а однією з форм практичного застосування судової балістики є проведення судово-балістичних експертиз. У свою ж чергу слідчий має право залучити до участі в слідчій (розшуковій) дії фахівця у галузі судової балістики.

Виявлена зброя підлягає детальному опису у протоколі огляду, а також фотофіксації, що забезпечує наочність та доказову цінність зазначеної слідчої (розшукової) дії і описаних слідів застосування вогнепальної зброї. Загалом виділяють декілька базових слідів застосування вогнепальної зброї. В першу чергу варто дослідити саму кулю, на якій після пострілу утворюються поля нарізів, окрім цих слідів також можуть утворюватися сліди від механічних ушкоджень, таких як досилання патрона в патронник чи від самого процесу заряджання. В ході дослідження кримінальних правопорушень вчинених із застосуванням вогнепальної зброї вагому увагу також слід приділити слідам на гільзах від удару бойка ударника.

Під час досудового розслідування слідчому також необхідно звертати увагу на зону ураження та основні сліди ураження, які виникають унаслідок прямого контакту снаряда з об'єктом-перешкодою, ними можуть бути пробойні – наскрізні або сліпі вм'ятини – зазвичай спостерігаються на металі та інших твердих

поверхнях, відщепи та відколи – характерні для дерева, скла або крихких матеріалів, сліди рикошету – виникають при ударі кулі об тверду поверхню під гострим кутом коли енергії кулі недостатньо для пробиття і вона змінює напрямок руху, зберігаючи частину своєї швидкості [2, с.58].

Під час дослідження вогнепальної зброї слід також звернути увагу на походження такої зброї та джерело її походження. Варто окреслити бойову зброю, як таку, що зберігається у великій кількості через активні бойові дії. Також можна виокремити спортивну, навчальну, мисливську. Куди цікавіше є питання походження такої зброї, адже проблематика обігу незаконної вогнепальної зброї гостро постає для кожної держави, а в контексті нашої країни це питання має бути першочергово урегульоване через активні бойові дії та велику кількість зброї, яка залишається на територіях активних бойових дій. Можна визначити, що найчастішим джерелом походження зброї є:

- викрадення зброї із складів Збройних Сил України, МВС та інших законних воєнізованих формувань;
- розкрадання зброї або її компонентів на підприємствах оборонної промисловості;
- виготовлення зброї кустарним способом;
- придбання спортивної чи мисливської зброї на законних підставах з метою подальшої передачі її кримінальним структурам;
- незаконне носіння, зберігання, придбання, виготовлення або збут вогнепальної зброї [3, с. 135].

Характеризуючи слідчі дії в ході дослідження місця вчинення кримінальних правопорушень з використанням вогнепальної зброї, варто зазначити певні правила. Наприклад, до моменту повної фіксації місцезнаходження виявленої зброї, її заборонено переміщувати або брати до рук. Фіксація здійснюється шляхом внесення відповідних відомостей до протоколу огляду місця події, виготовлення вузлових та детальних фотознімків, а також позначення зброї на схемі місця події. Слідчим обов'язково зазначається сторона, на якій знаходиться зброя, напрямок ствола зброї, положення курка, тобто на бойовому зводі чи у спущеному стані, а також стан запобіжника, увімкнений чи знятий [4, с. 197].

Якщо зброю виявлено в руці трупа, фіксується характер її утримання. У випадку, коли вона розташована поряд із тілом, уточняється відстань до тіла та напрямок ствола.

Вагоме місце займає безпосереднє дослідження прилеглої території на місці вчинення кримінального правопорушення. Під час проведення огляду місця події у відкритому просторі оглядову зону доцільно умовно розділити на сектори, квадрати з метою забезпечення поетапного, системного та ретельного обстеження кожної ділянки. У разі потреби можуть додатково проводитися: просіювання піску, землі, сміття або снігу через сітку або сито, розтоплення снігу для виявлення об'єктів, прихованих під його шаром, скошування трав'яного покриву, що ускладнює візуальний огляд місцевості.

Такі дії спрямовані на виявлення стріляних гільз, куль, шроту, картечі, пижів та інших слідів пострілу, а також об'єктів, які можуть мати вплив на дослідження кримінального правопорушення. На сьогоднішній час також у складних умовах ефективним засобом пошуку гільз є металодетектор, який дозволяє виявити об'єкти з металу, частково або повністю приховані в середовищі [5, с. 148].

Отже, можна прийти до висновку, що огляд вогнепальної зброї, боєприпасів та слідів пострілу є однією з ключових слідчих дій у розслідуванні злочинів, пов'язаних із застосуванням зброї. Його ефективність залежить від суворого дотримання процесуального порядку, фіксації кожної деталі та залучення відповідних спеціалістів. Правильна фіксація положення зброї, гільз і слідів пострілу дозволяє не лише зберегти доказову базу, а й об'єктивно встановити обставини події – зокрема, характер і напрямок пострілу, відстань до цілі, тип і модель використаної зброї.

Комплексний підхід до огляду, включаючи використання спеціальних засобів значно підвищує ймовірність виявлення важливих речових доказів. Застосування криміналістичних знань, зокрема в галузі судової балістики, сприяє не тільки розкриттю кримінального правопорушення, але й запобігає фальсифікації доказів чи помилковим висновкам. Отже, належна організація огляду місця події зі слідами застосування вогнепальної зброї є надзвичайно важливим етапом досудового розслідування та вагомим інструментом у встановленні істини у справі.

Використані джерела:

1. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III: станом на 1 лют. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 10.04.2025).
2. Копча В. В., Копча Н. В. Криміналістична техніка, тактика і методика: навчальний посібник. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 286 с.
3. Мельник Р. В., Голдинський І. А., Гамера В. А. Криміналістичне дослідження вогнепальної зброї. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. Держ. НДІ МВС України. С. 134–137. URL: http://lsej.org.ua/5_2016/40.pdf (дата звернення: 10.04.2025).
4. Степанюк Р. Л., Гусева В. О., Кікінчук В. В. Криміналістика: криміналістична техніка: навч. посіб.; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2023. 388 с.
5. Криміналістична техніка. Наукова бібліотека. Частина друга. Тема 7. Криміналістична (судова) балістика. Ірпінь, 2023. С. 113–158. URL: [https://library.nusta.edu.ua/depository/Електронні%20книжки/Криміналістика%20\(В.О.%20Маркусь\)/09.pdf](https://library.nusta.edu.ua/depository/Електронні%20книжки/Криміналістика%20(В.О.%20Маркусь)/09.pdf) (дата звернення: 10.04.2025).

ЗАРИЦЬКА Х.І.,

*студентка 4 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Василяка О.К.

ІНСТИТУТ ТИПОВИХ І ЗРАЗКОВИХ СПРАВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 р. в адміністративне судочинство було впроваджено одну із новел – інститут типових і зразкових справ. Виникнення цього інституту пов'язують із наявністю у той час прогалин у законодавстві, у зв'язку із чим до адміністративних судів надходили однотипні справи. Основою для створення цього інституту стала процедура ухвалення Європейським судом з

прав людини «пілотних рішень». Варто зазначити, що сьогодні в Україні інститут типових і зразкових справ функціонує виключно в адміністративному судочинстві.

Відповідно до п. 21 ч. 1 ст. 4 Кодексу адміністративного судочинства України, типовою адміністративною справою є адміністративна справа, відповідачем у яких є один і той самий суб'єкт владних повноважень (його відокремлені структурні підрозділи), спір у яких виник з аналогічних підстав, у відносинах, що регулюються одними нормами права, та у яких позивачами заявлено аналогічні вимоги. Як бачимо, законодавець у визначенні надав перелік ознак типовості справ. Однак, варто додати, що типовими є справами незначної складності.

Легальне визначення терміна «зразкова справа» надано в п. 22 ч. 1 ст. 4 КАС України, де зазначено, що це типова адміністративна справа, прийнята до провадження Верховним Судом як судом першої інстанції для постановлення зразкового рішення [1]. Таким чином, адміністративна права, яка має всі ознаки типової, передається до Верховного Суду, який розглядає її як суд першої інстанції і ухвалює рішення, яке набуває статусу зразкового у цій категорії справ.

Типові і зразкові справи, маючи свої особливі ознаки, мають і дещо специфічну процедуру їх розгляду. Так, розгляд типових справ проводиться в порядку, характерному для розгляду справ в адміністративному суді першої інстанції. Однак, суд, який розглядає типову справу, має право зупинити провадження за клопотанням учасника справи, за власною ініціативою у випадку, якщо Верховним Судом відкрито провадження у відповідній зразковій справі [1]. Коли рішення Верховного Суду у зразковій справі набуває законної сили, провадження відновлюється і при ухваленні рішення, суд зобов'язаний врахувати правові висновки зі зразкового рішення. За загальним правилом, рішення у типовій справі може бути оскаржено відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України.

Провадження у зразкових справах має також свої особливості, які у першу чергу пов'язані із суб'єктом їх розгляду – Верховним Судом як судом першої інстанції. Коли у провадженні одного або декількох адміністративних судів перебувають типові адміністра-

тивні справи, кількість яких визначає доцільність ухвалення зразкового рішення, суд, який розглядає одну чи більше таких справ, може звернутися до Верховного Суду з поданням про розгляд однієї з них Верховним Судом як судом першої інстанції [1]. На жаль, законодавцем ніде не зазначено кількість цих справ, тому суддя вирішує це питання на власний розсуд, але зрозуміло, що їх має бути більше, ніж одна.

Питання про відкриття провадження у зразковій справі вирішується протягом 10 днів з дня надходження до Верховного Суду матеріалів. Вирішення питання про відкриття або відмову у відкритті провадження у зразковій справі, а також розгляд зразкової справи здійснюється колегією суддів Верховного Суду у складі не менше п'яти суддів.

Розгляд зразкової справи відбувається за правилами спрощеного позовного провадження з урахуванням особливостей цього інституту. За результатами розгляду Верховний Суд ухвалює рішення, в якому обов'язково зазначає: ознаки типових справ; обставини зразкової справи, які обумовлюють типове застосування норм матеріального права та порядок застосування таких норм; обставини, які можуть впливати на інше застосування норм матеріального права, ніж у зразковій справі. Це зразкове рішення є обов'язковим при розгляді і ухваленні рішення в типових справах цієї категорії відносин. Можемо стверджувати, що в Україні також впроваджується судовий прецедент, але зі своїми особливостями.

Слід зазначити, що зразкове рішення може бути переглянуте в апеляційному порядку Великою Палатою Верховного Суду.

Як зазначалося на початку, інститут типових і зразкових справ був запроваджений у жовтні 2017 р., а уже 15 лютого 2018 р. Верховний Суд України прийняв перше зразкове рішення у справі № 820/6514/17 за позовом до Головного управління Пенсійного фонду України в Харківській області про перерахунок пенсії колишньому співробітнику Міністерства внутрішніх справ з урахуванням грошового забезпечення поліцейських [2].

Необхідно також наголосити, що інститут зразкових і типових справ існує не тільки в Україні, але і в деяких інших країнах, але зі своїми особливостями. Наприклад, в Болгарії типовість справ визначається за кількістю позивачів з однаковими позовними

вимогами до одного і того ж суб'єкта владних повноважень. Так, для віднесення справи до типової таких позивачів має бути мінімум 10. Ще однією особливістю є і те, що в таких справах інтереси усіх позивачів мають бути представлені одним представником, обраним ними самостійно, або ж призначеним державою, у разі, якщо вони не дійшли згоди щодо його вибору [3, с. 68].

Окремо можна зазначити і досвід функціонування цього інституту в Литві, де він був впроваджений ще у 1999 р., але має назву «модельна справа». Литовське законодавство, на відміну від українського, визначає фіксовану кількість справ, необхідних для відкриття провадження у модельній справі, а саме 20 справ, що можуть перебувати як в одному, так і декількох адміністративних судах. Особливості має і процедура ініціювання відкриття такого провадження. Так якщо всі справи знаходяться в одному суді, то ухвалу виносить голова суду за клопотанням судді або колегії суддів, а якщо справи в декількох судах – ініціює голова Вищого адміністративного суду.

Також до особливостей інституту зразкових справ в адміністративному судочинстві Литви можна віднести можливість учасників справи оскаржувати ухвалу про відкриття провадження у модельній справі та те, що після набрання законної сили модельного рішення, типові справи розглядаються одним суддею у спрощеному порядку [4, с. 122]. Як бачимо, українському законодавцю варто було б перейняти міжнародний досвід правового регулювання інституту зразкових справ.

Проаналізувавши інститут типових і зразкових справ в адміністративному судочинстві України, можна виділити його переваги та недоліки. Однозначними перевагами є розвантаження судів, єдність судової практики, запобігання корупції. До недоліків можна віднести ризик поверхневого розгляду типових справ, залежність від зразкового рішення, затягування розгляду у зв'язку із передачею типової справи до Верховного Суду і як наслідок велика завантаженість останнього. Отже, інститут типових і зразкових справ є дієвим інструментом в здійсненні правосуддя, але його використання все ж таки потребує обережного і збалансованого застосування.

Використані джерела:

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#n12675> (дата звернення: 19.05.2025)
2. Рішення Верховного Суду України від 15.02.2018 р. Справа № 820/6514/17. Провадження № з/9901/8/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72290243>
3. Миколаєць В. А. Болгарський досвід щодо правового регулювання зразкових і типових справ в адміністративному судочинстві. *Соціальне право*. 2019. № 3. С. 67–69.
4. Миколаєць В. А. Зразкові і типові справи в адміністративному судочинстві Литви. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 4. С. 121–126.

ІВАНОВ М.А.,

*студент 1 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Чорнозуб Л.В.

ЗОВНІШНІЙ КОНТРОЛЬ І НАГЛЯД ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Контроль і нагляд за діяльністю Служби безпеки України (далі – СБУ) є ключовим елементом демократичного управління. Оскільки СБУ виконує важливі завдання із забезпечення національної безпеки, що передбачає широкі повноваження, реалізація її функцій має здійснюватися виключно в межах закону. Відсутність ефективного контролю і нагляду створює ризики порушення прав людини, зловживань та політизації служби. Тому особливо актуальним є пошук балансу між потребами безпеки та дотриманням конституційних гарантій.

Служба безпеки України, відповідно до Конституції України та Закону України «Про Службу безпеки України», є самостійним державним органом спеціального призначення з правоохоронними функціями, який не належить до жодної з гілок влади. Водночас, згідно з частиною другою статті 19 Закону України «Про націо-

нальну безпеку України», СБУ підпорядковується Президентові України та підконтрольна Верховній Раді України [1]. Такий правовий статус забезпечує баланс між незалежністю СБУ у сфері забезпечення національної безпеки та демократичним наглядом з боку парламенту, що гарантує її підзвітність суспільству та ефективне виконання покладених на неї функцій.

СБУ є спеціалізованим державним органом, уповноваженим на забезпечення національної безпеки, що включає захист суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, обороноздатності держави тощо. Відповідно до статті 2 Закону України «Про Службу безпеки України», до її основних завдань належать контррозвідувальна діяльність, протидія тероризму, охорона державної таємниці, а також інші завдання, визначені законом [2]. Правове регулювання діяльності СБУ базується не лише на спеціальному законодавстві, а й на Конституції України, яка гарантує захист прав і свобод навіть у сфері національної безпеки. Згідно зі статтею 4 цього ж Закону, Служба зобов'язана діяти в межах наданих повноважень, з дотриманням нормативно-правових актів України та міжнародних правових стандартів [2].

З огляду на широкі повноваження СБУ, особливо у сфері оперативно-розшукової діяльності, надзвичайно важливим є ефективне забезпечення зовнішнього контролю та нагляду за дотриманням законності в її діяльності. Такий контроль та нагляд є необхідною умовою для запобігання зловживанням, недопущення політичного впливу та гарантування прав і свобод громадян. Особливе значення в цьому контексті мають інституційні механізми парламентського і президентського контролю, а також прокурорського нагляду, які сприяють прозорості функціонування СБУ, її підзвітності державі та суспільству, а також дотриманню принципу верховенства права.

Однією з ключових форм такого контролю є парламентський. Відповідно до статті 31 Закону України «Про Службу безпеки України», Голова СБУ щороку до 1 лютого зобов'язаний подавати Верховній Раді України звіт про результати роботи служби [2]. Це положення покликане забезпечити прозорість функціонування СБУ та її відповідальність перед представницьким органом держави. Важливою складовою парламентського контролю є діяльність

Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки, оборони та розвідки. Комітет здійснює аналіз законодавчих ініціатив, що стосуються СБУ, контролює дотримання законності у її роботі, а також може заслуховувати звіти посадових осіб. Завдяки цьому забезпечується постійний демократичний нагляд за службою в межах повноважень представницького органу. Крім того, парламент має право створювати тимчасові слідчі комісії щодо діяльності служби, а також ініціювати депутатські запити, що зобов'язують СБУ надавати відповідну інформацію.

Окрім парламентського контролю, важливу інституційну роль у системі стримувань і противаг відіграє Президент України. Відповідно до частини першої статті 32 Закону «Про Службу безпеки України», Президент здійснює контроль за діяльністю СБУ та визначає напрями її функціонування. Для цього він уповноважує спеціально призначених посадових осіб, які здійснюють постійний контроль за дотриманням конституційних прав громадян і законодавства в оперативно-розшуковій діяльності та діяльності у сфері охорони державної таємниці, а також відповідністю внутрішніх нормативних актів СБУ Конституції та законам України [2]. Крім того, згідно з пунктом 14 частини першої статті 106 Конституції України, Президент вносить до Верховної Ради України подання про призначення на посаду та звільнення з посади Голови Служби безпеки України [3]. Окремим напрямом президентського контролю є нагляд за фінансово-економічною та адміністративно-господарською діяльністю СБУ. Президент впливає на затвердження бюджету служби, визначає пріоритети фінансування та контролює цільове використання коштів у межах національної безпеки. Через відповідні органи та службові доручення глава держави може ініціювати перевірки ефективності використання ресурсів, матеріально-технічного забезпечення, дотримання службової дисципліни, безпеки та управління персоналом. Такий контроль сприяє підвищенню ефективності функціонування СБУ і забезпеченню прозорості внутрішніх процесів. Завдяки цим повноваженням Президент не втручається в оперативну діяльність служби, але здійснює стратегічне управління в межах конституційної моделі.

Нагляд за дотриманням законності в діяльності СБУ здійснюється органами прокуратури. Згідно зі статтею 2 Закону України «Про прокуратуру», прокуратура здійснює нагляд за додержанням прав і свобод людини у процесі проведення досудового розслідування, дізнання або оперативно-розшукової діяльності, включаючи ті випадки, коли відповідні дії здійснює СБУ [4]. Особливу увагу в цьому контексті слід приділити виконанню судових рішень у кримінальних справах, а також застосуванню інших заходів примусового характеру, що пов'язані з обмеженням особистої свободи громадян. До таких заходів належать, зокрема, затримання, тримання під вартою, застава, застосування тимчасового обмеження свободи (наприклад, домашній арешт), а також інші процесуальні дії, що передбачають втручання в особисту свободу громадян. Відповідно, саме у цих випадках існує підвищений ризик порушення прав і свобод особи, що вимагає суворого контролю за законністю дій уповноважених органів, включно із СБУ. Прокурори мають право здійснювати перевірки законності та обґрунтованості застосування таких заходів, контролюючи дії співробітників СБУ. Вони можуть надавати обов'язкові до виконання вказівки щодо усунення порушень законодавства, а також ініціювати кримінальні провадження у разі виявлення зловживань або перевищення повноважень. Це покликано забезпечити баланс між необхідністю забезпечення національної безпеки та дотриманням прав і свобод людини. Таким чином, нагляд прокуратури у сфері виконання судових рішень і застосування заходів примусового характеру є одним із ключових механізмів захисту особистої свободи громадян у правовій державі, а також запобігання неправомірним діям з боку правоохоронних органів, включно з СБУ.

З огляду на вищезазначене, можемо зробити висновок, що ефективний контроль та нагляд за діяльністю СБУ є ключовим для забезпечення національної безпеки при одночасному дотриманні прав людини і законності. Існуючі механізми контролю з боку парламенту і президента та нагляд з боку прокуратури, створюють систему стримувань і противаг, яка гарантує підзвітність СБУ суспільству. Важливо продовжувати вдосконалювати ці механізми, підвищуючи прозорість та відповідальність служби, що сприятиме зміцненню довіри громадян і розвитку демократичних принципів у сфері національної безпеки.

Використані джерела:

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018, № 2469-VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 19.05.2025).
2. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992, № 2229-XII *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#n277> (дата звернення: 19.05.2025).
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996, № 254к/96-ВР *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4624> (дата звернення: 20.05.2025).
4. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014, № 1697-VII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 20.05.2025).

КОЛЕНКОВА М.Д.,

*студентка 3 курсу Миколаївського юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.*

ЗАХИСТ ПРАВ ПОТЕРПІЛОГО В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Забезпечення справедливого кримінального процесу є однією з фундаментальних засад правової держави. У цьому контексті особливе значення набуває питання захисту прав потерпілих від кримінальних правопорушень. Потерпілий, як особа, якій кримінальним правопорушенням завдано фізичної, майнової або моральної шкоди, потребує особливого захисту з боку держави. Ефективний захист прав потерпілого є не лише моральним імперативом, але й необхідною умовою для забезпечення балансу інтересів усіх учасників кримінального провадження, включаючи обвинуваченого, суспільство та державу.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю подальшого розвитку та вдосконалення механізмів захисту прав потерпілих у кримінальному процесі України. Незважаючи на значні кроки,

зроблені у цьому напрямку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), залишаються певні проблеми у практичній реалізації прав потерпілих, що потребують наукового осмислення та законодавчого врегулювання.

Основоположні принципи захисту прав потерпілих закріплені в Конституції України. Стаття 56 Конституції України гарантує кожному право на відшкодування за рахунок держави або органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень [1]. Ця стаття прямо відображає загальний принцип відповідальності держави за забезпечення прав осіб, які постраждали від протиправних дій.

Більш конкретні положення щодо прав потерпілих містяться у КПК України. Стаття 55 КПК України визначає потерпілого як фізичну або юридичну особу, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди [2]. Ця стаття також закріплює широкий перелік прав потерпілого, включаючи право: на подання доказів; на участь у слідчих (розшукових) діях та судових засіданнях; на ознайомлення з матеріалами кримінального провадження; на заявлення клопотань та відводів; на оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого, прокурора, слідчого судді та суду; на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди; на правову допомогу.

Важливим аспектом є також стаття 22 КПК України, яка закріплює принцип змагальності сторін та свободи в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості. Участь потерпілого на рівних засадах з іншими учасниками процесу у забезпеченні доказової бази є важливим елементом захисту його прав та законних інтересів.

Крім КПК України, окремі аспекти захисту прав потерпілих можуть регулюватися іншими законодавчими актами, такими як Закон України «Про безоплатну правову допомогу» [3] та Закон України «Про виконавче провадження» в частині виконання рішень про відшкодування шкоди [4].

Захист прав потерпілого є ключовим елементом забезпечення балансу інтересів у кримінальному процесі з кількох причин. По-перше, кримінальне правосуддя має на меті не лише покарання винних, але й відновлення порушених прав потерпілого та компенсацію завданої йому шкоди. Ефективний захист прав потерпілого сприяє відновленню соціальної справедливості та зміцненню довіри суспільства до правової системи. По-друге, надання потерпілому реальних можливостей для захисту своїх прав та отримання відшкодування зменшує ризик його повторної віктимізації внаслідок неефективного розслідування або судового розгляду. По-третє, активна участь потерпілого у кримінальному процесі, надання ним доказів та інформації може сприяти більш повному та об'єктивному розслідуванню кримінального правопорушення та встановленню істини у справі. По-четверте, судові рішення, прийняті з урахуванням прав та законних інтересів потерпілого, мають більшу легітимність в очах суспільства та самого потерпілого.

Водночас, захист прав потерпілого не повинен призводити до порушення прав обвинуваченого. Баланс інтересів передбачає забезпечення справедливого процесу для обох сторін, де кожна має можливість реалізувати свої права та законні інтереси. КПК України містить ряд положень, спрямованих на забезпечення цього балансу, зокрема принципи презумпції невинуватості (стаття 17 КПК України), забезпечення права на захист (стаття 20 КПК України) та змагальності сторін (стаття 22 КПК України) [2].

Захист прав потерпілого є невід'ємною частиною справедливого кримінального процесу, але він має здійснюватися у спосіб, що не порушує фундаментальних прав та свобод інших учасників провадження.

Незважаючи на законодавче закріплення широкого спектру прав потерпілого, на практиці їх реалізація часто стикається з певними труднощами. До основних проблем можна віднести: недостатню обізнаність потерпілих про свої права, що ускладнює їх ефективний захист; пасивність органів досудового розслідування та прокуратури, які іноді формально ставляться до клопотань та заяв потерпілих; труднощі з процесом відшкодування завданої шкоди, який може бути тривалим та складним, особливо у випадках відсутності майна у обвинуваченого; психологічний тиск та

вторинна віктимізація, особливо у справах про насильницькі кримінальні правопорушення.

Для удосконалення захисту прав потерпілих та забезпечення їх інтересів у кримінальному процесі, на нашу думку, необхідно вжити наступних заходів: підвищення рівня правової обізнаності потерпілих шляхом забезпечення доступу потерпілих до інформації про їхні права та порядок їх реалізації, у тому числі через надання безоплатної правової допомоги; посилення контролю за дотриманням прав потерпілих органами досудового розслідування та прокуратурою; спрощення процедури відшкодування завданої шкоди шляхом розробки та впровадження ефективних механізмів виконання судових рішень про відшкодування шкоди, включаючи можливість створення спеціальних фондів компенсації; забезпечення психологічної підтримки потерпілих на всіх стадіях кримінального процесу, забезпечення їхньої безпеки та конфіденційності.

Отже, захист прав потерпілого є невід'ємною складовою справедливого та ефективного кримінального процесу та важливим елементом забезпечення балансу інтересів усіх його учасників. Конституція України та КПК України закріплюють широкий спектр прав потерпілих, спрямованих на відновлення справедливості, відшкодування завданої шкоди та забезпечення їхньої активної участі в кримінальному провадженні. Однак, на практиці реалізація цих прав часто стикається з певними труднощами, що потребує вжиття комплексних заходів для удосконалення правового регулювання та практики його застосування.

Використані джерела:

1. Конституція України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 13.05.2025).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 13.05.2025).
3. Про безоплатну правничу допомогу. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text> (дата звернення: 13.05.2025).
4. Про виконавче провадження. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text> (дата звернення: 13.05.2025).

КРОХА Д.В.,

*студентка 3 курсу Миколаївського юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.*

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ

Відповідно до ст. 8 Конституції України в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй [1]. Тому принцип верховенства права має відображатися у всіх галузях права, в тому числі і кримінальному. У свою чергу відповідно до ч. 1 ст. 3 Кримінального кодексу України законодавство України про кримінальну відповідальність становить КК, який ґрунтується на Конституції України та загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права [2].

Принцип верховенства права несе у собі ключову роль, що визначає дотримання балансу інтересів людини, суспільства, держави в правовому регулюванні, зокрема у публічно-правовому регулюванні – у сфері кримінального права й інших галузях. Він обумовлює вимоги щодо суб'єктів, які вступають в кримінально-правові відносини, включаючи державу, яка діє лише на підставі закону та в його межах, зокрема, права та свободи людини завжди є головним пріоритетом для держави.

Принцип верховенства права у кримінально-правовому регулюванні є базовою засадою, яка визначає зміст і спрямованість діяльності держави у сфері кримінального права. У контексті Кримінального кодексу України це означає, що кримінальна відповідальність і призначене покарання повинні бути справедливими, відповідати тяжкості вчиненого кримінального правопорушення та спрямовані не лише на захист суспільства від кримінально протиправних дій, а й на виправлення і соціальну реабілітацію правопорушника. Дотримання принципу верховенства права гарантує, що застосування кримінально-правових норм не буде свавільним, а буде відповідати людським цінностям та міжнародним

стандартам у сфері прав та свобод людини, таким чином забезпечує збалансоване співіснування інтересів особи, суспільства та держави.

Основними елементами принципу верховенства права є законність, юридична визначеність, рівність, справедливість, пропорційність, індивідуальність, гуманізм, однократність, сумлінне виконання міжнародних зобов'язань. Кожен з цих елементів має вираження в КК України.

Одним з елементів верховенства права є законність. Згідно з цим елементом, діяння, які є протиправними та закріплені в КК України є кримінальними правопорушеннями. Саме тому державні органи не можуть на власний розсуд кваліфікувати будь-які кримінальні дії, якщо вони не визначені КК України. Визначення кримінального правопорушення через його склад, який включає об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкта та суб'єктивну сторону, забезпечує системність і чіткість кримінально-правового регулювання.

Юридична визначеність встановлює такі вимоги, щоб юридичні норми мали чіткий зміст та були спрямованими на забезпечення передбачуваності правових ситуацій та відносин. Юридична визначеність стосується не лише зрозумілого характеру норм права [4], а й однакового розуміння та тлумаченням правових норм для чіткого розуміння використання їх в подальшому.

Щодо ролі рівності, то відповідно до закону, кожна людина підпадає під дію одних і тих самих правових норм, без будь-яких винятків чи переваг для окремих осіб або їх груп. Іншими словами, закон є єдиним для всіх.

Індивідуалізація покарання – ключовий принцип кримінального права, що впливає з верховенства права, і вимагає призначення міри покарання з огляду на унікальні риси злочинця, тяжкість та небезпечність його діяння, а також обставини, що впливають на відповідальність. Цей принцип гарантує справедливість вироку, відмовляючись від шаблонного підходу, та бере до уваги особисті якості винного для його виправлення та недопущення нових кримінальних правопорушень. Стаття 65 КК України законодавчо закріплює цей принцип, зобов'язуючи суд призначати покарання, яке є необхідним і достатнім для виправлення засудженого та запобігання рецидиву, причому суворе покарання застосовується лише за наявності вагомих підстав. Виходячи з

меж покарань, встановлених у Особливій частині КК України, суд аналізує тяжкість кримінального правопорушення, особу винного, а також пом'якшуючі та обтяжуючі обставини, що дозволяє максимально врахувати індивідуальні обставини справи та забезпечити відповідність покарання вчиненому [2].

Індивідуалізація покарання є гарантією балансу між суспільними інтересами у захисті безпеки і правопорядку та правами і свободами конкретної особи, що відповідає принципам верховенства права і гуманізму у кримінальному праві України.

Як підкреслює професор Ю.В. Баулін: «Сутність принципу верховенства права в кримінальному праві полягає у захисті людини від свавілля держави та управління особою на основі поваги до людської гідності. Принцип верховенства права обмежує повноваження держави щодо кримінального правопорушника, забезпечуючи захист прав і свобод людини» [3, с. 1].

Підводячи підсумки, зазначимо, що принцип верховенства права є основоположним засадничим положенням для кримінального права України, який визначає, що людина, її права та свободи є найвищою цінністю і повинні бути основою для діяльності держави у кримінально-правовому регулюванні. Цей принцип забезпечує законність, чіткість правових норм, рівність усіх учасників перед законом, а також унеможливорює свавілля та гарантує справедливе судочинство. У кримінальному праві верховенство права слугує гарантом захисту прав та свобод особи від надмірного втручання держави, що є необхідною умовою для досягнення балансу між інтересами особи, суспільства та держави. Баланс інтересів у кримінальному праві досягається шляхом поєднання захисту суспільства та держави від кримінальності з одночасним забезпеченням прав і свобод людини, і саме принцип верховенства права є ключовим інструментом для реалізації цього балансу.

Використані джерела:

1. Конституція України: Закон від 28 черв. 1996 р. No 254к/96-ВР. Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 17.05.2025).
2. Кримінальний кодекс України: Закон від 05 квіт. 2011 р. No 2341-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 17.05.2025).

3. Баулін Ю. В. Принцип верховенства права у кримінально-правовому вимірі. *Концептуальні засади нової редакції Кримінального кодексу України* (2019): С. 17-19. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2020/07/27/baulin-yu-v-verhovenstvo-prava-u-kryminalno-pravovomu-vymiri.pdf#page=6.00>

4. Мусиченко О. М. Зрозумілість сучасного кримінального закону: монографія. Миколаїв: Іліон, 2021. 308 с.

КУБІНЕЦЬ І.М.,

студентка 1 курсу магістратури

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.

ГАРАНТІЇ ПРАВ І СВОБОД ОСОБИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Проведення обшуку – один з ключових елементів слідчих заходів, котрий безпосередньо стосується конституційних прав та свобод громадян, а саме: права на недоторканність житла, невтручання в особисте життя та право власності. У той же час обшук виступає важливим засобом у кримінальному провадженні для отримання доказів, що зумовлює необхідність неухильного дотримання правових гарантій, з метою запобігання зловживанням та досягнення рівноваги між інтересами слідства та правами людини. У мирний час проведення даної дії, регулювалося Конституцією України, Кримінальним процесуальним кодексом України та практикою ЄСПЛ. Проте під час повномасштабного вторгнення суспільство зіштовхнулося з численними факторами порушень та недотримання самої процедури, що ускладнює забезпечення прав особи під час обшуку.

Правова база забезпечення гарантій особи під час обшуку чітко визначена в українському законодавстві. Проте наразі суспільство спостерігає зловживання з боку влади, що викликає обурення. Згідно зі статтею 233 Кримінального процесуального кодексу

України, законодавець чітко прописав, що проникнення до житла чи іншого володіння особи може відбуватися лише за її згодою або на підставі ухвали слідчого судді [1]. З іншого боку, варто звернути увагу на статтю 8 Європейської конвенції з прав людини, яка передбачає захист особи від свавільного втручання державних органів у приватне життя [2]. Згідно з цими положеннями, державні органи не можуть втручатися у реалізацію зазначеного права, за винятком ситуацій, коли це відбувається на підставі закону та виправдано у демократичному суспільстві задля національної безпеки, суспільного порядку чи економічного благополуччя держави, для запобігання бунтам або злочинним діянням, з метою охорони здоров'я або моралі, або ж для захисту прав та свобод інших громадян [4].

Проблемними аспектами гарантування прав і свобод особи під час проведення обшуку дослідники виділяють:

- формальний підхід до судового контролю. Нерідко на практиці зустрічається, що ухвали про дозвіл на обшук схвалюються без належної оцінки достатності доказів, що становить пряме порушення принципів, викладених у рішенні Конституційного Суду. Судді, замість ретельної перевірки обґрунтованості обшуків, часто формально схвалюють запити слідчих, що порушує право особи на захист та робить неприпустимими зібрані докази. Така практика послаблює роль судового контролю, який повинен гарантувати законність та справедливість у кримінальному провадженні [3, с. 174];
- відсутність адвоката під час обшуку, особливо у нічний час або в зоні бойових дій. Сучасне законодавство чітко визначає необхідність допуску адвоката на обшук, передбачаючи навіть можливість його швидкого залучення у невідкладних ситуаціях. Але, на жаль, на практиці цю норму нерідко нехтують, особливо в темний час доби або у важкодоступних, небезпечних регіонах, таких як зона бойових дій. Коли адвокат відсутній, людина втрачає важливий інструмент для ефективного захисту своїх прав, що, у свою чергу, підвищує ймовірність зловживань з боку правоохоронних органів та порушення процесуальних прав [4];

- недотримання вимог щодо фіксації обшуку. Попри те, що закон зобов'язує фіксувати обшук за допомогою звуко- та відеозапису, у багатьох випадках ця вимога не виконується. Відсутність відеозапису унеможливорює неупереджене спостереження за законністю дій слідчих, ускладнює процес доведення фактів порушень та зловживань. Це створює підґрунтя для підробки протоколів та інших процесуальних матеріалів, що негативно впливає на суспільну віру в справедливість [4];
- залучення представників сил оборони без належних правових підстав. В окремих випадках до проведення слідчих заходів залучаються особи з лав оборони, котрі не є стороною кримінального провадження і не наділені відповідними повноваженнями. Ця практика суперечить праву особи на справедливий судовий розгляд та рівність сторін у кримінальному процесі, адже присутність неправомочних осіб здатна впливати на перебіг обшуку, чинити тиск або перешкоджати реалізації права на захист. Відсутність чіткого законодавчого регулювання цієї ситуації створює правову невизначеність та підвищує ризики порушення прав людини [4].

Тому висвітлені проблеми полягають у необхідності їх вирішення та системних змін, а саме:

- підвищення ролі суду у контролі за законністю ухвал про обшук. Для ефективного захисту прав та свобод громадян важливо, аби суди не обмежувалися формальним затвердженням клопотань слідчих, а проводили ретельний аналіз наявності достатніх доказів для обґрунтування обшуку. Бо суд має бути гарантом законності та справедливості, а не лише формальним виконавцем. Впровадження обов'язкової повної відеофіксації судових засідань під час розгляду клопотань про обшук сприяє більшій прозорості та підзвітності судових рішень [3, с. 176];
- забезпечення реального доступу адвоката у будь-який час та в будь-яких умовах під час процедури обшуку. Потрібно впровадити чіткі нормативні механізми та можливості виклику адвоката у будь-який момент. Також активно розвивати інститути безоплатної правової допомоги, щоб кожен мав

можливість отримати кваліфікований захист незалежно від обставин. Застосовувати сучасні технології (наприклад, відеозв'язок) для оперативного залучення адвоката навіть в складних умовах. Це сприятиме підвищенню ефективності захисту та зменшенню ризиків порушення прав людини під час проведення обшуку [4];

- чітке регулювання участі представників сил оборони у слідчих діях. Для розв'язання цієї проблеми слід розробити законодавчі норми, що конкретно визначатимуть, за яких умов та в якій ролі можуть брати участь представники сил оборони у слідчих діях. Забезпечити, щоб їх участь не порушувала права особи та не створювала додаткового тиску. Впровадити механізми контролю за дотриманням цих норм, зокрема, з боку суду та прокуратури [4].

Підсумовуючи, варто підкреслити, що для дієвого забезпечення прав та свобод особи під час обшуку необхідне вдосконалення законів, посилення нагляду за їх виконанням та дотриманням, гарантування участі адвоката та підвищення рівня правової свідомості громадян. Це допоможе уникнути зловживань та встановити рівновагу між безпекою та правами людини.

Використані джерела:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 9 травня 2025 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 04.11.1950: станом на 1 серпня 2021 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
3. Літвінова І.Ф., Лобай Д.М. Особливості проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи в умовах воєнного стану в Україні. *Юридичний вісник*. 2022. № 4 (65). С. 172–178.
4. Деякі проблеми правового регулювання обшуку в Україні. *Експертний Центр з Прав Людини*. URL: <https://ecpl.com.ua/news/17795/>.

МЕЛІКОВ Р.С.,

студент 1 курсу магістратури

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – викладачка Лазарева Н.М.

БАЛАНС ІНТЕРЕСІВ СТОРІН У МІЖНАРОДНИХ КОМЕРЦІЙНИХ КОНТРАКТАХ

Баланс інтересів сторін у міжнародних комерційних контрактах є одним із найважливіших аспектів, що забезпечують ефективність і стабільність міжнародних торговельних відносин. У таких контрактах беруть участь різні суб'єкти – продавці, покупці, перевізники, банки та інші учасники зовнішньоекономічної діяльності, кожен із яких має власні інтереси та прагнення. Продавець зацікавлений у своєчасному отриманні оплати за товар, покупець – у якісній і своєчасній поставці, а перевізник – у мінімізації ризиків під час транспортування. Баланс інтересів полягає у такому розподілі прав і обов'язків, який дозволяє сторонам укласти угоду, що є справедливою і взаємовигідною, без надмірного обмеження чи переваг однієї зі сторін.

Правове забезпечення цього балансу базується на принципах міжнародного комерційного права, зокрема на принципі добросовісності та чесності, який закріплений у Принципах міжнародних комерційних договорів УНІДРУА [1]. Цей принцип зобов'язує сторони діяти відповідально і не порушувати інтереси одна одної, що сприяє збереженню довіри і стабільності у відносинах. За думкою доктора юридичних наук І.В. Мироненка, на сьогодні в Україні колізійне регулювання міжнародних комерційних договорів здійснюється із використанням загальної та спеціальної моделей, що відображає сучасні підходи до визначення права, яке підлягає застосуванню до правовідносин з іноземним елементом [3 с. 150]. Загальна модель базується на принципі автономії волі сторін, коли сторони самостійно обирають застосовне право для свого договору (*lex voluntatis*), і цей підхід закріплений у законодавстві України [2] та підтримується міжнародною практикою. Якщо ж сторони не скористалися правом вибору або їхній вибір не може

бути застосований, діє спеціальна модель колізійного регулювання, яка передбачає визначення компетентного правопорядку на основі найбільш тісного зв'язку договору з певною державою, зазвичай за критерієм «характерного виконання зобов'язання». Такий підхід дозволяє враховувати специфіку кожного конкретного договору та забезпечує баланс інтересів сторін у міжнародних комерційних відносинах, а також відповідає тенденціям гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами.

Важливою складовою забезпечення балансу інтересів сторін у міжнародних комерційних контрактах є застосування міжнародних стандартів і уніфікованих правил, які створюють єдине правове підґрунтя для учасників зовнішньоекономічної діяльності з різних країн. Серед найбільш значущих інструментів виділяється Конвенція ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів (United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods). CISG є одним із найважливіших міжнародних актів, що уніфікує правила укладання, виконання та тлумачення контрактів купівлі-продажу між сторонами з різних держав. Її застосування дозволяє уникнути складних процедур визначення застосовного права, оскільки сторони автоматично підпадають під дію уніфікованих норм, якщо вони є резидентами країн-учасниць Конвенції або прямо погодили її застосування у договорі. Це значно зменшує правову невизначеність, спрощує вирішення спорів та підвищує рівень довіри між контрагентами. Конвенція містить збалансовані положення щодо прав і обов'язків продавця та покупця, процедур приймання товару, відповідальності за порушення, а також механізми захисту інтересів обох сторін, що сприяє справедливому врегулюванню потенційних конфліктів. В українському законодавстві вплив міжнародних стандартів, зокрема Конвенції ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів та правил Інкотермс (Incoterms), має важливе значення для забезпечення балансу інтересів сторін у міжнародних комерційних контрактах. CISG, будучи уніфікованим міжнародним договором, встановлює загальні правила укладення та виконання контрактів купівлі-продажу, що сприяє зменшенню правової невизначеності і створенню справедливих умов для продавців і покупців з різних країн. Україна є учасницею цієї Конвенції, тому її норми застосовуються

до відповідних міжнародних договорів, що підвищує передбачуваність і стабільність правовідносин у зовнішньоекономічній діяльності.

Інкотермс являє собою міжнародні правила тлумачення найуживаніших термінів у галузі міжнародної торгівлі, розроблені Міжнародною торговою палатою, які чітко регламентують розподіл ризиків, витрат і обов'язків між продавцем і покупцем на різних етапах транспортування товару. Використання цих правил у контрактах дозволяє уникнути непорозумінь щодо моменту переходу ризиків, відповідальності за доставку, страхування, митне оформлення тощо. Це значно знижує ймовірність виникнення конфліктних ситуацій та забезпечує прозорий і справедливий розподіл відповідальності між сторонами. Завдяки широкому застосуванню Інкотермс у міжнародній торгівлі, сторони можуть ефективно узгоджувати свої інтереси, зменшувати ризики та підвищувати передбачуваність виконання договірних зобов'язань. Хоча на початку 1990-х років вони були введені в обов'язкове застосування Указом Президента України 567/94, з 2012 року Інкотермс втратили статус обов'язкових норм і тепер мають рекомендаційний характер [4], закріплений у частині Господарського кодексу України. Це означає, що застосування правил Інкотермс у договорах постачання в Україні є добровільним і залежить від волі сторін, які можуть включати їх у контракт для чіткого визначення розподілу ризиків, витрат і відповідальності між продавцем і покупцем. Такий підхід відповідає принципу автономії волі сторін, який є ключовим у міжнародному комерційному праві та сприяє справедливому і збалансованому розподілу прав і обов'язків.

Таким чином, застосування CISG і правил Інкотермс у міжнародних комерційних контрактах, що укладаються з участю українських суб'єктів, сприяє гармонізації правового регулювання, зменшенню конфліктів та забезпеченню балансу інтересів сторін. Водночас, українське законодавство визнає свободу сторін у виборі застосовувати ці міжнародні стандарти, що відповідає сучасним підходам до регулювання міжнародних торговельних відносин і підтримує стабільність та ефективність зовнішньоекономічної діяльності.

Підсумовуючи, можна сказати, що баланс інтересів сторін у міжнародних комерційних контрактах є ключовим для ефективності та стабільності торговельних відносин. Він досягається через справедливий розподіл прав і обов'язків, що враховує інтереси продавців, покупців й інших учасників. Правове забезпечення базується на принципах добросовісності, автономії волі сторін та сучасних підходах до вибору застосовного права. Важливу роль відіграють міжнародні стандарти, зокрема Конвенція ООН (CISG) і правила Інкотермс, які зменшують правову невизначеність і сприяють справедливому розподілу ризиків і відповідальності. В українському законодавстві ці стандарти мають значний вплив і підтримують гармонізацію правового регулювання, що сприяє стабільності та розвитку міжнародної торгівлі.

Використані джерела:

1. Принципи міжнародних комерційних договорів УНІДРУА (редакція 2010 року) / пер. з англ. Д. Корнійко на основі перекладу О. Білоус. УНІДРУА, 2016. URL: <https://www.unidroit.org/unidroit-principles-2016-ukrainian-translation>.
2. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.12.2022 №2709-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>.
3. Мироненко І. Колізійне регулювання міжнародних комерційних договорів в Україні: сучасні підходи та перспективи розвитку // *Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право*. 2024. № 4. С. 150 URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/08/26.pdf>.
4. Про визнання такими, що втратили чинність, Указів Президента України від 4 жовтня 1994 року N 567 і від 1 липня 1995 року N 505 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/589/2011#Text>.

ОЛІЙНИК А.О.,

*студентка 3 курсу Миколаївського юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.*

ПРОБЛЕМИ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ ОБМЕЖЕНОГО ДОСТУПУ ДО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ

Розслідування воєнних злочинів є одним із ключових завдань сучасного кримінального процесу, особливо в умовах збройного конфлікту, що триває на території України. Проте ефективність розслідувань значною мірою залежить від можливості своєчасного доступу до місць вчинення, збору доказів і допиту свідків. В умовах тимчасової окупації окремих територій України такі процесуальні дії часто ускладнені або взагалі неможливі. Це породжує низку проблем як у встановленні фактів воєнних злочинів, так і в подальшому притягненні винних до відповідальності.

З початком повномасштабного вторгнення рф в Україну 24 лютого 2022 року кількість воєнних злочинів, скоєних російськими окупантами, різко зросла в порівнянні з тими, що були зареєстровані з 2014 року. І з кожним роком, з кожним днем, фіксується все більше фактів скоєння воєнних злочинів як на окупованих територіях, так і поза ними.

Воєнні злочини – це серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, законів і звичаїв війни, які вчиняються під час війни. За воєнні злочини передбачена кримінальна відповідальність в українських та міжнародних судах, без строку давності. Перелік воєнних злочинів визначений ч. 2 ст. 8 Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду, який був ратифікований Україною 21.08.2024 [2].

В Україні розслідуванням воєнних злочинів рф займається Національна поліція, Служба безпеки України, Державне бюро розслідувань, а також Національне антикорупційне бюро. Натомість процесуальним керівництвом розслідування воєнних злочинів займається Офіс Генерального прокурора, а саме: контролює дотримання законодавства під час фіксації та розслідування таких

злочинів правоохоронними органами, а також забезпечує підтримання публічного обвинувачення у суді.

Окрім цього, прокурори займаються збором доказової бази злочинів, вчинених рф, із дотриманням вимог міжнародного гуманітарного права та стандартів міжнародного кримінального правосуддя. Зібрані матеріали можуть бути використані як у національних, так і в міжнародних судах.

Однією з головних проблем розслідування воєнних злочинів є неможливість проведення слідчих дій на тимчасово непідконтрольних Україні територіях, де тривають активні бойові дії. Це ускладнює допит причетних до кримінального правопорушення осіб та затримання потенційних злочинців, оскільки багато з них перебувають на окупованих територіях або виїхали до рф та до так званих «ЛНР/ДНР». У зв'язку з цим першочергову увагу слід зосередити на кримінальних правопорушеннях, вчинених на підконтрольній території, та підозрюваних, які перебувають в Україні. Стосовно осіб за межами контрольованих територій – необхідно заздалегідь зібрати достатню доказову базу, щоб у майбутньому їхнє притягнення до відповідальності не викликало труднощів [3].

Досить часто правоохоронні органи не мають доступу до окупованих територій, що є досить проблематичним для розслідування воєнних злочинів. Проте може статися ситуація, що особа, яка знаходиться на тимчасово окупованій території, стала свідком злочину зі сторони військових формувань рф. На такий випадок український адвокат Олексій Подрез написав статтю, в якій описується, що треба робити в таких ситуаціях, яким чином зафіксувати цей злочин та не постраждати при цьому [4].

Як діяти свідку воєнного злочину:

- запам'ятати деталі: дату, час, місце, учасників. Якщо видно обличчя – зосередитись на особливостях (родимки, волосся, хода, голос). Якщо обличчя були закриті – звернути увагу на зріст, статуру, ходу, манеру говорити;
- зафіксувати інформацію: за можливості, занотувати побачене, перебуваючи наодинці. Потім знищити запис. Якщо є ризик, що телефон потрапить до рук окупантів – не варто фотографувати або знімати відео;

- фото/відео докази (лише якщо це безпечно): варто знімати непомітно; зберігати в хмарі з двофакторною автентифікацією; маскувати файли; передавати через захищені месенджери, з автознищенням повідомлень, частинами, без прямої вказівки, що це докази. Крім цього, потрібно використовувати VPN, очищати історію. Якщо є сумніви щодо безпеки – краще не знімати, а покладатись на пам'ять;
 - бути обачними в окупації: нікому не розповідати про побачене, уникати провокацій, не змінювати поведінку;
 - передача інформації: якщо хтось з близьких виїжджає – можна передати через них свідчення в правоохоронні органи або українське посольство (тільки якщо ця людина надійна);
 - після виїзду: необхідно звернутися до правоохоронців та міжнародних організацій, що документують воєнні злочини.
- Можна також попросити забезпечити конфіденційність.

Головне те, що воєнні злочини не мають строку давності. Але безпека свідка – понад усе. Показання можна надати пізніше, на безпечній території.

Ще одна проблема – нестача фахівців. Згідно зі ст. 71 КПК України [1], до розслідувань мають залучатися військові спеціалісти, однак до 2022 року держава майже не займалася підготовкою таких спеціалістів, і їх кількість обмежена.

Кінцева мета розслідування – міжнародний трибунал над вищим керівництвом рф, яке віддавало накази про вторгнення. Відповідальність мають нести не лише виконавці на місцях, а й ті, хто віддавав накази, – через механізми Міжнародного кримінального суду.

Однак, для притягнення високопосадовців рф до відповідальності важливо, щоб зібрані докази відповідали вимогам Міжнародного кримінального суду. В Україні бракує фахівців зі спеціальними знаннями у цій сфері. З метою правової допомоги МКС направив до України своїх слідчих, які з листопада 2022 року працюють у спільних групах з українськими правоохоронцями та допомагають у зборі доказів для майбутнього розгляду в суді [3].

Отже, розслідування воєнних злочинів в умовах обмеженого доступу до окупованих територій супроводжується значними

труднощами – від неможливості збору доказів і допиту свідків до відсутності належних умов безпеки для слідчих. Обмеженість кадрового ресурсу та дефіцит фахівців зі збору доказів за міжнародними стандартами ще більше ускладнюють процес. У таких умовах особливо важливим є залучення міжнародної підтримки, зокрема МКС, а також зосередження зусиль на документуванні злочинів на підконтрольних територіях із подальшим створенням якісної доказової бази для майбутнього правосуддя.

Використані джерела:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 17.05.2025).
2. Римський статут Міжнародного кримінального суду 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 17.05.2025).
3. Баладига С. П. Проблеми розслідування воєнних злочинів на території України та притягнення до відповідальності осіб за їх вчинення. *Нове українське право*. Вип. 5. 2022. С. 52-58. URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/354/314> (дата звернення: 17.05.2025).
4. Подрез О. Воєнні злочини на тимчасово окупованих територіях України та як вести себе свідку таких злочинів. 2025. URL: <https://www.support-kherson.com.ua/voyenni-zlochyny-na-tymchasovo-okupovanyh-terytoriyah-ukrayiny-ta-yak-vesty-sebe-svidku-takyh-zlochyniv/> (дата звернення: 17.05.2025).

РОМАНОВА А.С.,

*студентка 3 курсу Миколаївського юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.*

ВИДИ СПІВУЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ЗА ПРОЄКТОМ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ ТА ЧИННИМ КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОМ УКРАЇНИ

Інститут співучасті у кримінальному праві України відіграє ключову роль у регулюванні спільної умисної діяльності кількох осіб, спрямованої на вчинення кримінального правопорушення. Актуальність теми зумовлена високою суспільною небезпекою таких діянь, які характеризуються складною організацією та координацією, а також необхідністю вдосконалення законодавства для забезпечення справедливої кваліфікації та покарання. Чинний Кримінальний кодекс України (КК України) та проєкт нового КК України пропонують різні підходи до визначення співучасті, її ознак, видів співучасників та їхньої відповідальності. Ця робота має на меті здійснити порівняльний аналіз цих підходів, зосереджуючись на видах співучасників, особливостях їхньої ролі та кримінальної відповідальності, а також оцінку прогресивності запропонованих змін.

Співучасть, за ст. 26 КК України, визначається як умисна спільна діяльність двох або більше осіб, які свідомо сприяють вчиненню кримінального правопорушення [1]. Вона характеризується суб'єктивними та об'єктивними ознаками. Суб'єктивна ознака – це умисел, зазвичай прямий, коли учасники усвідомлюють протиправність дій і бажають настання шкідливих наслідків. Об'єктивні ознаки включають множинність суб'єктів (участь щонайменше двох осудних осіб, які досягли віку кримінальної відповідальності) та спільність дій, об'єднаних єдиною метою [2, с. 105]. Проєкт нового КК України уточнює ці ознаки, акцентуючи на функціональному внеску кожного учасника, що дозволяє уникнути юридичної невизначеності у складних випадках [3, с. 106]. На відміну від чин-

ного КК України, проєкт чіткіше визначає причинний зв'язок між діями співучасників і наслідками, що сприяє точнішій кваліфікації.

Згідно зі ст. 27 КК України, співучасники поділяються на чотири види: виконавець, організатор, підбурювач і пособник [1].

1. Виконавець – особа, яка безпосередньо вчиняє правопорушення або реалізує його через осіб, що не підлягають відповідальності (наприклад, неповнолітніх). Виконавець є центральною фігурою, оскільки його дії безпосередньо реалізують склад правопорушення [2, с. 108].
2. Організатор – особа, яка планує правопорушення, створює або керує злочинною групою, забезпечує фінансування чи координує дії. Його роль підвищує суспільну небезпеку через структурованість діяння [2, с. 108].
3. Підбурювач – особа, яка схиляє іншого до правопорушення шляхом умовлянь, погроз чи підкупу, формуючи умисел у співучасників. Його діяльність обмежується психологічним впливом [2, с. 109].
4. Пособник – особа, яка сприяє правопорушенню, надаючи поради, засоби, усуваючи перешкоди чи обіцяючи приховати сліди. Пособництво може бути інтелектуальним (поради) або фізичним (надання знарядь) [2, с. 109].

Ця класифікація забезпечує чітке розмежування ролей, але на практиці виникають труднощі, зокрема у кваліфікації посередництва чи розмежуванні діянь підбурювача і пособника [4, с. 189].

Проєкт нового КК України зберігає класифікацію співучасників, але вводить функціональний підхід, акцентуючи на «внеску» співучасників у правопорушення [3, с. 108]:

1. Виконавець – особа, яка повністю або частково виконує дію чи бездіяльність, що становить склад правопорушення. Уточнення щодо часткового виконання розширює межі відповідальності, охоплюючи ширше коло дій.
2. Організатор – особа, яка керує підготовкою чи вчиненням правопорушення, створює або координує злочинну групу, включаючи організовані структури, координує діяльність двох чи більше організованих злочинних груп. Проєкт розширює поняття, охоплюючи створення умов для правопорушення, що відповідає європейським стандартам.

3. Підбурювач – особа, яка схиляє іншого до правопорушення, зокрема шляхом наказів, за умови відсутності попереднього умислу в особи, яку схиляють. Це уточнення полегшує відмежування від пособництва.
4. Пособник – особа, яка сприяє правопорушенню через поради, посередництво, надання засобів, усунення перешкод чи обіцянку приховати сліди. Проект включає нейтральні дії за наявності умислу, усуваючи прогалини чинного КК України. [5, с. 24]

Проект також деталізує поняття «неформальної співучасті» та підстави звільнення від відповідальності, зокрема за добровільну відмову, що сприяє гуманізації права.

За чинним КК України, кримінальна відповідальність співучасників базується на принципі індивідуалізації (ст. 29), де кожен відповідає за дії, що охоплювалися його умислом [1]. Виконавець несе відповідальність за статтею Особливої частини КК України (наприклад, ч. 2 ст. 185 за крадіжку), тоді як організатор, підбурювач і пособник – за відповідними частинами ст. 27 у поєднанні з цією статтею. У разі ексцесу виконавця (коли виконавець виходить за межі умислу інших), співучасники відповідають лише за плановане діяння [2, с. 115- 116].

Проект нового КК України посилює індивідуалізацію, чітко визначаючи відповідальність залежно від внеску учасника. Наприклад, пособник, який надав нейтральні засоби (автомобіль для втечі), несе відповідальність за наявності умислу, що суворіше, ніж у чинному КК України. Проект також уточнює відповідальність за незакінчені правопорушення (готування, замах), що сприяє справедливому покаранню.

Порівняння чинного КК України та проекту нового КК України свідчить про прогресивність останнього. Чинний КК України чітко регулює види співучасників, але має недоліки у кваліфікації складних випадків, таких як посередництво чи «неформальна співучасть». Проект усуває ці прогалини через функціональний підхід, який акцентує на внеску кожного учасника, а не лише на формальній ролі. Розширене тлумачення організатора та пособника дозволяє охопити ширше коло дій, що сприяють правопорушенню, а

уточнення щодо підбурювача полегшує його відмежування від інших ролей.

На нашу думку, проєкт є прогресивним, оскільки відповідає європейським стандартам, зокрема в частині гуманізації та індивідуалізації покарання. Однак стаття 2.7.2 проєкту КК України, що регулює співучасть, потребує доопрацювання. Поняття «неформальної співучасті» залишається нечітким, що може ускладнити правозастосування. Крім того, варто уточнити критерії кваліфікації нейтральних дій як пособництва, щоб уникнути надмірної криміналізації. Подальше вдосконалення цих положень забезпечить баланс між справедливістю та ефективністю кримінального переслідування.

Використані джерела:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III (станом на 1 лют. 2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 21.04.2025).
2. Вознюк А. А. Кримінальне право України. Загальна частина: конспект лекцій. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. 236 с.
3. Дудоров О. О., Мовчан Р. О., Орлеан А. М. Проєкт нового Кримінального кодексу України: передумови розробки, концептуальні засади, основні положення. Київ: Новий Кримінальний Кодекс, 2024. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/10/07/monografiya-proyekt-novogo-kk-ukrayiny.pdf> (дата звернення: 20.04.2025).
4. Пилипенко І. С., Банзерук А. С., Пашкова Н. В. Особливості функціональної ролі співучасників у разі вчинення злочину. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 6. С. 304–307. URL: http://lsei.org.ua/6_2020/49.pdf (дата звернення: 21.04.2025).
5. Кримінальний кодекс України (проєкт). Контрольний текст (станом на 02.04.2025). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2025/04/03/00-kontrolnyj-proyekt-kk-02-04-2025.pdf> (дата звернення: 21.04.2025).

СПИЦЬКА Н.Р.,

*студентка 4 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – PhD, доцент Мусиченко О.М.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ЯК ДОПУСТИМИХ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Питання допустимості використання результатів НС(Р)Д у кримінальному провадженні займає центральне місце у контексті реалізації права на справедливий суд, гарантій захисту прав і свобод людини, а також забезпечення принципу змагальності. Кримінальний процесуальний кодекс України надає чіткі орієнтири щодо допустимості доказів та умов їх отримання. Водночас практика розкриває велику кількість проблем, пов'язаних із тим, наскільки законно і обґрунтовано використовуються докази, здобуті в результаті проведення НС(Р)Д, а також чи завжди дотримуються меж, встановлених законом для втручання у приватне спілкування громадян. Основоположим у цьому контексті є положення статті 86 Кримінального процесуального кодексу України, яка встановлює, що доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, передбаченому цим Кодексом [2]

Проте, незважаючи на уявну визначеність, саме тлумачення і застосування цієї норми на практиці стикається з численними викликами, що зумовлено складністю балансування між потребами досудового розслідування та правами особи.

Негласні слідчі (розшукові) дії, відповідно до статті 246 Кримінального процесуального кодексу України, – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом [2]. Закон прямо передбачає, що такі дії дозволяється проводити виключно у випадках, коли іншими засобами отримати необхідну інформацію неможливо. Проте практика свідчить про доволі формальний підхід до цієї вимоги, коли слідчі

або прокурори, керуючись інтересами швидкого збору доказової бази, ініціюють проведення НС(Р)Д без належного обґрунтування неможливості досягнення цілей провадження іншими, гласними слідчими діями. У таких випадках постає питання про дотримання принципу пропорційності, який має бути застосований при будь-якому обмеженні конституційних прав особи, зокрема права на приватність, яке гарантоване статтями 31 та 32 Конституції України [1]. Втручання у приватне спілкування повинно мати легітимну мету, бути необхідним у демократичному суспільстві, і пропорційним до поставленої мети, проте в реальній правоохоронній діяльності цей баланс часто порушується.

Особливо гостро постає проблема допустимості результатів НС(Р)Д, пов'язаних із втручанням у приватне спілкування. Таке втручання можливе лише за рішенням слідчого судді та виключно щодо осіб, стосовно яких є підстави вважати, що вони можуть мати інформацію, яка має значення для досудового розслідування. Однак, судова практика демонструє неоднозначність підходів у визначенні меж «достатності підстав», а також у оцінці обґрунтованості клопотань про проведення таких дій. Часто суди погоджуються на надання дозволу на втручання у приватне спілкування на основі доволі загальних формулювань у клопотаннях органів досудового розслідування, без аналізу конкретного фактичного матеріалу, що у свою чергу породжує сумніви у правомірності таких дозволів. З цієї причини, подальше використання результатів проведення НС(Р)Д у якості доказів може бути поставлене під сумнів як у національних судах, так і у Європейському суді з прав людини, який неодноразово наголошував, що держава повинна гарантувати ефективний судовий контроль за такими втручаннями.

Проблема використання доказів за результатами проведення НС(Р)Д проявляється й у контексті дотримання умов допустимості доказів. Часто результатами таких дій стають аудіо- чи відеозаписи, які не мають належного документального підтвердження або були отримані за участі осіб, що не є уповноваженими суб'єктами. Наприклад, інформація, здобута особами без відповідного статусу чи без письмового доручення слідчого у разі проведення НС(Р)Д уповноваженими оперативними підрозділами, не може вважатися отриманою належним способом, належним суб'єктом, навіть якщо

за змістом вона свідчить про вчинення кримінального правопорушення особою, щодо якої проводились відповідні НС(Р)Д. Це безпосередньо порушує норми Кримінального процесуального кодексу України і породжує ризик визнання таких матеріалів недопустимими в суді. Крім того, порушення під час фіксації, зберігання або передачі інформації може викликати сумніви щодо автентичності доказів, що є важливим у кримінальному провадженні, де кожна обставина має бути встановлена поза розумним сумнівом.

Важливим аспектом є обмеження права сторони захисту на ознайомлення з усіма матеріалами, що стосуються результатів НС(Р)Д.

Практика свідчить, що сторона обвинувачення часто посиляється на гриф «таємно», «цілком таємно», «особливої важливості», обмежуючи доступ сторони захисту до повного спектру доказової інформації, що використовується проти підозрюваного або обвинуваченого. Такий підхід суперечить принципу змагальності сторін.

Отже, питання допустимості використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні є надзвичайно складним. Воно знаходиться на перетині потреб держави в ефективному розслідуванні кримінальних правопорушень і гарантій захисту прав і свобод людини, що повинні бути дотримані за будь-яких умов. Основні положення глави 4 та 21 Кримінального процесуального кодексу України формують рамки правового регулювання цієї сфери, проте сама лише наявність норм не гарантує їх ефективного та справедливого застосування. Практика засвідчує численні порушення, що стосуються як неналежного оформлення дозволів на проведення НС(Р)Д, так і обмеження права на захист, використання доказів з сумнівних джерел або з порушенням процесуального порядку. Такі обставини ставлять під сумнів достовірність і допустимість доказової бази, і як наслідок – об'єктивність ухваленого судового рішення. Необхідним є як удосконалення правового регулювання, так і формування сталої практики суворого дотримання принципів законності, пропорційності та змагальності. Лише за таких умов можливо забезпечити баланс між здійснення судового процесу та захистом прав людини, що й має бути головною метою сучасного кримінального процесу.

Використані джерела:

1. Конституція України від 26 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 06.05.2024).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 06.05.2024).

ТАРАБАНОВА А.П.,

*студентка 3 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.*

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ УЧАСТІ ПРОКУРОРА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

В умовах сьогодення актуальність порівняльно-правового аналізу участі прокурора в кримінальному провадженні за законодавством зарубіжних країн обумовлена необхідністю вивчення міжнародного досвіду та його адаптації до національної правової системи. У багатьох країнах роль прокурора є важливою складовою процесуального механізму, що забезпечує не тільки обвинувальну функцію, але й захист прав осіб, які перебувають під підозрою чи обвинуваченням. Порівняння практик, що існують у країнах з різними правовими традиціями, дозволяє виявити найбільш ефективні моделі прокурорської діяльності, які можуть бути використані для удосконалення національного законодавства. Важливим аспектом є також аналіз гарантій незалежності прокурора та його взаємодії з іншими учасниками кримінального процесу, що має прямий вплив на справедливість та ефективність правосуддя.

Участь прокурора в кримінальному процесі безпосередньо впливає на забезпечення прав і свобод особи, що робить дослідження цього питання особливо актуальним в умовах реформування правової системи України. Крім того, порівняльний аналіз дозволяє виявити позитивні аспекти та недоліки існуючих моделей

прокурорської діяльності, що сприяє вдосконаленню законодавства на основі кращих світових практик. Актуальність цієї теми також зумовлена прагненням України інтегруватися в європейську та міжнародну правову спільноту, що потребує гармонізації процесуальних норм. Враховуючи ці фактори, порівняльно-правовий аналіз участі прокурора в кримінальному провадженні є важливим кроком на шляху до підвищення ефективності національної правової системи. Тому важливо проаналізувати зарубіжний досвід участі прокурора в кримінальному провадженні.

Варто зазначити, що світова практика демонструє різні підходи до участі прокурора в кримінальному провадженні. Основними моделями є англо-американська, континентальна (європейська) та змішана. Розглянемо сутність кожної з них.

Англо-американська модель правосуддя, яка реалізована в таких країнах як США, Велика Британія, Канада та Австралія, характеризується високим рівнем незалежності прокурорів від виконавчої влади. У Сполучених Штатах Америки прокуратура діє на трьох рівнях: федеральному, окремого штату та місцевому. Генеральний прокурор, будучи частиною уряду, здійснює загальний нагляд за правосуддям, але більшість кримінальних переслідувань ведеться окремими прокурорами, яких обирають на виборах. Це забезпечує підзвітність прокурорів перед громадськістю, однак може призводити до політизації прокуратури [1, с. 339]. У Великій Британії прокурори працюють в межах Королівської прокурорської служби, яка незалежна від політичних впливів і підзвітна лише судовій владі. Вони не проводять досудові слідства, а лише оцінюють матеріали поліції та приймають рішення щодо порушення кримінальних справ.

Континентальна модель правосуддя, яка застосовується в Німеччині, Франції, Іспанії, Італії та Польщі, властива більшості європейських країн. У цих країнах прокуратура або є частиною судової влади, або має особливий статус, що гарантує її незалежність від виконавчої влади. Наприклад, у Німеччині прокурори є державними службовцями, підпорядкованими Міністерству юстиції, але мають значну автономію у своїй діяльності. У Франції прокуратура входить до складу Міністерства юстиції, але має значний рівень незалежності, здійснюючи контроль за досудовим

слідством і беручи активну участь у судовому процесі. В Італії прокурори мають найвищий рівень незалежності серед європейських країн, адже їх прирівнюють до суддів, і вони не підпорядковуються виконавчій владі, що забезпечує їхню неупередженість, але може ускладнювати координацію правоохоронної діяльності.

У деяких країнах, таких як Швеція та Японія, прокуратура поєднує елементи різних систем. У Швеції прокурори є незалежними державними службовцями, але активно співпрацюють з поліцією у розслідуванні злочинів, а в Японії прокуратура має значні повноваження і ключову роль у кримінальному процесі, що дозволяє зосередитися на найбільш серйозних злочинах [2, с. 170–171].

В Україні відбулася значна трансформація прокуратури, яка пройшла шлях від радянської моделі, що була органом загального нагляду, до сучасної європейської, проте реформи ще не завершені.

Зважаючи на міжнародний досвід та сучасні виклики, основними напрямками реформування прокуратури в Україні повинні бути: забезпечення реальної незалежності органів прокуратури, усунення політичного впливу на їх діяльність і впровадження прозорих процедур добору та призначення прокурорів; посилення ролі прокурора в досудовому розслідуванні, що дозволить зменшити затягування справ і забезпечити належне розслідування; запровадження механізмів громадського контролю, зокрема через відкриті конкурси на посади прокурорів та незалежні наглядові органи; поліпшення професійної підготовки прокурорів шляхом впровадження сучасних тренінгів за участю міжнародних експертів; інтеграція цифрових технологій для підвищення ефективності роботи прокуратури та контролю за розслідуваннями [3, с. 70].

Таким чином, вивчення міжнародного досвіду участі прокурора в кримінальному процесі показує різноманітність моделей, що забезпечують незалежність прокурорів та їх ефективну участь у розслідуванні і судовому процесі. Англо-американська модель надає високий рівень автономії прокурорам, що сприяє підзвітності перед суспільством, але водночас може призводити до політизації, що вимагає обережності при імплементації таких принципів в Україні. Європейська континентальна модель, яка включає значну незалежність прокуратури, особливо у Франції та Італії, є прикладом для розвитку організаційних принципів в Україні, де прокуратура

має отримати більшу автономію. З огляду на досвід країн, як Швеція та Японія, важливо врахувати необхідність тісної співпраці прокуратури з поліцією для забезпечення ефективного розслідування злочинів. Реформи прокуратури в Україні повинні орієнтуватися на посилення незалежності, професіоналізму та прозорості, з урахуванням міжнародних стандартів та потреб сучасного кримінального правосуддя.

Використані джерела:

1. Лапкін А. В. Прокурор у кримінальному провадженні: теоретичні, правові та організаційно-методичні проблеми: монографія. Харків: Право, 2020. 1304 с.
2. Мухамеджанов З. Б. Прокуратура в зарубіжних країнах: навч. посіб. Алмати: Нур-пресс, 2015. 284 с.
3. Кримінальний процес : підруч. кол. авт.; кер. авт. кол. д-р юрид. наук, доц. О. Ф. Кобзар. У 2-х ч. Ч. 2. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 216 с.

ЦИМБАЛІСТ Д.Ю.,

*студентка 3 курсу Миколаївського юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.*

УГОДА ПРОВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ: КОМПРОМІС МІЖ ІНТРЕСАМИ ДЕРЖАВИ І ОСОБИ

Угода про визнання винуватості є інструментом, який балансує інтереси держави у ефективному правосудді та права обвинувачених на справедливий процес. Цей механізм, закріплений у статтях 468–476 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України).

Угода про визнання винуватості – це письмова домовленість між прокурором та підозрюваним або обвинуваченим, у якій останній беззастережно визнає свою вину у вчиненні кримінального правопорушення. Угода містить узгоджені умови покарання

або звільнення від кримінальної відповідальності з випробуванням, а також, за потреби, обов'язки щодо співпраці у викритті інших кримінальних правопорушень і відшкодування збитків державі. Вона має особливий договірний характер і базується на принципах добровільності та взаємної згоди.

Цей інститут слугує альтернативою повному судовому розгляду та дозволяє досягти швидшого правового результату при дотриманні встановлених законом гарантій. Угода допомагає збалансувати інтереси держави у швидкому та ефективному розгляді справ і права особи на справедливий судовий розгляд. Держава зацікавлена у зниженні навантаження на суди та правоохоронні органи, а особа – у мінімізації покарання та зменшенні морально-психологічного тиску [1].

Процесуальний механізм укладення угоди включає такі етапи: ініціювання клопотання про визнання вини, погодження угоди між прокурором і обвинуваченим, а також обов'язкове затвердження судом. Лише після цього суд виносить вирок на основі змісту угоди. Прокурор і суд виступають гарантом дотримання суспільних інтересів, перевіряючи добровільність визнання вини та відповідність угоди вимогам закону.

Обмеження щодо укладення угоди передбачені ч. 4 ст. 469 КПК України: угода не може бути укладена, якщо обвинувачений звинувачується у вчиненні особливо тяжких злочинів (за винятком деяких випадків), є організатором кримінального правопорушення [2].

Суть компромісу полягає в тому, що обвинувачений визнає вину і погоджується на певне покарання, а прокурор – на його пом'якшення. Це дозволяє державі реалізувати публічний інтерес у притягненні винного до відповідальності, а особі – отримати прогнозований результат.

Попри переваги, укладення угоди накладає обмеження на права обвинуваченого: він не може оскаржити вирок у звичайному порядку, а також обмежується у поданні доказів або зміні позиції. Крім того, відсутність єдиної методики визначення розміру «знижки» за визнання вини може призводити до нерівномірності практики і сумнівів у справедливості судових рішень, що потребує розроблення чітких орієнтирів для прокурорів і суддів.

Для забезпечення реального балансу інтересів необхідно гарантувати добровільність та інформованість сторін при укладенні угоди, посилити судовий контроль за змістом та умовами домовленості, надати процесуальні механізми оскарження угоди у разі істотного порушення прав особи та удосконалити законодавство щодо забезпечення прозорості таких домовленостей.

Отже, інститут угоди про визнання винуватості має потенціал бути ефективним інструментом кримінальної юстиції, проте лише за умови дотримання процесуального балансу між інтересами держави у протидії кримінальності та правами особи на справедливий судовий розгляд.

Використані джерела:

1. Сироткіна М. Угода про визнання винуватості у кримінальному провадженні як одна з компромісних форм вирішення правового конфлікту. *Юридичний вісник*. 2020. № 2. С. 166–171. URL: <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i2.1719> (дата звернення: 16.05.2025).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: *Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI*: станом на 9 трав. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 16.05.2025).

ЧАБАНЕНКО Д.А.,

*студентка 3 курсу Миколаївського юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.*

ПРОБЛЕМИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ У СПРАВАХ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Збирання є доказів є невід’ємною складовою реалізації кримінального провадження. Воно передбачає виявлення, фіксацію, перевірку, оцінку та подальше закріплення даних для використання їх як доказової бази під час судового процесу. Проте у справах щодо неповнолітніх цей процес значно ускладнюється повною або частковою недієздатністю особи через її вік, психологічно-емоційну незрілість, недостатній рівень сформованості когнітивних

навичок та залежність від дорослих. Для захисту прав неповнолітніх актуальним законодавством передбачений диференційований підхід залучення їх до процесу ведення слідства. Його реалізація стала предметом дискурсу багатьох юристів та науковців. Зокрема, цій темі приділяли увагу М. Карпенко, А. Голубов, Г. Ганова, О. Гумін, І. Коз'яков, К. Чаплинський, О. Хахуцяк та ін. Проте не всі дослідники погоджуються з сучасними нормами законодавства, які регулюють залучення неповнолітніх осіб до процесу досудового розслідування. Тому ця тема потребує більше уваги юридичної спільноти.

Згідно з нормами українського законодавства, притягнення неповнолітніх до відповідальності має низку особливостей. Зокрема, для кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, встановлено особливий предмет доказування, який описано в ст. 485 КПК України. Під час досудового розслідування та судового розгляду правопорушень, вчинених неповнолітніми, крім обставин, передбачених ст. 91 КПК, також з'ясовується низка інших факторів, які вказують на психофізіологічний та емоційний стан особи і вплив на її поведінку оточення [1]. До уваги беруть вік, рівень розвитку, умови проживання та виховання. Якщо неповнолітній має вади розвитку, експертизою повинно бути встановлено, чи міг він усвідомлювати наслідки своїх дій та впливати на ситуацію. Слідство обов'язково звертає увагу на ставлення неповнолітнього до його вчинків, можливість їх переосмислення. Не менш важливим фактором є наявність в оточенні соціально дезадаптованих осіб, підбурювачів та можливість потенційної вигоди від правопорушення, здійсненого неповнолітнім, для одного чи декількох громадян в його колі спілкування [4]. Всі ці чинники мають вплив на рішення суду.

Встановлення фактів може ускладнюватися психологічними особливостями підлітка. Найчастіше проблеми провокує вплив страху та стресу на чіткість та достовірність показань, сприйняття сторонніх впливів, складність точного і хронологічно послідовного відтворення подій, повна або часткова відсутність розуміння причинно-наслідкових зв'язків у власних діях [5]. Тому для слідчого важливо отримати повну характеристику неповнолітнього, щоб мати змогу налагодити з ним психологічний контакт.

Згідно зі статтею 226 КПК України, допит неповнолітньої особи, зокрема неповнолітнього підозрюваного, обмежується часом. Тобто слідчий не може проводити цю процедуру понад одну годину без перерви [1]. Загальна тривалість допиту не може перевищувати двох годин на день. Це запобігає тривалим виснажливим допитам, які можуть бути частиною психологічного тиску на дитину. Таким чином, вказана юридична норма попереджає викривлення фактів через втому або виснаження особи, якій оголошена підозра.

Водночас практикується досвід повторного допиту неповнолітнього. На жаль, захисниками це інколи може трактуватися як спроба тиску. Проте під час роботи з неповнолітнім повторний допит часто є більш результативним. Адже перше спілкування супроводжується емоціями від пережитої події. Мислення підлітка образне, тому він може опустити важливі факти, приділяючи більше уваги тому, що стало причиною хвилювань. В нетипових обставинах психіка неповнолітнього здатна створити примітивний захисний механізм, який проявляється в різних формах. Наприклад, через уникнення контактів, прояви агресії, демонстративної опозиції [2].

Тому варто звернутися до досліджень К. Чаплинського, який доводить, що повторний допит за певних обставин спрямований на відновлення в пам'яті нових вагомих зв'язків при повторному відтворенні певних подій і, як показали дослідження, приблизно в 40 % випадків таке відтворення повніше за первинне [5]. А щоб уникнути складних психологічних реакцій, в провадженні щодо неповнолітніх обов'язковою є участь батьків або інших законних представників неповнолітнього, що передбачено ст. 488 КПК України, а також захисника. Під час допиту обов'язкова участь педагога або психолога, а при необхідності – медичного працівника. Це вказано в статті 226 та частині 1 статті 491 КПК України [1]. Але саме потреба залучення педагога чи психолога стала причиною суперечливих тверджень юристів та науковців. Адже відсутні чіткі критерії вибору цієї особи. Зокрема, її кваліфікації та досвіду роботи з підлітками у кризових ситуаціях [2]. Тому орієнтиром залишається наявність фахової освіти, неупередженість та відсутність конфлікту інтересів. Порядок допиту передбачає, що дізнавач або слідчий повідомляє педагогу зміст справи, мету допиту, наявну інформацію про психологічний стан неповнолітнього та необхідну підтримку, яку він має надати.

Водночас є вимоги щодо ведення діалогу. Оскільки психіка та інтелект дитини не є повністю сформованими, варто проводити допит зрозумілою простою мовою, без поспіху. Процедура обов'язково фіксується на відео. При цьому психологічна атмосфера має бути комфортною для неповнолітнього [3].

В українській та міжнародній юридичній практиці доказування у справах неповнолітніх має на меті не лише встановлення істини, а й забезпечення захисту прав та законних інтересів дитини, її реабілітацію та ресоціалізацію. Це вимагає від усіх учасників процесу особливої уважності, професіоналізму та гуманності.

Найвні суперечності серед поглядів українських правозахисників стали наслідком недостатнього рівня методичного опису окремих положень залучення неповнолітніх осіб до процесу досудового розслідування. Проте їх вирішенням стане вдосконалення процесу збирання доказів. Зокрема, підвищення кваліфікації слідчих щодо роботи з неповнолітніми, а також забезпечення обов'язкової участі кваліфікованих психологів та педагогів на всіх етапах кримінального провадження.

Використані джерела:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: прийнятий 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 14.05.2025).
2. Ганова Г. Притягнення до кримінальної відповідальності неповнолітніх: процесуальне керівництво досудовим розслідуванням та підтримання державного обвинувачення: навч.-практ. посіб. / Г. О. Ганова, І. І. Присяжнюк, М. С. Туркот; Нац. акад. прокуратури України. К. : Центр учбової л-ри, 2013. 81 с.
3. Гумін О. Особливості допиту неповнолітніх у кримінальному процесі України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 143. С. 597–599. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2024/143.pdf (дата звернення: 14.05.2025).
4. Коз'яков І. М. Особливості предмета доказування у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2021. № 2. С. 88–92.
5. Чаплинський К. Наукові та практичні основи методики розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність: монографія. Дніпро: ТОВ «Видавничий дім "Гельветика"», 2022. 278 с.

ДОБРЯНСЬКА Є.Є.,

*студентка 4 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.

ЗАХИСТ ВІД НЕПРАВОМІРНОГО ВТРУЧАННЯ У ПРИВАТНЕ СПІЛКУВАННЯ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВОВИХ ГАРАНТІЙ

У сучасному демократичному суспільстві фундаментальне значення мають права людини та основоположні свободи, серед яких особливо важливим є право на приватне спілкування. Гарантії дотримання цього права, а також захист від неправомірного втручання з боку державних чи інших структур, становлять одну з основних ознак соціальної держави. У контексті українського законодавства зазначене право закріплено на конституційному рівні, зокрема в статті 31 Конституції України, де зазначено, що кожна особа має право на недоторканність особистого листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції [1]. Ця норма є запорукою особистої свободи людини, її гідності та автономії у приватному житті. Перефразовуючи, держава визнає і гарантує, що будь-яке втручання в сферу приватного спілкування є неприпустимим без належного правового обґрунтування. Іншими словами, жодна особа не може бути обмежена у своїй можливості вільно спілкуватися через будь-які засоби зв'язку, якщо на це не існує чітких законних підстав, визначених законодавством. Цей принцип є основою довіри громадян до держави, оскільки забезпечує відчуття безпеки у повсякденному житті.

У певних випадках право на таємницю спілкування може бути обмежене, однак виключно у випадках, коли цього вимагає інтерес суспільства, наприклад, у разі боротьби з тяжкими, особливо тяжкими злочинами або у випадку загрози національній безпеці. Таке втручання повинно відбуватись згідно з процедурами, встановленими Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України). Зокрема, стаття 258 КПК України визначає порядок отримання дозволу на проведення негласних слідчих (розшуко-

вих) дій, пов'язаних з втручанням у приватне спілкування [2]. Згідно з цією нормою, таке втручання можливе лише за наявності ухвали слідчого судді, що виступає гарантом законності і дотримання прав людини в процесі розслідування. Іншими словами, навіть у разі наявності підстав для проведення подібних дій, держава не має права діяти самовільно – усі дії повинні проходити через суворий правовий фільтр, що забезпечує баланс між суспільною безпекою та правами особи.

Варто акцентувати увагу на тому, що забезпечення прав людини на захист приватного спілкування не є лише формальністю чи декларативною нормою. Це реальний механізм, який в умовах верховенства права має працювати ефективно. Гарантії, закріплені в Конституції України та КПК України, мають не тільки юридичне, а й глибоке етичне значення, адже повага до приватності людини – це прояв загальної культури держави, її гуманістичної сутності. Порушення цього права, зокрема без належних правових підстав, є не лише порушенням закону, а й актом зневаги до людської гідності. Саме тому важливим завданням держави та суспільства є створення таких умов, за яких би право на конфіденційне спілкування було не лише гарантоване, але й реально захищене на практиці. В цьому контексті необхідно удосконалювати механізми контролю за діяльністю правоохоронних органів, забезпечити незалежність судової системи, а також постійно підвищувати рівень правової обізнаності громадян [4].

Окрему увагу слід звернути на технологічний прогрес, який, з одного боку, відкриває нові можливості для комунікації, а з іншого – створює нові виклики у сфері захисту приватності. Цифрові технології, соціальні мережі, мобільні додатки і хмарні сервіси стали невід'ємною частиною сучасного життя. Проте водночас вони спричинили нову хвилю занепокоєння щодо можливостей масового збору, зберігання і використання персональних даних без відома і згоди осіб. Це зумовлює необхідність актуалізації законодавчих норм, адаптації правозастосовної практики до нових умов, а також активної участі громадян у захисті своїх прав. Держава повинна не лише створювати закони, але й забезпечувати їх дієве втілення, впроваджуючи системи аудиту, прозорості та підзвітності усіх структур, які мають доступ до приватної інформації [3].

Отже, право на приватне спілкування є невід'ємним елементом особистої свободи людини і важливою складовою демократичного суспільства. Воно захищене не лише на рівні основного закону держави – Конституції України (стаття 31), а й детально регламентоване в процесуальному законодавстві, зокрема статтею 258 КПК України. Ці норми утворюють правову основу, що унеможливорює свавільне втручання держави в особисте життя громадян. Разом з тим, ефективність таких гарантій залежить не лише від існування норм, але й від здатності державних інституцій забезпечити їх реалізацію, а також від правової культури суспільства в цілому. Повага до особистого простору, свідоме ставлення до захисту конфіденційної інформації, відкритість і прозорість державної політики у цій сфері – ось ті чинники, що забезпечать реальний, а не формальний захист прав і свобод людини. У цьому контексті надзвичайно важливим є постійний діалог між державою і громадянами, розбудова системи національного моніторингу прав людини, а також міжнародне співробітництво у сфері кібербезпеки і правового регулювання цифрового простору. Саме завдяки комплексному підходу можна створити стабільну та безпечну правову систему, що гідно захищає права кожного члена суспільства.

Використані джерела:

1. Конституція України. *Офіційний текст Конституції України*, прийнятої 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр> (дата звернення: 06.05.2025)
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Офіційний текст Кримінального процесуального кодексу України*, прийнятого 13 квітня 2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17> (дата звернення: 06.05.2025)
3. Костюк В. С. Конституційне право України: *навчальний посібник*. Київ: Центр навчальної літератури, 2020. 512 с.
4. Грошев О. В. Права людини: теорія і практика захисту. Харків: Право, 2018. 368 с.

КОЛЕНКОВА М.Д.,

*студентка 3 курсу Миколаївського юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – викладачка вищої категорії Ананьєва О.В.*

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАЛАНСУ МІЖ ПРАВОМ ВЛАСНОСТІ ТА СУСПІЛЬНИМИ ПОТРЕБАМИ ПРИ ВІДЧУЖЕННІ МАЙНА ДЛЯ СУСПІЛЬНИХ ПОТРЕБ

Проблема балансу між правом власності та суспільними потребами є надзвичайно актуальною, оскільки право власності є конституційно гарантованим правом, що забезпечує індивідуальну свободу та економічний розвиток. Водночас суспільні потреби, які реалізуються через відчуження майна, мають на меті забезпечення загального добробуту та соціальної справедливості. Відсутність збалансованого підходу може призводити до порушення прав власників, соціальних конфліктів та зниження довіри до органів влади.

Проблематика адміністративно-правових механізмів забезпечення балансу між правом власності та суспільними потребами при відчуженні майна для суспільних потреб є актуальною в українській науці адміністративного та цивільного права. Її досліджували та продовжують досліджувати такі вчені як, О. В. Кузьменко, В. Б. Авер'янов, Р. С. Мельник, І. П. Голосніченко та ін.

Стаття 41 Конституції України закріплює непорушність права приватної власності, водночас допускаючи примусове відчуження об'єктів права приватної власності лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування його вартості [1].

Основними законодавчими актами, що регулюють порядок та умови відчуження майна для суспільних потреб, є Цивільний кодекс України, який встановлює загальні засади права власності, та Закон України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у

приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» [2, 3], що деталізує процедуру такого відчуження, а також галузеві закони, які визначають відповідну компетенцію органів.

Для забезпечення балансу між правом власності та суспільними потребами адміністративне право передбачає цілий комплекс механізмів на різних етапах процедури відчуження майна:

- чітке визначення критеріїв суспільної необхідності – законодавство має містити чіткі та об'єктивні критерії, що визначають, які саме потреби можуть вважатися суспільними і виправдовувати примусове відчуження приватної власності;
- процедура відчуження має бути чітко регламентована законом і неухильно дотримуватися всіма учасниками процесу – будь-які порушення встановленого порядку можуть бути підставою для оскарження рішення про відчуження;
- оцінка ж майна, що відчужується, повинна бути незалежною та об'єктивною, проведеною відповідно до встановленої методики та ринкових цін на момент прийняття рішення про відчуження – власник має право брати участь у процесі оцінки та оскаржити її результати;
- конституційний принцип попереднього відшкодування означає, що власник повинен отримати повну компенсацію вартості відчужуваного майна до моменту фактичного позбавлення його права власності. Відшкодування повинно включати не лише ринкову вартість самого майна, але й усі завдані власнику збитки, включаючи упущену вигоду та витрати, пов'язані з відчуженням;
- власник має безумовне право на оскарження в судовому порядку рішення про відчуження майна, процедури відчуження, а також розміру запропонованого відшкодування. Суди повинні забезпечувати ефективний захист прав власників, розглядаючи справи про відчуження майна оперативно та неупереджено, з урахуванням усіх обставин справи та вимог законодавства.

Але, незважаючи на наявність законодавчих та адміністративно-правових механізмів, на практиці можуть виникати певні проблеми із забезпеченням балансу між правом власності та суспільними потребами. До таких проблем можна віднести: нечіткість критеріїв суспільної необхідності, іноді визначення суспільної необхідності

може бути розмитим, що створює ризики зловживань та необґрунтованого втручання у право власності, затягування процедури оцінки та виплати відшкодування [4, с. 46]. Нерідко процес оцінки майна та виплати компенсації затягується, що завдає незручностей та матеріальних збитків власникам, недостатній розмір відшкодування, запропонований розмір відшкодування може не відповідати ринковій вартості майна або не враховувати всіх завданих власнику збитків, складність оскарження рішень про відчуження. Процедура оскарження може бути складною та тривалою, що ускладнює ефективний захист прав власників.

Для вирішення цих проблем необхідно вдосконалювати законодавство та адміністративно-правові механізми, зокрема: деталізувати критерії суспільної необхідності, чітко визначаючи об'єкти та цілі відчуження; запровадити прозору та швидку процедуру оцінки, забезпечивши незалежність оцінювачів та дотримання строків; удосконалити механізм визначення розміру відшкодування, щоб воно повністю покривало ринкову вартість майна та всі завдані збитки; спростити процедуру оскарження рішень про відчуження, забезпечуючи доступність та ефективність судового захисту; посилити контроль та нагляд за процедурою відчуження з боку державних органів та громадськості [5, с. 81].

Отже, адміністративно-правові механізми відіграють вирішальну роль у забезпеченні справедливого балансу між правом власності та суспільними потребами при відчуженні майна для суспільних потреб. Конституційні гарантії, спеціальне законодавство, чіткі процедури, справедливе відшкодування та ефективний судовий захист є ключовими елементами цієї системи. Подальше вдосконалення законодавства та адміністративної практики, усунення існуючих проблем та забезпечення неухильного дотримання встановлених норм є важливими передумовами для захисту прав власників та забезпечення законності й обґрунтованості відчуження майна в інтересах суспільства. Лише за таких умов можливо досягти гармонійного поєднання приватних інтересів та суспільних потреб у демократичній правовій державі.

Тому забезпечення балансу між правом власності та суспільними потребами є складним завданням, що вимагає комплексного підходу, поєднання законодавчих, адміністративних та судових

механізмів. Розробка та впровадження ефективних адміністративно-правових механізмів дозволить мінімізувати конфлікти, забезпечити захист прав власників і водночас реалізувати важливі суспільні проекти.

Використані джерела:

1. Конституція України. Закон України від 28.06.1996. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#n4292> (дата звернення: 09.05.2025).
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 20.05.2025).
3. Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності. Закон України від 16.12.1999 № 1389-III. *Офіційний вісник України*. 2000. № 2. Ст. 25. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1389-14#Text> (дата звернення: 20.05.2025).
4. Кузьменко О. В. Адміністративно-правові засади забезпечення балансу між правом власності та суспільними потребами при відчуженні майна. *Вісник цивільного права і процесу*. 2022. Вип. 2. С. 45–53.
5. Авер'янов В. Б., Мельник Р. С. Проблеми правового регулювання примусового відчуження майна. *Адміністративне право і процес*. Науковий журнал. 2023. № 1. С. 78–87.

КРОХА Д.В.,

*студентка 3 курсу Миколаївського юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – викладач вищої категорії Ананьєва О.В.*

ПУБЛІЧНІ ПОСЛУГИ ТА ЇХ ЯКІСТЬ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ БАЛАНСУ ІНДИВІДУАЛЬНИХ, СУСПІЛЬНИХ І ДЕРЖАВНИХ ІНТЕРЕСІВ

У демократичному суспільстві публічні послуги є основним інструментом реалізації державної політики та забезпечення добробуту громадян. Якість цих послуг безпосередньо залежить від здатності державних інституцій балансувати інтереси різних

соціальних груп, політичних та економічних суб'єктів. В умовах сучасних викликів, зокрема війни та економічної кризи в Україні, проаналізувати роль якості публічних послуг як індикатора балансу інтересів, набуває особливої актуальності.

Основою ефективного управління публічними послугами є концепція «управління публічною цінністю» (public value management), яка передбачає врахування інтересів усіх зацікавлених сторін при формуванні та реалізації політики. Цей підхід акцентує увагу на досягненні результатів, які відповідають суспільним потребам, а не лише на економічній ефективності.

Як зазначають І. Дунаєв та С. Громов, колаборативне управління публічною політикою розглядається як перспективна стратегія реформування публічного сектора на найближче десятиліття. Цей підхід базується на визнанні того, що формування публічної політики є результатом колективної діяльності та спільної відповідальності різних учасників, а не виключно функцією держави [1, с. 17]. Особливий акцент при цьому робиться на впровадженні цифрових технологій та інновацій для підвищення якості надання публічних послуг, прозорості управлінських процесів і активного залучення громадськості до ухвалення рішень. Водночас поєднання принципів колаборативного управління з концепцією публічної цінності створює умови для більш ефективного й інклюзивного реформування державних корпорацій в Україні.

Цифровізація публічних послуг є механізмом досягнення балансу інтересів, оскільки дозволяє забезпечити рівний доступ до послуг для всіх громадян, зменшити корупційні ризики та підвищити ефективність управління. М. Шашина та її колеги вказують, що впровадження цифрових технологій у публічному управлінні в країнах Східної Європи, зокрема в Україні, сприяє підвищенню якості публічних послуг та наближає державу до європейських стандартів [2, с. 57]. Тобто, надання державних послуг є однією з найважливіших функцій держави, яке забезпечує розвиток суспільства та сприяє добробуту населення, тому вони характеризуються своєчасністю, якістю, справедливістю та здатністю вирішувати проблеми громадян під час їх надання.

Інституційна стабільність публічного управління є необхідною умовою для досягнення балансу інтересів. В умовах економічних

та політичних криз, зокрема під час воєнного стану в Україні, зростає значення забезпечення прозорості, підзвітності та ефективності публічних інституцій. М. Поцюрко та співавтори вказують на необхідність зміцнення інституційної спроможності органів публічного управління для забезпечення стійкості та ефективності в умовах кризових ситуацій [3, с. 379]. В сучасних умовах в країні існує значний спектр негативних явищ та процесів, які мають руйнівний вплив на діяльність органів державної влади і дезбалансують систему публічного управління.

Якість публічних послуг є показником ефективності публічного управління та рівня довіри громадян до держави. Є. Красников зазначає, що ефективне управління якістю публічних послуг має ґрунтуватися на принципах прозорості, підзвітності та орієнтації на потреби громадян [4]. Тобто, контроль якості передбачає оцінювання послуг після їх надання шляхом порівняння фактичних результатів із попередньо визначеними стандартами. Якщо послуга не відповідає встановленим вимогам, у деяких випадках можливі заходи для усунення недоліків у майбутньому. Такий контроль може бути ефективним, якщо передбачено санкції за невідповідність стандартам або, навпаки, заохочення за їх постійне дотримання. Водночас слід враховувати, що неналежна якість публічних послуг може призвести до серйозних, а іноді й незворотних наслідків, які важко компенсувати.

Однією з поширених моделей управління якістю в публічному секторі є модель Гастера, яка акцентує увагу на взаємозв'язку між цінностями, цілями та процесами впровадження. Визначення якості значною мірою залежить від цінностей, якими керується установа. Наприклад, якщо основними орієнтирами є розширення прав, вибір, участь і активна громадянська позиція, то організація, ймовірно, вважатиме залучення громадськості до оцінювання своєї діяльності необхідним. Невдачі у впровадженні ініціатив з підвищення якості часто виникають через невідповідність цим ініціативам основних цінностей організаційної культури. Також вони можуть сприйматися як зовнішні або штучно нав'язані зверху рішення, що не мають органічного зв'язку з реальними процесами в установі.

На думку С. Газаряна, для розвитку інноваційного потенціалу державної служби необхідно застосовувати системно-цілісний підхід, який передбачає максимальне використання кадрового потенціалу, налагодження співпраці між установами та активне впровадження цифрових технологій для досягнення стійких позитивних результатів в державному управлінні. Цей підхід включає новітні методи впливу на свідомість і поведінку службовців, стимулюючи їхню інноваційну діяльність, а його основа – цілеспрямованість, безперервність, перспективність та інклюзивність на всіх рівнях [5, с. 279–280]. Усі учасники (уряд, органи влади, службовці) повинні тісно взаємодіяти, що забезпечить організований розвиток інноваційного потенціалу на основі професійної компетентності, отриманої в освітніх закладах, які мають орієнтувати підготовку кадрів на потреби державного сектору.

Отже, якість публічних послуг є індикатором ефективності публічного управління та відображає баланс інтересів усіх учасників процесу. Забезпечення цього балансу вимагає системного підходу, включаючи інтеграцію інтересів, впровадження інновацій, підвищення прозорості та розвитку кадрів. Лише в такому випадку можна досягти високої якості публічних послуг, що сприятиме розвитку демократичного суспільства та підвищенню добробуту громадян.

Використані джерела:

1. Дунаєв І. В., Громов С. О. Досягнення і проблеми використання ринкових підходів в сучасному публічному врядуванні для реформування українських державних корпорацій. *Актуальні проблеми державного управління*, 2024. № 1 (64). С. 6–26. URL: <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2024-1-01> (дата звернення: 11.05.2025).
2. Shashyna M., Gudz P., Pankova A., Benchak O., Nemyrovska O. Modernization of public administration in Eastern Europe in the context of implementation of digitalization. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, 2023. № 4 (13 (124), С. 57–65. URL: <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2023.285746> (дата звернення: 11.05.2025).
3. Бліхар М., Сковронська І., Шишко В., Поцюрко О., Годяк А. Інституційна стійкість державного управління в умовах посилення економіко-правових викликів і загроз фінансово-економічної та суспільно-політичної кризи України. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory*

and Practice, 2023. № 3(50). С. 372–381. URL: <https://doi.org/10.55643/fcattr.3.50.2023.4087> (дата звернення: 11.05.2025).

4. Красников Є. В. Управління якістю надання публічних послуг. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія: право, публічне управління та адміністрування, 2023. (10). URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2023-10-02-03> (дата звернення: 11.05.2025).

5. Газарян С. В. Розвиток інноваційного потенціалу державної служби для надання якісних та інклюзивних цифрових державних послуг. *Актуальні проблеми державного управління*, 2024. № 2 (65). С. 268–283. URL: <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2024-2-14> (дата звернення: 11.05.2025).

СПИЦЬКА Н.Р.,
*студентка 4 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*
Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ОБВИНУВАЧЕНОГО НА ЕФЕКТИВНИЙ ЗАХИСТ ПРИ УКЛАДЕННІ УГОДИ ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ

Інститут угоди про визнання винуватості в кримінальному процесі є порівняно новим явищем в українському законодавстві, що виникло в умовах реформування кримінального судочинства, яке покликане наблизити його до сучасних стандартів правової держави. Запровадження даного інституту стало відповіддю на потребу забезпечення оперативного розгляду кримінальних справ та зменшення навантаження на судову систему. Хоч ця процедура і має низку процесуальних переваг, вона водночас може суттєво обмежити можливості обвинуваченого на реалізацію права на належний захист.

У цьому контексті особливої актуальності набуває питання забезпечення прав підозрюваного/обвинуваченого під час укладення угоди про визнання винуватості, зокрема в аспекті добровільності, інформованості, наявності кваліфікованої правової допомоги та судового контролю. Глава 35 Кримінального процесу-

ального кодексу України містить загальні умови функціонування інституту угод в кримінальному провадженні. У цій главі законодавець визначає, що укладення угоди можливе лише за наявності певних умов і з урахуванням визначених інтересів правосуддя. Саме в цьому закріплена ідея компромісу між підозрюваним/обвинуваченим і прокурором, проте така ідея не повинна порушувати фундаментальні права особи, яка погоджується визнати свою вину. Надзвичайно важливо, аби угода не стала результатом примусу чи тиску, особливо з боку органів досудового розслідування, які можуть використовувати подібні процедури задля досягнення статистичних показників, а не в інтересах справедливості. Таким чином, ще на цьому етапі виникає нагальна потреба в ефективному захисті, що має ґрунтуватися не лише на формальній присутності захисника, а й на його активній позиції в перевірці всіх обставин справи, наслідків укладення угоди для обвинуваченого, а також його здатності приймати проінформовані рішення.

Суттєві положення для інституту угоди містить стаття 469 Кримінального процесуального кодексу України, яка встановлює умови, ініціювання та укладання угоди [2]. Серед таких умов – вільне волевиявлення сторін, визнання обвинуваченим своєї вини в повному обсязі, а також усвідомлення ним змісту та наслідків угоди. На перший погляд, ці норми покликані гарантувати дотримання прав особи, однак на практиці виникає низка труднощів, пов'язаних із тим, що обвинувачений не завжди розуміє, які саме процесуальні права він втрачає, погоджуючись на угоду. Зокрема, мова йде про відмову від оскарження ряду доказів, обмеження права на перегляд справи в апеляційному порядку, а іноді – й не-свідоме самообмеження в майбутньому процесуальному захисті. Усе це вимагає не декларативного, а реального забезпечення правової допомоги, що в свою чергу прямо впливає з вимог статті 59 Конституції України, що кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав [1].

Ця норма основного закону гарантує кожному право на правову допомогу, причому не лише на формальний контакт з адвокатом, а на отримання професійної і належної консультації та представництва. У випадку з угодою про визнання винуватості, дана конституційна

гарантія повинна трансформуватися в практичний обов'язок держави забезпечити доступ до компетентного захисника, здатного пояснити всі аспекти укладення угоди: юридичні, моральні, тактичні та процесуальні.

Зміст угоди про визнання винуватості врегульовано насамперед у статті 472 Кримінального процесуального кодексу України, яка визначає її основні складові.

Насамперед, угода повинна містити дані про сторони, формулювання підозри чи обвинувачення, безпосередньо посилання на правову кваліфікацію із зазначенням статті чи її частини закону України про кримінальну відповідальність, визнання підозрюваним чи обвинуваченим своєї винуватості у вчиненні кримінального правопорушення, а також вид та міру покарання, на яку погоджується обвинувачений. На цьому етапі ефективний захист набуває ще більшого значення, адже саме через зміст угоди визначаються майбутні правові наслідки для особи. Відсутність чіткого усвідомлення обвинуваченим того, що зазначене в угоді, ставить під загрозу легітимність всієї процедури. Адвокат має бути не просто спостерігачем, а активним учасником процесу формування змісту угоди, коригувати або відмовлятися від її підписання, якщо вона не відповідає інтересам його підзахисного або якщо вона укладається під тиском чи без належного розуміння наслідків.

Остаточне і формальне закріплення угоди відбувається в суді, і саме на цьому етапі важливим є положення статті 474 Кримінального процесуального кодексу України, яка регламентує порядок судового розгляду та затвердження угоди. Відповідно до цієї норми, суд має переконатися, що угода укладена добровільно, обвинувачений розуміє її зміст і наслідки, а також що умови угоди відповідають закону і не порушують прав сторін. Проте судова практика свідчить, що часто судді обмежуються формальними запитаннями, не вникаючи глибоко в обставини укладення угоди, справжню мотивацію сторін та стан захищеності обвинуваченого. Внаслідок цього суд може затвердити угоду, яка не відповідає інтересам справедливості, не забезпечує балансу між захистом і обвинуваченням, і що найважливіше, не гарантує реалізації права на ефективний захист. Саме тому важливо вдосконалити процедуру судового контролю, розширивши повноваження суду з перевірки

угоди, включаючи можливість заслуховування позиції захисника окремо від сторін, запровадження додаткових критеріїв доброчесності та інформованості учасників угоди.

Загалом можна зробити висновок, що інститут угоди про визнання винуватості є неоднозначним інструментом кримінального процесу, який водночас має потенціал як спростити процедуру судового розгляду, так і створити несприятливі умови для реалізації прав обвинуваченого. Проблема не стільки в самому існуванні цієї правової форми, скільки в недосконалості механізмів, що мають забезпечувати дотримання прав особи, яка погоджується на визнання своєї вини. Центральним з-поміж таких прав є право на ефективний захист, яке не може зводитися до формального залучення адвоката чи загальних запевнень у добровільності угоди. Воно повинно проявлятися в активному захисті інтересів обвинуваченого, детальному роз'ясненні всіх можливих наслідків, можливості відмовитись від угоди без негативних наслідків, а також у повноцінному контролі суду за справедливістю угоди. Наявність чітких законодавчих положень у главі 35 Кримінального процесуального кодексу України та Конституції України ще не гарантує належного рівня захисту, якщо ці норми не будуть наповнені реальним змістом у правозастосовній практиці. Необхідною умовою для цього є посилення ролі захисника, підвищення юридичної обізнаності обвинувачених, а також розвиток судової практики, зорієнтованої не лише на ефективність провадження, а передусім – на справедливість, дотримання прав людини та верховенство права.

Використані джерела:

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 06.05.2024).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 06.05.2024).

Секція 2

ПОШУК БАЛАНСУ ІНТЕРЕСІВ ЛЮДИНИ, СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ В ПРИВАТНО-ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ

ДАНИЛЬЧЕНКО О.В.,

*старша викладачка кафедри загальнотеоретичної,
конституційної та цивілістичної юриспруденції*

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ВИКОРИСТАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ В ПРОЦЕСІ ЗАХИСТУ МАЙНОВИХ І НЕМАЙНОВИХ ПРАВ

XXI століття характеризується стрімким розвитком цифрових технологій, що активно впливає на розвиток суспільних відносин. Цифровізація (діджиталізація) сьогодні охоплює всі сфери суспільного життя, починаючи від зв'язку закінчуючи цифровим упорядкуванням: підприємництво, банківська і страхова діяльність, розрахунки, надання адміністративних послуг, навчання, наука, здійснення прав і виконання обов'язків, захист порушених прав і інтересів тощо.

Для України, як країни-кандидата до вступу в члени Європейського Союзу, вкрай важливим є вивчення європейського досвіду цифровізації, в тому числі, в захисті особистих немайнових і майнових прав. Актуальність питання захисту залишається в теорії та практиці цивільного права, особливо в складних умовах повномасштабної війни в Україні, коли порушені звичайні умови життя людей, функціонування окремих інституцій держави, зруйновано економіку, є нагальна потреба в пошуку шляхів виживання української держави.

У наукових колах все частіше говорять про «цифрові права людини», дослідженню цього питання присвячені роботи Бело-ва Д., Братасюка О., Ігнатова В., Верлос Н., Головіної Л., Головка О., Менжух Н., Семененко О., Переш І., Покорби І., Попова І., Разметає-вої Ю., Федосенко Н. та інших.

Одні вчені доводять, що цифрові права повинні охоплювати всі права людини в умовах цифровізації та розвитку інформаційно-комунікаційних технологій [1, с. 110], інші – що це окрема група прав людини, що пов'язані з використанням та/або реалізацією в мережі Інтернет за допомогою спеціальних пристроїв [2, с. 59]. Федосенко Н. визначає, що під впливом цифрових технологій формується нова галузь цивільно-правового регулювання у сфері інституту цифрових прав [3, с. 69].

Метою дослідження є аналіз європейського та вітчизняного законодавства щодо регулювання і захисту немайнових і майнових прав на сучасному етапі діджиталізації суспільства.

Якщо говорити про досвід Європи, то слід зазначити, що її політика спрямована на безпечну цифрову екосистему, орієнтовану на людину, де громадяни отримують повноваження, а компанії процвітають завдяки цифровому потенціалу. Вирішення цих питань можливе при забезпеченні цифрових навичок населення, створення безпечної та ефективної цифрової інфраструктури, цифрової трансформації бізнесу та цифровізації державних послуг.

У 2015 року в ЄС було запроваджено Стратегію Єдиного цифрового ринку, опорою якої є: доступ для споживачів і компаній до цифрових товарів і послуг по всій Європі; створення належних та рівних умов для процвітання цифрових мереж та інноваційних послуг; максимізація потенціалу зростання цифрової економіки [4].

Прийняття Законів України: Про електронну комерцію (2015), Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні (2021), Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги (2017), Про електронні документи та електронний документообіг (2003), Про електронний цифровий підпис (2003), Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах (1994), Про захист персональних даних (2010), Про основні засади забезпечення кібербезпеки України (2017) створило правову базу для розвитку цифрової економіки, ведення інноваційного бізнесу, розбудови

цифрової інфраструктури, залучення інвестицій, захисту майнових і особистих немайнових прав фізичних та юридичних осіб.

У нашій країні з квітня 2020 року працює вебпортал та платформа електронних послуг «Держава і я» (Дія), що зберігає цифрові версії документів громадян, надає онлайн послуги, дозволяє ідентифікувати особу, підписувати документи електронним підписом, комунікувати з державними органами тощо. Застосунок «Дія» в телефоні сьогодні став брендом цифрової держави, він дозволяє отримувати 27 державних послуг онлайн, що значно скорочує прямі контакти між заявником і посадовою (службовою) особою, що є запобіганням проявам корупції. За 5 років існування Дії кількість користувачів сягнула 22 563552 осіб (квітень 2025 року) (diia.gov.ua).

Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС)2015/679 від 27 квітня 2016 року Про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних) спрямовано на сприяння формуванню простору свободи, безпеки і правосуддя, економічного союзу, соціально-економічному прогресові, зміцненню та зближенню економік у межах внутрішнього ринку, підтриманню добробуту фізичних осіб. Цей загальнообов'язковий для всіх країн-учасниць ЄС нормативний акт спрямований на захист фізичних осіб під час опрацювання персональних даних, цей захист Хартією і ДФЄС визнаний фундаментальним правом [5].

Правові відносини, пов'язані із захистом і обробкою персональних даних регулюються Законом України «Про захист персональних даних», який визначає захист основоположних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на невтручання в особисте життя, у зв'язку з обробкою персональних даних [6]. Аналіз положень закону дає підстави стверджувати, що у разі порушення законодавства особа може застосувати юрисдикційну форму захисту: звернутися із заявою до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у сфері захисту персональних даних або до суду. Невдалим, на наш погляд, є норма ст. 22 закону щодо того, що суди здійснюють контроль за додержанням законодавства, контроль за додержанням законодавства не є функцією

суду. Що стосується способів захисту, то крім загальних способів можна зазначити: видалення або знищення персональних даних, заборону поширення персональних даних, відкликання дозволу на обробку персональних даних. Самозахистом можна вважати і відмову в наданні згоди на обробку персональних даних, відмову в наданні вразливих даних (віросповідання, зміна статі, расова приналежність тощо). Право на захист персональних даних не є абсолютним, воно має узгоджуватися з іншими правами.

Попри досить великий обсяг нормативних актів, що напрацьовані в Україні, залишаються питання, що потребують вирішення: визначення цифрових прав людини, внесення їх до Конституції України і до Цивільного кодексу України, формулювання цифрових способів захисту, зокрема цифрової ідентичності як забезпечення безпеки особистих даних (акаунти, ніки, паролі, тощо), онлайн-активностей (різні сайти в мережі Інтернет, до яких зверталася особа), запобігання несанкціонованому доступу до них в цифровому просторі.

Використані джерела:

1. Бєлов Д. М., Переш І. Є., Покорба І. Цифрові права людини: доктринальні засади. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/04/19.pdf>24.
2. Братасюк О. Б., Ментух Н. Ф. Поняття та класифікація цифрових прав в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С. 58–61.
3. Федосенко Н. А. Використання цифрових технологій у цивільних правовідносинах. *Часопис цивілістики*. Вип. 45. С. 69–74. URL: <http://www.clj.nuoua.od.ua/archive/45/12.pdf>
4. Цифрова стратегія ЄС. URL: <https://eufordigital.eu/uk/discover-eu/eu-digital-strategy/>.
5. Про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних) Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС)2015/679 від 27 квітня 2016 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text (дата звернення 23.05.2025).
6. Про захист персональних даних : Закон України від 1.06.2010 №2297-VI:станом на 18.01.2025 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення 22.05.25).

KOMAR I.I.

*Lecturer at Mykolaiv Law Vocational College
of National University «Odesa Law Academy»*

YATSENKO O.L.

*Lecturer at Mykolaiv Law Vocational College
of National University «Odesa Law Academy»*

COPYRIGHT FOR WORKS CREATED BY ARTIFICIAL INTELLIGENCE: LEGAL REGULATION CHALLENGES THROUGH THE PRISM OF BALANCING INDIVIDUAL, SOCIETAL, AND STATE INTERESTS IN THE DIGITAL AGE

Law, as a regulator of social relations, must evolve alongside society itself to be capable of meeting the interests of social groups. In the era of digital technologies, social relations are developing at an unprecedented pace, and the use of artificial intelligence (AI) is becoming widespread in various spheres of human activity. This leads to the emergence of new legal relations that require legal regulation. One of the challenges in the field of intellectual property is the legal formalization of relations concerning the use of material results produced by neural networks. Advertising banners, musical compositions, video clips, graphic images of trademarks and logos, and even literary works and their illustrations can all be easily created using AI. However, the question arises: who is the author of such a work, and do intellectual property rights extend to these objects? Can such a work be registered as a copyrightable object entitled to legal protection?

The legal aspects of AI use have been studied by scholars such as O. Baranov, Yu. Basyga, D. Bielov, P. Bilyk, K. Daravalla, D. Valchuk, V. Zaborovskiy, T. Katkova, A. Moriggi, I. Smirnov, Ye. Kharitonov, O. Kharitonova, and others. Nevertheless, the issue of authorship recognition and the legal regulation of intellectual property rights protection for works created by AI remains both relevant and contentious, necessitating further research.

The first legal question that arises is: who, from the perspective of law, is the author of a work created by AI? According to Article 1 of the Law of Ukraine «On Copyright and Related Rights,» an author is a

natural person who has created a work through their creative effort. Analysis of Article 24 of the Civil Code of Ukraine shows that a natural person is an individual who acts as a participant in civil legal relations. Therefore, under Ukrainian legislation, only a human is recognized as an author.

The objects of copyright are works in the fields of literature, art, and science. A work is an original intellectual creation of the author (or co-authors) expressed in an objective form. The 2022 version of the Law of Ukraine «On Copyright and Related Rights» attempted to establish the legal status of objects (images, videos, musical compositions, etc.) generated by computer programs. In particular, Articles 8 and 33 of the aforementioned law provide that the results generated by computer programs are protected by a special type of right (*sui generis*). Unlike copyright, no moral rights arise in relation to non-original objects generated by a computer program. Moreover, the duration of *sui generis* rights is 25 years, whereas the economic rights of an author last for the lifetime of the author plus 70 years, and the moral rights are perpetual.

By differentiating between objects created by humans (protected by copyright) and non-original results generated by computer programs, the legislator places Article 33, which defines *sui generis* rights for non-original objects, within Section II of the Law titled «Copyright.» This placement, in effect, equates AI-generated objects with works subject to copyright protection. We believe that, due to the widespread use of AI and various computer programs and applications in different areas of life, it is necessary to supplement the Law of Ukraine «On Copyright and Related Rights» with a separate section that thoroughly regulates the legal protection of objects created by computer programs and neural networks. Additionally, it is necessary to define in law the concept and characteristics of such objects, as well as the criteria of originality and non-originality. The inclusion of only one article in the law does not meet the modern needs of society in the digital age.

Researchers on the use of AI highlight ethical and legal issues, such as the fact that AI «learns» based on works created by humans and can generate works following existing samples by copying style, genre, and even distinctive authorial features, raising the question of whether copyright on the original work is being infringed. Therefore, it is neces-

sary to regulate in detail the use of copyrighted works for the «training» of AI models.

Additionally, scientific works consider the issue of ownership rights to trademarks generated by AI. Ukrainian legislation does not provide a clear answer as to who is the author of a generated trademark.

Another current challenge is the legalization of intellectual property rights where a human-created work incorporates illustrations or other objects generated by AI. In Ukraine, a practice has developed of registering such works and issuing certificates of copyright registration. In 2024, the IP office carried out the state registration of copyright and issued certificates for a compiled work – a collection of images entitled «Easter Postcards» (compiled by M. Boiko), which included images generated by a computer program, as well as for the children's book by A. Khorolska «Rufus's Enchanted Adventure» and a collection of poems by A. Sitnikov «Poems of an Unfinished War», both of which included illustrations created by AI.

Thus, in the digital era, in order to balance the interests of the individual, society, and the state, it is necessary to detail the legal regulation of the use of works created by AI by amending the current legislation, in particular the Law of Ukraine «On Copyright and Related Rights» and the Law «On the Protection of Rights to Marks for Goods and Services».

References:

1. On Copyright and Related Rights: Law of Ukraine of 01.12.2022 No. 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n309> (accessed: 08.05.2025).
2. Civil Code of Ukraine of 16.01.2003 No. 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n153> (accessed: 08.05.2025).
3. Valchuk D.V. Copyright of Artificial Intelligence: Problems and Solutions. Modern Scientific Journal. 2024. No. 3(1). Pp. 7–15.
4. Bysaga Yu. M., Belov D. M., Zaborovskyi V. V. Artificial Intelligence and Copyright and Related Rights. Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. 2023. Law Series. Issue 76: part 2. Pp. 299–304.
5. For the First Time in Ukraine, Copyright Was Registered for Works Including AI-Generated Images. State System of Intellectual Property Protection: website. URL: <https://ukrpatent.org/uk/news/main/ap-zobrazhennia-shi-20092024> (accessed: 08.05.2025).

ЛАЗАРЄВА Н.М.,

викладачка кафедри загальнотеоретичної,
конституційної та цивілістичної юриспруденції
Миколаївського науково-навчального інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»

СТРАТЕГІЯ ЄДИНОГО ЦИФРОВОГО РИНКУ ЄС

Економічні зв'язки на сучасному етапі розвитку характеризуються суттєвим впливом міжнародного економічного права. Від суто торгівлі на господарську діяльність впливає поділ ринку праці, науково-технічний прогрес та розвиток зовнішньоекономічної діяльності.

Останнім часом найбільший вплив на економічні процеси здійснює Інтернет. Саме завдяки йому з'явилися:

- Інтернет бізнес;
- Інтернет реклама;
- Інтернет обслуговування клієнтів;
- Інтернет контроль за виконанням договорів;
- Інтернет переговори та укладання господарських договорів тощо.

Цифровізація бізнес процесів вирішує значну кількість важливих задач, таких як швидкість обміну необхідною інформацією, надання пропозицій щодо укладання господарських договорів, контроль за виконанням доручень, угод тощо.

У 2015 році була запропонована Стратегія Єдиного цифрового ринку ЄС [1].

Основні напрямки цієї стратегії це:

- забезпечення якісного та широкого доступу суб'єктів господарської діяльності та споживачів до цифрової інформації;
- вплив зростання цифрової економіки на суспільства, економічні системи;
- створення рівних умов для економічних систем різних держав, впливаючи на їх інноваційний розвиток.

Україна, як держава, яка визначила свій шлях як країна, яка прагне стати частиною Європейського Союзу має значні доробки на ринку цифровізації. Так, в нашій країні є вже діючий значний

час мобільний додаток «Дія». Використання «Дії» дозволяє успішно вирішувати питання ведення бізнесу, адже його складовими є застосунок «е-Підприємець». Завдяки йому можна вирішити питання, що безпосередньо пов'язані з отриманням статусу суб'єкта підприємницької діяльності та веденням бізнесу.

Крім цього, існує «uResidency», ця програма допомагає підприємцям-нерезидентам вирішувати питання ведення бізнесу в Україні.

За підтримки ЄС в Україні розроблений проєкт DT4UA, який охоплює період дії з 2022 до 2025 року [2].

В цьому проєкті визначені наступні напрямки роботи:

- розвиток електронних державних послуг та їх екосистеми;
- покращення обміну даними між реєстрами та державними органами;
- наближення інфраструктури e-ID в Україні до стандартів ЄС;
- цифровізація системи кримінального судочинства.

Завдяки цьому проєкту можливо покращити спроможність державних установ розробляти та надавати електронні послуги; модернізувати інформаційну систему «Вулик» для центрів «Дія» (ЦНАП) та покращити доступ громадян до державних послуг; оновити систему обміну даними «Трембіта» та підвищити якість та безпеку критичних державних реєстрів; гармонізувати українську цифрову ідентифікацію та підпис зі стандартами ЄС; запустити систему управління електронними справами для ефективного та прозорого розгляду кримінальних справ, у тому числі військових злочинів.

Крім цього, стало можливо здійснювати більш швидко комерційні процеси, розроблювати дорожні карти для цифрових транспортних коридорів (eFTI), організовувати належним чином власну логістику.

Наступна задача, яку перед собою поставила Україна, – це впровадження та використання штучного інтелекту як у напрямку надання адміністративних послуг, так і організації та здійснення господарської діяльності. Це дозволить прискорити процеси прийняття та юридичного оформлення відповідних рішень, універсалізацію документообігу, збереження значного обсягу інформації.

Отже реалізація зазначені програмних актів повинна вирішити наступні питання:

- уніфікація національного законодавства країн ЄС;
- активізація бізнес діяльності;
- започаткування електронної торгівлі між країнами партнерами;
- спрощення митних оформлень при перетині кордонів;
- зменшення оформлення документів на паперових носіях;
- скорочення адміністративних витрат.

Використані джерела:

1. Communication from the commission to the European Parliament, the council, the European Economic and social committee and the Committee of the Regions. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/attachment/8210/DSM_communication.pdf (дата звернення 19.05.25).

2. DT4UA. URL: <https://eufordigital.eu/discover-eu/dt4ua/> (дата звернення 19.05.25).

ВИСОЧИН Д.О.,

аспірант 3 курсу кафедри інтелектуальної власності
і патентної юстиції Національного університету
«Одеська юридична академія»

ВПЛИВ АНТИМОНОПОЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА НА РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ПАРАЛЕЛЬНОГО ІМПОРТУ ТОВАРІВ, ЗАХИЩЕНИХ ТОВАРНИМИ ЗНАКАМИ

Антимонопольне законодавство забезпечує чесну конкуренцію та запобігає зловживанню ринковими відносинами. Дуже важливим, хоча й дещо суперечливим аспектом є його вплив на паралельний імпорт товарів, захищених товарними знаками. У більшості юрисдикцій паралельний імпорт виступає як альтернативне джерело, яке порушує монополію та сприяє доступності товарів. Правовласники часто намагаються контролювати паралельний імпорт, реалізуючи свої права на торгову марку та патент. Це спричинило конфлікт інтересів між економічним добробутом споживачів та імпортерів з одного боку та власників прав інтелектуальної

власності – з іншого. Антимонопольне законодавство щодо таких випадків має бути таким, щоб збалансувати обидва ці набори для створення конкурентного середовища, запобігання ринковим бар'єрам і підтримки торгового балансу.

У нинішньому динамічному економічному середовищі глобалізація ринку та конкуренція поставили питання паралельного імпорту в центр уваги. Паралельний імпорт стосується імпорту товарів під пізнаваним брендом до країни без дозволу власника цього бренду в країні імпорту, але з дозволом у країні походження. Ця концепція призвела до дебатів у багатьох юрисдикціях. Закон про інтелектуальну власність надає виключні права власникам торгових марок, які іноді суперечать принципам вільної торгівлі та конкуренції – це, по суті, основи ринкової економіки [1].

На сьогодні питання паралельного імпорту історично регулюється захистом інтелектуальної власності в Україні, що накладає обмеження на імпортерів і, можливо, споживачів. Але євроінтеграційні процеси та відповідність законодавства міжнародним стандартам змушують Україну на даному етапі переглянути підхід до паралельного імпорту. Таким чином, антимонопольні норми відіграватимуть ключову роль у цьому відношенні як механізм обмеження монополізації ринку та зловживань виключними правами, що виникають через абсолютну заборону паралельного імпорту [2].

Законодавство про інтелектуальну власність передбачає монополію на використання об'єкта (тобто бренду), інновації та заохочення інвестицій; однак навіть законні монополії несуть потенційні ризики для конкуренції.

Власники брендів можуть використовувати свої ексклюзивні права на: сегментацію ринку; усунення конкуренції внутрішньо-марки; ціна дискримінація. Глобальний відділ ринку в національних або регіональних сегментах, де можна встановити різні ціни, допомагає здійснити конкуренцію між різними дистриб'юторами одного і того ж продукту [3]. А також здійснюється продаж ідентичних товарів за різними цінами на різних ринках, використовуючи заборону паралельного імпорту для запобігання арбітражу.

З одного боку, існує конфлікт інтересів, суспільство зацікавлене у захисті інтелектуальної власності для стимулювання творчості та розвитку, з іншого боку, суспільство виграє від конкуренції, що

призводить до зниження цін, покращення якості та розширення асортименту товарів та послуг [4].

На міжнародному рівні питання паралельного імпорту є предметом постійних дискусій. Угода (Article 6 TRIPS Agreement, 1994) прямо не регулює питання виснаження прав, залишаючи її на розсуд держав-членів (Article 6 TRIPS Agreement, 1994). Це вказує на відсутність єдиного міжнародного консенсусу щодо дозволу або заборони паралельного імпорту [5].

Однак, міжнародна конкуренція та юридичні системи у багатьох країнах світу активно використовують антимонопольні механізми для аналізу та регулювання випадків, коли ексклюзивні права інтелектуальної власності зловживають для обмеження конкуренції.

Принцип регіонального вичерпання прав є фундаментальним для єдиного ринку ЄС. Рішення Суду ЄС у справах, таких як *Centrafarm B. V. v Sterling Drug Inc.* (1974) та *Pharmon B. V. v Hoechst AG* (1985), чітко встановили, що заборона паралельного імпорту товарів, законно введених в обіг на території ЄС, є порушенням принципів вільного руху товарів та конкуренції. Однак, питання імпорту з третіх країн залишається під контролем правовласника.

Доктрина (first sale doctrine), що використовується в США, дозволяє паралельний імпорт оригінальних товарів, але її застосування до товарних знаків має свої особливості, зокрема, у випадках «матеріальних відмінностей» між товарами.

Антимонопольне законодавство (Sherman Act) також може бути застосоване у випадках змови або зловживання монопольним становищем, що обмежує паралельний імпорт [6].

Організація економічного співробітництва та розвитку у своїх звітах неодноразово наголошувала на важливості конкурентної політики в галузі інтелектуальної власності, зокрема фармацевтичних товарів, де паралельний імпорт може допомогти знизити ціни та підвищити доступність.

Антимонопольне законодавство має вирішальне значення для регулювання паралельного імпорту товарів, захищених товарними знаками. Його ефективне застосування сприяє створенню конкурентного середовища, зниженню цін на товари та гармонізації міжнародної торгівлі. Україна має продовжити адаптацію свого

законодавства до європейських стандартів, щоб забезпечити правову визначеність для учасників торговельного ринку.

Таким чином, на міжнародному рівні існує визнання необхідності використання антимонопольних норм для коригування потенційних антиконкурентних наслідків, які можуть виникнути внаслідок зловживання прав інтелектуальною власністю, включаючи паралельний імпорт.

Паралельний імпорт – це складна юридична та економічна проблема, яка перебуває на перетині прав інтелектуальної власності, конкурентного законодавства та законодавства про міжнародну торгівлю. Концепція виснаження прав інтелектуальної власності є центральною у його правовому регулюванні, і вибір між національними, регіональними та міжнародними моделями виснаження визначає можливість паралельного імпорту.

Використані джерела:

1. Шевченко А. В. (2021). Право інтелектуальної власності: Навчальний посібник. Харків: Право.
2. Кузнецов О. В. (2020). Конкурентне право України: Підручник. Київ: Юрінком Інтер.
3. Кушакова Т. (2019). Вертикальні обмеження та паралельний імпорт: конкурентно-правовий аспект. Вісник економічної конкуренції, (3), 75-82.
4. Подоляк О. А. (2018). Паралельний імпорт: правове регулювання та економічні наслідки. Київ: Аграр Медіа Груп.
5. TRIPS Agreement (Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights). (1994). Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization, Annex 1C.
6. Posner R. A. (2001). Antitrust Law. University of Chicago.

БОДЕНЧУК Е.П.,

*студент 2 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – викладачка Лазарева Н.М.

МІЖНАРОДНА ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАЦІ ТА ЇЇ ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ

В умовах воєнного стану в Україні питання забезпечення прав працівників, забезпечення безпечних умов праці та збереження трудового потенціалу набуває особливої актуальності. У таких ситуаціях важливу роль займають міжнародні інституції, зокрема Міжнародна організація праці (МОП), яка понад сто років займається розробкою та впровадженням стандартів у сфері праці, сприяння соціальному діалогу та захисту прав осіб на робочому місці.

Міжнародна організація праці (МОП) є однією з найстаріших і найвпливовіших спеціалізованих установ системи Організації Об'єднаних Націй. Її створення було передбачене у 1919 році відповідно до Версальського мирного договору при Лізі Націй, з метою міжнародного співробітництва для забезпечення тривалого миру та ліквідації соціальної несправедливості шляхом покращання умов праці [3, с. 205]. У 1946 році МОП стала першою спеціалізованою установою Організації Об'єднаних Націй.

Статут Міжнародної організації праці базується на двох ключових засадах – універсальності та тристоронньому представництві. Принцип універсальності означає, що будь-яка держава, яка визнає та готова отримати зобов'язання МОП, може стати її членом. Такий підхід характерний для багатьох міжнародних інституцій. Натомість тристороннє представництво є унікальною рисою самого МОП. МОП вирізняється серед усіх організацій системи ООН тим, що при затвердженні рішень представників працівників і роботодавців – соціальних партнерів – вони володіють рівними з урядовими делегатами правами голосу під час визначення політики та програми її діяльності [4].

Основними органами Міжнародної організації праці є Міжнародна конференція праці, Адміністративна рада та Міжнародне бюро праці (МБП) – постійний секретаріат, що знаходиться в Женеві. Головним керівним органом виступає Міжнародна конференція праці, яка щорічно проводиться в Женеві. Під час її засідань розробляються та затверджуються міжнародні трудові відносини у формі конвенцій і рекомендацій, розробляється бюджет і робоча програма організації, обирається склад Адміністративної ради, а також обговорюються актуальні питання у сфері стандартів праці та соціального розвитку [2].

МОП зосереджує свою діяльність на низці ключових напрямів, серед яких: боротьба з примусовою та дитячою працею, сприяння гідності праці, забезпечення рівних можливостей для всіх жінок і чоловіків, досягнення гендерної рівності, підтримка економічного та соціального прогресу, зниження рівня безробіття, протидія дискримінації у трудовій сфері, запобігання поширенню ВІЛ/СНІД на робочих місцях, формування міжнародної нормативної бази у сфері праці, регулювання трудової міграції, розширення соціального захисту, підтримка працевлаштування молоді, а також забезпечення безпеки та охорони праці.

З метою реалізації завдань, передбачених Статутом, МОП використовує визначені правові інструменти міжнародного трудового регулювання. Основними з них є конвенції та рекомендації, які виступають ключовими джерелами міжнародного трудового права. З початку своєї діяльності МОП прийняла 189 конвенцій і 202 рекомендації, які охоплюють широкий спектр питань у сфері праці [5, с. 4].

Україна приєдналася до Міжнародної організації праці в 1954 році. На сьогодні держава ратифікувала 72 конвенції МОП, з яких 61 залишається чинною, включаючи дев'ять із десяти основоположних. Однією з останніх стала ратифікація Конвенції № 170 щодо використання безпеки при хімічних речовинах на виробництвах, яка була схвалена в 1990 році, а Україна приєдналася до неї в 2023 році.

Серед ключових напрямів діяльності Міжнародної організації праці в Україні після початку повномасштабної агресії російської федерації варто виокремити низку ініціатив: 1) проведення

прогнозного аналізу перспектив розвитку ринку праці України до 2032 року з урахуванням стратегічних економічних орієнтирів, зокрема зростання ВВП, визначених українським урядом; 2) надання експертної підтримки у підготовці проєкту нового Кодексу законів про працю, а також у розробці нормативно-правових актів, що регулюють колективно-трудові спори, соціальний діалог та безпечні умови праці; 3) залучення спеціалістів МОП до роботи Національної служби примирення та посередництва з призначення сприяння мирному врегулюванню трудових конфліктів; 4) участь у перегляді системи мінімальної заробітної плати в Україні спільно з профільними міністерствами, з урахуванням європейських стандартів; 5) здійснення функціонального аналізу діяльності Державної служби зайнятості для підвищення її ефективності в умовах воєнного часу; 6) експертна підтримка у формуванні Національної демографічної стратегії, спрямованої на врахування змін у структурі населення спричинених війною; 7) сприяння впровадженню української програми «Перехід», яка покликана забезпечити соціальний та гуманітарний захист працівників у кризових умовах; 8) надання консультацій Національному агентству з питань державної служби адаптації трудового законодавства до міжнародних стандартів, зокрема щодо реалізації права на страйк; 9) участь у реалізації проєктів, які мають на меті зменшення дефіциту трудових ресурсів, забезпечення інтеграції в ринок праці осіб з інвалідністю, ветеранів та інших вразливих груп, а також розвиток альтернативних форм допомоги дітям для працюючих жінок під час війни [4].

Ці напрями діяльності свідчать про активну роль МОП у підтримці України в складних умовах воєнного стану та сприяння трансформації системи праці відповідно до сучасних викликів.

Маючи мандат на підтримку гідної праці, Міжнародна організація праці відіграє суттєву роль у сприянні України в подоланні наслідків воєнного конфлікту та формуванні стійкої економічної системи. Зосереджуючи увагу на розвитку людського капіталу та створенні робочих місць, МОП робить внесок у закладення основою для відновлення країни та її довгострокового соціально-економічного зростання.

Використані джерела:

1. Конвенція про безпеку в застосуванні хімічних речовин на виробництві N 170 (укр/рос): Конвенція Міжнар. орг. пр. від 25.06.1990 № 170: станом на 13 лип. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_009#Text (дата звернення: 23.05.2025).
2. Ключові документи – Статут МОП. *НОРМЛЕКС – Інформаційна система з міжнародних трудових норм*. URL: https://normlex.ilo.org/dyn/nrmlx_en/f?p=1000:62:0::NO:62:P62_LIST_ENTRIE_ID:2453907:NO (дата звернення: 23.05.2025).
3. Древаль Ю. Д., Лінецький Л. М. Особливості створення та початку діяльності Міжнародної організації праці (до століття проведення першої сесії Міжнародної конференції праці). *Теорія та практика державного управління*. 2017. № 4(59). С. 204–209.
4. Міжнародна організація праці (МОП). *Постійне представництво України при Відділенні ООН та інших міжнародних організацій у Женеві*. URL: <https://geneva.mfa.gov.ua/posolstvo/2609-labour> (дата звернення: 23.05.2025).
5. Особливості діяльності міжнародної організації праці, як суб'єкта трудового права / Л. О. Остапенко та ін. *Академічні візії*. 2025. № 39. С. 1–7.

БОРОДИНА В.Ю.,

*студентка 2 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – викладачка Лазарева Н.М.

ДИСТАНЦІЙНА РОБОТА В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19 ТА ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасна Україна переживає період глибоких трансформацій, зумовлених як глобальними викликами, такими і внутрішніми кризами. Особливу актуальність набуває дослідження трудового законодавства в умовах надзвичайних обставин, зокрема воєнного стану та пандемії COVID-19. Ці явища стали серйозним випробуванням для правової системи держави, в тому числі й для її трудової сфери. Зміни, які були запроваджені з надання гарантій гнучкості трудових відносин та збереження економічної стабільності, потребують глибокого аналізу щодо їх правомірності, ефективності та

відповідності принципам соціальної справедливості. Метою даних тез є вивчення особливостей правового регулювання трудових відносин в умовах надзвичайних ситуацій. Вивчення цього питання є формою для формування дієвих механізмів правового захисту трудових прав громадян у періоди нестабільності.

Протягом останніх чотирьох років віддалена робота перетворилася на вагоме явище на ринку праці. На формування цього тренду вплинула низка ключових обставин, які змушували як роботодавців, так і працівників адаптуватися до нових реалій.

Першим поштовхом до поширення такого формату стала пандемія COVID-19. У період з другого кварталу 2019 року до другого кварталу 2020 року частка вакансій, що передбачали дистанційну форму зайнятості, зросла з 4% до 6,4%. У подальшому ця тенденція лише посилювалася, досягнувши свого максимуму в четвертому кварталі 2021 року: 9 313 компаній розмістили 19 186 оголошень про роботу з віддаленим форматом, що становило 6,8% від загальної кількості вакансій.

Наступним чинником стала повномасштабна війна в Україні, яка суттєво вплинула на ситуацію на ринку праці. У перші тижні вторгнення РФ активність значно знизилась, однак компанії, які раніше вже впровадили віддалену роботу, продемонстрували більшу адаптивність. У результаті цього частка вакансій з можливістю дистанційної зайнятості зросла до 13,9% у другому кварталі 2022 року (проти 6,5% роком раніше) [4].

У березні 2020 року Всесвітня організація охорони здоров'я офіційно визнала спалах COVID-19 пандемією. Це змусило роботодавців оперативно реагувати на нові виклики, обираючи найбільш доцільний режим функціонування своїх підприємств, установ або організацій. У період дії карантину були актуальні кілька моделей взаємодії між працівниками та роботодавцями: 1) перехід працівників на дистанційний формат роботи; 2) встановлення неповного або скороченого робочого графіку; 3) запровадження простою; 4) надання щорічних оплачуваних відпусток (основних та додаткових), а також інших видів оплачуваних відпусток, передбачених законодавством; 5) відпустки без збереження заробітної плати за ініціативою працівника; 6) звільнення персоналу; 7) самоізоляція або перебування на лікарняному.

Найбільш розповсюдженим рішенням стало дистанційне виконання посадових обов'язків. Такий підхід дав змогу забезпечити безперервність діяльності організацій та зберегти робочі місця. Згідно зі статтею 60-2 Кодексу законів про працю України, дистанційна робота визначається як форма організації трудового процесу, коли працівник виконує свої обов'язки поза межами офісу чи іншого офіційного робочого простору, у зручному для себе місці, використовуючи сучасні інформаційно-комунікаційні технології [1].

У разі, якщо між працівником і роботодавцем письмово не узгоджено інші умови, виконання обов'язків у дистанційному форматі не впливає на розмір заробітної плати. Виплати повинні здійснюватися у повному обсязі та в строки, визначені чинним трудовим договором. Отже, роботодавець не має юридичних підстав для зниження оплати праці лише через зміну формату роботи на дистанційний.

У період збройної агресії віддалена робота набула особливої важливості. Вона стала не лише способом збереження економічної активності країни, а й ефективним інструментом для налагодження трудових процесів у складних умовах. Сьогодні українці стикаються з безпрецедентними викликами, зокрема багато людей були змушені залишити свої домівки в пошуках безпеки, часто за межами країни.

Хоча Кодекс законів про працю України не містить прямої заборони на виконання дистанційної роботи з-за кордону для працівників українських компаній, під час воєнного стану діють спеціальні нормативно-правові акти, що встановлюють певні обмеження. Зокрема, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2022 року № 440, державні службовці та працівники органів державної влади можуть працювати дистанційно лише перебуваючи на території України – за умови, що таке рішення прийняв керівник установи [2].

Сьогодні законодавство України дозволяє поєднувати дистанційну роботу з виконанням обов'язків безпосередньо на робочому місці – у приміщеннях або на території роботодавця. Однак, таке поєднання можливе лише за взаємною згодою між працівником і роботодавцем, що передбачено частиною 6 статті 60-2 Кодексу законів про працю України [1].

У випадку, якщо віддалений формат запроваджується роботодавцем через надзвичайні обставини, важливо завчасно узгодити з працівником конкретні дні, коли він виконуватиме роботу з дому, а коли – в офісі. Ці домовленості доцільно відобразити в офіційному наказі про впровадження дистанційної роботи.

У випадку, коли працівник не має можливості виконувати свої обов'язки дистанційно за наявності надзвичайних обставин, роботодавець може вжити передбачених законодавством заходів – зокрема, оголосити простій або тимчасово призупинити дію трудового договору.

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2022 року № 481, що регулює порядок організації праці працівників державного сектору в умовах воєнного стану, роботодавець має право застосувати дисциплінарне стягнення у разі порушення трудової дисципліни [3]. Відповідно до статті 139 КЗпП України, працівник зобов'язаний своєчасно та сумлінно виконувати свої трудові обов'язки, а також розпорядження роботодавця [1].

Проте в кожному конкретному випадку слід враховувати реальні життєві обставини, що можуть завадити виконанню роботи на території України, особливо в умовах війни.

Отже, формат дистанційної зайнятості відкриває нові можливості як для працівників, так і для роботодавців. Працівник має змогу виконувати свої службові обов'язки там, де йому зручно, наприклад, удома, і при цьому отримувати належну заробітну плату. У свою чергу, роботодавець звільняється від обов'язку забезпечувати відповідні умови праці, оскільки при віддаленому форматі відповідальність за безпечні умови роботи несе сам працівник.

Використані джерела:

1. Кодекс законів про працю України : Кодекс України від 10.12.1971 № 322-VIII: станом на 2 трав. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 21.05.2025).
2. Деякі питання організації роботи державних службовців та працівників державних органів у період воєнного стану: Постанова Каб. Міністрів України від 12.04.2022 № 440. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/440-2022-п#Text> (дата звернення: 21.05.2025).
3. Деякі питання організації роботи працівників суб'єктів господарювання державного сектору економіки на період воєнного стану: По-

станови Каб. Міністрів України від 26.04.2022 № 481: станом на 17 трав. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/481-2022-п#Text> (дата звернення: 21.05.2025).

4.4. Інспекція праці інформує: Щодо особливостей правового регулювання дистанційної роботи під час дії воєнного стану – Східне міжрегіональне управління. *Східне міжрегіональне управління – Державної служби України з питань праці*. URL: <https://smu.dsp.gov.ua/news/inspektsiia-pratsi-informuie-shchodo-osoblyvostei-pravovoho-rehuliuвання-dystantsiinoi-roboty-pid-chas-dii-voiennoho-stanu/> (дата звернення: 21.05.2025).

ДОНІЙ А.І.,

*студентка 3 курсу Миколаївського юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – викладачка Яценко О.Л.*

ПРАВОВА ПРИРОДА ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

У XXI столітті інформаційні технології постійно розвиваються і стають все більш необхідними для повсякдення. Персональні дані є невід’ємною частиною електронних комунікацій, послуг у сфері медицини, банківських операцій, онлайн торгівлі та державного управління. Наразі це потребує особливо вдосконаленого правового регулювання, яке б гарантувало належний рівень захисту особистої інформації від неправомірного втручання, розголошення або зловживання. Правова природа персональних даних набуває особливої актуальності в умовах цифровізації, коли межі між приватним і публічним стають дедалі розмитішими. Тому важливо не лише забезпечити технічні засоби захисту даних, але й визначити чіткі правові межі їх обробки та використання.

У статті 3 Закону України «Про захист персональних даних» визначено, що персональні дані – це відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована [1]. До персональних даних можуть належати: ім’я, дата народження, місце проживання, паспортні дані,

інформація про освіту, місце роботи, стан здоров'я, ідентифікаційний код тощо.

Варто визначити основні категорії персональних даних. Окрім загальних, а саме відомостей про особу, які зазвичай використовуються для ідентифікації, виокремлюють спеціальні (або чутливі, вразливі), біометричні/генетичні та загальнодоступні. Спеціальні персональні дані – це ті, які потребують підвищеного рівня захисту через ризик дискримінації або порушення прав людини у разі їх розголошення, до них можуть відноситись: інформація про расову або етнічну приналежність, політичні погляди або релігія, відомості щодо участі особи у політичних партіях, профспілкових об'єднаннях чи інших громадських організаціях, також фізичний стан здоров'я, місце перебування, відомості, що стосуються участі особи у слідчих або судових процедурах, наявності судимості, а також випадків вчинення щодо неї насильницьких дій. Біометричні або генетичні дані – відомості, що стосуються фізіологічних, біологічних або поведінкових характеристик особи, які дають змогу встановити її унікальність. До таких даних належать: відбитки пальців, зображення обличчя, геометрія руки, ДНК та біометричні ідентифікатори. Загальнодоступні персональні дані – інформація, яку особа добровільно оприлюднила, зокрема через соціальні мережі або інші публічні платформи, і яка на момент її обробки залишалася доступною у відкритих джерелах, не була видалена чи знищена.

У сучасну цифрову епоху персональні дані стали однією з найцінніших форм інформації. Вони є основою для функціонування електронних сервісів, онлайн-комерції, державного управління, охорони здоров'я, освіти, соціальних мереж тощо. Проте поширення і зростання обробки таких даних підвищує ризики для приватності. Цифрові платформи, які накопичують великі масиви даних, часто не забезпечують достатнього рівня прозорості щодо способів і цілей їх використання. Тому в цифрову добу персональні дані виконують подвійну роль: з одного боку – як інструмент розвитку цифрової економіки та суспільства, а з іншого – як об'єкт правового захисту, що потребує чітких механізмів регулювання та контролю.

Наразі основною проблемою є як саме розглядати персональні дані: як об'єкт права власності, суб'єктивне право особи чи як

об'єкт правового захисту. Існує декілька підходів щодо цього питання. Найбільш поширеним у законодавстві підходом є визнання персональних даних як об'єкта правового захисту. Законодавство України, зокрема Закон «Про захист персональних даних», не надає особі права власності на її дані, але гарантує захист її прав у разі неправомірної обробки або використання персональної інформації. Погоджуючись з думкою О.С. Дяковського, можемо сказати, що важливою рисою захисту персональних даних є дотримання законодавства, що регулює збирання, зберігання, обробку і передачу персональних даних [2, с. 231]. Окрім національного законодавства, Україна бере орієнтир на міжнародні стандарти захисту даних. Одним із найвпливовіших нормативних актів є Загальний регламент захисту даних ЄС, який визначає права суб'єктів даних, зобов'язує операторів забезпечувати принципи прозорості, мінімізації, точності даних. Також встановлює суворі санкції за порушення. Конвенція Ради Європи № 108 – перший міжнародний договір, який регулює автоматизовану обробку персональних даних. Україна є її учасницею та зобов'язана гармонізувати національне законодавство відповідно до її вимог.

Можемо прослідковувати колізії та прогалини у законодавстві, незважаючи на те, що діє спеціальний закон, який регулює захист персональних даних в Україні. Існує невідповідність між Законом України «Про захист персональних даних» та іншими галузевими законами, зокрема у сфері охорони здоров'я, телекомунікацій, банківської діяльності. В окремих випадках спеціальні закони дозволяють обробку даних без згоди суб'єкта, що суперечить загальним принципам. У теперішньому середовищі виникає все більше сучасних викликів, які вимагають додаткового врегулювання, а саме: використання біометричних даних, штучного інтелекту, хмарних сервісів, обробка великих масивів інформації. Українське законодавство часто не містить конкретних механізмів контролю за такими процесами або лише частково враховує європейські стандарти.

Отже, можемо зробити висновок, що персональні дані у цифрову епоху є важливим немайновим благом, тісно пов'язаним з особистістю людини. Правова природа персональних даних полягає в тому, що це інформація, яка підлягає контролю з боку суб'єкта та охороняється законом як елемент права на приват-

ність. Закон України «Про захист персональних даних» закладає основи такого захисту, але залишається потреба в усуненні прогалин і приведенні норм у відповідність до європейських стандартів.

Використані джерела:

1. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI: станом на 18 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 21.05.2025).

2. Дяковський О. С. Характерні риси прояву захисту персональних даних. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. С. 231.

ІМШЕНИЦЬКА Т.А.,

*студентка 2 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – викладачка Лазарева Н.М.

ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Сьогодні правове регулювання праці неповнолітніх є важливою складовою державної політики у сфері охорони праці та захисту прав молоді. Неповнолітні працівники через свою фізичну, психологічну та соціальну вразливість потребують особливого підходу в регулюванні трудових відносин, що обумовлює необхідність запровадження спеціальних правових норм, спрямованих на забезпечення їхнього безпечного та гідного залучення до праці.

В Україні правовою основою регулювання праці неповнолітніх виступають Конституція України, Кодекс законів про працю України (КЗпП), Закон України «Про охорону праці», а також міжнародні акти, серед яких особливе місце посідають Конвенція МОП №138 про мінімальний вік для прийняття на роботу та Конвенція №182 про заборону найгірших форм дитячої праці. Законодавство визначає неповнолітніми осіб у віці від 14 до 18 років, для яких встановлюються спеціальні правила щодо укладення трудового договору, тривалості робочого часу, характеру виконуваних робіт та умов праці [1].

Працевлаштування неповнолітніх має низку особливостей. Зокрема, особи віком від 16 років можуть самостійно укласти трудовий договір, а особи, які досягли 14-річного віку, можуть працювати лише за письмовою згодою батьків чи опікунів і лише на легких роботах, що не шкодять їх фізичному та моральному розвитку й не перешкоджають процесу навчання. Перед прийняттям на роботу неповнолітні обов'язково проходять медичний огляд, а в подальшому – щорічні профілактичні медичні огляди, що є додатковою гарантією захисту їхнього здоров'я [1].

Особливу увагу законодавство приділяє тривалості робочого часу неповнолітніх: для осіб віком від 16 до 18 років – не більше 36 годин на тиждень, для осіб віком від 14 до 16 років – 24 години на тиждень під час канікул. При цьому заробітна плата таким працівникам нараховується у повному обсязі, як і дорослим працівникам, незалежно від скороченого робочого часу. Окрім того, неповнолітнім надається щорічна основна відпустка тривалістю 31 календарний день, яка повинна бути використана ними в зручний для них час. Закон також суворо забороняє залучення неповнолітніх до нічних, надурочних робіт, робіт у вихідні та святкові дні, а також до праці у шкідливих або небезпечних умовах.

Попри наявність розвиненого нормативно-правового регулювання, в Україні спостерігаються численні проблеми у сфері забезпечення прав неповнолітніх на працю. Зокрема, поширеними є випадки неофіційного працевлаштування, коли неповнолітніх працівників залучають до роботи без укладення офіційного трудового договору. Це позбавляє їх соціального захисту, можливості отримати належну заробітну плату, щорічну відпустку та компенсації у разі нещасного випадку на виробництві. Важливою проблемою є також недостатня обізнаність самих неповнолітніх про свої трудові права та механізми їхнього захисту. Це створює передумови для зловживань з боку роботодавців, які користуються незнанням молоді для залучення її до небезпечної, шкідливої або неврегульованої роботи.

Крім того, існує проблема недостатньої ефективності державного контролю за дотриманням трудового законодавства у сфері праці неповнолітніх. Державна інспекція праці не завжди своєчасно та повноцінно здійснює перевірки умов праці молоді, що призво-

дить до безкарності порушників. Недостатність превентивних заходів та освітніх кампаній щодо популяризації знань про права неповнолітніх працівників також негативно впливає на стан їхнього правового захисту.

Актуальність удосконалення правового регулювання праці неповнолітніх особливо зростає в контексті європейської інтеграції України, яка передбачає необхідність гармонізації національного законодавства із стандартами Європейського Союзу, в тому числі щодо трудових прав молоді [3]. Це вимагає посилення контролю за виконанням законодавчих норм, удосконалення механізмів відповідальності роботодавців за порушення прав неповнолітніх, активного залучення громадських організацій до захисту інтересів молоді та широкого інформування підлітків про їхні трудові права через освітні заклади, засоби масової інформації та соціальні кампанії.

Таким чином, регулювання праці неповнолітніх в Україні базується на поєднанні національних і міжнародних стандартів, спрямованих на всебічний захист молоді. Законодавство передбачає створення безпечних умов праці, надання пільг та гарантій, обмеження важких і небезпечних видів робіт, однак його ефективність залежить від належної реалізації на практиці. Проблеми неофіційного працевлаштування, недостатнього державного контролю, низької правової обізнаності неповнолітніх свідчать про необхідність комплексного підходу до вирішення цих питань. Важливо не лише удосконалити законодавчі положення, а й забезпечити їх практичну дієвість через розбудову інституційного механізму захисту прав молодих працівників [2]. Розвиток освітніх програм, підвищення відповідальності роботодавців, посилення профілактичної роботи державних органів та громадських об'єднань сприятимуть підвищенню рівня захищеності неповнолітніх на ринку праці. У перспективі необхідним є створення умов для формування культури легального працевлаштування серед молоді, що стане запорукою їхнього соціального становлення та ефективної самореалізації в суспільстві.

Використані джерела:

1. Кодекс законів про працю. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.

2. Про внесення змін до Кодексу законів про працю України щодо випробування при прийнятті на роботу: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1367-19#Text>.

3. Дмитренко Ю. П. Трудове право України: підручник / Ю. П. Дмитренко. К.: ЮрінкомІнтер, 2019. 624 с.

КОБРИНЧУК Р.Д.,

*студент 2 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – викладачка Лазарєва Н. М.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

У сучасних умовах розвитку трудових відносин питання додержання трудової дисципліни набуває особливої актуальності. Для забезпечення ефективної діяльності підприємств, установ і організацій важливим є не лише професіоналізм працівників, а й їхнє сумлінне ставлення до виконання службових обов'язків. Одним із правових механізмів, що дозволяє роботодавцю реагувати на порушення трудової дисципліни, є притягнення найманих працівників до дисциплінарної відповідальності. Цей інститут трудового права покликаний не лише забезпечити дотримання встановлених норм поведінки, а й сприяти створенню належного виробничого середовища.

Дисциплінарна відповідальність передбачає обов'язок працівника нести відповідальність перед роботодавцем за вчинене порушення трудової дисципліни, що тягне за собою застосування передбачених законодавством дисциплінарних стягнень. Умовно цей вид відповідальності поділяється на два основні типи: загальну та спеціальну [2, с. 217]. Загальна дисциплінарна відповідальність – це форма відповідальності, яка застосовується до працівників у разі невиконання або неналежного виконання ними трудових обов'язків, визначених трудовим законодавством, колективним чи індивідуальним трудовим договором. Вона реалізується шляхом

накладення дисциплінарних стягнень, порядок і підстави яких встановлено Кодексом законів про працю України. Спеціальна дисциплінарна відповідальність стосується окремих категорій працівників, які згідно із законодавством підпадають під дію спеціальних правил. У разі порушення трудової дисципліни ці особи притягуються до відповідальності на підставі галузових або відомчих нормативних актів, що передбачають суворіші заходи впливу та особливий порядок їх застосування [3, с. 117]. Зазвичай спеціальна дисциплінарна відповідальність відрізняється від загальної тим, що охоплює ширше коло можливих порушень і передбачає жорсткіші заходи впливу. Зокрема, для окремих категорій працівників до переліку трудових обов'язків включаються також вимоги етичного та морального характеру. Це стосується, наприклад, державних службовців, прокурорів, суддів, а також працівників, які виконують виховні чи педагогічні функції [2, с. 218]. Спеціальна дисциплінарна відповідальність регулюється не лише Кодексом законів про працю України, а й низкою спеціальних нормативно-правових актів. Її правові підстави закріплені у таких законах, як Закони України «Про державну службу», «Про судоустрій і статус суддів», «Про прокуратуру», «Про Національну поліцію» та інших.

Дисциплінарне стягнення накладається тим органом або посадовою особою, яка має повноваження приймати працівника на роботу. За одне порушення трудової дисципліни допускається застосування лише одного виду стягнення. Вибір конкретного заходу дисциплінарного впливу належить до компетенції роботодавця, який повинен зважати на характер і ступінь тяжкості порушення. У разі стягнення у вигляді звільнення потрібно враховувати випадки, зазначені в Кодексі законів про працю України. Дисциплінарне стягнення не може бути застосоване пізніше ніж через шість місяців з моменту вчинення порушення. Якщо протягом року з дати накладення стягнення працівник не вчинить нове дисциплінарне порушення, він вважається таким, що не має стягнення. Якщо працівник не допустив нового порушення трудової дисципліни і до того ж проявив себе як сумлінний працівник, то стягнення може бути зняте до закінчення одного року. Поки діє дисциплінарне стягнення, до працівника не застосовуються заходи заохочення [1].

Оскарження дисциплінарного стягнення є важливим правовим механізмом захисту трудових прав працівника. Якщо працівник вважає, що дисциплінарне стягнення було накладене неправомірно, з порушенням законодавства або без достатніх підстав, він має право звернутися зі скаргою до вищого органу чи безпосередньо до суду. Оскарження може стосуватися як самого факту накладення стягнення, так і дотримання процедури його застосування. Працівник має право вимагати скасування незаконного стягнення, відновлення на посаді у разі звільнення, а також компенсації за завдану моральну чи матеріальну шкоду. При розгляді таких справ суди враховують, чи було дотримано строки притягнення до дисциплінарної відповідальності, чи надано працівникові можливість висловити свою позицію, а також чи відповідало покарання тяжкості вчиненого проступку. Таким чином, процедура оскарження виступає гарантією справедливого ставлення до працівника та дотримання принципів законності у сфері трудових відносин [1].

Питання правового регулювання дисциплінарної відповідальності в Україні зберігає свою актуальність уже тривалий час. Зокрема, звільнення працівників за порушення трудової дисципліни залишається однією з найбільш поширених підстав припинення трудових відносин. В умовах трансформації економіки та переходу України до ринкових механізмів управління зростає потреба у дотриманні високого рівня трудової дисципліни, а також у вдосконаленні норм трудового законодавства, які регулюють відповідальність працівників за порушення встановлених правил. Аналіз сучасної судової практики засвідчує, що кількість звільнень через порушення дисципліни праці не демонструє тенденції до зниження. У зв'язку з цим особливої важливості набуває розробка і впровадження ефективних заходів, спрямованих на посилення дисципліни в трудових колективах та забезпечення справедливого і правового підходу до притягнення працівників до відповідальності [3, с. 118].

Отже, притягнення найманих працівників до дисциплінарної відповідальності є важливою складовою механізму забезпечення трудової дисципліни на підприємствах, в установах та організаціях. Визначені законодавством підстави, порядок і строки застосування дисциплінарних стягнень дають змогу роботодавцю діяти в межах правового поля, водночас гарантують захист прав праців-

ника. Особливу увагу варто звернути на розмежування загальної та спеціальної дисциплінарної відповідальності, що дозволяє враховувати специфіку професійної діяльності окремих категорій працівників. Таким чином, дотримання встановлених процедур при накладенні стягнень, а також можливість їх оскарження, забезпечують баланс між інтересами працівника і роботодавця та сприяють формуванню правової культури в трудових відносинах.

Використані джерела:

1. Кодекс законів про працю України: Кодекс України від 10.12.1971 № 322-VIII: станом на 2 трав. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.

2. Пасніченко А. С. Дисциплінарна відповідальність працівників. *Соціально-гуманітарні виміри правової держави*: матеріали Всеукр. наук. конф., м. Дніпро. 2021. С. 217–218.

3. Сидор М. Я. Дисциплінарна відповідальність працівників, підстави та умови її здійснення. *Актуальні проблеми приватного права в умовах євроінтеграційних процесів в Україні*: зб. тез доп. учасників науково-практ. семінару, м. Львів. 2020. С. 116–118.

КРОХА Д.В.,

студентка 3 курсу Миколаївського юридичного фахового коледжу

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – викладачка Яценко О.Л.

ДОГОВІРНА СВОБОДА ТА ІМПЕРАТИВНІ НОРМИ: ПОШУК РОЗУМНОГО КОМПРОМІСУ

Принцип договірної свободи є фундаментальним елементом приватного права, що забезпечує автономію волі сторін у врегулюванні їхніх правовідносин. Однак, у сучасному правовому середовищі ця свобода не є абсолютною і підлягає обмеженням через імперативні норми, які спрямовані на захист публічних інтересів та забезпечення справедливості. Знайти баланс між цими двома початками – завдання, яке стоїть перед законодавцем, судовою практикою та науковою спільнотою.

Сучасні тенденції розвитку правової науки і практики дедалі більше орієнтуються на утвердження прав людини та ідеї природного права. Формування правових інституцій із фокусом на захист прав людини зумовлює неможливість ігнорування питання свободи волі. Усі галузі права, спираючись на власні принципи та норми, визнають основну роль свободи волі. У деяких випадках її зміст безпосередньо закріплюється в нормах (зокрема в особистих немайнових правах), а в інших вона слугує критерієм для оцінки правомірності, допустимості чи належності певних дій.

За твердженням В. Савченко, розуміння свободи волі має особливе значення для галузі цивільного та міжнародного права, де вона зумовлює їхні принципи та ідеї. Право на вільне ухвалення рішень стає підґрунтям для тлумачення належності та правомірності дій особи, уможлиблює притягнення до правової відповідальності. Розуміння свободи волі також впливає на усвідомлення правової природи правочинів, приватних міжнародних відносин та іншого [1, с. 138].

Договірна свобода дозволяє сторонам самостійно визначати умови договору, вибирати контрагентів та вирішувати питання щодо укладення чи неукладення договору. Цей принцип є проявом автономії волі та забезпечує гнучкість у правовому регулюванні приватних відносин. Однак, як зазначає М. Менджул, свобода договору є базисним основним принципом у сфері регулювання приватноправових відносин, що набуває особливої актуальності в контексті рекодифікації Цивільного кодексу України, зокрема щодо його відповідності європейським правовим підходам. З одного боку, чинне нормативне закріплення цього принципу в ЦК України загалом забезпечує його регулятивну функцію. Водночас законодавчо встановлені межі договірної свободи потребують оновленого підходу та глибокого аналізу – вони не мають надмірно обмежувати учасників цивільних правовідносин, але водночас повинні забезпечувати баланс між приватними і публічними інтересами у сфері зобов'язань. У європейських державах ця свобода обмежується з метою дотримання громадського порядку, доброї моралі та захисту окремих категорій контрагентів, таких як споживачі [2, с. 115].

Як визначають В. Владишевська та І. Давидова, в українській приватноправовій доктрині свобода договору визнається фунда-

ментальним принципом цивільного права, який забезпечує можливість особам самостійно вступати у договірні відносини без надмірного втручання з боку держави чи інших зовнішніх суб'єктів. Водночас реалізація цього принципу не є необмеженою – передбачені законом обмеження покликані захищати публічні інтереси, зокрема суспільний правопорядок або права і законні інтереси слабшої сторони зобов'язання [3, с. 594–595].

За М. Великановою, свобода договору не має абсолютного характеру, оскільки обмежується принципами добросовісності та справедливості, що є засадничими засадами права та спрямовані на досягнення балансу між приватними і публічними інтересами, а також забезпечення гармонії у сфері приватноправових відносин. Крім того, реалізація договірної свободи підпорядковується імперативним нормам цивільного законодавства, а також положенням, обов'язковим для сторін, якщо така обов'язковість випливає зі змісту цих норм або з характеру правовідносин між учасниками договору [4, с. 12].

Імперативні норми встановлюють обов'язкові правила поведінки, від яких сторони не можуть відступати у своїх договорах. Вони спрямовані на захист суспільних інтересів, забезпечення справедливості та запобігання зловживанням. Також М. Великанова зазначає, що обмеження договірної свободи через імперативні норми зумовлено потребою збалансування приватних та публічних інтересів, а також досягнення рівноваги в приватноправових відносинах. Досягнення справедливого балансу інтересів сторін у договірних правовідносинах шляхом обмеження свободи договору спрямоване на формування ефективного та стабільного договірного середовища. Водночас, для гармонійного розвитку приватноправових відносин не менш значним є і розширення можливостей правового регулювання у напрямі автономії волі сторін – зокрема, шляхом збереження за ними права відступати від нормативно закріплених правил, адаптуючи їх до своїх потреб та обставин співпраці [4, с. 12].

У законодавстві держав – членів Європейського Союзу втілюється ідея свободи волі як основи приватноправового регулювання. Зокрема, в Іспанії визнано право особи самостійно вирішувати питання, що стосуються її особистого та сімейного життя, що

закріплено в Законі «Про особу, сім'ю та спадщину». Водночас держава визначає певні обов'язкові норми для регулювання цивільних і сімейних правовідносин, що забезпечують реалізацію автономії волі в межах установленого правопорядку. Разом із тим особа зберігає можливість обирати, норми якого законодавства – національного чи того, що відповідає її постійному місцю проживання – застосовуватимуться до неї. Такий підхід ґрунтується на ідеї мультикультуралізму й дозволяє особі самостійно визначати, яку концепцію справедливості вона визнає для себе прийнятною [1, с. 139].

Принцип справедливості у судовій практиці розглядається як один із чинників, що обмежують свободу договору. Розглядаючи справу про недійсність договору фінансового лізингу, суд встановив, що окремі його умови є несправедливими. Це пояснюється тим, що вони надають однобічні переваги лізингодавцю, порушуючи баланс прав та обов'язків сторін. Суд, спираючись на статтю 18 Закону України «Про захист прав споживачів» (попередня редакція), констатував, у пункті 6 частини першої статті 3, частина третя статті 509 ЦК України, що несправедливість умов договору проявляється у порушенні добросовісності, істотному дисбалансі між сторонами та завданні шкоди споживачеві [5].

Отже, забезпечення балансу між договірною свободою та імперативними нормами є необхідною умовою для стабільного та справедливого правового регулювання. Це вимагає постійного аналізу та адаптації правових норм до змін у суспільстві та економіці. Варто, щоб обмеження договірної свободи були обґрунтованими, пропорційними та спрямованими на захист загального блага.

Використані джерела:

1. Савченко В. О. Детермінація свободи волі в цивільному праві ЄС та України. *Нове українське право*. 2022. № 2. С. 137–141.
2. Менджул М. В. Свобода договору та її межі: відповідність цивільного законодавства України європейським підходам. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*. 2022. № 69. С. 114–117.
3. Владишевська В. В., Давидова І. В. Категорія «свобода договору»: досвід вітчизняного та міжнародного застосування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 593–595.

4. Великанова М. М. Обмеження свободи договору: оновлення приватноправового регулювання. *Нове українське право*. 2024. № 2. С. 7–13.

5. Справа No598/818/16-ц. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/61328304> (дата звернення: 12.05.2025).

КОЛЕНКОВА М.Д.,

*студентка 3 курсу Миколаївського юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – викладачка Яценко О.Л.*

СПІЛЬНА СУМІСНА ВЛАСНІСТЬ ПОДРУЖЖЯ: БАЛАНС МІЖ ОСОБИСТИМИ ПРАВАМИ КОЖНОГО З ПОДРУЖЖЯ ТА СПІЛЬНІСТЮ МАЙНА В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ

Спільна сумісна власність подружжя є однією з фундаментальних засад сімейного права України, що відображає принцип рівності чоловіка та жінки у майнових відносинах, які виникають у шлюбі. Суть цього режиму полягає в тому, що майно, яке подружжя за час шлюбу набуло у власність, належить їм обом на праві спільної сумісної власності, незалежно від того, хто з них фактично здійснював придбання чи вносив кошти. Проте, в умовах динамічного розвитку суспільства та різноманітності життєвих ситуацій, виникає необхідність у ретельному аналізі балансу між спільністю майна та особистими правами кожного з подружжя, а також порядку поділу такого майна у разі розірвання шлюбу. Також проблемним питанням є визначення майнових прав жінки та чоловіка, які проживають спільно без реєстрації шлюбу.

Питання спільної сумісної власності подружжя в Україні активно досліджувалося багатьма вітчизняними науковцями. Серед них можна виділити таких відомих фахівців у галузі сімейного права: І.В. Жилінкова, Н.С. Кузнецова, С.Я. Фурса, Є.О. Харитонов, О.В. Мельниченко.

Режим спільної сумісної власності подружжя закріплений у статті 60 Сімейного кодексу України (СК України) [1], яка встанов-

лює, що майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності. Це означає, що кожен з подружжя має рівні права володіння, користування і розпорядження цим майном, навіть якщо один з них не мав самостійного доходу [2, с. 80]. В перелік майна, на який розповсюджується право спільної сумісної власності подружжя, згідно зі статтею 61 СК України [1], входять: доходи, одержані кожним з подружжя (заробітна плата, пенсія, стипендія, тощо); речі, придбані за рахунок спільних коштів; майно, набуте спільною працею подружжя; інше майно. Проте, договором між подружжям може встановлюватися інший порядок розподілу майна.

Важливо підкреслити, що режим спільної сумісної власності виникає автоматично з моменту укладення шлюбу і діє до його розірвання або іншої зміни, передбаченої законом чи договором. Це відрізняє його від режиму роздільної власності, який може бути встановлений шлюбним договором відповідно до глави 10 СК України [1].

Попри принцип спільності майна, законодавство передбачає певні гарантії особистих прав кожного з подружжя. Стаття 57 СК України [1] визначає майно, яке є особистою приватною власністю дружини та чоловіка. До такого майна належать: майно, набуте до шлюбу; майно, яке хоч і було набуто під час перебування особи у шлюбі, проте на підставі договору дарування; було успадковане; майно, набуте за кошти, які належали їй/йому особисто; речі індивідуального користування, до яких законодавець відніс і коштовності, придбані за спільні кошти сім'ї, крім випадків, коли ці речі є предметами розкоші; премії, нагороди за особисті заслуги; права на результати інтелектуальної, творчої діяльності; інші речі, набуті нею/ним за час шлюбу, але за обставин, які свідчать про особистий характер їх набуття.

Таким чином, законодавство намагається збалансувати принцип спільності майна з необхідністю захисту особистої автономії та майнових прав кожного з подружжя, визнаючи, що не все майно, набуто під час шлюбу, повинно автоматично ставати спільним.

При розірванні шлюбу або під час перебування у шлюбі подружжя має право на поділ спільного сумісного майна. Порядок поділу визначений статтями 69–72 СК України [1]. Зазвичай, част-

ки майна дружини та чоловіка є рівними (стаття 70 СК України) [1]. Проте, суд може відступити від принципу рівності часток за наявності певних обставин, що мають істотне значення, зокрема, якщо один з подружжя не дбав про матеріальне забезпечення сім'ї, ухилявся від участі в утриманні дитини/дітей, приховав, пошкодив спільне майно, використовував його на шкоду інтересам сім'ї [3]. Також суд може врахувати інтереси неповнолітніх дітей, непрацездатного повнолітнього сина, дочки.

Поділ спільного сумісного майна може здійснюватися за домовленістю подружжя: подружжя має право укласти договір про поділ майна, який підлягає нотаріальному посвідченню (стаття 69 СК України) [1]. Такий договір є оптимальним варіантом, оскільки дозволяє врегулювати майнові відносини з урахуванням індивідуальних потреб та інтересів кожного. Якщо подружжя не досягло згоди щодо поділу майна, спір вирішується судом за позовом одного або обох з подружжя (стаття 71 СК України) [1]. Суд визначає склад майна, що підлягає поділу, його вартість та присуджує кожному з подружжя відповідні частки. При цьому суд враховує обставини, передбачені статтею 72 СК України [1], зокрема інтереси дітей та інші вагомні обставини.

Одним із проблемних питань у сфері спільної сумісної власності є визначення майнових прав осіб, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах без державної реєстрації шлюбу. Сімейний кодекс України чітко регулює майнові відносини лише між офіційно зареєстрованим подружжям.

Згідно зі статтею 74 СК України [1], у випадку спільного проживання жінки та чоловіка без реєстрації шлюбу у встановленому порядку, майно, набуте ними за час перебування в таких відносинах, є їх спільною сумісною власністю, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними. Але, доведення факту спільного проживання та набуття майна саме за рахунок спільних коштів є складним юридичним процесом.

Відсутність чіткого правового регулювання вищевказаних відносин часто призводить до судових спорів та порушення майнових прав одного з партнерів після припинення таких відносин. Незважаючи на судову практику, яка в певних випадках визнає право спільної сумісної власності за фактичним подружжям, відсу-

тність спеціального законодавчого врегулювання ускладнює захист майнових інтересів таких осіб [4]. Для вирішення цієї проблеми необхідне подальше законодавче врегулювання майнових відносин осіб, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах, з метою забезпечення їхніх прав та уникнення майнових спорів у майбутньому. Можливим шляхом є розширення дії положень про спільну сумісну власність на фактичне подружжя за умови доведення тривалості та спільного ведення господарства, або ж запровадження спеціальних механізмів для врегулювання їхніх майнових відносин.

Інститут спільної сумісної власності подружжя є важливим елементом сімейного права, що забезпечує баланс майнових прав та інтересів осіб, які перебувають у шлюбі. Законодавство України встановлює чіткі правила щодо виникнення, існування та поділу спільного майна, одночасно гарантуючи особисті майнові права кожного з подружжя. Проте, існують проблемні питання, зокрема щодо майнових прав фактичного подружжя, які потребують подальшого законодавчого врегулювання для забезпечення справедливості та правової визначеності у цій сфері.

Використанні джерела:

1. Сімейний кодекс України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 14.05.2025).
2. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України / за заг. ред. Журавльова Д. В. К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2021. 520 с.
3. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07#Text> (дата звернення: 14.05.2025).
4. Рішення № 111342693 від 30.05.2023 по справі 369/7414/22. URL: <https://opendatobot.ua/court/111342693-4a4c6e3223a23b086f95d01d810fa501> (дата звернення: 14.05.2025).

КУБІНЕЦЬ І.М.,

студентка 1 курсу магістратури

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – викладачка Лазарева Н.М.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПЕРЕГОВОРІВ ЯК СПОСОБУ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВИРІШЕННЯ СПОРІВ

В умовах воєнного стану в Україні, коли суспільство та державні інституції перебувають під сильним тиском зовнішньої агресії та внутрішніх викликів, традиційні методи вирішення конфліктів можуть бути неефективними або недоступними. У таких ситуаціях переговори як альтернативний спосіб вирішення конфліктів набувають ще більшого значення. Переговори дозволяють сторонам швидко досягти згоди, водночас мінімізуючи втручання зовнішніх сил і зберігаючи ресурси, необхідні для підтримання національної безпеки та стабільності.

Переговори є важливим інструментом для підтримання правопорядку та нормальних ділових і соціальних відносин, особливо в умовах воєнного стану, коли судова система частково порушена або зруйнована. Переговори дозволяють сторонам уникнути затримок у вирішенні спорів, які можуть виникнути через обмежений доступ до судів або інші організаційні труднощі. Такий підхід запобігає виникненню нових спорів і сприяє стабілізації в кризових ситуаціях. Таким чином, переговори стають не лише ефективним методом вирішення спорів, але й важливим елементом підтримання соціального миру та економічної активності в умовах воєнного стану.

Процедури альтернативного вирішення спорів, які дозволяють вирішувати спори в позасудовому порядку, все частіше впроваджуються в юридичну практику в Україні. Переговори, як один з основних методів альтернативного вирішення спорів, стали популярним способом досягнення згоди між сторонами завдяки своїй гнучкості, економії часу та ресурсів, а також можливості зберегти ділові відносини. Зокрема, цей метод дозволяє сторонам уникнути формального судового розгляду, допомагає зберегти конфіденцій-

ність та захистити свою репутацію. У 2021 році Україна надала черговий крок у розвитку переговорів та інших методів альтернативного вирішення спорів, ухваливши Закон України «Про медіацію» та розширивши правове поле для вирішення спорів без судового розгляду [1].

Ефективність переговорів в українському контексті залежить від низки факторів, таких як якість комунікації між сторонами, ступінь взаємної довіри, їх готовність до переговорного процесу та наявність кваліфікованих медіаторів. Однак переговорний процес в Україні може бути ускладнений культурними та комунікативними бар'єрами, відсутністю досвіду використання таких методів та правовою невизначеністю з деяких питань. Така ситуація вимагає спеціальних навичок та вміння адаптуватися до умов переговорного процесу.

На думку О.О. Кармази, переговори – це альтернативна процедура вирішення спорів, за якої сторони спірних правовідносин (або їхні представники) досягають згоди щодо спірних правовідносин безпосередньо, без посередника. Під час переговорів розбіжності між сторонами вирішуються на розсуд сторін без втручання третьої сторони [2, с. 16].

Можна погодитися із думкою С.Р. Сулейманової, яка вважає, що переговори необхідні для співпраці з контрагентом. Довгострокові ділові відносини можливі лише на основі логіки win/win. Сторони, безсумнівно, хочуть продовжувати співпрацювати з діловими партнерами, з якими вони успішно і прибутково вели бізнес. Як наслідок, існуючі інтереси продовжуватимуть зростати, оскільки як цілі співпраці, що лежать в основі переговорів, так і успіх переговорів мотивують сторони. Таким чином, двосторонні переговори є найкращим методом вирішення конфліктів, враховуючи довіру, що виникає в результаті тривалої співпраці, а також задоволення інтересів і прибутковості обох сторін [4, с. 57].

Існує чотири типи переговорів:

- 1) переговори проводяться і завершуються за принципом «виграш/виграш» – обидві сторони задоволені процесом і бажають продовжувати співпрацю;
- 2) переговори проводяться і завершуються за принципом «виграв/програв» – в результаті переговорів одна сторона

отримує перевагу над іншою і намагається отримати своє право в результаті торгу;

- 3) переговори, що проводяться за принципом «програш-виграш» – коли одна сторона свідомо і добровільно надає перевагу іншій стороні з різних причин;
- 4) переговори, що проводяться за принципом «програв-програв», коли обидві сторони йдуть на необмежені поступки іншій стороні. Такі переговори, які не мають іншої мети, окрім забезпечення ведення бізнесу. Взаємні вимоги сторін приймаються з невеликою кількістю перешкод або взагалі без них. Умови, створені такими переговорами, можуть тривати роками, якщо інший бізнес не буде вестися на кращих умовах [4, с. 58].

Тому ефективний результат переговорів залежить від професійної кваліфікації сторін та належного рівня правової культури. Складність проведення переговорів зумовлена також відсутністю процесуального правового регулювання.

Експертне дослідження виявило низку серйозних помилок, які можуть суттєво ускладнити переговорний процес. Однією з них є перетворення переговорного процесу на змагання з підрахунку очок або прийняття рішень про те, хто правий, а хто ні. Такий підхід призводить до ігнорування глибинних причин конфлікту і фокусується на перемозі в суперечці, а не на пошуку реального вирішення проблеми. Більше того, напористість та упередженість часто плутають, і переговори закінчуються конфліктом, а не конструктивним діалогом.

Найголовніше, що в українському контексті переговори часто супроводжуються жорсткою комунікацією та авторитарними стилями діалогу, які перешкоджають ефективній співпраці. Крім того, сторонам, як правило, бракує здатності та бажання вести переговори на рівних, що знижує шанси на досягнення компромісу. Таким чином, фундаментальною помилкою є не лише маніпулювання інформацією, а й зосередженість на досягненні особистих перемог замість пошуку спільних рішень [3, с. 69].

Ефективність переговорів як інструменту вирішення правових спорів залежить від кількох факторів. Якщо сторони готові до

компромісу, переговори можуть бути дуже ефективними, і сторони можуть контролювати процес і результат. Це може призвести до швидкого та економічно ефективного вирішення спорів, оскільки відсутність судових витрат і тривалих процедур може значно скоротити часові та фінансові витрати. Переговори також є більш ефективними, коли є нейтральний посередник або примиритель, який допомагає сторонам знайти найкраще рішення. Однак ефективність переговорів знижується, якщо одна зі сторін не бажає йти на поступки або має сильнішу позицію. У таких випадках переговори можуть бути неефективними, оскільки одна сторона намагається нав'язати власне рішення, а інша сторона уникає досягнення згоди.

Іншим важливим фактором, що впливає на ефективність переговорів, є ступінь підготовки учасників та наявність чіткої стратегії. Належна підготовка до переговорів, визначення ключових інтересів, вміння слухати і реагувати на потреби іншої сторони можуть значно підвищити ймовірність успішного вирішення конфлікту. Переговори можуть бути ефективними, якщо є розуміння того, що компроміс є найкращим варіантом для всіх сторін.

Однак ефективність переговорів може бути обмежена, якщо одна зі сторін не має достатньої інформації або не має очікувань щодо результату. У таких випадках переговори можуть затягнутися і навіть зірватися. Крім того, відсутність правових гарантій може призвести до відмови виконувати досягнуті домовленості, що знижує загальну ефективність переговорів.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що переговори є ефективним методом позасудового врегулювання спорів, оскільки дозволяють сторонам досягти взаєморозуміння без звернення до суду. Переговори мають такі переваги, як швидкість, економія часу та коштів, а також можливість збереження конфіденційності. Однак, ефективність переговорів значною мірою залежить від готовності сторін до компромісу та їхньої здатності до конструктивного діалогу. Якщо одна зі сторін не бажає йти на компроміс або займає набагато сильнішу позицію, переговори можуть виявитися неефективними. Зрештою, взаємна довіра та готовність знайти спільне рішення є запорукою успіху.

Використані джерела:

1. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.
2. Кармаза О. О. Медіація та переговори як альтернативні способи вирішення спорів. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 13–18.
3. Касьяненко Л. В. Стратегії переговорів на підприємстві в конфліктних ситуаціях. *Вісник УНУ. Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2024. № 50. С. 67–72.
4. Сулейманова С. Р. Поняття переговорів як способу альтернативного вирішення спорів. *Реформування цивільного процесуального права в умовах інтеграційних процесів в Україні*: Матер. Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції ім. Ю. С. Червоного (Одеса, 18 грудня 2020 р.) / за заг. ред. д.ю.н., професора Н. Ю. Голубевої. Одеса : Фенікс, 2020. С. 56–58.

ЛОНШАКОВА Ю.Р.,

*студентка 2 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – викладачка Лазарева Н.М.

ЗАБОРОНА ДИСКРИМІНАЦІЇ ЖІНОК У СФЕРІ ПРАЦІ

У контексті сучасного розвитку трудового права особливу увагу привертає проблема дотримання принципу рівності у сфері праці. Попри закріплені на міжнародному рівні стандарти рівноправ'я та наявність відповідних положень у національному законодавстві, жінки й надалі стикаються з численними бар'єрами на шляху до професійної самореалізації. Дискримінаційні прояви охоплюють не лише питання нерівної оплати праці, а й стереотипному сприйнятті «жіночих» і «чоловічих» професій, що проявляється у нав'язуванні уявлень про нібито природну непридатність жінок до роботи в технічних, управлінських чи фізично складних сферах, що, своєю чергою, обмежує їхній доступ до широкого спектра професій і знижує рівень їхньої економічної самостійності [3].

На законодавчому рівні в Україні закріплено заборону будь-яких форм дискримінації у сфері праці, зокрема порушення принципу рівності прав і можливостей. Кодекс законів про працю прямо забороняє як пряме, так і непряме обмеження трудових прав за ознаками статі, віку, стану здоров'я, сімейного стану, гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації, переконань, мови тощо – у випадках, коли такі характеристики не мають об'єктивного зв'язку з виконанням трудових функцій [1]. Попри законодавчу заборону дискримінації у сфері праці, зокрема за ознакою статі, на практиці жінки продовжують зіштовхуватися з нерівним ставленням. Саме тому важливо, щоб ці норми діяли не лише на папері, а й у повсякденному житті – дозволяючи жінкам захищати свої права й доводити, що стать не є перешкодою для професійного зростання.

Ще одним із нормативних актів є Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Він відіграє важливу роль у подоланні гендерної дискримінації, зокрема у сфері праці. Його основна мета – забезпечити рівне ставлення до жінок та чоловіків у всіх сферах суспільного життя, включно з працевлаштуванням, умовами праці та кар'єрним зростанням. Закон прямо забороняє будь-які форми обмеження прав, а також спрямований на запобігання проявам упередженого ставлення, яке часто зумовлене гендерними стереотипами. Він закріплює обов'язок держави та роботодавців створювати умови, за яких жінки матимуть рівний доступ до професій, посади, гідної оплати праці й участі в управлінні [2].

Однією з форм дискримінації, яка набуває дедалі більшої уваги в сучасному суспільстві, є бодішеймінг – упереджене ставлення або публічне приниження людини через особливості її зовнішності, зокрема вагу. Випадок з Лесею Гасиджак, виконувачкою обов'язків генеральної директорки Національного музею Голодомору-геноциду, став резонансним прикладом подібного явища. Після її призначення на посаду юрист Клим Братківський опублікував публічний допис, у якому поставив під сумнів її професійну відповідність, акцентуючи увагу на зовнішності. У коментарях почалося відкриття хвилі цькування, в основі якого – нефаховість чи некомпетентність, а зовнішній вигляд жінки. Така ситуація не лише завдала Лесі Гасиджак моральної шкоди, а й стала прикладом того, як гендерні

та візуальні стереотипи здатні впливати на сприйняття жінок у професійній сфері. Її реакція – подання позову до суду – є спробою не лише захистити власну гідність, а й продемонструвати неприйнятність подібних форм дискримінації. Цей випадок наочно ілюструє, що бодішеймінг є не просто проявом неетичної поведінки, а серйозною соціальною проблемою, що вимагає системного правового та суспільного реагування.

Отже, проблема дискримінації жінок у сфері праці залишається актуальною та потребує комплексного підходу – як на рівні законодавства, так і у формуванні суспільної свідомості. Як зазначає колишня перша леді США Мішель Обама: «Жодна обмежувальна роль, що нам нав'язана, не може стримати нашого потенціалу» – ці слова є нагадуванням про важливість руйнування стереотипів, які обмежують професійні можливості жінок. А перша жінка-суддя Верховного суду США Сандра Дей О'Коннор справедливо зауважує: «Робоче місце має оцінювати людину за її здібностями, а не статтю». У цьому й полягає суть справжньої рівності – у можливості реалізувати свій потенціал незалежно від гендеру, що й має стати реальністю в умовах сучасного правового суспільства.

Використані джерела:

1. Кодекс законів про працю України: Кодекс України від 10.12.1971 № 322-VIII: станом на 1 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 16.04.2025).
2. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV: станом на 19 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення: 16.04.2025).
3. Дискримінація жінок в сфері праці та її особливості. URL: <https://pidgorodne.otg.dp.gov.ua/novini-ta-podiyi/novini/dyskryminatsiia-zhinok-v-sferi-pratsi-ta-ii-osoblyvosti> (дата звернення: 14.05.2025).

МЕЛІКОВ Р.С.,

студент 1 курсу магістратури

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – старша викладачка Данильченко О.В.*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВЛАШТУВАННЯ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є однією з ключових проблем сучасного цивільного процесу, що поєднує як правові, так і соціальні аспекти. Відповідно до Конституції України, забезпечення утримання та виховання таких дітей покладається на державу, яка має гарантувати їм захист і підтримку. Основним нормативним підґрунтям для регулювання цього питання виступають Сімейний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс, Закон України «Про охорону дитинства», а також низка постанов Кабінету Міністрів, зокрема № 866 та № 905, які визначають порядок дій органів опіки та піклування, процедури усиновлення, встановлення опіки, піклування та інших форм сімейного влаштування.

Основними викликами в процесі влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є складна бюрократизація. Передача дитини відбувається виключно за рішенням суду, що вимагає від усиновлювачів додаткових зусиль і часу [1].

Причинами затягування судового процесу усиновлення в Україні є кілька факторів. По-перше, значною проблемою є недоукомплектованість судів, що призводить до перевантаження суддів і затримок у розгляді справ, зокрема справ про усиновлення. По-друге, бюрократичні складнощі, пов'язані з підготовкою повного пакету документів, проведенням необхідних перевірок і збором висновків органів опіки, також уповільнюють процес. По-третє, суди часто розглядають справи з порушенням встановлених строків, що особливо критично для дітей, які довго перебувають у державних закладах без сімейного середовища. Аналіз судової практики виявляє численні порушення підсудності: заяви про усиновлення розглядаються не за місцем проживання дитини, що

ускладнює залучення необхідних осіб до процесу і може призводити до формального підходу до розгляду справи. Також фіксуються випадки роз'єднання рідних братів і сестер при усиновленні, хоча закон прямо забороняє це без вагомих підстав і згоди органу опіки.

Серйозною проблемою є недотримання вимог щодо отримання згоди батьків на усиновлення, а також відсутність належного нотаріального засвідчення такої згоди. Аналогічно, не завжди дотримуються вимоги щодо з'ясування і належного оформлення згоди самої дитини, якщо вона досягла відповідного віку. Відсутність такої згоди або її неналежне оформлення є серйозною перешкодою для усиновлення й підставою для скасування рішення суду. Ще однією проблемою є питання таємниці усиновлення. Законодавство передбачає розгляд справ про усиновлення в закритому судовому засіданні, однак практика застосування цієї норми є різною, що може призводити до порушення прав дитини та усиновлювачів. В окремих випадках виникають складні ситуації, коли після усиновлення з'являються біологічні батьки, яких раніше було визнано безвісно відсутніми. Це вимагає від судів додаткового розгляду справи за нововиявленими обставинами та врахування інтересів усіх сторін [5].

Практичні проблеми полягають у недостатньому соціальному супроводі та підтримці сімей, що приймають дітей. Незважаючи на державну фінансову допомогу усиновлювачам, у розмірі 41 280 грн на одну дитину, з яких 10 320 грн виплачується одноразово [4]. Ця допомога спрямована на покриття витрат, пов'язаних з адаптацією дитини у новій сім'ї. Соціальна та психологічна підтримка часто є недостатньою, що ускладнює адаптацію дитини у новій сім'ї і може призводити до конфліктів або повернення дитини до інтернатних закладів. Контроль за умовами проживання усиновлених дітей здійснюється службами у справах дітей та консульськими установами за кордоном, але цей контроль потребує посилення, особливо у випадках проживання дитини за межами України, щоб запобігти порушенням прав дитини. Існують також ризики фіктивного усиновлення, що вимагає ефективних правових механізмів для скасування усиновлення у судовому порядку та постійного контролю за дотриманням прав дитини.

Як зазначив правознавець Ю. М. Кушніренко, усиновлення має на меті замінити дитині біологічних батьків, і ця мета відповідає

як інтересам самої дитини, так і усиновлювачів, які через це задовольняють свою внутрішню потребу – піклуватися про дитину [3, с. 222]. Для підвищення прозорості та ефективності процесу створена Єдина державна платформа про усиновлення та сімейні форми виховання, яка забезпечує доступ до інформації про дітей, що потребують сімейного влаштування, та допомагає координувати дії органів влади, служб у справах дітей і кандидатів в усиновлювачі. За статистикою, у першому кварталі 2025 року в Україні усиновлено 290 дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, а загальна кількість дітей на обліку з усиновлення становить майже 15 тисяч. При цьому Україна активно розвиває сімейні форми виховання, зокрема патронатні сім'ї, які надають тимчасовий догляд дітям, що потребують захисту.

Держава захищає права усиновлених дітей через систему нагляду та контролю за умовами їх проживання і виховання, яка здійснюється службами у справах дітей за місцем проживання усиновлювачів до досягнення дитиною повноліття. Цей нагляд включає регулярні перевірки, оцінку дотримання прав дитини, а у випадках проживання за кордоном – контроль через консульські установи та дипломатичні представництва України.

Підсумовуючи вищезазначене, зазначимо, що влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є складним процесом, що поєднує правові та соціальні аспекти і регулюється низкою законів України. Основна мета – забезпечити дитині сімейне середовище через усиновлення, опіку чи піклування за рішенням органів влади та суду. Держава підтримує усиновлення через фінансові виплати, спрощення доступу до інформації та передачу повноважень на місцевий рівень. Законодавство України хоч і у період воєнного стану дещо спростило ці процедури, проте все одно залишаються проблемні питання гарантій захисту прав дитини та контролю за умовами її проживання [2]. Постійний контроль за правами усиновлених дітей здійснюється службами у справах дітей та консульствами за кордоном. Влаштування дітей-сиріт залишається пріоритетом держави, що потребує подальшого удосконалення законодавства, спрощення процедур і посилення соціального супроводу для захисту прав дитини та створення безпечного сімейного середовища.

Використані джерела:

1. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини: *Постанова Кабінету Міністрів України* від 13.05.2025 №886-2008-п URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-п>.
2. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану: *Постанова Кабінету Міністрів України* від 22.03.2022 №349-2022-п URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/349-2022-п#Text>.
3. Кушніренко Ю.М. Усиновлення як підстава виникнення батьківських прав та обов'язків. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2013. Серія: Право. Вип. 21, ч. II. Т. 1. С. 222. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/897/1/УСИНОВЛЕННЯ%20ЯК%20ПІДСТАВА%20ВИНИКНЕННЯ%20БАТЬКІВСЬКИХ%20ПРАВ%20ТА%20ОБОВ'ЯЗКІВ.pdf>.
4. Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон України від 15.11.2024 №2811-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12#Text>.
5. Практика розгляду судами справ, пов'язаних із позбавленням батьківських прав, поновленням батьківських прав, усиновленням, установленням опіки та піклування № n0020700-08. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/n0020700-08?lang=en#o77>.

ОЛІЙНИК А.О.,

*студентка 3 курсу Миколаївського юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – викладачка Яценко О.Л.*

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПІДХОДИ

У сучасних умовах цифровізації правової системи все більшого значення набувають електронні докази, які виступають важливим інструментом у вирішенні цивільно-правових спорів. Розвиток інформаційних технологій зумовлює необхідність переосмислення підходів до збирання, дослідження та оцінки цифрових доказів

у межах цивільного процесу. Водночас, стрімке впровадження новітніх технологій породжує низку викликів – від технічної складності ідентифікації джерел даних до забезпечення їх достовірності та допустимості в суді. Тож особливого значення набуває формування загальноприйнятих підходів до правового регулювання цифрових доказів, що забезпечать баланс між ефективністю правосуддя та дотриманням процесуальних гарантій учасників справи.

Тема використання цифрових доказів у судовому процесі є предметом досліджень таких науковців як Боннер О.Т., Голубєва Н.Ю. Жушман М.В., Татулич І.Ю. та ін.

Згідно зі ст. 76 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Ці дані формуються з письмових, речових та електронних доказів, показань свідків, а також висновків експертів.

А відповідно до ч. 1 ст. 100 ЦПК України електронні докази – це інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, які мають значення для справи. Тобто електронні документи, веб-сайти, текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Вищевказані дані можуть зберігатися на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі [1].

Електронні докази не наділені матеріальною формою і цим самим вони відрізняються від письмових і речових доказів, які існують виключно в матеріальній формі та пов'язані з нею нерозривно. «Матеріалізація» електронних доказів відбувається через спеціальні технічні пристрої [2, с.111].

Проте ч. 3 ст. 100 ЦПК України передбачає, що учасники справи мають право подавати електронні докази в паперових копіях, але така копія не вважається письмовим доказом [1].

Одним із ключових викликів, що постають у процесі оцінки електронних доказів, є їх значне різноманіття, зумовлене високим рівнем науково-технічного розвитку та широким впровадженням

цифрових технологій у повсякденне життя людини. Як наслідок, відбувається стрімке зростання обсягів цифрової інформації, яка може бути використана в доказовій діяльності в межах судового провадження. У багатьох випадках така інформація виступає єдиним можливим засобом встановлення обставин, що мають істотне значення для вирішення справи по суті [2, с. 111].

На практиці досить часто збирання та подання цифрової інформації до суду викликає певні труднощі. І.Ю. Татулич у своїй роботі вказує, що чинне законодавство наразі не встановлює чітких критеріїв для визначення достовірності відомостей, що містяться в електронному документі. Цивільне процесуальне законодавство містить лише загальну вимогу щодо використання такого способу створення електронного документа, який дозволяє встановити його достовірність. Основними вимогами до електронних документів є забезпечення їх читабельності та наявність необхідних реквізитів, серед яких ключову роль відіграє електронний підпис [3, с. 216]. Звідси виникає питання щодо використання дуже популярних наразі скріншотів, як доказів у суді.

Застосування скріншотів як належних і допустимих доказів у судовому процесі супроводжується низкою суттєвих труднощів. Насамперед, однією з основних проблем є неможливість ідентифікувати особу, яка створила або поширила відповідне повідомлення чи допис. Таким чином, навіть за умови автентичності скріншота, його зміст не може беззаперечно свідчити про причетність конкретної особи до поширення відповідної інформації. Додаткову складність становить ризик зміни або видалення даних, що особливо актуально для цифрового спілкування через соціальні мережі, де існує можливість повного видалення переписки для обох учасників. Крім того, скріншот не має оригінального формату, що унеможливорює його відтворення як офіційного документа. У зв'язку з цим сторона, яка подає скріншот як доказ, повинна вжити відповідних заходів для фіксації всіх ідентифікаційних ознак джерела інформації, аби забезпечити належну якість такого доказу [4].

У статті Центру демократії та верховенства права [4] було представлено кілька актуальних судових практик по даній темі. Наприклад, у листопаді 2020 року Ковпаківський районний суд м. Суми у справі №592/19628/19 дійшов висновку, що скріншот

переписки в месенджері Telegram не може вважатися належним доказом, оскільки неможливо достовірно встановити ні соціальну мережу, з якої походить інформація, ні конкретну групу чи автора повідомлення. Подібні сумніви виникають і щодо інформації, отриманої з соціальних мереж Facebook та Twitter. Незважаючи на наявність функції верифікації облікового запису (позначка у вигляді блакитної галочки, що свідчить про перевірку особи адміністрацією платформи), існує ризик, що вміст сторінки міг з'явитися внаслідок несанкціонованого доступу або підробки коментарів.

Питання оцінки електронних доказів, зафіксованих у вигляді скріншотів, не залишилося поза увагою і Європейського суду з прав людини. Зокрема, у справі Einarsson v Iceland Суд розглядав публікацію блогера в мережі Instagram щодо можливої шкоди честі та гідності особи. У цьому контексті ЄСПЛ проаналізував як сам допис, так і його численні поширення й коментарі, представлені у формі скріншотів, визнаючи такі матеріали належними та допустимими доказами [4].

Отже, використання цифрових доказів у цивільному судочинстві є перспективним, однак супроводжується низкою викликів, пов'язаних із забезпеченням їх достовірності, належності та допустимості. Для ефективного впровадження таких доказів необхідне як удосконалення процесуального законодавства, так і розвиток практики їх оцінки судами.

Використані джерела:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 22.05.2025).
2. Жушман М.В. Особливості електронних доказів як засобу доказування в цивільному судочинстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. №7. С. 110-114. URL: http://lsej.org.ua/7_2023/23.pdf (дата звернення: 22.05.2025).
3. Татулич І.Ю. Електронні докази як засіб доказування в цивільному судочинстві. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 215–219. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/download/289/274> (дата звернення: 22.05.2025).
4. Чи можна використовувати скріншоти як доказ у суді? *Центр демократії та верховенства права*: веб сайт. URL: <https://cedem.org.ua/consultations/skrinshoty-yak-dokaz-u-sudi/> (дата звернення: 22.05.2025).

УДОВИДЧЕНКО С.С.,

*студентка 2 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – старша викладачка Данильченко О.В.

РЕАЛІЗАЦІЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ І ОBOB'ЯЗКІВ ЗАВДЯКИ ЦИФРОВИМ ТЕХНОЛОГІЯМ

Актуальність обраної теми полягає у тому, що в сучасних умовах цифровізації суспільства відбуваються глибокі трансформації у сфері реалізації цивільних прав і обов'язків. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) суттєво впливає на форми та способи взаємодії фізичних і юридичних осіб, змінює характер правових відносин та вимагає оновлення підходів до правового регулювання. Цифрові технології відкривають нові можливості для ефективного здійснення суб'єктивних прав та належного виконання обов'язків, зокрема через електронні сервіси, онлайн-платформи, цифрову ідентифікацію, електронний документообіг тощо.

Мета дослідження пов'язана з аналізом сучасного стану використання технологій у здійсненні цивільних прав і обов'язків.

Цифровізація розглядається як процес інтеграції цифрових технологій у різні сфери суспільного життя з метою підвищення його якості та стимулювання економічного зростання. Її зміст полягає в автоматизації діяльності шляхом переведення інформації в цифрову форму, що сприяє спрощенню її обробки, аналізу та прийняття більш точних управлінських рішень. Основною метою цифровізації є забезпечення гнучкості та адаптивності цих процесів [5, с. 210].

На думку М.Ю. Кадемії, поняття інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) охоплює комплекс методів і виробничих процесів, а також програмно-технічних засобів, інтегрованих для забезпечення збору, обробки, зберігання, поширення, відображення та використання інформації відповідно до потреб користувачів [4, с. 95].

У механізмі реалізації цивільних прав і виконання обов'язків – правочини є універсальним інструментом і займають центральне

місце, виступаючи основною правовою формою встановлення, зміни та припинення цивільних правовідносин.

Легальне визначення поняття «правочин», як дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків, надано в ч. 1 ст. 202 ЦК України [1].

В умовах цифровізації правочини зазнають істотної трансформації. Застосування електронної форми для вчинення правочинів, свідчить про здатність правової конструкції правочину адаптуватися до сучасних умов, зберігаючи свою правову сутність.

Згідно із Законом України «Про електронну комерцію» електронним є правочин, який здійснено з використанням інформаційно-комунікаційних систем [2].

Оскільки особа в цивільних правовідносинах виступає від свого імені, то для вчинення електронних правочинів обов'язковою і невід'ємною передумовою є електронна ідентифікація, тобто процес використання ідентифікаційних даних особи в електронній формі, які однозначно визначають фізичну, юридичну особу або уповноваженого представника юридичної особи (п. 11 ч. 1 ст. 1 Закон України № 2155-VIII) [3].

Оскільки для здійснення свого права чи обов'язку на доступ до визначеної інформації або послуг необхідне обов'язкове підтвердження стабільної цифрової ідентичності користувача. Найчастіше використовуваним способом для електронної ідентифікації є електронний підпис. Електронний підпис – це електронні дані, що додаються до інших електронних даних або логічно з ними пов'язуються і використовуються підписувачем як підпис (п. 15 ч. 1 ст. 1 Закон України № 2155-VIII) [3].

Крім електронної комерції, існує багато напрямів застосування інформаційних технологій у процесі реалізації та захисту цивільних прав, зокрема:

- використання цифрових технологій як інструменту для розширення можливостей виникнення, зміни та припинення цивільних правовідносин, а також для забезпечення ефективного здійснення прав фізичних та юридичних осіб. Це стосується впровадження електронного цифрового підпису в процесі вчинення правочинів, правового регулювання електронної комерції, а також П. М. Федосєєв взагалі вбачає

- перспективу для нормативного закріплення можливості укладення електронних заповітів;
- застосування інформаційних технологій для документування юридичних фактів та станів, що проявляється у створенні та функціонуванні єдиних державних реєстрів, зокрема реєстрів майнових прав, актів цивільного стану, спадкового реєстру тощо;
 - використання цифрових інструментів як елементів правового регулювання широкого кола цивільних правовідносин, зокрема шляхом нормативного визнання правового статусу віртуальної власності та цифрових фінансових активів, а також створення правових умов для реалізації і захисту майнових і немайнових прав у цифровому середовищі;
 - інтеграція сучасних технологічних рішень у механізми захисту (зокрема, самозахисту) суб'єктивних цивільних прав, які дають можливість захистити себе, як учасника правовідносин, наприклад, шляхом використання мережевого псевдоніму – нікнейму, формування і використання декількох акаунтів, обмеження доступу або вилучення інформації про себе [6, с. 72].

Основною проблематикою застосування цифрових технологій в області здійснення цивільних прав і обов'язків є питання про захист персональних даних. Цифровізація сфери цивільно-правових відносин супроводжується істотними ризиками, пов'язаними з обробкою та захистом персональних даних. Проблематика полягає в тому, що цифрове середовище створює додаткові виклики для забезпечення конфіденційності, недоторканності приватного життя та безпеки персональної інформації користувачів, які беруть участь у правовідносинах.

Цифрові технології істотно трансформують способи реалізації цивільних прав і обов'язків. Вони пронизують усі сфери суспільного життя і кожна особа стикається з цифровими технологіями у правовому просторі. За умови порушення права особи, вона може оперативно подати скаргу, наприклад, до органу місцевого самоврядування, через офіційний веб-сайт, що значно посприяє ефективності захисту прав людини. В умовах війни вирішальним є доступність правової взаємодії людини і держави. Так, завдяки цифровим технологіям особа може реалізувати своє право на

захист і подати позовну заяву в електронному виді, без особистої присутності, що також підвищує рівень ефективності захисту прав людини. Проте застосування цифрових технологій у сфері реалізації цивільних прав і обов'язків потребує належного нормативного забезпечення, удосконалення правових механізмів та забезпечення високого рівня інформаційної безпеки. Для повноцінного використання потенціалу цифрових технологій необхідна така правова система, що спрямована на гармонізацію традиційних норм цивільного права з новими цифровими реаліями.

Використані джерела:

1. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV: станом на 9 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 22.05.2025).
2. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII: станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text> (дата звернення: 22.05.2025).
3. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII : станом на 18 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text> (дата звернення: 22.05.2025).
4. Демартино А. П. Поняття і класифікація новітніх інформаційно-комунікативних технологій. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціальнополітичних дисциплін. 2018. №24. С. 94–99.
5. Теличко О. А., Реқун В. А. Розвиток правової системи у цифрову епоху. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 1. С. 209–212.
6. Федосєєв П. М. Сучасний стан і перспективи застосування інформаційних технологій у процесі здійснення та захисту суб'єктивних цивільних прав. *Право і суспільство*. 2019. Т. 2, № 6. С. 69–72.

ФЕДЧАК Т.О.,

*студентка 3 курсу Миколаївського юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – викладачка Яценко О.Л.*

ВИКОРИСТАННЯ СМАРТ-КОНТРАКТУ: НОВА ПЕРСПЕКТИВА ЧИ СУЦІЛЬНІ НЕДОЛІКИ?

У сучасному світі технології смарт-контракти набувають все більшого значення в різних сферах діяльності, зокрема в цивільному праві. Ці інноваційні інструменти обіцяють значні переваги, проте їх впровадження вимагає ретельного аналізу з точки зору правового регулювання та потенційних ризиків. Метою цієї роботи є дослідження цивільно-правових наслідків використання технології блокчейн та смарт-контрактів, а також виявлення їх перспектив та ризиків у контексті українського законодавства.

Тема смарт-контрактів все частіше стає предметом досліджень вітчизняних науковців, зокрема таких як Давидова І., Смірнов І., Лісовий І., Остапенко-Боженова А., Савенко І., Некіт Г. та ін. Проте, багато питань потребує законодавчого визначення і детального дослідження, тому дана тема не втрачає своєї актуальності.

Смарт-контракт – це програма, яка автоматично виконує умови договору при настанні певних подій. Вони можуть бути реалізовані на платформі блокчейн, що забезпечує їх прозорість та незмінність. Смарт-контракти можуть автоматизувати різні правові процеси, зокрема укладення договорів, виконання зобов'язань та розв'язання спорів [1, с. 189].

Якщо розглядати перспективи використання смарт-контрактів, можна зазначити деякі пункти:

1. Смарт-контракти дозволяють автоматизувати виконання умов договору, що знижує ризики помилок та зловживання. Використання смарт-контрактів може зменшити потребу в посередниках, таких як нотаріуси, що призводить до зниження витрат на укладення та виконання договорів [2, с. 2].
2. Інформація, збережена в блокчейні, є прозорою та незмінною, що забезпечує довіру до укладених договорів. Застосування даних технологій значно зменшить обсяги паперової

роботи, а час її виконання (замість кількох днів можна буде використати лише кілька хвилин), що, як наслідок, скоротить витрати і підвищить ефективність [3, с. 47].

3. Смарт-контрактами можна управляти безпосередньо, вони не потребують третіх сторін для забезпечення виконання умов, а таке виконання умов забезпечується самою технологією [1, с. 190].

Проте, розглядаючи перспективи масового використання смарт-контрактів, варто зазначити не лише переваги, а й проаналізувати ризики та недоліки. Головними серед них є наступні.

В Україні відсутнє спеціальне законодавство, яке б регулювало використання блокчейн та смарт-контрактів, що створює правову невизначеність. Помилки в програмному коді смарт-контракту можуть призвести до невиконання або неналежного виконання умов договору. Відсутність належного контролю може сприяти зловживанням та шахрайству з боку учасників правовідносин. Збереження особистих даних у блокчейні може порушувати вимоги до конфіденційності та захисту персональних даних.

Однією з проблем, дослідженою Г. Некітом, є те, що автоматичність виконання смарт-контракту також породжує деякі проблеми. Зокрема, у разі наявності об'єктивних умов для зупинення виконання чи зміни домовленості смарт-контракт неможливо змінити, як неможливо призупинити його виконання [4, с. 103].

Важливо серед ризиків визначати чи є смарт-контракти достатньо захищеними для нерозголошення персональних даних, захищення коду смарт-контракту та багато інших аспектів.

Також досить складною проблемою є те, що смарт-контракти та його умови формуються в програмному коді, для осіб які не мають технічних знань їх використання є непрозорим та недоступним [5]. І в таких випадках виникає багато нових проблем у вирішенні юридичних спорів, які виникли внаслідок неправильного використання коду чи помилки в ньому [1, с. 191]. Як всі зазвичай звикли, договори мають бути нотаріально засвідченні, але смарт-контракти неможливо засвідчувати, через це вони не користуються дуже великою популярністю, наприклад, в дослідженні А. Станкевича зазначено, що якщо предметом смарт-контракту є нерухомість, місце знаходження якої не співпадає з місцезнаходженням

(країною) покупця, та ще, до того ж, цей правочин потребує нотаріального посвідчення та відповідної реєстрації, то тут виникає низка інтеграційних проблем, багато з них можуть бути подолані, деякі потребують технічного, а інші законодавчого вирішення (зокрема проблема нотаріального посвідчення електронних договорів) [6, с. 291].

На сьогоднішній день проблемою є також те, що в багатьох країнах відсутні норми законодавства, що регулюють смарт-контракти, через це незрозуміло, яку юридичну силу вони мають та чи мають її взагалі. Такі контракти не вирішують спори, які виникають безпосередньо в процесі їх виконання, в результаті чого необхідно звертатися за письмовою консультацією юристів [7].

Для забезпечення використання смарт-контрактів необхідно розробити законодавчі акти, які б регулювали використання блокчейн та смарт-контрактів в Україні. Це дозволить забезпечити правову визначеність та захист учасників правовідносин. Важливо розвивати освітні програми, які б готували фахівців у галузі блокчейн-технологій та їх правового регулювання. Це сприятиме ефективному впровадженню цих технологій у правову практику. Також Україна може співпрацювати з міжнародними організаціями для обміну досвідом та розробки спільних стандартів у сфері блокчейн та смарт-контрактів.

Використання технології блокчейн та смарт-контрактів має значний потенціал для розвитку цивільного права в Україні. Однак для ефективного впровадження цих технологій необхідно розробити відповідне законодавство, забезпечити підготовку фахівців та сприяти міжнародній співпраці. Тільки за умови комплексного підходу можна мінімізувати ризики та максимально використати переваги цих інноваційних інструментів.

Використані джерела:

1. Смірнов І. Перспективи застосування смарт-контракту як засобу забезпечення зобов'язань. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С. 189–191. URL: http://lsej.org.ua/6_2023/41.pdf. (дата звернення 18.05.2025).
2. Лісовий І., Остапенко-Боженова А. Можливості та умови реалізації технологій смарт-контрактів. *Вінницький національний технічний*

університет. 1–3. URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/39931/15556.pdf?sequence=3&isAllowed=y> (дата звернення 18.05.2025).

3. Давидова І. Смарт-контракти – правочини майбутнього. *DSPACE*. 2018. С. 45–47. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6614fa1d-9c4b-4ead-8e6d-123c32ab3b0a/content> (дата звернення 18.05.2025).

4. Некіт Г. Переваги та недоліки смарт-контрактів як підстав виникнення права власності. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2020. Вип. 3(47). С. 101–105. URL <https://visnyk-psp.kpi.ua/article/view/229494/228501> (дата звернення 18.05.2025).

5. Савенко І. Смарт-контракт: що це таке і що варто знати. *Лоуер*: Веб сайт. URL: <https://loyer.com.ua/uk/smart-kontrakt-shho-cze-take-i-shho-varto-znati/> (дата звернення 18.05.2025).

6. Станкевич А. Смарт-договори як вид електронних договорів, їх особливості та проблематика при електронному обігу об'єктів цивільного права. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. серія Право*. 2025. Вип.87, ч.1. С.288-292. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/324747/314774> (дата звернення 18.05.2025).

7. Юридичні аспекти використання смарт-контрактів. *Консультант*. 2024. URL: <https://consultant.net.ua/consultant-article/5293>. (дата звернення 18.05.2025).

ЦИМБАЛІСТ Д.Ю.,

студентка 3 курсу Миколаївського юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – викладачка Яценко О.Л.

ЦИФРОВІЗАЦІЯ СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН: УКЛАДЕННЯ ТА РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ ОНЛАЙН

У сучасних умовах цифрова трансформація охоплює всі сфери суспільного життя, у тому числі й правову. Одна з найпомітніших тенденцій останніх років – цифровізація послуг у сфері сімейного права. Відповідно до статті 21 Сімейного Кодексу України, шлюб – це сімейний союз, зареєстрований у державному органі реєстрації актів цивільного стану (далі – РАЦС) [1]. Традиційно для укладення шлюбу необхідна особиста присутність наречених, подача за-

яви у паперовій формі та очікування встановленого законом строку. Однак, сучасні виклики, зокрема пандемія COVID-19 та війнний стан в Україні, сприяли появі нових механізмів цифрової взаємодії [2].

Цифровізація сімейних правовідносин в Україні набирає обертів, зокрема завдяки впровадженню у державному застосунку «Дія» можливості укладення шлюбу онлайн. Ця інновація стала важливим кроком у спрощенні та модернізації процедури реєстрації шлюбу, що раніше вимагала особистої присутності в органах РАЦС.

З 2023 року в українців з'явилася змога подати заяву про державну реєстрацію шлюбу через портал «Дія», обрати зручний час, місце та формат церемонії, а також сплатити адміністративний збір і підписати документи електронним підписом. Весь процес триває близько 10–15 хвилин, що значно скорочує бюрократичні процедури та економить час громадян [3].

У 2024 році було запроваджено експериментальний проєкт, який дозволяє не лише подати заяву, а й повністю укласти шлюб онлайн через застосунок «Дія». Процедура передбачає, що один із майбутніх подружжя надсилає іншому електронну пропозицію одруження, на яку дається 14 днів для відповіді. Після прийняття пропозиції обидва партнери заповнюють заяву, обирають дату церемонії (не раніше ніж за 5 днів), сплачують мито та проходять реєстрацію шлюбу у форматі відео зв'язку з державним реєстратором. За результатами молодята отримують електронне свідоцтво про шлюб, яке має таку ж юридичну силу, як і паперовий документ [4].

Ця цифрова послуга особливо стає актуальна для військово-службовців, мешканців віддалених регіонів та людей, які не можуть особисто відвідати РАЦС через об'єктивні причини. Вона підвищує доступність державних послуг і відповідає сучасним тенденціям цифрової трансформації суспільства.

Не менш актуальним є питання розірвання шлюбу в онлайн-режимі. Та станом на 2025 рік повністю оформити розлучення онлайн через «Дію» неможливо. Відповідно до статті 106 Сімейного кодексу України, якщо подружжя не має спільних неповнолітніх дітей, розірвання шлюбу можливе за спільною заявою у спрощеній

формі через орган РАЦС [1]. Враховуючи цифровізацію послуг, в Україні, українці можуть подати заяву на розлучення через систему «Електронний суд», авторизувавшись через «Дію» або електронний цифровий підпис. Позовна заява подається в електронному вигляді з додаванням необхідних документів, а судовий збір оплачується онлайн. Учасники справи відстежують рух справи через електронний кабінет і отримують сповіщення про судові засідання та ухвали, але участь у засіданнях і отримання рішень відбуваються офлайн.

Юридична сила електронних документів, виданих у «Дії», підтверджується законодавством України, а саме ст. 8 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» [5]. Електронна реєстрація шлюбу через застосунок має таку ж правову значущість, як і традиційна, завдяки надійній цифровій ідентифікації та використанню електронного підпису, що гарантує достовірність волевиявлення сторін.

Завдяки прозорості цифрових процедур зменшується можливість виникнення корупційних схем, оскільки всі дії фіксуються в електронній системі, що підвищує довіру до державних послуг.

Водночас, слід звернути увагу на певні ризики та виклики, що виникають у зв'язку з цифровізацією таких чутливих правовідносин. Зокрема, постає проблема забезпечення добровільності волевиявлення, коли один з подружжя може перебувати під тиском або не мати повного доступу до електронних засобів зв'язку. Важливим аспектом залишається й захист персональних даних, адже в процесі онлайн-реєстрації або розірвання шлюбу обробляється значний обсяг конфіденційної інформації.

Також важливо зазначити, що онлайн-формат реєстрації шлюбу чи його припинення ще не набув широкого розповсюдження в Україні, а отже потребує подальшого нормативного вдосконалення. На сьогодні цей механізм частково реалізований у формі подачі заяви, тоді як сама реєстрація або розірвання шлюбу в повному онлайн-режимі потребує додаткового процесуального закріплення.

Таким чином, цифровізація сімейних правовідносин – це перспективний напрямок модернізації правової системи України, який відповідає вимогам часу та потребам громадян. Водночас важливо

забезпечити належні правові гарантії, технологічну безпеку та доступність цифрових сервісів, щоб уникнути обмеження прав та дискримінації осіб, які не мають достатнього рівня цифрової компетентності чи технічних можливостей.

Використані джерела:

1. Сімейний кодекс України: Кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 21.05.2025).
2. Булеца С. Б., Ревуцька І. Е. Цифровізація при укладенні шлюбу. *Закарпатські правові читання. Право як інструмент стійкості та розвитку в умовах сучасних цивілізаційних викликів*. Частина 2. 2023. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-298-5-154> (дата звернення: 21.05.2025).
3. Горб А. Укладення шлюбу онлайн у Дії. URL: <https://mitrax.ua/uk/blog/ukladennya-shlyubu-onlajn-u-diї/> (дата звернення: 21.05.2025).
4. Подати заяву про шлюб за 10 хвилин, не виходячи з дому: на порталі Дія доступна нова послуга. *Державні послуги онлайн | Дія*. URL: https://diia.gov.ua/news/podati-zayavu-pro-shlyub-za-10-hvilin-ne-vihodyachi-z-domu-na-portali-diya-dostupna-nova-posluga?utm_source (дата звернення: 21.05.2025).
5. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 № 851-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення: 21.05.2025).

ЧАБАНЕНКО Д.А.,

*студентка 3 курсу Миколаївського юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – викладачка Яценко О.Л.*

СМАРТ-КОНТРАКТИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ: ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО ВИЗНАННЯ

З набуттям популярності віртуальних активів та можливості здійснення платежів за допомогою криптовалют, в українській юридичній практиці з'явилося поняття смарт-контракту. Це запозичений з англійської мови термін, що в перекладі означає «розумний договір» і повністю виправдовує свою назву. Автоматизований алгоритм виконує задані функції переказу коштів без

участі сторонніх осіб, самостійно їх контролює та документує. Такий договір суттєво відрізняється від традиційного, тож прецеденти його використання стали темою активних обговорень науковців та юристів-практиків. У своїх роботах особливостям смарт-договору приділяли увагу Н. Бойко, Р. Майданик, І. Верес, Д. Задобрюк, К. Некіт, В. Шмига. Проте в їх дослідженнях можна прослідкувати різне ставлення до можливостей розвитку такого виду контрактів. Тож варто детальніше розглянути перспективи юридичного визнання смарт-договорів в українському правовому полі.

У законодавстві України відсутні нормативно-правові акти, які б напряду давали визначення смарт-контракту та регулювали його застосування. Сьогодні такий вид договору передбачає перетворення його умов у комп'ютерний код і публікування в блокчейні [1, с. 189]. Для створення контракту потрібно написання відповідного коду, який вказуватиме на порядок дій (наприклад, переведення коштів) у разі настання відповідних умов. При цьому код може або повністю замінити письмовий договір, або ж бути його складником. Смарт-контракт у науковій літературі трактують як дію особи, спрямовану на набуття, зміни чи припинення цивільних прав та обов'язків, тобто правочин, який вчиняється через мережу Інтернет [2; 3, с. 40]. Враховуючи відсутність правової визначеності щодо такого договору, погоджуємося з І. Верес, що необхідно доповнити Цивільний кодекс ст. 636-1 «Смарт-договір», в якій надати визначення договору та умови його дійсності [4, с. 17–18].

Одним із перших прикладів в Україні став продаж квартири за криптовалюту у 2017 році. Об'єкт нерухомості був проданим через смарт-контракт на блокчейні «Ethereum». Договір супроводжувала українська юридична компанія «Юскутум». Щоб власник квартири, який проживав у США, зміг обміняти житло на криптовалюту, попередньо було укладено смарт-контракт, адресу якого було введено в блокчейн та реєстр нерухомості. Паралельно юристи завізувати договірний намір, підготували акти оцінки квартири, провели нотаріальну угоду за довіреністю. А після зміни права власності в держреєстрі отримали виписку та завантажили її до

системи [5]. Можна зробити висновок, що в цьому випадку смарт-контракт став складником процесу купівлі-продажу.

І це не протирічить нормам Цивільного кодексу України. Стаття 627 вказаного Кодексу допускає вільну форму договору, яка дозволяє сторонам вибирати своїх контрагентів і визначати умови договору, дотримуючись при цьому вимог цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості [6]. Стаття 546 вказаного нормативного акту дає змогу встановити договором чи законодавством різні форми гарантування виконання зобов'язань. Смарт-контракти відповідають цій вимозі, адже вони забезпечують автоматичне виконання умов договору.

Проте є і опоненти такого трактування законодавства. Зокрема, А. Іванов та В. Шмига розкритикували вказаний підхід, апелюючи до того, що, згідно пункту 3 статті 3 Закону України «Про електронну комерцію», електронною формою подання інформації може бути лише той вид документування, що дає змогу відтворити її у візуальній формі, доступній для людського сприйняття [7, с. 151]. А в смарт-контракті дані зашифровані, і доступ до них потребує втручання спеціаліста.

Але ми не можемо заперечити, що такий договір все ж є правочином. Адже він відповідає пункту 1 статті 202 Цивільного кодексу України. Смарт-контракт залишається дією особи, яка спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків. Її підкріплює пункт 1 частини 1 статті 32 Цивільного кодексу України, згідно з яким такий договір можна класифікувати як правочин, що укладається в момент виконання [6].

Практика використання смарт-контрактів потребує юридичного регулювання українським законодавством. І в цьому випадку можна імплементувати досвід інших країн, які активно працюють над впровадженням відповідних нормативно-правових актів. Законодавство має дати відповідь на проблемні питання, що супроводжують виконання смарт-договорів. Наприклад, що робити у разі зміни статусу майна особи, яка виступає стороною такого контракту. Це не передбачено алгоритмами. Як і безліч інших обставин, які об'єднуються в групу «людських чинників». Неможливо відмовитись від посередників: нотаріусів, адвокатів, юристів, –

адже у випадку невиконання стороною домовленостей, спекуляції на предметі договору чи обставинах, досягти справедливості без свідків чи залучених осіб буде дуже складно. Відсутність законодавства, що регулює підписання смарт-договорів, не дає змоги притягнути до відповідальності за помилки особу, яка перетворює текст у комп'ютерний протокол. Безумовно, це відкриває можливості для маніпуляцій, які доведеться вирішувати шляхом зіставлення оригіналу та програмової версії.

Тож можна зробити висновки, що українське законодавство допускає існування смарт-контрактів як одного з видів правочину. Проте недоречно застосовувати його для всіх видів договорів. Адже в більшості варіантів є потреба у команді супроводу та паперовому дублюванні документа, внесення інформації до українських баз даних тощо. Але існування криптовалюти та досвід інших країн вимагають поступової роботи над підготовкою проекту закону про смарт-контракти. Адже технології активно розвиваються, і ігнорування міжнародного досвіду може привести до появи юридичних колізій.

Використані джерела:

1. Смірнов І. Перспективи застосування смарт-контракту як засобу забезпечення виконання зобов'язань. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6 (41). С. 189–191. URL: http://lsej.org.ua/6_2023/41.pdf (дата звернення: 10.05.2025).
2. Бойко Н. Смарт-контракти – чи справді договори та чи дійсно «розумні». *Національна асоціація адвокатів України*. 12 квітня 2018 р. URL: <https://unba.org.ua/publications/3169-smart-kontrakti--chi-spravdi-dogovorita-chi-dijsno-rozumni.htm> (дата звернення: 10.05.2025).
3. Майданик Р. Смарт-контракт криптоактивів у Цивільному праві України. *Вісник «Юридичні науки»*. 2024. №1 (127). С.39–44.
4. Верес І. Правова природа смарт-договору. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 9. С. 15–18. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/9/4.pdf> (дата звернення: 10.05.2025).
5. Вперше: В Україні офіційно продали квартиру за криптовалюту. *Економічна правда*: веб сайт. URL: <https://epravda.com.ua/news/2017/09/26/629501/> (дата звернення: 10.05.2025).
6. Цивільний кодекс України: прийнятий 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 10.05.2025)

7. Іванов А., Шмига В. Смарт-контракти у договірних відносинах: реалії та перспективи використання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №4. С.150–152. URL: <http://lsej.org.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/2-uncategorised/149-4-2022> (дата звернення: 10.05.2025).

БОРОДИНА В.Ю.,

*студентка 2 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – старша викладачка Данильченко О.В.

ПІРАТСТВО ЯК ПРОБЛЕМА РЕАЛІЗАЦІЇ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

Сучасний розвиток цифрових технологій активно впливає на наше повсякденне життя, змінюючи соціальні взаємозв'язки та ставлячи перед суспільством нові виклики. Віртуалізація та інтерактивність навколишнього середовища дедалі більше відбувається через інтеграцію творчого контенту з цифровими технологіями. Такі явища, як інновації, веб-простір, цифрові платформи, діджиталізація та цифрові активи, вже стали звичними елементами нашої реальності. Цифровий простір динамічно розвивається та набуває особливого значення в контексті використання та охорони прав інтелектуальної власності. Авторське право виступає важливою складовою інтелектуальної власності, що набуває особливого значення для творців у цифрову епоху. Сучасні цифрові технології відкривають широкі можливості для створення, завантаження, зберігання та оперативного розповсюдження різноманітної інформації, включно з об'єктами, які підлягають охороні авторським правом. З одного боку, це значно полегшує доступ і використання таких об'єктів, а з іншого – створює сприятливі умови для потенційного порушення прав інтелектуальної власності.

Піратство досліджується такими вченими як: Н. Бааджі, Т. Зражевська, Стен Лібовіц, О. Харитонова, В. Чеботарьов, Х. Кметик-Подубінська.

Варто звернути увагу на статистичні дані американського фотоагентства Getty images за 2019–2023 роки, які показують

масштаби порушення авторських прав у цифровому просторі. Починаючи з 2019 року відсоток сайтів-порушників стрімко зростає, якщо на початку було 50 відсотків, то в 2023 році цей показник перевищив позначку 200 відсотків. Інтернет-користувачі часто, самі того не усвідомлюючи, копіюють, завантажують та розповсюджують матеріали, які перебувають під захистом авторського права. Згідно з наявними даними, обсяг нелегального використання такого контенту щороку стрімко зростає, що значною мірою зумовлено появою нових медіа-ресурсів. Близько 95 відсотків новостворених веб-сайтів тією чи іншою мірою залучають до свого обігу неліцензійний контент, зокрема новини та зображення, які належать Getty images [3, с. 3].

Окремої уваги заслуговує така проблема реалізації авторських прав у цифровому середовищі як виявлення незаконного копіювання та несанкціонованого використання матеріалів, що зазвичай позначається терміном «піратство». При широкому використанні цього поняття як у засобах масової інформації, так і серед звичайних інтернет-користувачів, його зміст часто трактується некоректно. Такий спосіб використання контенту набуває популярності в цифровому просторі, однак не визнається легітимним і не підтримується на державному рівні. У Законі України «Про авторське право і суміжні права» поняття «піратство» охоплює незаконні дії, пов'язані з відтворенням, імпортом на митну територію України, експортом за її межі, а також розповсюдженням неліцензійних копій творів, зокрема комп'ютерних програм і баз даних, фонограм та відеограм. До цього також належить несанкціоноване використання програм мовлення, здійснення нелегального запису аудіовізуальних творів у кінотеатрах (камкордінг), а також Інтернет-піратство – незаконне використання об'єктів авторського чи суміжного права через мережу Інтернет [1]. Ознаки піратства включають: незаконне використання творів, що охороняються авторським правом; опублікування, копіювання, розповсюдження або інше поширення таких творів без згоди автора чи правовласника; порушення прав та інтересів творця; використання об'єктів авторського права з нарахуванням прибутку чи нематеріальної вигоди без законних підстав.

Одним із розширених способів розповсюдження неліцензійного контенту є використання пірінгових мереж (P2P або «peer-to-peer»). Їх часто називають торент-трекерами чи файлообмінними платформами. Такі сервіси постійно вимагають спеціального програмного забезпечення, наприклад, uTorrent, що створює певні технічні труднощі для користувачів. З правової точки зору торент-технологія одночасно є найбільш наближеною до збереження авторських прав і водночас створює серйозні проблеми. Завантажені через торент файли зберігаються на жорстких дисках самих користувачів. Власники торрент-трекерів напряму не зберігають контент і, відповідно, формально не порушують авторські права – вони лише дають посилання на контент, який зберігається у користувачів. Через це складно знайти основного винуватця, що призводить до значних фінансових втрат для правовласників [4, с. 59–60].

Міжурядовий комітет з питань авторського права виокремив наслідки піратства. По-перше, з економічної точки зору, піратство завдає значної шкоди галузям, які постраждали від нього, призводить до втрати доходів, які мали б знадобитися для легального копіювання та використання творчого контенту. По-друге, збитки для авторів особливо помітні в умовах, коли їхній прибуток напряму залежить від реалізації копій творів. Без винятку фінансових втрат, вони також зазнають шкоди через порушення моральних прав, пов'язаних з неправомірним використанням їхньої творчості. По-третє, у випадку, якщо авторське право порушується з комерційною платою, це призводить до зменшення податкових надходжень до бюджету, незаконна діяльність часто супроводжується ухиленням від сплати податків [2, с. 231].

Вивчення авторського права в умовах стрімкого розвитку сучасних інформаційних технологій доводить про те, що в цифрову епоху захист і реалізація цих прав не стали простішими. Це зумовлює актуальність багатьох проблем, зокрема – визначення моменту та факту порушення прав інтелектуальної власності, а також ідентифікації правопорушників і притягнення їх до відповідальності. Для забезпечення ефективного захисту авторських прав необхідно розробити чітку стратегію дії та неухильно дотримуватись основоположних принципів у сфері авторського права.

Використані джерела:

1. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX: станом на 15 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення: 20.05.2025).
2. Григор'янц Г. І. Причини виникнення сучасного типу піратства в авторському праві і суміжних правах та його наслідки. *Часопис цивілістики*. 2015. № 18. С. 229–233.
3. ГС «БЮРО ІНТЕРАКТИВНОЇ РЕКЛАМИ УКРАЇНА». Захист авторських прав у цифрову епоху: боротьба з порушеннями та вихід з поточних ускладнень. Київ, 2024. 15 с.
4. Кметик-Подубінська Х. І. Авторське право в цифровому середовищі. *Юридичні науки та їх роль у розвитку правової культури сучасної людини*. 2022. С. 45–71.

ІМШЕНИЦЬКА Т.А.,

*студентка 2 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – старша викладачка Данильченко О.В.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ НА ЖИТЛО ПІД ЧАС ВІЙНИ

З початком повномасштабної війни, агресія російської федерації проти України спричинила масштабні порушення основоположних прав людини, зокрема права на житло. В умовах воєнного стану, введеного відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», мільйони громадян були змушені залишити свої домівки, а значна частина житлового фонду країни зазнала руйнувань. Тому дослідження щодо захисту прав громадян на житло є актуальним і на часі.

Особливості захисту прав громадян під час війни в Україні полягають у необхідності забезпечення основоположних прав, навіть в умовах форс-мажору. До таких прав належить право на життя, свободу, житло, соціальний захист, доступ до медичної допомоги, освіти, судовий захист тощо. Конституція України, Європейська конвенція з прав людини, а також норми міжнарод-

ного гуманітарного права (зокрема Женевські конвенції) зобов'язують державу забезпечувати основоположні права навіть в умовах бойових дій. Проте, відповідно до статті 64 Конституції України, під час воєнного стану можуть бути обмежені деякі права, за винятком невід'ємних прав – таких як право на життя, повагу до людської гідності, свободу від катувань тощо [2].

Метою дослідження є аналіз законодавства щодо захисту житлових прав громадян під час воєнного стану.

Житло в Україні визначається як приміщення, що призначене для постійного проживання в ньому фізичної особи, і має різноманітні форми, що визначаються його функціональним призначенням та правовим статусом. Основні види житлових приміщень включають квартири у багатоквартирних будинках, індивідуальні житлові будинки приватної забудови, кімнати в гуртожитках, службове житло та соціальне житло. Кожен з цих видів має власні особливості використання та правовий режим. Наприклад, квартири і будинки перебувають у приватній або комунальній власності, володіння ними оформлюється відповідно до норм Цивільного кодексу України. Водночас кімнати в гуртожитках чи службове житло надаються на підставі спеціальних правових титулів, таких як трудові договори або контракти, і не підлягають приватизації [4; 5; 6]. Реалізація права на житло може здійснювати через самостійну будівлю житла, купівлю, спадкування, приватизацію, укладення договору житлового найму тощо.

В умовах воєнного стану, житловий фонд країни зазнав суттєвих втрат. Це призвело до знищення та пошкодження різних типів житла, незалежно від форми власності. Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 380 від 20.03.2022, громадянам надається можливість отримати компенсацію за пошкоджене або знищене нерухоме майно, що стало наслідком бойових дій. Крім того, військовий стан вплинув і на порядок використання окремих видів житла: приміщення можуть тимчасово використовуватись для потреб внутрішньо переміщених осіб, військових формувань або для евакуйованих громадян за рішенням органів місцевої влади [3].

Відшкодування шкоди можливе після фіксації факту руйнування спеціальною комісією, подання відповідних документів, а

також підтвердження права власності. Законодавство поступово адаптується до нових реалій, однак на практиці постає низка проблем: складність процедур, затримки з виплатами, обмеженість ресурсів, а також відсутність єдиного комплексного правового акту, який би повноцінно регламентував механізми захисту житлових прав під час війни. Окрему категорію складають внутрішньо переміщені особи, які мають право на тимчасове житло відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», однак реалізація цього права часто є формальною через дефіцит ресурсів на місцях [3].

З 05.03.2025 року вступив в дію закон, який передбачив розподіл та надання житла, що належить до комунальної власності або яке отримано в оренду, користування (у тому числі комунальними підприємствами, установами, організаціями), можливість надавати в оренду для проживання внутрішньо переміщених осіб будівлі і споруди закладів і установ професійної (професійно-технічної) та вищої освіти, за згодою засновника, за умови, що вони не використовувалися протягом 12 місяців [7].

Перспективи вдосконалення правового регулювання житлових правовідносин в Україні тісно пов'язані з необхідністю комплексного реформування житлового законодавства. Прийняття нового Житлового кодексу, який враховуватиме сучасні вимоги ринку нерухомості, міжнародний досвід та специфіку українського законодавства, є першочерговим завданням. Окрім цього, важливим кроком є створення єдиної централізованої бази даних власників житлових приміщень, що дозволить уникнути шахрайства, спростить процес реєстрації прав власності та підвищить прозорість операцій з нерухомістю.

Нормативна база забезпечує загальні правові підстави для захисту житлових прав під час війни, але залишається фрагментарною і потребує систематизації. Відсутність єдиного комплексного акта, який би поєднував конституційні, цивільно-правові та адміністративні механізми, створює труднощі для ефективної реалізації прав громадян. Для підвищення ефективності захисту права на житло в умовах воєнного стану необхідно ухвалити спеціалізований закон або кодифікований акт, який би регулював

порядок оцінки збитків, строки і форми компенсацій, механізм забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб та порядок відновлення зруйнованого житлового фонду. Це дозволить забезпечити реальну реалізацію конституційного права громадян на житло навіть в умовах масштабної гуманітарної кризи.

Використані джерела:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №435-IV. Дата оновлення: 10.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 24.04.2025)
2. Конституція України: від 28.06.1996 № 254к/96-ВР: станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 22.05.2025).
3. Правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 24.05.2025)
4. Право власності на житло в Україні: доктрина та реалізація: монографія / за заг. ред. О. Д. Крупчана та В. В. Луця. Київ: НДІ ПрПіП ім. акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2016. 247 с.
5. Цивільне право України. Частина 1: Лекція «Спадкування за законом. Здійснення спадкових прав». *Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*. Режим доступу: <http://ftplec.nlu.edu.ua/....>
6. Василенко В. О. Правовий режим нерухомого майна: thesis. 2019. URL: <http://er.nau.edu.ua/handle/NAU/38848> (дата звернення: 17.05.2025).
7. Про внесення змін до деяких законів України щодо додаткових заходів, пов'язаних із забезпеченням внутрішньо переміщених осіб житлом: Закон України від 20.11.25 №4080-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4080-20#Text> (дата звернення 24.05.25).

КОБРИНЧУК Р.Д.,

*студент 2 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – старша викладачка Данильченко О.В.

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ В УКРАЇНІ

У сучасному світі цифровізація охоплює всі сфери суспільного життя, зокрема економіку, фінанси та право. Одним із ключових проявів цього процесу є поява та активне використання цифрових активів – новітньої форми майнових прав, що не мають фізичного втілення, але мають значну цінність та здатність до обігу. В Україні правове регулювання цифрових активів перебуває на етапі становлення, що зумовлює актуальність дослідження їхнього цивільно-правового статусу. Визначення місця цифрових активів у системі об'єктів цивільних прав, встановлення правового режиму їх обігу та захисту прав учасників відповідних правовідносин є важливими завданнями сучасної юридичної науки та законодавства.

Спроби українських законодавців встановити правове регулювання обігу віртуальних активів розпочалися ще у 2017 році та тривали до березня 2022 року, коли було офіційно оприлюднено Закон № 2074-ІХ [1]. Згідно з його положеннями, цей нормативно-правовий акт набуде чинності лише після прийняття закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування операцій з віртуальними активами. Проте станом на сьогодні відповідний законопроект Верховною Радою України ще не ухвалено. Керуючись пунктом 1 частини першої статті першої Закону № 2074-ІХ, віртуальний актив розглядається як нематеріальне благо, що належить до об'єктів цивільних прав, має вартість та існує у формі певного масиву даних в електронному вигляді [1]. Його наявність та можливість обігу забезпечуються спеціальною системою, призначеною для обігу таких активів. Крім того, віртуальний актив може підтверджувати наявність майнових прав, у тому числі прав вимоги щодо інших об'єктів цивільного права. Аналізуючи вищезазначену норму, можна дійти висновку,

що законодавець розглядає віртуальні активи як різновид нематеріальних благ у системі об'єктів цивільних прав. Згідно з положеннями Глави 15 Цивільного кодексу України, до таких благ належать результати інтелектуальної і творчої діяльності (ст. 199), інформація (ст. 200), а також особисті немайнові блага (ст. 201) [4, с. 303].

На відміну від Закону № 2074-IX, Регламент (ЄС) 2023/1114, який є першим у світі комплексним нормативно-правовим документом, що системно регулює сферу обігу віртуальних активів, застосовує ширше поняття «цифровий актив» [2]. У цьому документі віртуальні активи охоплюють кілька категорій: 1) криптоактиви, включаючи ті, що визнаються фінансовими інструментами; 2) цифрові об'єкти, які за своєю природою не підлягають передачі іншим особам; 3) криптоактиви, що мають унікальний характер і виражають цифрове мистецтво та відображають матеріальні об'єкти; 4) цифрові засоби, випущені центральними банками в межах реалізації грошово-кредитної політики; 5) цифрова валюта, створена центральними банками; 6) криптоактиви, емітовані державними структурами [5, с. 92]. Враховуючи зазначене, можна виділити основні характерні риси віртуальних активів: 1) їх створення, функціонування та обіг відбуваються виключно в цифровому середовищі; 2) вони мають цінність, яка може проявлятися як у майновій, так і в немайновій формі; 3) віртуальні активи можуть слугувати засобом обміну, інструментом інвестування або способом доступу до товарів і послуг [4, с. 304].

Таким чином, залучення віртуальних активів до різних сфер суспільних відносин – між підприємцями, органами державної влади, місцевим самоврядуванням та іншими суб'єктами – вже стало об'єктивною реальністю. Це вимагає належного правового регулювання. Ігнорування цього явища або спроби його заборонити можуть мати негативні наслідки: виникнення «сірих» зон, зменшення бюджетних надходжень через відсутність оподаткування відповідної діяльності, а також ризик технологічного відставання держави. Аналіз нормативно-правових актів різних держав, що регулюють сферу обігу віртуальних активів, дає змогу зробити висновок про формування спільних підходів до правового регулювання цієї галузі. Зокрема, у більшості країн запроваджуються

вимоги щодо обов'язкової реєстрації учасників ринку, верифікації клієнтів, отримання відповідних дозволів, інформування користувачів про надані послуги та пов'язані з ними ризики. Крім того, на постачальників послуг у сфері віртуальних активів покладається обов'язок подавати фінансову звітність і повідомляти про підозрілі транзакції [3, с. 45]. Вироблення ефективного механізму правового регулювання цих активів ускладнюється через відсутність належного рівня інституційного оформлення та необхідність для науковців і практиків осмислювати нові явища, що постали внаслідок технологічних зрушень Революції 4.0, які не піддаються традиційним підходам правового аналізу. Це підтверджується тривалими дебатами щодо визначення природи віртуальних активів. Зокрема, одні дослідники трактують криптовалюту як віртуальну валюту, платіжний інструмент, новітню платіжну систему або протокол для здійснення транзакцій, інші ж не визнають її грошовою одиницею та класифікують як віртуальний товар, нематеріальний актив чи цифровий фінансовий інструмент [3, с. 46].

У контексті цифровізації суспільних відносин питання цивільно-правової характеристики віртуальних активів в Україні набуває особливої актуальності. Віртуальні активи виступають новою формою нематеріальних благ. Аналіз правових підходів свідчить про намагання українського законодавця інтегрувати ці об'єкти в систему цивільного права, надаючи їм статус особливого виду майна. Водночас зберігається низка викликів, зокрема пов'язаних із визначенням їх правового режиму, захистом прав власників, регулюванням обороту та оподаткуванням. Подальший розвиток нормативної бази потребує системного підходу, що враховує як міжнародні стандарти, так і специфіку національної правової системи.

Використані джерела:

1. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 № 2074-IX: станом на 15 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>.
2. Regulation – 2023/1114 – EN – EUR-Lex. *EUR-Lex – Access to European Union law*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj/eng>.

3. Грудницький В. М. Правове регулювання обігу віртуальних (цифрових) активів в Україні. *Київський часопис права*. 2023. № 2. С. 43–49.

4. Савченко Є. Віртуальні активи: нематеріальні блага чи окремі об'єкти цивільних прав?. *Юридичний вісник*. 2023. № 6. С. 301–310.

5. Савченко Є. Ю. Цифрові речі, цифрові активи, віртуальні активи та цифрові токени: розмежувати не можна консолідувати. *Київський часопис права*. 2024. № 3. С. 87–95.

КУБІНЕЦЬ І.М.,

студентка 1 курсу магістратури

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – викладачка Лазарева Н.М.

ВИКЛИКИ ПРИ ЗАТРИМАННІ КОНТЕЙНЕРІВ У ПОРТАХ: ЕКОЛОГІЧНІ, ЕКОНОМІЧНІ ТА ЮРИДИЧНІ НАСЛІДКИ

На сьогодні, морські перевезення – це ключовий елемент світової торгівлі, що відповідає за вагому частку міжнародного товарообігу. Ключову позицію тут посідають контейнерні перевезення, котрі гарантують швидке й масштабне транспортування вантажів до будь-якої точки планети. Не зважаючи на це, світ постає перед проблемою затримок контейнерів у портах, що негативно впливає на економічні, екологічні та юридичні чинники.

Пандемія COVID-19, світові негаразди та воєнні дії безперечно стали причиною серйозних затримок у портах, зруйнувавши стабільну систему постачання. Тому наслідки насамперед дали про себе знати в економіці. Скажімо, під час пандемії доставка контейнера з Азії до Сполучених Штатів могла розтягнутися до 70 діб замість традиційних двох тижнів [2]. Переважна кількість затримок призвела до відчутних економічних втрат, що проявилися у збільшенні транспортних витрат, псуванні товарів, порушенні контрактів, збитках для експортерів та імпортерів, а також у додаткових витратах на зберігання та інших аспектах. В умовах значного попиту на контейнерні перевезення та додаткових

фінансових зобов'язань, що супроводжують пікові сезони, часто фіксуються надбавки та коливання тарифів. Ключовим фактором стає ефективність роботи портових споруд, адже будь-які затримки можуть мати ефект доміно на всю систему постачання. З метою протидії цим викликам, деякі порти, серед яких порт Лос-Анджелеса, впровадили цілодобовий режим роботи задля розвантаження транспортних вузлів, хоча фахівці наголошують на необхідності збільшення загальної пропускної здатності логістичного ланцюга [5].

Ще однією проблемою, яку можна відмітити, є шкода, що наноситься екології морського простору. Простої в портах можуть призвести до екологічної катастрофи, адже товар, який туди надходить, має обмежений термін придатності. Неправильна або несвоєчасна доставка контейнера спричиняє вивільнення небезпечних токсичних речовин, що негативно впливає на якість забруднення водойм та повітря в майбутньому. Відтак екологи почали тривожитись, що подальше загострення такої ситуації здатне спричинити значні наслідки. Порушення міжнародних екологічних стандартів, таких як Конвенція СОЛАС (Міжнародна конвенція з безпеки людського життя на морі) та Міжнародний кодекс з безпеки перевезення небезпечних вантажів морем, загрожує здоров'ю населення та біорізноманіттю припортових районів. Відсутність чітких норм та механізмів контролю ускладнює уникнення таких наслідків, що вимагає посилення міжнародної співпраці та впровадження ефективних превентивних заходів. Морські перевезення становлять приблизно за 3% глобальних викидів CO₂, що спонукає сектор до пошуку сталих рішень. Зокрема, розглядається альтернативне паливо, таке як біопаливо, водень, аміак. Воно має перспективи знизити негативний вплив на довкілля, хоча ще потребує подальшого розвитку для широкомасштабного використання. Додатково оновлення портової інфраструктури, з впровадженням берегового електропостачання, гібридної техніки та відновлювальних джерел енергії, відіграє важливу роль у зниженні рівня забруднення. Сукупність цих зусиль окреслює шлях до більш екологічної морської логістики [2].

Необхідно наголосити на важливості міжнародної співпраці задля пом'якшення екологічних загроз, пов'язаних із затримкою

контейнерів. Йдеться про обмін інформацією, узгодження дій у кризових ситуаціях та запровадження профілактичних заходів. Відсутність таких взаємодій може спровокувати масштабні екологічні лиха, що вийдуть за межі державних кордонів [3].

Затримання контейнерів регулюється міжнародним і національним правом. Міжнародне морське право не має чіткої регламентації щодо затримки вантажу в особливо в умовах надзвичайних ситуаціях, але основними нормативними актами, що регулюють, є: Міжнародна конвенція про безпеку людського життя на морі (SOLAS) 1974 року, Конвенція ООН з морського права (UNCLOS) 1982 року, Базельська конвенція про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням [4].

Кодекс торговельного мореплавства України, де у визначенні арешту судна, зазначається, що це будь-яке затримання або обмеження пересування судна для забезпечення морських вимог, що здійснюється під час перебування судна в порту [1]. Але різниця є між арештом та затриманням судна: останнє може бути здійснене капітаном порту на період до трьох діб, поки не ухвалене судове рішення. Мета цього заходу – уникнути зловживань та гарантувати рівновагу між інтересами власника вантажу і державних інституцій. Проте, у світовій практиці спостерігається значне розходження у реалізації цих правил, що спричиняє правову невизначеність і збільшує ймовірність тривалих судових баталій. Нестача єдиних процедур ускладнює захист прав як вантажовласників, так і судівників, особливо у випадках безпідставного затримання, що може призвести до великих фінансових втрат. Крім того, потрібно брати до уваги міжнародні положення, які регулюють договір морського перевезення, зокрема Гаазькі, Гаазько-Вісбійські, Гамбурзькі правила та Роттердамські правила, які визначають права і зобов'язання сторін у морських перевезеннях. Ці нормативні акти також мають вплив на процедури затримання контейнерів, оскільки встановлюють рамки відповідальності перевізників [4].

Отже, узагальнюючи вище зазначене, затримка контейнерів у портах постає як багатоаспектне явище, що викликає низку економічних, екологічних та юридичних проблем. Існуюча законодавча база виявляється недостатньою для повного розв'язання всіх питань, що виникають у таких ситуаціях на теперішній час. Проте,

певні зусилля спрямовані на вирішення проблем, що виникають, через міжнародні угоди та співпрацю між країнами. Застосування альтернативних і новітніх технологій у сфері контролю перевезень може поліпшити ситуацію у всіх сферах життя.

Використані джерела:

1. Кодекс торговельного мореплавства України: Кодекс України від 23.05.1995 № 176/95-ВР: станом на 15 листопада 2024 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-вр#Text>.
2. Вплив морських контейнерів на навколишнє середовище. *HZ CONTAINERS.com*. URL: <https://hz-containers.com/uk/новини/вплив-морських-контейнерів-на-навкол/>.
3. Екологія в морських перевезеннях: три рішення у дії. *Mitridat Container*. URL: <https://mitridat-container.com/ekologija-v-morskih-perevezennjah-tri-rishennja-u-dii/>.
4. Морське право в Україні: огляд проблем та перспектив – Юридична Газета. *Юридична газета – онлайн версія*. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/morske-pravo/morske-pravo-v-ukrayini-oglyad-problem-ta-perspektiv.html>.
5. Оптимізація сезонної динаміки перевезень контейнерів під час Різдва. *HZ CONTAINERS.com*. URL: <https://hz-containers.com/uk/новини/оптимізація-сезонної-динаміки-перев/>.

УДОВИДЧЕНКО С.С.,

*студентка 2 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»
Науковий керівник – викладачка Лазарева Н.М.*

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАЦІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ (РЕАЛІЯХ)

«Праця в наш час – це велике право і великий обов'язок» – це цитата відомого французького письменника, драматурга і громадського діяча Віктора-Марі Гюго, що яскраво відображає баланс між індивідуальними правами людини та її відповідальністю перед суспільством.

Безсумнівно, праця завжди займала особливо важливе – ключове місце в житті кожної людини, а отже в суспільстві в цілому.

Тому, досить закономірним є те, що з плином часу, для покращення якості товару і збільшення кількісних, а тобто економічних показників його збуту – з'явиться необхідність в запровадженні і покращенні обладнання та іншого устаткування, яке б благотворно посприяло автоматизації виробничих процесів та підвищенню і оптимізації рівня ефективності праці. Ця необхідність в результаті стала потужним поштовхом для початку «Промислової революції» (кін. XVIII – поч. XIX ст.), тобто переходу від традиційно ручної, ремісничо-мануфактурної праці до індустріального фабрично-заводського виробництва.

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується стрімкими технологічними, соціальними та економічними змінами, які істотно впливають на всі сфери життєдіяльності, зокрема і на організацію праці. Глобалізація, цифровізація, трансформація ринку праці і звичайно наслідки спочатку пандемії COVID-19, в 2019 році, а потім і агресивного вторгнення та розв'язання росією повномасштабної війни проти України, у 2022 році – усе це активізує появу нових форм зайнятості, зростання ролі віддаленої роботи та зумовлює необхідність перегляду традиційних підходів до організації роботи.

Згідно ст. 42 Конституції України, кожен має право на вільно обрану працю, якщо вона не суперечить законодавству. У свою чергу держава гарантує особі належні умови для реалізації нею свого права на працю, а також забезпечує рівний доступ до вибору професії та виду трудової діяльності [1].

Закріплене в Конституції України право особи на працю, може набувати різних форм його реалізації, з метою уникнення перешкод, які могли б обмежити або унеможливити здійснення особою її права на працю – однією із таких форм є дистанційна робота.

Яскравим прикладом, що підтверджує актуальність питання, стосовно врегулювання дистанційної роботи є статистика, згідно якої віддалений формат роботи є одним з 5-ти найважливіших для працівника факторів, оскільки кількість спеціалістів, яким важливий віддалений формат, у 2024 році зросла і стала 44,6%, порівняно з 32,9% у 2023 році, а відсутність якого для 28% спеціалістів може стати причиною для звільнення, така тенденція також стосується

і гнучкого графіку, який у 2024 році став ключовим фактором вже для 32,4%, на відміну від 30,6% за 2023 рік [6].

В юридичній літературі, багато науковців намагалися розтлумачити визначення «Дистанційної роботи», до прикладу, на думку Демченко О. В.: «Дистанційна робота – це та робота, яка здійснюється працівником на регулярній основі з дотриманням норм трудового законодавства, а також інших нормативно-правових актів, що містять норми трудового права, а особливістю цієї форми організації праці є розташування робочого місця працівника – поза межами стаціонарного робочого місця, а також особливою умовою є те, що за допомогою засобів інформаційно-комунікаційних технологій підтримується взаємодія між працівником та роботодавцем» [4, с. 136].

04.02.2021 року Верховною Радою України був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу», який на законодавчому рівні в ст. 60-2 закріпив легальне визначення поняття «Дистанційна робота» в чинному Кодексі законів про працю України (КЗпП України): «Дистанційна робота – це форма організації праці, за якої робота виконується працівником поза робочими приміщеннями чи територією власника або уповноваженого ним органу, в будь-якому місці за вибором працівника та з використанням інформаційно-комунікаційних технологій» [2; 3].

Дистанційна робота, як явище, характеризується певними ознаками, зокрема виконання працівником його трудових обов'язків поза межами робочого приміщення, відсутність чітко регламентованого робочого часу, активне використання інформаційно-комунікаційних технологій, а також підвищена гнучкість у регулюванні соціально-трудових відносин [4, с. 136].

Порівнюючи положення Кодексу законів про працю України (КЗпП України), що регулюють правові аспекти реалізації дистанційної роботи, як форми організації праці з проектом Трудового кодексу (ТК), запропонованим Міністерством економіки України – суттєвих відмінностей немає. Обидва нормативно-правові акти визначають основні принципи дистанційної роботи, передбачають

умови її впровадження, права та обов'язки сторін трудових відносин, а також заходи щодо забезпечення охорони праці і захисту персональних даних працівників.

Доцільним також є вивчення міжнародного досвіду правового регулювання дистанційної праці. До прикладу буде розумно взяти країн-представників з різних правових сімей: Великобританію, як представника Англосаксонської та Бельгію і Італію, як представників відповідно романо-германської правової системи.

Зокрема, у Великобританії така форма зайнятості ґрунтується на взаємній згоді сторін: як роботодавець, так і працівник мають право ініціювати або відхиляти пропозицію дистанційної роботи. Законодавство цієї країни також передбачає обов'язкову підготовку працівників до переходу на віддалений формат, що сприяє забезпеченню належного рівня продуктивності. Особливу увагу приділено захисту даних: хоча єдина система кібербезпеки відсутня, роботодавці зобов'язані навчати працівників правилам безпечної роботи, зокрема щодо резервного копіювання інформації та оновлення антивірусного програмного забезпечення. Незважаючи на це, дистанційна зайнятість у Великобританії поки не набула значного поширення – лише 8% працівників активно використовують інформаційні технології для роботи. Новим співробітникам рекомендується спершу працювати в офісі для адаптації до корпоративного середовища [5, с. 62].

В Італії, починаючи з 2011 року, застосовуються фінансові стимули для роботодавців, які працевлаштовують працівників із сімейними обов'язками (наприклад, виховання дітей віком до 12 років чи догляд і опіка за родичами з інвалідністю) на умовах дистанційної роботи. Така підтримка сприяє узгодженню трудових і сімейних інтересів. Корисним є також досвід Бельгії, де законодавство передбачає обов'язкову компенсацію витрат працівника на віддалену роботу (інтернет, електроенергія), а також визначення часових меж його доступності для зв'язку з роботодавцем [5, с. 62].

Використані джерела:

1. Конституція України: від 28.06.1996 № 254к/96-ВР: станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 22.05.2025).

2. Кодекс законів про працю України: Кодекс України від 10.12.1971 № 322-VIII: станом на 2 трав. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 22.05.2025).

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу: Закон України від 04.02.2021 № 1213-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1213-20#Text> (дата звернення: 22.05.2025).

4. Таран І. О., Васечко Л. О. Правове регулювання дистанційної роботи в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2021. № 67. С. 134–138.

5. Назарчук О. Правові аспекти дистанційної роботи в сучасних реаліях. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. Т. 33, № 1. С. 60–64.

6. Лукашевська А. Офісне рабство чи дистанційка – українські роботодавці мають чіткі вимоги до працівників. *24 Канал*. URL: https://24tv.ua/business/ofisne-rabstvo-distantsiyka-ukrayinski-robotodavtsi-mayut-chitki_n2763438 (дата звернення: 22.05.2025)

Секція 3

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА В ЕРУ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

АНАНЬЄВА О.В.,

*викладачка Миколаївського юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ТКАЧЕНКО В.І.,

*к.п.н., викладачка Миколаївського юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТА СУЧАСНИХ ПРАВОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ НА БАЛАНС ОБ'ЄКТИВНОГО І СУБ'ЄКТИВНОГО ПРАВА

У сучасних умовах глобалізації та стрімкого розвитку цифрових технологій правова система зазнає суттєвих трансформацій. Особливо актуальним постає питання співвідношення та балансу об'єктивного і суб'єктивного права. Об'єктивне право – це система нормативних актів, що встановлюють правила поведінки, а суб'єктивне право – це правомочності конкретної особи, які вона може реалізувати у суспільних відносинах.

Цифровізація і нові правові тенденції змінюють традиційний баланс між цими категоріями, породжуючи як нові можливості, так і виклики для правової системи. Зміни в об'єктивному праві, наприклад, через реформи законодавства, впливають на обсяг і характер суб'єктивних прав, і навпаки – розширення чи обмеження суб'єктивних прав може ініціювати зміну норм об'єктивного права. Отже, цифровізація впливає як на об'єктивне право (творення нових норм, модифікація джерел права), так і на суб'єктивні права (поява нових правомочностей, зміна механізмів їх

реалізації). Тому виникає потреба переглянути усталений баланс між нормативним регулюванням і свободою особи у світлі таких явищ, як Інтернет, соціальні мережі, штучний інтелект тощо [1, с. 68].

Так, виникнення електронної комерції спонукало до прийняття спеціальних норм про електронні документи і цифровий підпис, а розвиток соціальних мереж – до норм щодо захисту персональних даних та приватності в Інтернеті (наприклад, Загальний регламент ЄС про захист даних – GDPR [2], Закони України «Про захист персональних даних» [3] та «Про електронні документи та електронний документообіг») [4]. З'являються зовсім нові сфери об'єктивного права: кібербезпека, ІТ-право, право штучного інтелекту та ін. При цьому законодавство часто не встигає за темпами технологічного прогресу і тому виникає регулятивний розрив: нові технології (наприклад, блокчейн, криптовалюти) поширюються швидко, а норми, що їх регулюють, з'являються із запізненням або носять фрагментарний характер.

Водночас цифровізація змінює форму вираження права: поряд із традиційними нормативними актами з'являються технологічні регулятори – «code as law» (код як закон). Наприклад, смарт-контракти в блокчейні автоматично виконують умови угод, що ставить питання співвідношення програмного коду і державного права. Також з цифровою епохою з'являються й нові суб'єктивні права – «цифрові права людини» (право на доступ до інтернету, захист цифрової ідентичності тощо) [5]. Ці права починають закріплюватися в національних і міжнародних правових актах. Тобто, держава намагається контролювати і цю сферу – з'являються норми, що визнають електронні докази, легалізують смарт-контракти (як, наприклад, зроблено в законодавстві деяких штатів США) тощо. Таким чином, межі об'єктивного права розширюються, включаючи нові види регулятивних систем.

З одного боку, цифрова епоха розширює можливості осіб, фактично створюючи нові суб'єктивні права. Сьогодні говорять про «цифрові права» людини – право на доступ до Інтернету, право на захист цифрової ідентичності, право на видалення інформації про себе («право на забуття») тощо [6, с. 60]. Багато з цих нових прав уже знаходять закріплення в об'єктивному праві різних країн (яскравий приклад – внесення до проєктів конституцій положень

про цифрові права). Наприклад, у проєкті нової Конституції Чилі (2022) передбачалися спеціальні цифрові права (право на захист персональних даних, на мережевий нейтралітет, на кібербезпеку тощо) – підкреслювалося, що суспільство, яке постійно цифровізується, потребує конституційного визнання прав «цифрового громадянства» [7, с. 473]. Хоча той проєкт конституції зрештою не був ухвалений, сам факт його розробки демонструє сучасну тенденцію: класичні права людини «перекладаються» на мову нових технологій, і з'являються специфічні правомочності, невідомі раніше.

З іншого боку, цифровізація породжує ризики для суб'єктивних прав, що вимагає посилення об'єктивно-правового захисту. Масове використання персональних даних, тотальна присутність камер спостереження, алгоритми, що приймають рішення – усе це може порушувати приватність, свободу вираження, право на справедливий розгляд. Наприклад, необмежене збирання великих даних технологічними гігантами без належного контролю веде до порушень права на приватність. Тому держави та міжнародна спільнота встановлюють нові норми-обмеження для захисту прав.

Таким чином, об'єктивне право змушене реагувати на виклики техносфери, аби зберегти баланс і захистити особу. Як відзначається дослідниками, неконтрольоване використання цифрових технологій у праві може призвести до порушень прав людини [8, с. 5], тому необхідні правові запобіжники. Також цифрова ера дещо зміщує акценти у співвідношенні прав та обмежень. Раніше інформаційний простір регулювався значною мірою національними законами, і суб'єктивні права (на інформацію, на висловлення думки) обмежувалися переважно державою згідно з законом. Тепер же величезну роль відіграють приватні платформи (соцмережі, пошуковики), які самі встановлюють «правила спільноти» і можуть обмежувати контент. Це своєрідна приватна нормативність, яка напряду впливає на реалізацію прав користувачів.

Зрозуміло, що баланс змістився: об'єктивне право намагається втримати контроль (закони про модерацію контенту, про боротьбу з фейками, вимоги локалізувати дані), але і компанії мають власні «норми» (угоди користувачів). Для суб'єктивних прав це і нові можливості (можна обирати платформи з більш ліберальними правилами), і нові загрози (відсутність прозорості алгоритмів).

Автоматизація правозастосування також впливає на баланс «норма – право». Застосування штучного інтелекту у судочинстві або адміністративних рішеннях може підвищити ефективність, але постає питання права людини на справедливий розгляд саме людиною. Вже сьогодні обговорюється право на вимогу перегляду рішення, ухваленого алгоритмом чи людиною. Європейський парламент висуває ідею заборонити повністю автономні алгоритми ухвалення рішень у деяких критичних сферах, гарантуючи людині право на «останнє слово». Отже, з'являються нові нюанси в балансі: норми мають врахувати втручання і захистити суб'єктивні права від потенційно помилкових чи упереджених рішень машин.

Підсумовуючи, відзначимо, що цифровізація та сучасні правові тенденції не скасовують дуалізм об'єктивного і суб'єктивного права, але наповнюють його новим змістом. Об'єктивне право має бути гнучким і технологічно нейтральним, щоб адекватно регулювати нові відносини, а суб'єктивні права – розширюватися, одночасно потребуючи надійного захисту. Від балансу між нормативним контролем і свободою залежить, чи будуть цифрові технології служити людині, чи обмежувати її права. Право має стати арбітром між можливостями і ризиками цифрової епохи, зберігаючи фундаментальні цінності свободи, приватності та справедливості.

Використані джерела:

1. Павленко Ж. О. Право в цифровій реальності. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. 2021. № 2 (49). С. 66–80.
2. Загальний регламент про захист даних (GDPR). Офіційний переклад українською мовою. URL: kmu.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/es-2016679.pdf (дата звернення 17.05.2025).
3. Про електронні документи та електронний документообіг. Закон України від 22 травня 2003 р. № 851-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 34. Ст. 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення 17.05.2025).
4. Про захист персональних даних. Закон України від 1 червня 2010 р. № 2297-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 34. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення 17.05.2025).
5. Lawrence Lessig. Code Is Law On Liberty in Cyberspace. URL: https://cartorios.org/wpcontent/uploads/2020/11/LESSIG._Lawrence_Code_is_law.pdf (дата звернення 17.05.2025).

6. Калітенко О. М. Право на забуття: здобуток європейський чи глобальний? *Часопис цивілістики*. 2020. № 35. С. 60–64. URL: <https://doi.org/10.32837/chc.v0i35.189> (дата звернення: 20.05.2025).

7. Тверезовська К. С. Поняття, види та значення цифрових прав людини. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 6/2024. С. 472–476.

8. Maya Livson, Sergey Eshtokin, Vitalii Vasyukov, Elena Yudina, Andrey Baybarin, Svetlana Pivneva. Impact of Digitalization on Legal Regulation: Formation of New Legal Practices. *Campo Jurídico. Barreiras* (BA) v.9. e749 July-December. 2021. P. 1–12.

ВОЛКОВИЧ О.Ю.,

*к.ю.н., доцентка кафедри загальнотеоретичної,
конституційної та цивілістичної юриспруденції*

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

АКТУАЛЬНІСТЬ РОБОТИ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ «ЕЛЕКТРОННОГО СУДУ» У ЦИВІЛЬНОМУ ТА ГОСПОДАРЬКОМУ ПРОЦЕСІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Доступність до судової системи є одним із складових умов щодо забезпечення права людини на справедливий суд. В реаліях сьогодення, де має місце швидкий розвиток науково-технічного прогресу, виникла необхідність у пошуках нових механізмів щодо глобальної цифровізації документів та документообігу, що в цілому визначило доцільність переходу до системи електронного судочинства. Через ці виклики закріплено саме оптимальність нових форм доступності права на захист суду, що виступає однією із найважливіших конституційних гарантій. Так, доступність до суду гарантовано нормами Основного Закону України, міжнародними актами, Європейським судом з прав людини (далі – ЄСПЛ). Відповідно до ст. 6 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України) [1] у господарських справах функціонує Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (далі – ЄСІТС). Цей ресурс забезпечує перелік певних можливостей, зокрема: ця система відповідно до закону забезпечує діяльність інформаційних та

телекомунікаційних підсистем (модулів), тобто забезпечує обмін документами (надсилання та отримання документів) в електронній формі між судами, між судом та учасником судового процесу, між учасниками судового процесу, а також фіксування судового процесу і участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції. За Конституцією України, право на судовий захист є абсолютним і не може бути обмежене навіть під час військової агресії. Цією дією покладено на суди певне зобов'язання забезпечення його за будь-яких умов та обставин. Через військову агресію росії проти України виникли певні обставини, що так би мовити гальмують процес забезпечення національного судочинства, до яких відносять, як матеріальні, так і кадрові, створюють перешкоди щодо доступу до правосуддя, диктують умови необхідності відшкодування шкоди, що заподіяна цією ж агресією.

Процес запровадження електронного сервісу у сфері судової системи в Україні розпочався із розроблення Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи від 17 серпня 2021 року, в якій започатковано розуміння термінів «електронний кабінет», «електронний суд» та підсистеми «відео-конференц-з'язку». Так, з 2017 року впроваджено серйозні реформаційні зміни у сфері судової системи. Одним із завдань судової реформи став процес запровадження ефективних механізмів захисту прав осіб та спрощення доступності до правосуддя. Загалом запровадження електронного судочинства сприяло покращенню щодо ефективності у роботі судової системи, спряло оперативності правосуддя, що в цілому мало вплив на загальну стабільність та розвиток у країні. Важливо також зазначити, що в умовах сьогодення, коли Україна весь час стикається з викликами повномасштабного, агресивного втручання у внутрішнє життя нашої держави, за допомогою електронного правосуддя створюються можливості вчиняти в онлайн форматі судовий процес, що безпосередньо впливає на чинники: безпеки та безперервності у судовій діяльності.

Наша держава постійно вишукує нові механізми для покращення ефективності правосуддя. Інформаційний розвиток, який постійно має вплив на наші суспільні відносини, також завдав вплив на сферу судової гілки влади. Доцільно звернутися до

положень рекомендацій Rec (2001) 2 Комітету міністрів Європи держав-членам щодо побудови та перебудови судових систем та правової інформації в економічній спосіб, де також звертається увага на зв'язок інформаційних технологій та правосуддя, їх значення для демократії. Зокрема визначається, що сучасні інформаційні технології виступають «незмінним засобом у сфері здійснення правосуддя» і що вони таким чином сприяють ефективному управлінню державою, яке необхідне для нормального функціонування демократії [2].

У свій час науковець К. В. Гусарова мала змогу дослідити функції судової влади через призму вивчення форм прояву правосуддя при аналізі господарських, цивільних, адміністративних та кримінальних справ. Автором виокремлено певні ознаки правосуддя, зокрема: «1) правосуддя – основна і єдина діяльність органів судової влади із властивими їй функціями; 2) здійснюється виключно органами судової влади; 3) регламентовані процесуальним законодавством через наявність процесуальної форми; 4) має відображення при розгляді і вирішенні судами юридичних справ; 5) пов'язане не тільки з певним дозволом і розглядом справ у суді першої інстанції, а виявляється у формах апеляційного та касаційного провадження; 6) рішення, що набрали законної сили, й ухвали є обов'язковими для усіх органів, підприємств, установ, посадових осіб, громадян та держави і підлягають виконанню на території України» [3, с. 21].

На думку, В. Решота доцільно підтримати напрямок щодо розмежування понять «судочинство» та «правосуддя», хоча він і вважає ідеальною ситуацією якщо вони будуть поєднані. У цьому випадку у результаті вирішення судової справи у формі судочинства буде досягнуто принцип справедливості правосуддя [4, с. 122].

Під час першої сесії «Суди 2024: битва за незалежність» суддя Великої Палати Верховного Суду Микола Мазур розповів про актуальні питання правосуддя, висвітлив проблеми зовнішніх та внутрішніх загроз незалежності судової системи під час повномасштабного вторгнення, особливості судових спорів та їх функціонування, процесуальний імунітет відповідача у спорах з державою, діджиталізацію правосуддя, застосування інформаційних технологій та штучного інтелекту тощо [5].

Підтвердженням є інформація у цифрах, зокрема: станом на 10 січня 2024 року від початку повномасштабної збройної російської агресії на території України від 24 лютого 2022 року, 131 приміщення та 123 судових установ зазнало пошкоджень різного ступеню аж до повного руйнування та розкрадання майна, з яких 124 приміщень є судами (113 суди); 5 приміщень ТУ ДСА України та ТУ ССО (в Запорізькій, Миколаївській, Харківській, Чернігівській та Херсонській обл.); 1 приміщення Національної школи суддів України; 1 приміщення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України [6].

Під час війни змінилися виклики у всіх сферах діяльності, за словами очільника Верховного Суду Станіслава Кравченка під час засідання Пленуму ВСУ, так у 2023 році судова влада функціонувала в умовах воєнного стану, енергетичної кризи, ракетних обстрілів, перебоїв із фінансуванням, надмірного навантаження та кадрового голоду. Так, враховуючи статистику цифр доцільно звернути увагу, що у 2023 на розгляд ВП ВС прийшло 609 процесуальних заяв, скарг і справ, 36 % з яких становили надходження в адміністративних справах, 13 % – у господарських справах, 16 % – у кримінальних провадженнях, 35 % – у цивільних справах. Загалом кількість процесуальних звернень у 2023 році збільшилися на 35 % порівняно із 2022 роком [7].

Достатньо актуальним та проблематичним постає питання в частині технічних перебоїв відеозв'язку в час, коли заплановано судові засідання, до цих критеріїв відносять: якість зображення та звукових сигналів, проблеми мережею інтернет зв'язку тощо. Слід зауважити, що згідно з нормами процесуального законодавства, зокрема, з ч. 5 ст. 197 ГПК України, ч. 5 ст. 212 ЦПК України, ч. 5 ст. 195 КАС України ризики технічної неможливості участі в відеоконференції поза межами приміщення суду, переривання зв'язку тощо несе учасник справи, який подав відповідну заяву [8, с.14].

Узагальнюючи різні спостереження на підставі практичного досвіду під час судових засідань було досліджено результати розгляду заяви про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, виявлено основні причини відмови в ухваленні рішення під час судового засідання в дистанційному режимі. До цих обставин відносять наступне: по-перше, наявність фактору відсутності технічного забезпечення щодо проведення засідання в режимі

відео конференції; по-друге, порушення строків подання заяви про участь у судовому засіданні в режимі відео конференції, завчасне не надсилання копій документів щодо учасників справи; по-третє, відсутність доказів та доказування по справі та не можливість прибуття учасників по справі; по-четверте, наявність інших обставин: судом визнано у попередньому форматі щодо явки учасника в обов'язковому порядку; дослідження та оцінка письмових доказів; хакерські напади на засоби інформаційно-телекомунікаційної системи суду; також повторна подача заяви та ін.

Використані джерела:

1. Господарський кодекс України від 6.11.1991р. № 1798-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. №6. Ст.56. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення 20.05.2025).
2. Рекомендація Rec (2001) 2 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо побудови та перебудови судових систем та правової інформації в економічний спосіб, Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 743 засіданні заступників міністрів 28 лютого 2001 року. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/rec_2001_2_2001_02_28.pdf (дата звернення 20.05.2025).
3. Гусаров К.В. Перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядкух: монографія. Х.: Право. 2010. 352 с.
4. Решота В. Проблеми визначення основних понять у сфері здійснення правосуддя. *Вісник Львівського університету*. 2016. Вип. 62. С. 119–127.
5. Судочинство під час війни: судді ВС розповіли про виклики та особливості здійснення правосуддя в умовах воєнного стану. URL: <https://court.gov.ua/archive/1576192/>.
6. ДСА України оприлюднила інформацію про зруйновані й пошкоджені суди станом на 10 січня 2024 року. URL: <https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/1539038/>.
7. Вражаючими є як кількість справ, які надійшли до судів у 2023 році, так і кількість розглянутих справ в умовах війни та нестачі кадрів – Голова ВС Станіслав Кравченко. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1554727>.
8. Фонова О., Чамак Р. Аналітичний звіт дистанційні слухання в цивільному, господарському та адміністративному процесах. URL: <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/658/2d9/813/6582d9813d790644266136.pdf>.

ДУДУКІНА А.О.,
*викладачка кафедри гуманітарних дисциплін
Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

РОЛЬ ОСОБИСТОСТІ ВИКЛАДАЧА У ВИХОВАННІ СТУДЕНТСТВА

Орієнтація вітчизняної освітньої системи на інтеграцію з європейським освітнім простором вимагає значного оновлення як її змісту, так і підготовки викладачів-професіоналів. Сучасний контекст виставляє дедалі складніші й багатопланові вимоги до діяльності та особистості викладача. Це зобов'язує педагогів освоювати інноваційні форми і методи викладання, змінювати структуру і зміст навчальних матеріалів. Велике значення має індивідуалізація навчальної програми та розробка інтеграційних курсів, що неможливо без розширення самостійності та творчої активності. Викладач сьогодення повинен мати глибокі професійні знання тих дисциплін, які він викладає, і бути готовим дати відповідь на будь-які питання. Для студента викладач є прикладом для наслідування, а також засобом виховного впливу. Спостерігаючи за викладачем, вони переймають його знання, навички, манери поведінки. Знання педагогів разом із їхніми кращими моральними й вольовими якостями стають потужними засобами переконання та впливу на студентів. Ці якості викладача формують унікальну атмосферу викладання і стають засобом покращення та підвищення ефективності його творчої діяльності. Проте становлення викладача передбачає насамперед формування його як особистості, а потім як фахівця в конкретній галузі педагогічної діяльності, який володіє спеціальними знаннями.

Зростання вимог як до професійних, так і до особистісних якостей викладача вищої школи підтверджується аналізом світових тенденцій у галузі педагогічної освіти. Основними проблемами, з якими зустрічатимуться викладачі вищої школи є: постійне ускладнення змісту освіти, гарантування високого рівня освітніх стандартів; самостійна постановка і вирішення творчих і дослідницьких завдань; безперервне оволодіння прогресивними техно-

логіями навчання і виховання, новими досягненнями вітчизняного і зарубіжного досвіду; розв'язання складних професійно-педагогічних проблем, які вимагають інтеграції знань, практичних умінь і навичок із таких суміжних з педагогікою наук, як правознавство, філософія, психологія, медицина, економіка [1, с. 123]. Сучасна українська система освіти активно рухається в напрямку гармонізації з європейськими стандартами, що вимагає суттєвого оновлення як освітнього змісту, так і підходів до підготовки педагогічних кадрів. Нові соціокультурні умови ставлять перед викладачами більш складні й багаторівневі вимоги, що зумовлює необхідність впровадження інноваційних методів навчання, адаптації змісту курсів та акценту на самостійність і творчий підхід до навчання. Тенденції світової педагогічної освіти свідчать про підвищені вимоги до професіоналізму викладача, що охоплюють як його фахову, так і особистісну сферу. До основних викликів належать зростання складності навчального матеріалу, необхідність підтримання високих освітніх стандартів, безперервне опанування новітніми освітніми технологіями, а також уміння працювати на перетині суміжних дисциплін – психології, філософії, права тощо. Все це відбувається в умовах цифрового середовища, яке вимагає ефективного використання інформаційних технологій у навчанні.

Задля вирішення вищезазначених проблем педагог повинен володіти широким спектром особистісних якостей, починаючи від духовно-морального потенціалу, ерудованості та творчих здібностей, закінчуючи високою професійною компетентністю, дослідницькими здібностями, високим рівнем інтелігентності та прагненням до безперервної освіти.

На сьогоднішній день в Україні особлива увага приділяється готовності учасників педагогічної взаємодії до встановлення оптимальних зв'язків. Такі зв'язки між викладачами і студентами є педагогічно доцільними, адже вони сприяють самоствердженню особистості та розвитку студента. Вони створюють атмосферу психологічної безпеки, знижуючи внутрішній емоційний стрес, формують позитивне взаємне ставлення та передбачають обмін окремими соціально-рольовими функціями в навчальній взаємодії. Це забезпечує активну участь і спільну творчість у навчально-професійній та науково-дослідницькій діяльності. Викладач у

закладі вищої освіти виконує не тільки навчальну роль, а й значну виховну функцію, впливаючи на формування світогляду, моральних цінностей та соціальної відповідальності студентів. Особа викладача має велике значення у вихованні студентів, адже він виступає не лише як носій знань, але і як наставник, мотиватор та моральний орієнтир. Від його професійних, моральних і людських якостей залежить не тільки академічна успішність студентів, а й їхня готовність до дорослого життя та професійної діяльності. Здібний педагог добре знає навчальний предмет, досконало, глибоко володіє матеріалом, має до нього великий пізнавальний інтерес, проводить дослідницьку роботу. Він постійно знайомиться з новими досягненнями у своїй галузі [2, с. 423].

Вводячи інноваційні підходи та методи в педагогічній діяльності, вчитель підвищує рівень професійної компетентності, що включає три ключові компоненти: змістовну, діяльність та особисту. Змістовний компонент означає наявність вчителя глибоких знань у галузі психологічних дисциплін, що відображають суть спеціальності, яку вивчають учні. Компонент діяльності включає інваріантні професійні психологічні знання, що включає комунікативні навички. Аналіз практики показує, що освітній процес часто будується на монологах як викладачів, так і учнів, з переважанням предмета, спрямованого на те, що спрямовується на предмет, що посилюється авторитарно-імперативним стилем спілкування. Тому проблема педагогічної взаємодії вчителя та учня дуже гостра. Особистий компонент включає особисті якості, які виражаються в присутності вроджених здібностей до викладання, рівні розвитку соціального інтелекту та здатності формувати свій авторитет у студентському та навчальному середовищі [3, с. 173].

Студенти часто переймають у викладачів професійні навички, стиль мислення та навіть поведінкові моделі. Високий рівень культури, комунікабельність і толерантність викладача мотивують студентів до саморозвитку. Академічна доброчесність і чесність формують у студентів повагу до знань і праці. Викладач допомагає формувати у студентів етичні норми та моральні цінності, розвиває почуття відповідальності за власні дії та внесок у суспільство, підтримує критичне мислення і обговорення соціальних, політичних та культурних питань, а також виховує активну грома-

дянську позицію через участь у волонтерських та громадських ініціативах. Кожен педагог має завдання мотивувати молодь до саморозвитку та професійного зростання, а також надавати психологічну підтримку студентам, що сьогодні є особливо важливим. Підготовка молоді до практичної діяльності – це завдання закладу, який готує спеціалістів і виховує майбутню інтелігенцію. Виховання інтелігентності вимагає комплексного підходу з урахуванням численних умов і факторів. Інтелігентність не формується лише через виховні заходи, цей процес пронизує всю багатогранну діяльність закладу, сімейну сферу та оточення студентів. Головним фактором у вихованні інтелігентності є особистість педагога. Тільки творець може виховувати творця, тільки інтелігент формує інтелігента.

Вплив педагога на студента завжди вагомий. Велике значення у вихованні інтелігентності студентів має їхнє оточення як у навчальних стінах, так і поза ними. Виховання творчої особистості – це особлива проблема, адже наше суспільство потребує яскравих, духовно багатих і творчо обдарованих людей. Викладач закладу вищої освіти повинен мати сукупність універсальних якостей. Бути гарним організатором, аналітиком і психологом, володіти чіткою логікою педагогічного процесу і виховання. Жодна інша професія не має такої багатопланової кваліфікаційної характеристики. Від викладача вимагаються не тільки природні здібності, а й талант, а також значні розумові, фізичні та емоційні зусилля.

Використані джерела:

1. Зайченко І. В. Педагогіка: підручник. 3-тє вид. Київ, 2016. 608 с.
2. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Київ, 2002. 530 с.
3. Мирончук Н. М. Кваліфікаційні вимоги до викладачів вищих навчальних закладів як основа змісту освітньо-професійних програм підготовки фахівців. *Проблеми освіти: збірник наукових праць*. 2015. № 82. С. 172–176.

ДУДУКІНА А.О.,

*викладачка кафедри гуманітарних дисциплін
Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

СЕНІК В.О.,

*студентка 2 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

ПОКРАЩЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНУ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ

Покращення психологічного стану молоді засобами рухової активності є важливою темою, що стосується як фізичного, так і психоемоційного розвитку молодих людей. В умовах сучасного соціуму молодь стикається з різноманітними стресовими ситуаціями, що можуть впливати на їхній психологічний стан, включаючи проблеми з адаптацією, стрес, депресію та тривогу. Одним із найбільш ефективних методів боротьби з такими негативними факторами є рухова активність. Заняття фізичними вправами не лише сприяють поліпшенню фізичного здоров'я, але й мають значний вплив на емоційну сферу, знижуючи рівень стресу, тривоги та депресії, а також підвищуючи настрій і самооцінку. З огляду на це, важливо розглядати рухову активність як потужний інструмент психоемоційного відновлення і покращення психологічного стану молоді [1, с. 27].

Зокрема, фізична активність впливає на організм молодої людини за рахунок вивільнення ендорфінів – гормонів щастя, які сприяють поліпшенню настрою та зменшенню відчуття тривоги. Під час фізичних навантажень відбувається стимуляція центральної нервової системи, що може позитивно позначитися на здатності до концентрації, покращенні пам'яті та зниженні рівня стресу. Крім того, фізичні вправи можуть допомогти знизити рівень кортизолу – гормону стресу, що, в свою чергу, сприяє зменшенню рівня стресу і тривоги, а також покращує загальне самопочуття. Важливим аспектом є також підвищення самооцінки, яке досяга-

ється через досягнення певних фізичних результатів, що позитивно позначається на психоемоційному стані молодшої людини. Це особливо важливо в підлітковому віці, коли відбувається активний процес формування самоусвідомлення і самоповаги [3, с. 29].

Фізична активність також сприяє соціалізації молоді. Участь у командних іграх або групових заняттях дозволяє молодим людям знаходити нових друзів, встановлювати соціальні зв'язки і розвивати навички командної роботи. Це створює можливість для молоді долати почуття ізолюваності і самотності, що часто є результатом емоційних або соціальних труднощів. Спільні заняття спортом сприяють розвитку емоційної зрілості, самодисципліни і здатності до взаємодії з іншими людьми, що є важливим фактором у процесі соціальної адаптації.

Заняття руховою активністю можуть мати різні форми – від індивідуальних тренувань до колективних спортивних ігор. Вибір виду фізичної активності залежить від інтересів і уподобань молодшої людини. Так, для тих, хто віддає перевагу індивідуальним заняттям, відмінними варіантами є біг, йога, плавання чи заняття в тренажерному залі. Для тих, хто більше схильний до соціалізації, оптимальними будуть командні види спорту, такі як футбол, баскетбол, волейбол або інші колективні ігри, де важливо не тільки фізичне навантаження, але й взаємодія з іншими учасниками. Така різноманітність дозволяє кожному обрати той вид фізичної активності, який найбільше відповідає його інтересам, що сприяє мотивації до занять і полегшує підтримку регулярності тренувань [4, с. 88].

Однак, варто зауважити, що фізична активність має бути помірною і адекватною рівню підготовки молодшої людини. Надмірні навантаження можуть призвести до виснаження і погіршення фізичного стану, що, у свою чергу, вплине і на психологічний стан. Важливо дотримуватись принципу поступового збільшення навантаження, щоб уникнути фізичних травм і психоемоційного виснаження. Тому для досягнення максимального ефекту важливо поєднувати фізичну активність з відпочинком і психологічною підтримкою, особливо для тих, хто відчуває сильний стрес або емоційну напругу [1, с. 26].

Крім того, фізична активність може бути використана як частина комплексного підходу до лікування і профілактики психоло-

гічних розладів серед молоді. Зокрема для тих, хто страждає від депресії або тривоги, заняття спортом можуть стати важливим елементом терапії, поряд з іншими методами, такими як когнітивно-поведінкова терапія або медитація. Враховуючи ефективність рухової активності у покращенні психоемоційного стану, багато психологів і психотерапевтів рекомендують поєднувати фізичні вправи з іншими методами лікування для досягнення кращих результатів [1, с. 28].

Одним із важливих аспектів є роль фізичної активності у профілактиці психічних розладів серед молоді. Раннє впровадження рухової активності в житті допомагає розвивати стійкість до стресових ситуацій, покращує здатність до адаптації в різних умовах і сприяє формуванню позитивного психоемоційного стану. Регулярні заняття спортом також допомагають молодим людям ефективніше справлятися з емоційними труднощами, зменшують рівень агресії і підвищують здатність до самоконтролю. Це особливо важливо в умовах швидких соціальних змін, коли молодь часто стикається з труднощами в адаптації до нових соціальних норм і стандартів.

Інтеграція фізичної активності в повсякденне життя молоді також сприяє підвищенню якості їхнього життя в цілому. Активний спосіб життя допомагає підтримувати високий рівень енергії, покращує фізичну витривалість і сприяє загальному зміцненню здоров'я. Це, у свою чергу, позитивно позначається на всіх аспектах життєдіяльності, включаючи навчання, соціальні взаємодії та професійну діяльність [2, с. 35].

Таким чином, покращення психологічного стану молоді засобами рухової активності є не лише ефективним, але й доступним методом, що дозволяє знизити рівень стресу, тривоги і депресії, а також підвищити емоційну стабільність і якість життя. Регулярна фізична активність сприяє розвитку фізичних і психологічних якостей, необхідних для успішної адаптації в сучасному світі. Тому фізичні вправи повинні стати невід'ємною частиною життя молоді, що допомагає їй не лише підтримувати фізичне здоров'я, а й покращувати емоційне благополуччя, розвивати позитивні соціальні взаємодії і забезпечувати стійкість до стресу.

Використані джерела:

1. Ареф'єва Л. П., Плющакова О. В., Ганчева В. І., Гончаренко В. І. Вплив занять спортивними іграми на психофізичний стан студентів. *Науковий часопис. Серія №15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури*. 2021. Випуск 11 (143). С. 26–29. DOI: [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2021.11\(143\).06](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2021.11(143).06) (дата звернення 23.05.2025).
2. Белікова Н. О., Колесник С. В., Рудик О. П. Рухова активність студентів у період карантину з приводу COVID-19. *Physical culture and sports in the educational space: innovations and development prospects* : conference proceedings, March 5–6, 2021. Wloclawek, Republic of Poland: Baltija Publishing. С. 32 – 36. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-044-5-7> (дата звернення 23.05.2025).
3. Демідова О., Гида С. Вплив секційних занять з футболу на адаптаційні можливості серцево-судинної системи організму студентів. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2019. №4. С. 23–31. DOI: 10.32540/2071-1476-2019-4-023 (дата звернення 23.05.2025).
4. Козуб О. Вплив регулярних занять спортом на психологічний стан студентів. *Психологічний вісник*. 2020. Вип. 6(45). С. 88–93.

ДОНІЙ А.І.,

студентка 3 курсу Миколаївського юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.

РОЗКРАДАННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних умовах зростання кількості гуманітарних криз, викликаних збройними конфліктами, природними катастрофами та соціально-економічними потрясіннями, роль гуманітарної допомоги як засобу підтримки постраждалого населення є надзвичайно важливою. Особливо це стосується країн, які перебувають у стані війни або гуманітарної катастрофи, таких як Україна з 2022 року. Проте, на фоні зростання обсягів міжнародної допомоги, актуалізується проблема її нецільового використання, зловживань та розкрадань.

Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про гуманітарну допомогу» гуманітарна допомога – це цільова безоплатна допомога у

грошовій, натуральній або іншій формі, що надається з мотивів гуманності людям у складних життєвих обставинах, зокрема під час війни, надзвичайних ситуацій чи хвороби [2]. Можемо умовно виокремити певні види гуманітарної допомоги: забезпечення військових потреб, медична допомога, підтримка цивільного населення та постачання пального. Інформація щодо надання гуманітарної допомоги військовим у більшості не є відкритою, на відміну від інших видів.

Правове регулювання гуманітарної допомоги в Україні визначає Закон «Про гуманітарну допомогу», який встановлює порядок її отримання, розподілу та використання. Уповноваженим органом є Міністерство соціальної політики, яке приймає рішення про визнання вантажів гуманітарними. Митний кодекс України передбачає пільгові умови для ввезення такої допомоги. Контроль за її розподілом здійснюється як державними органами, так і громадськими структурами. У період війни були спрощені процедури ввезення та посилено вимоги до звітності.

Попри зазначені механізми, які спрямовані на прозорість та ефективність допомоги, на сьогодні існує проблема розкрадання гуманітарної допомоги. Це явище набуло особливої гостроти в умовах війни, коли обсяги міжнародної підтримки значно зросли, а система контролю не завжди встигає адаптуватися до нових викликів. Розкрадання може відбуватись на різних етапах – від митного оформлення до остаточного розподілу серед одержувачів. У схемах зловживань можуть бути задіяні як посадові особи, так і недобросовісні волонтери або комерційні структури.

Відповідно до ч.1 статті 201-2 Кримінального кодексу України «продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги або використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги або укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном, з метою отримання прибутку, вчинені у значному розмірі, – караються штрафом від двох до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або пробачійним наглядом на строк до чотирьох років, або обмеженням волі на той самий строк» [1].

Варто виокремити причини даних правопорушень. Відсутність прозорості та належного контролю за переміщенням, збері-

ганням і розподілом гуманітарних вантажів створює умови для зловживань. У багатьох випадках облік допомоги ведеться вручну або в закритих системах, що ускладнює громадський моніторинг. Другою важливою причиною є високий рівень корупції в органах державної влади та місцевого самоврядування, які часто залучені до прийому й розподілу гуманітарної допомоги. У таких умовах посадові особи можуть діяти в інтересах особистого збагачення, ігноруючи законодавчі норми. Також великий обсяг і терміновість поставок у період війни створює складнощі в логістиці, обліку та контролі, що відкриває додаткові можливості для зловживань.

Проаналізуємо ситуацію в Україні 2022–2025 років. Випадки незаконного розкрадання гуманітарної допомоги були зафіксовані у більшості областей країни. У 2022 році у Запорізькій області було виявлено зникнення значних обсягів гуманітарної допомоги: 223 залізничних вагони, 22 морські контейнери та 220 вантажних автомобілів. Місцеві громади підтвердили отримання лише 25% задекларованих вантажів; у Миколаєві 2024 року викрито групу волонтерів та підприємця, які продавали продукти, надані Всесвітньою продовольчою програмою ООН; у 2024 році колишню голову Печерської районної організації Червоного Хреста було звинувачено у зловживанні службовим становищем і крадіжці гуманітарної допомоги на суму приблизно 3,6 млн гривень. Під час обшуків у неї виявили гуманітарну допомогу на суму понад 1 млн гривень. Такі випадки свідчать про необхідність посилення контролю і створення системи прозорості у сфері розподілу гуманітарної допомоги. У відповідь на такі виклики законодавці реалізували низку ініціатив, звертаючи особливу увагу на цифровізацію. Отже, з'явилися такі платформи, як «ЄДопомога», «Гуманітарна пошта України», електронна система моніторингу митного оформлення. Однак, попри позитивні кроки, ефективність законодавчих новацій значною мірою залежить від їх реалізації на практиці. Часто спостерігаються прогалини у контролі, низький рівень координації між державними органами та нестача технічних ресурсів на місцях.

Отже, можемо зробити висновок, що розкрадання гуманітарної допомоги є серйозною загрозою для забезпечення потреб вразливих категорій населення, особливо в умовах війни. Незважаючи на

наявність національного та міжнародного правового регулювання, численні випадки зловживань свідчать про недосконалість існуючих механізмів контролю, звітності та відповідальності.

Використані джерела:

1. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III: станом на 9 трав. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 21.05.2025).

2. Про гуманітарну допомогу: Закон України від 22.10.1999. № 1192-XIV: станом на 18 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text> (дата звернення: 21.05.2025).

КОЛОБОВНИКОВ С.С.,

студент 1 курсу магістратури

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.

ПРОБЛЕМИ ВСТАНОВЛЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ВЧИНЕНІ ЗА ДОПОМОГОЮ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

В умовах цифрової трансформації Україна використовує штучний інтелект у різних сферах: у сфері військових технологій; у правоохоронній діяльності; у govtech (government technologies – урядові технології) тощо. Штучний інтелект є доволі корисним, як приклад, ШІ дозволяє пришвидшити судовий процес, зекономити необхідні для судового розгляду ресурси і поліпшити доступ до правосуддя [1]. З іншого боку, штучний інтелект знизив бар'єр для входу для злочинців. Так, наприклад, під час досудового розслідування у справі Вітовського районного суду Миколаївської області № 477/136/25 зазначено, що в період часу з 08 грудня 2024 року по 07 січня 2025 року група невідомих осіб, з метою незаконного заволодіння майном акціонерного товариства, маючи необхідні дані та навички для авторизації в застосунку «ДІЯ» громадян України, згідно долученого переліку, з використанням електронно-обчислювальної техніки, несанкціоновано втруtilись в роботу

автоматизованої системи Банку, що призвело до спотворення процесу обробки інформації автоматизованою системою, використовуючи при проходженні автоматичної фото-верифікації стороннє програмне забезпечення та додатки штучного інтелекту, зокрема медіапрогравач із штучно генерованим відео, які дозволили «адаптувати» зображення іншої особи до зображення реальної особи із застосунку, після успішного проходження автоматичної фото-верифікації, підписавши таким чином від імені 200 громадян, без їх згоди та відома заяви на приєднання до Договору комплексного банківського обслуговування фізичних осіб та на 115 з них оформили кредитний продукт [2].

Поява дипфейків та клонування голосу на базі штучного інтелекту посилює загрозу, сприяючи появі нових форм шахрайства, вимагання та крадіжки особистих даних. Такі інструменти легкодоступні і не вимагають спеціальних технічних навичок.

Щоб протидіяти зростаючій загрозі вчинення кримінальних правопорушень за допомогою штучного інтелекту, законодавці, правоохоронці та технологічний сектор повинні співпрацювати для розробки надійних гарантій та передових інструментів виявлення. Швидкі темпи розвитку ШІ вимагають проактивного підходу, щоб гарантувати, що його переваги не затьмарилися його потенційною шкодою [3].

Каталізатором процесу регулювання штучного інтелекту на законодавчому рівні став Європейський Союз, який прийняв у 2024 році Акт про штучний інтелект (далі – ШІ Акт). Так, у підпункті (iii) пункту (h) частини 1 статті 5 ШІ Акту вказано, що заборонено використання систем віддаленої біометричної ідентифікації «в режимі реального часу» в загальнодоступних місцях для цілей правоохоронних органів, якщо тільки таке використання не є суворо необхідним для локалізації або ідентифікації особи, підозрюваної у вчиненні кримінального правопорушення, з метою проведення кримінального розслідування або судового переслідування або виконання кримінального покарання за правопорушення, зазначені в Додатку II і карані у відповідній державі, що є членом, згідно з позбавленням волі або триманням під вартою на максимальний строк не менше чотирьох років [4]. У Додатку II ШІ Акту наведені конкретні кримінальні правопорушення, а саме: а) тероризм;

б) торгівля людьми; в) сексуальна експлуатація та дитяча порнографія; г) незаконний обіг наркотичних засобів або психотропних речовин; г) незаконний обіг зброї, боєприпасів або вибухових речовин; д) вбивство, тяжке тілесне ушкодження; е) незаконна торгівля органами або тканинами людини; є) незаконний обіг ядерних або радіоактивних матеріалів; ж) викрадення, незаконне позбавлення волі або захоплення заручників; и) злочини, що підпадають під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду; і) незаконне захоплення літаків або суден; і) зґвалтування; й) екологічні злочини; к) організоване або збройне пограбування; л) диверсія; м) участь у злочинній організації, причетній до одного чи кількох із зазначених вище злочинів [5]. Проаналізувавши положення ШІ Акту і порівнявши їх із тим, що наведено в Кримінальному кодексі України можемо дійти висновку, що це стосується в основному тяжких та особливо тяжких злочинів [6].

Один із конкретних прикладів злочинів, вчинених за допомогою штучного інтелекту, наведений у звіті Європолу. Так, у лютому 2025 року, в усьому світі було здійснено 25 арештів щодо розповсюдження матеріалів сексуальної експлуатації дітей. Головний підозрюваний, громадянин Данії, вів онлайн платформу, де він поширював згенерований ШІ матеріал, який він створив. Після сплати символічної суми в інтернеті, користувачі з усього світу змогли отримати пароль для доступу до платформи та високоякісний матеріал, згенерований штучним інтелектом. Він публікував невідверті зображення дітей, створені ШІ у соціальних мережах, включаючи посилання на його поверхневий веб-сайт, де були б тизери матеріалів сексуальної експлуатації дітей. Членство також надавало доступ до ексклюзивних спільнот ШІ правопорушників. Спільнота мала приблизно 1500 підписників, які обмінювалися порадами як найкраще використовувати технології отримання матеріалів і як уникнути виявлення.

Підводячи підсумки, слід враховувати тяжкість вчиненого кримінального правопорушення та яку саме модель штучного інтелекту (генеративний ШІ, нейромережі) використовує правопорушник. Імплементация ШІ акту з урахуванням національного законодавства та судової практики допоможе протидіяти загрозі вчинення кримінальних правопорушень за допомогою штучного інтелекту.

Використані джерела:

1. Штучний інтелект та юридична сфера: чи зможуть технології замінити суддів? URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/shtuchnyy-intelekt-ta-iurydychna-sfera-chy-zmozhut-tekhnologii-zaminyty-suddiv/>.
2. Справа № 477/136/25 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124626642>.
3. EUROPEAN UNION SERIOUS AND ORGANISED CRIME THREAT ASSESSMENT THE CHANGING DNA OF SERIOUS AND ORGANISED CRIME URL: <https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/EU-SOCTA-2025.pdf>.
4. Article 5: Prohibited AI Practices URL: <https://artificialintelligenceact.eu/article/5/>.
5. Annex II: List of Criminal Offences Referred to in Article 5(1), First Subparagraph, Point (h)(iii) URL: <https://artificialintelligenceact.eu/annex/2/>.
6. Кримінальний кодекс України, прийнятий сьомою сесією Верховної Ради України 5 квітня 2001р. Відомості Верховної ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

МАТІЙ М.М.,

*студент 2 курсу Національного університету
«Одеська юридична академія»*

*Миколаївський навчально-науковий інститут права
Науковий керівник – викладачка Дудукіна А.О.*

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО ІДЕАЛЬНЕ ТІЛО ТА ФІЗИЧНУ АКТИВНІСТЬ

У сучасному суспільстві соціальні мережі стали ключовим засобом комунікації, самовираження та пошуку інформації. Вони трансформували уявлення людей про тіло, красу та фізичну активність, впливаючи на індивідуальні та колективні уявлення про норми та ідеали. Цей вплив особливо помітний серед підлітків і молоді, які перебувають у вразливому періоді формування самооцінки, ідентичності та соціальної належності. Масове поширення

ідеалізованих образів у соціальних мережах, зокрема в Instagram, TikTok, Facebook, YouTube та інших платформах, сформувало специфічний культурний контекст, у якому фізична привабливість часто ототожнюється з успішністю, щастям і визнанням.

Поширення візуального контенту в соціальних мережах відіграє вирішальну роль у формуванні уявлень про «ідеальне» тіло. Багато користувачів публікують зображення, які демонструють спортивну фігуру, м'язистість, підтягнутість або худорлявість. Такі образи зазвичай проходять ретельну фільтрацію, обробку в графічних редакторах і створюють у глядача враження, що саме така зовнішність є загальноприйнятою нормою. Це спонукає багатьох прагнути до недосяжних або штучних ідеалів, що може спричинити хронічне незадоволення власною зовнішністю, зниження самооцінки та виникнення психоемоційної напруги [1, с. 13].

Вплив соціальних мереж не обмежується лише зовнішніми характеристиками. Він також стосується стилю життя, харчування, фізичної активності та загального ставлення до тіла. У багатьох публікаціях популяризуються інтенсивні тренування, строгі дієти, виклики на зразок «30 днів пресу» або «100 присідань на день», які, попри потенційно мотивуючий ефект, часто подаються без урахування індивідуальних особливостей організму, стану здоров'я та професійних рекомендацій. Люди, намагаючись сліпо слідувати таким викликам, можуть не тільки зазнавати фізичного та психологічного виснаження, а й наражатися на ризик травм і розладів харчової поведінки [2].

Соціальні мережі формують нові стандарти краси й фізичної досконалості, що ґрунтуються не стільки на реальних біологічних чи медичних критеріях, скільки на культурних, візуальних і часто комерційних уявленнях. Великий вплив мають так звані фітнес-блогери, інфлюенсери та знаменитості, які демонструють свою ідеальну форму та діляться «секретами» її досягнення. Проте варто розуміти, що за цим часто стоїть доступ до персональних тренерів, дієтологів, пластичних хірургів, фотошопу, а також комерційних угод, спрямованих на рекламу спортивного одягу, харчових добавок або косметичних засобів. Пересічний користувач, порівнюючи себе з такими прикладами, часто відчувається недостатньо хорошим,

неуспішним або «не в формі», що спричиняє тривожність, депресивні думки та втрату мотивації [3, с. 34].

Однак вплив соціальних мереж не є виключно негативним. У багатьох випадках вони слугують платформою для поширення знань про здоровий спосіб життя, правильне харчування, самопіклування, адаптивне ставлення до власного тіла та прийняття індивідуальних особливостей. У мережах з'являються рухи, що пропагують бодіпозитив, інклюзивність, відмову від нав'язування шаблонів та підтримку ментального здоров'я. Люди починають відкрито говорити про свої труднощі із зовнішністю, про досвід прийняття себе, про шлях до балансу між фізичною активністю та задоволенням життям. Це формує здоровішу інформаційну атмосферу, де зовнішність не є єдиним критерієм вартості особистості [1, с. 23].

Наявність алгоритмів у соціальних мережах також відіграє помітну роль у формуванні уявлень користувача. Система рекомендацій автоматично пропонує контент, схожий на той, який користувач переглядав раніше. Це призводить до створення інформаційних бульбашок, де людина опиняється під впливом одноманітного, часто ідеалізованого контенту. Якщо користувач підписаний на фітнес-блогерів або сторінки з «тілами мрії», то ймовірність того, що він бачитиме альтернативні точки зору, значно знижується. Це посилює когнітивне викривлення й створює ілюзію того, що всі навколо мають певний зовнішній вигляд і ведуть активний спосіб життя. Насправді ж більшість людей мають абсолютно різні параметри тіла, фізичні можливості, рівень зайнятості та життєві пріоритети [1].

Ще одним важливим аспектом є гендерна специфіка впливу. Жінки значно частіше, ніж чоловіки, піддаються впливу стандартів краси, нав'язаних соціальними мережами. Ідеали стрункого тіла, гладенької шкіри, довгого волосся, спортивного пресу часто є обов'язковим фоном у жіночих профілях. Чоловіки ж стикаються з тиском демонструвати м'язистість, силу, домінантність. У обох випадках створюється тиск на психіку, що змушує людей прагнути відповідності до шаблонів замість розвитку власної унікальності.

Окрему категорію становлять підлітки – вразлива група, що ще не має стабільної самооцінки та навичок критичного мислення.

Вони можуть сприймати образи з соціальних мереж як єдино можливий зразок норми. Внаслідок цього зростає ризик розладів харчової поведінки, емоційного вигорання, неприйняття себе. Психологи відзначають збільшення кількості звернень від підлітків, які страждають на тривожність, депресивні стани, соціальну ізоляцію саме через нав'язане бажання мати ідеальне тіло або виглядати «успішно» в соціальних мережах [3].

Соціальні мережі також формують певний тип поведінки: показовість, порівняння, оцінювання, прагнення до лайків та схвалення. Це змінює мотивацію до занять фізичною активністю. Люди можуть почати тренуватися не задля власного здоров'я або задоволення, а заради контенту, публікацій, реакції аудиторії. У таких випадках фізична активність втрачає внутрішній сенс і перетворюється на засіб досягнення зовнішнього визнання. Такий підхід є нестійким і потенційно небезпечним, оскільки після втрати уваги аудиторії людина може втратити і мотивацію до спорту [1, с. 43].

Попри це, у соціальних мережах активно розвиваються спільноти, які підтримують адекватний підхід до тіла, фізичної активності та ментального здоров'я. Вони орієнтують своїх учасників на те, щоб любити себе, дбати про своє тіло, рухатися з радістю, харчуватися інтуїтивно, не залежати від чужих думок. Такі спільноти мають профілактичну цінність і можуть стати важливим елементом психологічної підтримки для тих, хто почувається ізольовано або невпевнено у собі.

У сучасному освітньому середовищі все більше уваги приділяється медіаграмотності – здатності критично аналізувати інформацію, розуміти механізми впливу соціальних мереж та розпізнавати маніпуляції. Ці навички необхідні для формування стійкості до зовнішнього тиску, уміння розрізняти реальність і віртуальну картинку, зберігати психологічну рівновагу та відповідально ставитися до свого фізичного і ментального стану [3, с. 53].

Отже, соціальні мережі справляють потужний вплив на формування уявлень про ідеальне тіло та фізичну активність. Цей вплив є амбівалентним: з одного боку, вони можуть слугувати джерелом натхнення, підтримки, корисної інформації, а з іншого –

бути джерелом стресу, викривлень, знецінення реального образу себе. Ключовим завданням сьогодення є розвиток критичного мислення, психологічної гнучкості та самоприйняття в умовах цифрової епохи, що дозволить зберігати внутрішній баланс та здоров'я попри зовнішній тиск і нав'язані стандарти.

Використані джерела:

1. Поліщук О. С. Вплив соціальних інтернет-мереж на формування «Я». *Актуальні проблеми філософії та соціології: Науково-практичний журнал* / гол. ред. Д.В. Яковлев, відп. секретар І. В. Шамша; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2017. Вип. 16. С. 93–96.
2. Абсалямова Л. М. Образ тіла як психологічний чинник порушень харчової поведінки. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*. 2017.
3. Нікора А. С. Вплив соціальних мереж на міжособистісні відносини: конфліктна взаємодія: кваліфікаційна робота на здобуття ступеня бакалавра за спец. 054 «Соціологія» / А. С. Нікора; наук. керівник П. В. Федорченко-Кутуєв; Нац. техн. ун-т України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». Київ, 2024. 75 с.

МЕЛІКОВ Р.С.,

студент 1 курсу магістратури

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.

ЦИФРОВІ ДОКАЗИ: ПРОБЛЕМИ АВТЕНТИЧНОСТІ ТА ДОПУСТИМОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

На сьогоднішній день цифрові докази набувають все більшого значення як один із ключових інструментів для встановлення істини у кримінальному провадженні. До цифрових доказів входять: електронні файли, відео- та аудіозаписи, дані з мобільних пристроїв, комп'ютерів, електронних носіїв [1, с. 5]. Проте використання таких доказів супроводжується суттєвими проблемами, пов'язаними з їх автентичністю та допустимістю.

Автентичність цифрових доказів – це їхня достовірність, цілісність і незмінність з моменту отримання до подання до суду. На відміну від традиційних доказів, цифрові матеріали можуть бути легко змінені, підроблені або знищені без належного контролю, що ставить під сумнів їхню надійність.

Відповідно до статті 86 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) доказ визнається допустимим лише за умови його отримання у порядку, передбаченого законом. Недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень і не може слугувати підставою для посилення суду під час винесення судового рішення. Водночас КПК України визначає окремі ознаки недопустимих доказів, серед яких безумовними є такі, що отримані внаслідок істотного порушення прав і свобод людини, гарантованих Конституцією України, законами, а також міжнародними договорами, ратифікованими Верховною Радою України.

Для підтвердження автентичності цифрових доказів надзвичайно важливим є забезпечення цілісності даних за допомогою криптографічних методів, зокрема застосування хеш-функцій, які створюють унікальні контрольні суми файлів і дозволяють виявити будь-які зміни.

Велику роль відіграє використання кваліфікованого електронного підпису (КЕП) – удосконалений електронний підпис, що створюється з використанням засобу кваліфікованого електронного підпису і базується на кваліфікованому сертифікаті електронного підпису [3]. Такий підпис має юридичну силу, рівнозначну власноручному підпису. КЕП створюється з використанням захищеного носія (наприклад, токена або сім-картки) і базується на кваліфікованому сертифікаті відкритого ключа, що гарантує ідентифікацію автора документа та незмінність інформації після підписання [3]. Згідно законодавства України оригіналом електронного документа вважається електронний примірник із обов'язковими реквізитами, зокрема з електронним підписом автора або підписом, прирівняним до власноручного [4]. Це законодавче врегулювання забезпечує правову основу для визнання електронних доказів допустимими в кримінальному процесі.

Законодавчі зміни останніх років передбачають можливість подання до суду оригіналів електронних документів із кваліфікованим електронним підписом, а також виготовлення процесуальних рішень у електронній формі з використанням КЕП. Це значно пришвидшує розгляд справ і підвищує рівень довіри до цифрових доказів.

Дотримання процедур збору та збереження доказів, зокрема копіювання даних під контролем слідчого або власника, забезпечує презумпцію цілісності і законності доказів. У разі сумнівів щодо достовірності або можливих маніпуляцій залучаються експерти для технічної перевірки цифрових матеріалів.

У зв'язку з особливою природою цифрових доказів до них висуваються підвищені вимоги, оскільки їх правильна оцінка вимагає застосування спеціалізованих технічних засобів та залучення фахівців із вузькоспеціалізованими науковими знаннями. Вилучення електронних носіїв інформації під час обшуку є завданням, яке потребує професійних знань у сфері інформаційних технологій [2, с. 140].

Існує низка суттєвих проблем, що ускладнюють їх ефективне застосування. Кримінальний процесуальний кодекс України наразі не містить спеціальних положень, які б комплексно регулювали статус, порядок збору, фіксації, збереження та оцінки електронних доказів. Це створює правову невизначеність і ускладнює їх використання у судовій практиці. Для вирішення цієї проблеми доцільно звернутися до міжнародного досвіду, зокрема до положень Будапештської конвенції про кіберзлочинність, яка містить рекомендації щодо роботи з електронними доказами. Впровадження подібних стандартів в українське законодавство сприятиме підвищенню ефективності розслідувань та довіри до цифрових доказів.

Судова практика звертає увагу на необхідність встановлення алгоритмів збереження, фіксації, перевірки та аудиту цифрових даних для забезпечення стандарту достовірності доказів. Цифрові докази можуть бути втрачені або пошкоджені через технічні несправності, енергозалежність пристроїв, вплив зовнішніх факторів. Збір таких доказів вимагає спеціальних знань і технічних ресурсів, які не завжди доступні слідству.

Відсутність єдиної позиції щодо класифікації електронних доказів – чи є вони окремою категорією процесуальних джерел доказів, чи належать до документів або речових доказів – породжує неоднозначності у їх оцінці та використанні.

Судді та учасники кримінального процесу потребують методологічної підтримки та підвищення кваліфікації для правильного розуміння, оцінки та застосування електронних доказів, що є новим явищем у судочинстві.

Цифрові докази сьогодні відіграють важливу роль у кримінальних справах, але їх ефективне використання ускладнюється через відсутність чіткого законодавчого регулювання, проблеми з достовірністю, технічні складнощі та неоднозначність у судовій практиці. Щоб подолати ці труднощі, потрібно вдосконалювати законодавство, розробляти чіткі процедури збору і перевірки електронних доказів, а також підвищувати кваліфікацію суддів і слідчих.

Підсумовуючи, можна сказати, що цифрові докази мають ключове значення для кримінального процесу, бо допомагають встановити істину за допомогою сучасних технологій. Водночас їх використання пов'язане з низкою серйозних викликів – перш за все, це питання автентичності, цілісності та допустимості доказів. Щоб гарантувати надійність цифрових доказів, потрібно застосовувати криптографічні методи, такі як хеш-функції і кваліфікований електронний підпис, а також фіксувати метадані, які підтверджують походження і незмінність інформації. Важливо також дотримуватися правильних процедур збору і збереження доказів за участю компетентних фахівців, що забезпечить законність і збереження цілісності матеріалів.

Використані джерела:

1. Використання електронних (цифрових) доказів у кримінальних провадженнях: методичні рекомендації / М. В. Гуцалюк, В. Д. Гавловський, В. Г. Хахановський та ін.; за заг. ред. О. В. Корнейка. Вид. 2-ге, доповнене. Київ : Вид-во Нац. акад. внутр. справ, 2020. 104 с. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8e9e5637-7b62-475c-8c41-9850e317bfc4/content>.

2. Романюк В. В., Абламський С. Є. Критерії допустимості цифрових (електронних) доказів у кримінальному процесі. *Право і безпека*. 2024. № 2 (93). С. 140–147. URL: <https://doi.org/10.32631/pb.2024.2.13>.

3. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги: Закон України від 18.12.2024 № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#n5343>.

4. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 31.12.2023 № 851-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>.

СОБОЛЕВСЬКА І.Ю.,

*студентка 5 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.

СЛУХАННЯ СПРАВ В ОНЛАЙН-ФОРМАТІ: КОМПРОМІС МІЖ ДОСТУПНІСТЮ ПРАВОСУДДЯ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ГАРАНТІЯМИ

У сучасному світі цифрові технології стали невід'ємною частиною повсякденного життя, онлайн-формат слухань справ стає все більш популярним і актуальним. Це зумовлено не лише необхідністю забезпечення доступу до правосуддя, а й бажанням оптимізувати судовий процес, зменшити витрати часу та ресурсів для учасників судового процесу. Однак впровадження онлайн-судочинства викликає низку запитань, зокрема щодо збереження процесуальних гарантій та забезпечення справедливості. Завданням є знайти компроміс між забезпеченням доступності правосуддя для громадян та дотриманням вимог справедливого і неупередженого судочинства.

Дистанційне судочинство стало важливою частиною сучасної юриспруденції, дозволяючи учасникам процесу, зокрема суддям, секретарям, перекладачам, свідкам, експертам та ін., виконувати свої функції в онлайн-форматі. Такий формат має кілька ключових переваг: 1) забезпечення більш безпечних умов для учасників процесу, зокрема суддів і секретарів; 2) сприяння реалізації принципу розумних строків, навіть за складних обставин; 3) економія часу сторін і судових працівників завдяки електронній звітності, комунікації в межах судової системи та можливості сплачувати судові

збори онлайн; 4) підвищення доступності правосуддя; 5) забезпечення прозорості процесу; 6) збереження матеріалів справ у цифровому вигляді, що запобігає їх втраті при знищенні паперових примірників; 7) відсутність можливості ухилення від отримання процесуальних документів завдяки офіційним електронним адресам; 8) спрощення подачі позовних заяв і ознайомлення з матеріалами справи; 9) поліпшення організаційної роботи суду через оптимізацію документообігу і принципи відкритості; 10) покращення правової освіти завдяки легкому доступу до юридичної інформації [1].

Проте одним із основних викликів є технічне забезпечення учасників судового процесу. Для ефективного проведення засідань через відеоконференцв'язок необхідно мати стабільний інтернет, сучасне обладнання та програмне забезпечення. Це може стати проблемою в регіонах з обмеженою інфраструктурою, що позначиться на якості роботи судової системи. Іншим важливим аспектом є цифрова грамотність. Не всі учасники процесу володіють необхідними навичками для комфортної роботи в онлайн-середовищі, що може призвести до затримок, технічних збоїв чи помилок, які негативно впливають на розгляд справи. Це питання можна вирішити шляхом проведення навчань для всіх учасників онлайн-засідань.

Ще одна проблема полягає у забезпеченні конфіденційності та безпеки даних. Враховуючи використання цифрових платформ, необхідно впроваджувати ефективні засоби захисту персональних даних, оскільки загроза кібератак або витоку інформації є реальними ризиками, які можуть підірвати довіру до судової системи. Для цього треба розробити резервні стратегії та посилити контроль за дотриманням вимог кібербезпеки. Крім того, частина учасників судових процесів не готові прийняти нові цифрові інструменти. Це особливо стосується складних справ, де важлива особиста участь, оскільки онлайн-засідання може зменшити відчуття безпосередньої присутності, що важливо для спостереження за невербальними сигналами.

Важливим є також удосконалення нормативно-правової бази для підтримки дистанційного правосуддя. Законодавство повинно враховувати всі тонкощі, зокрема питання ідентифікації учасників, фіксації доказів і дотримання процесуальних норм.

Окрему увагу слід приділити етичним викликам. В онлайн-форматі важче контролювати поведінку учасників і забезпечити їхню чесність. Наприклад, існує ризик того, що свідки можуть отримувати допомогу від сторонніх осіб під час онлайн-засідання, що вплине на результати процесу [2].

Відповідно до рішення Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 № 1845/0/15-21 було затверджено Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС). Оголошення про запуск трьох підсистем (модулів) ЄСІТС – Електронного кабінету, Електронного суду та Підсистеми відеоконференцв'язку – було опубліковано у газеті «Голос України» від 04.09.2021 № 168 (7668).

Як передбачено пунктом 16 вищезгаданого Положення, процесуальні документи та докази можуть бути подані до суду в електронному вигляді, а процесуальні дії – вчинені виключно через ЄСІТС із використанням кваліфікованого електронного підпису, що прирівнюється до власноручного підпису, за винятком випадків, встановлених процесуальним законодавством [3].

Спочатку функціонал електронного суду обмежувався базовим набором інструментів для роботи у тестовому режимі. Проте з 5 жовтня 2021 року офіційно почали працювати три підсистеми ЄСІТС: Електронний кабінет, Електронний суд і Підсистема відеоконференцв'язку.

Розвиток електронного суду в цивільному судочинстві спрямований на забезпечення:

- відкритості та доступності інформації про роботу судів;
- достовірності й оперативності надання судової інформації;
- захисту прав та законних інтересів учасників судового процесу;
- недопущення втручання у здійснення правосуддя при поширенні інформації.

Україна має всі передумови для подальшого розвитку системи електронного судочинства та впровадження е-демократії [4, с. 267].

Законодавчо електронний суд визначається як підсистема ЄСІТС, що надає можливість користувачам відповідно до законодавства та технічних можливостей системи створювати і подавати процесуальні та інші документи в електронному вигляді до суду,

інших органів та установ у системі правосуддя, а також отримувати інформацію про хід і результати розгляду поданих документів чи інші документи [3].

Європейський суд з прав людини у своїй практиці не заперечує можливість проведення судових засідань у дистанційному форматі за допомогою відеоконференцв'язку. Водночас він наголошує на необхідності забезпечення дотримання основних процесуальних гарантій, передбачених статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, зокрема права на справедливий судовий розгляд, права на доступ до суду, права бути вислуханим та права на ефективний захист [5].

У справі *Marcello Viola v. Italy (No. 2)* (2019) Суд розглядав питання участі обвинуваченого у судовому процесі через відеоконференцію. ЄСПЛ зазначив, що використання таких технологій саме по собі не є порушенням Конвенції, за умови, що забезпечено можливість ефективного участі особи у процесі, в тому числі через належний зв'язок із захисником, можливість бачити та чути суддю та інших учасників, а також право бути активно залученим до розгляду справи. У цій справі порушення Конвенції встановлено не було, оскільки держава надала необхідні гарантії для участі заявника в процесі.

Отже, слухання справ в онлайн-форматі є важливим кроком у розвитку правосуддя, яке стає більш доступним і ефективним. Однак, щоб зберегти належний рівень правової гарантії та забезпечити процесуальні права осіб, необхідно розробити чіткі правила та процедури, що регламентують онлайн-судочинство. Це дозволить досягти балансу між технологічними інноваціями та основними принципами справедливого суду, зокрема недоторканності прав учасників судового процесу та забезпеченням прозорості судового процесу. Відповідно, успішне впровадження онлайн-формату судочинства потребує комплексного підходу, де враховуються всі можливі ризики та позитивні ефекти цієї новації.

Використані джерела:

1. Переваги та недоліки дистанційного судочинства. URL: <http://legalclinic.nlu.edu.ua/2024/04/04/perevagy-ta-nedoliky-dystancziynogo-sudochynstva/> (дата звернення: 5 травня 2025 р.).

2. Суд у форматі онлайн: перспективи та ризики дистанційного правосуддя. URL: <https://cv.court.gov.ua/tu26/pres-centr/news/1653533/> (дата звернення: 5 травня 2025 р.).

3. Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: Рішення Вищої ради правосуддя 17 серпня 2021 року № 1845/0/15-21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text> (дата звернення: 5 травня 2025 р.).

4. Кібець В. О. Електронне правосуддя як новий рівень доступу до суду. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 2. 2019. С. 265–267.

5. Посібник із статті 6 Європейської конвенції з прав людини. Право на справедливий суд (кримінально-процесуальний аспект). Оновлено 31 грудня 2019 року. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_criminal_UKR.pdf (дата звернення: 5 травня 2025 р.).

ТАРАСЕНКО А.С.,

*студентка 2 курсу Миколаївського юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – викладачка Дудукіна А.О.*

ЦИФРОВЕ ГРОМАДЯНСТВО ТА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ В МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У сучасному світі цифрові технології стали не лише інструментом комунікації, а й середовищем формування цінностей, моделей поведінки та способу життя. Особливо помітно це серед молоді, для якої інтернет, соціальні мережі, мобільні застосунки є звичним простором для навчання, спілкування та самореалізації. У цьому контексті набуває важливого значення поняття цифрового громадянства, яке охоплює не лише технічну грамотність, а й етичну, правову та соціальну відповідальність у цифровому просторі.

Одним із важливих аспектів цифрового громадянства є формування культури здорового способу життя (далі ЗСЖ). Адже саме через цифрові платформи молодь отримує величезну кількість інформації про харчування, спорт, ментальне здоров'я та особисту безпеку. Водночас поширення дезінформації, нездорових трендів і

залежності від гаджетів створює низку загроз для фізичного та психологічного стану молоді людини.

Тому питання поєднання цифрової культури з популяризацією ЗСЖ є актуальним і потребує ґрунтовного розгляду. Це дає змогу не лише захистити молодь від небезпек цифрового середовища, а й перетворити його на ефективний інструмент позитивного впливу.

У сучасному світі цифрові технології стали невід'ємною частиною повсякденного життя. Особливо це стосується молоді, яка активно використовує цифрові інструменти для навчання, дозвілля, комунікації та самовираження. Водночас разом із новими можливостями виникає потреба у формуванні відповідального й усвідомленого ставлення до онлайн-простору. Саме в цьому контексті набуває актуальності поняття цифрового громадянства.

Цифрове громадянство – це здатність особи безпечно, етично та ефективно користуватися цифровими технологіями, дотримуючись правових і моральних норм. Воно включає в себе цифрову грамотність, повагу до інших користувачів, відповідальне ставлення до особистої інформації, а також розуміння впливу власних дій у мережі [2, с. 67].

Для молоді цифрове громадянство є особливо важливим, адже вони – найактивніші учасники цифрового середовища. Саме молоді люди найчастіше стикаються з такими викликами, як фейкова інформація, кібербулінг, інтернет-залежність, зловживання персональними даними. Тому цифрова обізнаність, критичне мислення та інформаційна гігієна повинні стати невід'ємною частиною їхнього освітнього й соціального розвитку.

Цифрове громадянство охоплює кілька важливих елементів: уміння користуватися цифровими пристроями та ресурсами (цифрова грамотність), дотримання правил безпеки в Інтернеті (цифрова безпека), повагу до інших (цифрова етика), критичне споживання інформації (медіаграмотність), а також збереження психічного здоров'я в умовах постійної цифрової присутності (цифрове благополуччя).

Для сучасної молоді важливо не просто вміти користуватися технологіями, а усвідомлено застосовувати їх у навчанні, саморозвитку та громадській активності. Участь у цифрових ініціативах, створення контенту, залучення до соціальних кампаній – усе це

прикладі позитивного цифрового громадянства, яке несе користь як окремій особистості, так і суспільству загалом.

Сьогодні молодь є найактивнішою аудиторією цифрового простору. Вони використовують інтернет для навчання, спілкування, розваг та самореалізації. Завдяки технологіям молоді відкриваються нові можливості – доступ до великого обсягу інформації, участь у соціальних і громадських ініціативах, створення власного контенту та налагодження глобальних контактів.

Проте разом із цим виникають і значні виклики. Велика кількість інформації іноді ускладнює вибір надійних джерел, що збільшує ризик потрапляння під вплив дезінформації або маніпуляцій. Надмірне перебування в цифровому середовищі може спричинити інтернет-залежність, знизити рівень фізичної активності, погіршити сон і психоемоційний стан.

Окрім цього, проблема кібербулінгу, агресії в мережі та порушення приватності стали серйозним викликом для молодих користувачів. Важливо навчити їх не лише користуватися технологіями, а й захищати себе, критично оцінювати інформацію та дбати про власне психологічне здоров'я.

Формування цифрової компетентності, етичної поведінки та навичок цифрової безпеки є ключовими для того, щоб молодь могла максимально ефективно і безпечно використовувати переваги цифрового світу, мінімізуючи його негативні наслідки.

Здоровий спосіб життя – це не лише фізична активність і правильне харчування, а й увага до психічного здоров'я, емоційного балансу та соціальних зв'язків. Для молоді, яка активно користується цифровими технологіями, формування такої культури стає особливо важливим [3, с. 21].

Цифрові платформи можуть ефективно поширювати інформацію про ЗСЖ – це онлайн-фітнес, здорове харчування, підтримка психічного здоров'я, відмова від шкідливих звичок. Соціальні мережі сприяють створенню спільнот однодумців, які мотивують підтримувати здорові звички.

Водночас молодь повинна вміти критично ставитися до контенту, уникати шкідливих трендів та не піддаватися впливу дезінформації. Важливо поєднувати онлайн-активність із реальними здоровими практиками, зберігаючи баланс між віртуальним і фізичним життям.

Цифрове громадянство відіграє важливу роль у формуванні культури здорового способу життя, адже воно передбачає не лише технічні навички, а й відповідальне ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих [1, с. 19–20].

Володіючи цифровою грамотністю та медіаграмотністю, молодь може обирати якісний, науково обґрунтований контент про здоров'я, відсівати фейки і небезпечні поради. Це допомагає формувати правильні звички та зберігати ментальне благополуччя. Крім того, цифрове громадянство стимулює участь у соціальних проєктах і кампаніях, спрямованих на популяризацію здорового способу життя. Молодь може стати активними учасниками або навіть ініціаторами таких ініціатив, використовуючи цифрові інструменти для комунікації та обміну досвідом. Загалом, поєднання цифрової культури і цінностей ЗСЖ сприяє формуванню відповідального, активного і свідомого молодого покоління, здатного ефективно діяти як в онлайн-, так і в офлайн-середовищі.

Отже, цифрове громадянство є невід'ємною складовою життя сучасної молоді в умовах цифрової трансформації суспільства. Воно формує відповідальне, безпечне та етичне ставлення до використання цифрових технологій, що дозволяє не лише захищатися від ризиків, а й максимально використовувати можливості для особистого розвитку та соціальної активності.

Формування культури здорового способу життя у молодіжному середовищі тісно пов'язане з розвитком цифрової грамотності й критичного мислення. Цифрові платформи відкривають широкі перспективи для поширення корисної інформації, мотивації до здорових звичок і підтримки психічного здоров'я, водночас допомагаючи протистояти дезінформації та шкідливим впливам.

Таким чином, поєднання цифрової культури та цінностей здорового способу життя сприяє формуванню відповідальної, усвідомленої і активної молоді, що здатна ефективно діяти як в онлайн-, так і в офлайн-середовищі. Це є запорукою сталого розвитку сучасного інформаційного суспільства.

Використані джерела:

1. Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі. Національна академія педагогічних наук України. Київ, 2021. 52 с. URL:

<https://ipv.org.ua/wp-content/uploads/2021/08/Kontseptsiiavukhovannia-ditey-ta-molodi-v-tsyfrovomu-prostori.pdf> (дата звернення: 22.05.2025).

2. Воронкова В. Г., Нікітенко В. О. Впровадження концепції цифрового громадянства в управлінську освіту менеджера. *Формування концепції цифрової трансформації освіти та соціально-відповідального цифрового громадянина у контексті європейського досвіду: збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції 21–22 листопада 2024 року*. Львів – Торунь: Liha-Pres, 2024. С. 64–67. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-447-7> (дата звернення: 22.05.2025).

3. Титаренко Т. М. Моє майбутнє залежить від мене: практики здорового сьогодення у воєнних і повоєнних умовах: монографія. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2024. 130 с. URL: <https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2024/05/tytar-mono-24.pdf> (дата звернення: 22.05.2025).

ТУКАСЕР Є.Д.,

*студент 1 курсу Миколаївського юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – викладачка Дудукіна А.О.*

ВПЛИВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ НА ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЙНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ МОЛОДІ

У сучасному суспільстві, що характеризується швидкими соціальними змінами та зростаючими вимогами до особистості, особливої актуальності набуває потреба формування у молоді мотиваційно-ціннісних орієнтирів, спрямованих на здоровий спосіб життя та фізичну активність. Фізичне виховання є не лише способом зміцнення здоров'я, але й важливим чинником соціалізації, розвитку особистісних якостей та формування життєвих цінностей молоді людини.

Спираючись на дослідження, яке провів Олег Мазурчук, можна зробити висновки, що використання новітніх і нетрадиційних підходів до проведення занять фізичного виховання сприяє підвищенню мотивації молоді до ведення здорового способу життя [1, с. 79–80]. Автор підкреслює, що впровадження новітніх методик,

таких як фітнес-програми, йога та спортивний туризм, позитивно впливає на формування стійких мотиваційних установок у студентської молоді. Мотивація до занять фізичною культурою у студентської молоді залежить не лише від фізичного стану, а й від внутрішнього стану, ставлення до себе, до життя, а також від соціальних чинників – підтримки з боку однолітків, сім'ї, викладачів. Саме фізичне виховання відіграє велику позитивну участь у формуванні активної життєвої позиції.

Дослідження Олени Колос також підтверджують важливість формування мотивації до занять фізичною культурою і спортом серед студентів. Авторка зазначає, що систематичні фізичні навантаження сприяють розвитку самодисципліни, відповідальності та позитивного ставлення до власного здоров'я, що, в свою чергу, формує ціннісні орієнтири молоді [2, с. 1–2]. Систематичні заняття спортом сприяють вихованню цілеспрямованості, самодисципліни, сили волі. Ці якості є невід'ємними у повсякденному житті студента та переносяться у нього, формуючи стійку внутрішню мотивацію до здорового способу життя та побудові стандартизованої соціальної поведінки. Таким чином, фізичне виховання є важливим інструментом у формуванні мотиваційно-ціннісних орієнтирів молоді, сприяючи не лише фізичному розвитку, але й вихованню відповідального ставлення до власного здоров'я та активної життєвої позиції. Також було виявлено, що участь у командних спортивних змаганнях, колективних фізичних активностях сприяє формуванню почуття відповідальності, взаємоповаги та командного духу, що є важливими складовими ціннісної сфери особистості [3, с. 183–185].

Фізичне виховання має не лише оздоровчу мету, а й важливе виховне та соціальне значення. Воно впливає на формування мотивації до саморозвитку, усвідомлення значення здорового способу життя, а також на становлення ціннісних орієнтирів, які сприяють гармонійному розвитку особистості молодої людини. Під час процесу фізичного виховання активно закладаються та формуються такі цінності, як: розвиток та укріплення фізичного та морального здоров'я; самовдосконалення; взаємодопомога й підтримка; подолання труднощів; соціальна активність і комуні-

кабельність; формування самодисципліни. Такі цінності відіграють важливу роль та допомагають молоді сформувати усвідомлене ставлення до свого тіла, психічного стану соціального оточення та чіткої громадської позиції. Знижуючи ризик асоціальної поведінки, сприяючи зміцненню психологічної стійкості, покращують здатність до адаптації в соціумі та поведінки в надзвичайних ситуаціях.

Важливим аспектом є також гендерні відмінності: якщо хлопці частіше мають зовнішню мотивацію (змагання, визнання, результат), тоді як дівчата орієнтуються на внутрішні цінності – здоров'я, самопочуття, емоційний комфорт [2, с. 1–3].

Дослідження Ігнатенко демонструє, що цілеспрямована педагогічна робота із впровадження самостійної фізичної активності здатна ефективно підвищити рівень мотивації молоді до занять фізичною культурою, тим самим покращуючи якість життя та закладаючи базу для подальшого покращення морального та фізичного стану молоді, що в подальшому сприятиме успішному формуванню особистості, створенню активної життєвої позиції, та створенню активних громадян, які здатні змінювати країну в кращу сторону [4, с. 125–129].

Отже, фізичне виховання потрібно сприймати не просто як засіб підтримки фізичної форми чи зміцнення здоров'я, а як один із найважливіших інструментів розвитку особистості. Воно відіграє ключову роль у формуванні свідомої, активної та відповідальної людини, здатної не лише піклуватися про власне здоров'я, але й брати активну участь у суспільному житті. Фізична культура виступає стимулом для розвитку внутрішньої мотивації, формуванню життєвих цінностей, зміцнює характер і соціальні навички, що в результаті сприяє становленню гармонійної, самодостатньої особистості, яка прагне до самовдосконалення та внеску в розвиток своєї громади й держави. Таким чином, фізичне виховання є не просто способом гарно провести час, а й потужним засобом соціально-психологічного виховання молоді, що закладає фундамент для активної громадянської позиції та відповідального ставлення до життя.

Використані джерела:

1. Мазурчук О. Т., Ребрина В. В. Мотивація молоді до ведення здорового способу життя через використання сучасних і нетрадиційних підходів до проведення занять фізичного виховання. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2012. № 4. С. 302–305. URL: <https://sport.vnu.edu.ua/index.php/sport/article/view/425/400>.
2. Колос О. А. Формування мотивації для занять фізичною культурою і спортом. *Вісник Вінницького національного технічного університету*. 2018. URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/29567/9738.pdf>.
3. Зорій Я., Богатирець В., Шибила Р. Формування у студентської молоді ціннісного ставлення до здоров'я засобами фізичної культури. *Scientific journal «Physical culture and sport: scientific perspective»*. 2023. С. 183–187. URL: <https://pcs.khmn.edu.ua/index.php/pcs/article/view/181/154>.
4. Ігнатенко С. О. Формування мотивації студентів до самостійних занять фізичною культурою. *Наука і освіта*. 2016. № 4. С. 125–130. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2016/4_2016/25.pdf.

ХАПУН М.А.,

студент 2 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»

Науковий керівник – викладачка Дудукіна А. О.

РОЗВИТОК ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА ВИХОВАННЯ В ЕПОХУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

У сучасному світі цифровізація та інформатизація всіх аспектів життя стрімко набирають обертів. Суспільство перебуває на етапі активного розвитку та впровадження цифрових технологій у всі сфери суспільних відносин, зокрема в галузі фізичної культури та спорту. Цифрова трансформація має очевидні переваги – це суттєвий крок уперед, який відкриває нові перспективи й можливості для дітей, підлітків, молоді та дорослого населення.

У контексті України цифровізація фізичної культури і спорту посідає важливе місце в забезпеченні якісного рівня життя людини

та суспільства загалом. Рівень фізичної грамотності безпосередньо впливає на середню тривалість життя, стан здоров'я та морально-психологічний добробут населення. Саме тому формування ефективної системи фізичного виховання та популяризації спорту серед усіх вікових груп є одним із пріоритетів внутрішньої політики держави, спрямованої на створення здорової та конкурентоспроможної нації.

Цифрові технології проникають у всі сфери повсякденного життя, змінюючи поведінку людей та трансформуючи корпоративне середовище, відкриваючи нові можливості для управління. В Україні вже діють нормативно-правові акти, що регулюють цифровізацію у сфері фізичної культури та спорту, зокрема: «Стратегія здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року» та «Стратегія розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року» [1, 2].

У «Стратегії розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року» одним із ключових напрямів державної політики визначено цифрову трансформацію сфери фізичної культури та спорту. Основна мета цього процесу полягає в подоланні існуючих викликів шляхом упровадження сучасних цифрових інформаційних рішень. Для її досягнення передбачено низку завдань, зокрема: прийняття обґрунтованих управлінських рішень на основі статистичних показників, результатів аналізу та моніторингу впровадження інноваційних технологій; активне використання сучасних цифрових інструментів для стимулювання розвитку галузі; удосконалення процесів планування, розподілу та використання фінансових ресурсів; а також підтримка національних ініціатив щодо розробки та застосування спортивних цифрових технологій [2].

Актуальним є впровадження системи «Спорт диджиталізований» як сервісно-орієнтованої моделі функціонування публічного управління у сфері фізичного виховання та спорту на основі цифрових технологій. Така система спрямована на вирішення низки ключових завдань, серед яких: посилення трансформаційного лідерства, розвиток цифрового мислення та потенціалу на індивідуальному рівні; створення інтегрованої інституційної екосистеми на основі цілісної нормативно-правової бази; трансформація орга-

нізаційної структури й управлінської культури; стимулювання системного мислення та застосування комплексних підходів у процесах формування політики та надання послуг. Крім того, передбачено стратегічне й професійне управління даними з метою забезпечення політик, що ґрунтуються на достовірній інформації, а також забезпечення відкритого доступу до даних через урядові платформи. Важливими аспектами є також доступність технологій, мобілізація ресурсів і узгодження пріоритетів, планів і бюджетів, зокрема за участю державно-приватного партнерства [3].

На сьогодні в структурі Міністерства молоді та спорту України сформовано окремий напрям, присвячений цифровим технологіям. У результаті цього активно впроваджуються інноваційні спортивні стартапи. Серед них варто відзначити «RunAp» – спортивний трекер, що допомагає знизити ризик травм і підвищити ефективність бігу завдяки контролю техніки; «Gymcerebrum» – платформу штучного інтелекту з функцією комп’ютерного зору, яка виступає в ролі віртуального тренера у фітнес-клубах; «TenniRobo» – роботизованого тренера з настільного тенісу, який керується через мобільний додаток; «12Climb» – інтерактивний скеледром з можливістю керування зі смартфона та застосунком для відстеження тренувань; «Real Talk Sport» – CRM веб-платформу для адміністрування змагань з єдиноборств і управління діяльністю спортивних федерацій; а також «Unior F» – цифрову платформу, орієнтовану на дітей, спортивні школи та скаутські організації.

Згідно з даними Міністерства, у 2022 році 12 українських спортивних стартапів, серед яких «12ClimbLLC (OneTwoClimb)», «AiSport», «Enduric», «eventator.global», «HealthManagement», «MakeBetterMe», «MyChamp», «Proweightlifting», «Sport4You», «SportsTechnologyandInnovationLab», «Sportify.tech-Sportsmedicine», «StreetballApp», стали учасниками програми членства в міжнародній організації The Global Sports Innovation Center powered by Microsoft (GSIC). Серед них три проєкти були визнані переможцями: «12Climb» – додаток для скелелазів; «AiSport» – програмне забезпечення для моніторингу та корекції рухів спортсмена; «StreetballApp» – мобільний застосунок для пошуку майданчиків для гри в баскетбол або стрітбол, створення команд і участі в Лізі SBA [4].

У сучасних умовах цифрова трансформація відіграє визначальну роль у розвитку фізичної культури та спорту. Вона забезпечує не лише підвищення ефективності управлінських процесів, а й створює нові можливості для формування здорової нації, підвищення фізичної активності населення, удосконалення освітніх і оздоровчих програм. Впровадження цифрових інструментів у сферу фізичного виховання сприяє формуванню інноваційної інфраструктури, доступності послуг, персоналізації тренувального процесу та інтеграції новітніх підходів до розвитку людського потенціалу. Аналіз державних стратегій та практичних прикладів, зокрема реалізації спортивних стартапів в Україні, засвідчує високу актуальність і перспективність цифровізації як ключового напрямку державної політики. Саме завдяки комплексному впровадженню цифрових рішень фізична культура й спорт отримують новий імпульс до якісного оновлення, що відповідає викликам часу та потребам суспільства.

Використані джерела:

1. Про затвердження Стратегії розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року: Постанова КМУ від 04.11.2020 р. № 1089: станом на 25 серп. 2022 р. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-2020-p#Text>.

2. Про схвалення Стратегії здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження КМУ від 17.11.2021 р. №1467-р: станом на 11 квіт. 2023 р. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1467-2021-p#Text>.

3. Осадченко Т. Сучасний стан цифровізації у сфері фізичної культури та спорту в Україні. *Physical Culture and Sport: Scientific Perspective*. 2023. №2. С. 103-108. URL: <https://doi.org/10.31891/pcs.2023.2.14> (дата звернення: 19.05.2025).

4. Три українські спортивні стартапи отримали безкоштовно річну підписку на членство у організації The Global Sports Innovation Center powered by Microsoft (GSIC). *Міністерство молоді та спорту України*. URL: <https://mms.gov.ua/news/try-ukrainski-sportyvni-startapy-otrymaly-bezkoshtovno-richnu-pidpysku-na-chlenstvo-u-orhanizatsii-the-global-sports-innovation-center-powered-by-microsoft-gsic> (дата звернення 19.05.2025).

ЧАБАНЕНКО Д.А.,

*студентка 3 курсу Миколаївського юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – викладач вищої категорії Ананьєва О.В.*

РОЛЬ КОНСТИТУЦІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БАЛАНСУ ІНТЕРЕСІВ ПРАВ ЛЮДИНИ

Проголошення на конституційному рівні базових прав і свобод людини є необхідною умовою розвитку суспільства та підвищення міжнародного статусу держави. Конституційні цінності виступають основою для законотворчості та діяльності органів правосуддя, а також визначають орієнтири для гармонійного співіснування різних інтересів у правовому полі. Тому, аналіз ролі конституційних цінностей у забезпеченні балансу між правами окремої особи та суспільними інтересами, а також дослідження практичних аспектів їх застосування у судовій практиці є актуальним.

Верховенство Конституції України встановлює необхідність прямої дії її норм, що забезпечує баланс між суспільними інтересами і захистом приватних прав. Відомі вітчизняні науковці – О. Бориславська, М. Козюбра, О. Марцеляк, М. Оніщук, М. Савчин В. Шаповал – активно дискутували про механізми прямої дії конституційних приписів і наголошували на важливості гармонізації правових норм. Однак, у практиці спостерігаються проблеми, пов'язані з недостатньою чіткістю формулювання окремих законодавчих норм, що створює корупційні ризики та юридичні колізії. Низький рівень правової обізнаності громадян також ускладнює захист їхніх прав. Тож варто детальніше розглянути роль та значення конституційних цінностей для забезпечення прав людини в різних практичних ситуаціях.

Конституція України проголошує людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю (стаття 3). Це положення є основою для розуміння пріоритетності прав людини. Водночас, Конституція закріплює й інші важливі цінності, такі як верховенство права (ст. 8), демократія (ст. 5), соціальна справедливість (ст. 1), рівність (ст. 24), національ-

на безпека (ст. 17) та інші [1]. Саме взаємодія та збалансування цих цінностей дозволяє знаходити оптимальні рішення у випадках колізії прав та інтересів. Проаналізувавши судову практику, можемо навести декілька прикладів таких судових рішень.

У справі № 474/178/16-ц Верховний Суд розглядав позов щодо володіння користування та розпоряджання земельною ділянкою [2]. Закон, з однієї сторони, гарантує право приватної власності на землю, а з іншого – встановлює обмеження щодо її використання (наприклад, цільове призначення, екологічні вимоги), що спрямовані на захист суспільних інтересів та екологічної безпеки (ст. 13 Конституції). І в цій справі рішення суду стосувалося правомірності будівництва на земельній ділянці з огляду на її цільове призначення та інтереси сусідів. В пошуках балансу між правами власників та членів територіальної громади суд ухвалив рішення, яке звужує права власника і суспільні інтереси членів територіальної громади, керуючись правом на безпечне довкілля.

У сфері екологічного права також неодноразово прослідковуємо факти прямого застосування конституційних норм судами. Підставою є ч. 3 ст. 8 Основного Закону, яка вказує, що «норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини та громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується» [1]. Це ілюструє рішення Окружного адміністративного суду міста Києва у справі № 826/12470/18, яка стосувалася оскарження дозволу на викиди промислових підприємств з огляду на їхній вплив на довкілля [3]. Суд застосував норму ст. 50 Конституції, що обмежує господарську діяльність, яка загрожує екологічній безпеці, навіть якщо підприємство діяло в межах допустимих норм. Це ілюструє пріоритет права громадян на чисте довкілля над економічними інтересами.

Що стосується балансу прав у сімейних спорах, то прикладом стала Постанова Верховного Суду у справі № 757/1234/17. Верховний Суд визначав місце проживання дитини після розлучення батьків [4]. У спорах щодо визначення місця перебування неповнолітнього або порядку спілкування з ним суди повинні знаходити баланс між правами батьків та інтересами дитини, які є пріоритетними. Суд врахував ст. 51 Конституції, що регулює права і обов'язки батьків, та пріоритет інтересів дитини. Рішення базувалося на

психологічному стані дитини і її зв'язках з батьками, демонструючи баланс між правами батьків і дитини.

Вказані вище судові рішення точно пояснюють вислів М. Козюбри, який стверджував, що «баланс інтересів у правовій державі досягається не шляхом механічного зіставлення протилежних вимог, а через їхню гармонізацію на основі фундаментальних прав і свобод людини, які є пріоритетними» [5].

Конституційні цінності слугують орієнтиром для законодавчої, виконавчої та судової влади, а також для подальшого розвитку соціуму. Вирішення юридичних колізій чи конфліктів інтересів на основі статей Конституції України забезпечує в державі верховенство права. Це є основою соціальної справедливості, що безпосередньо впливає на суспільні настрої. Таку тезу підтверджує цитата В. Шаповала про те, що «конституційні цінності є своєрідним «клеєм», що скріплює суспільство та державу, визначаючи межі допустимої поведінки та орієнтири для правотворчості та правозастосування» [6].

Водночас для ефективного захисту прав громадянам необхідно підвищувати рівень правової обізнаності. Судова практика підтверджує, що інтереси окремої особи можуть переважати над формальними процедурними нормами, що сприяє розвитку правової держави.

Отже, конституційні цінності є фундаментом для забезпечення балансу між правами людини та суспільними інтересами. Прямі дії конституційних норм забезпечує можливість ефективного захисту прав громадян у судовій практиці. Аналіз конкретних судових справ демонструє, що баланс інтересів досягається через гармонізацію прав і свобод людини, а не механічне зіставлення інтересів. Також, для подальшого розвитку правової держави необхідно удосконалювати законодавство, підвищувати правову обізнаність населення та забезпечувати прозорість і неупередженість судових рішень.

Використані джерела:

1. Конституція України: прийнята 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 07.05.2025).

2. Рішення Верховного Суду у справі № 474/178/16-ц від 18 квітня 2024 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/rishennya_sud_palat/2024_04_18_340_11_23 (дата звернення: 06.05.2025).

3. Рішення Окружного адміністративного суду міста Києва у справі № 826/12470/18 від 14 травня 2021 року. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=97186254&red=10000317e5dfd72b9647c5174ac89114da5805&d=5> (дата звернення: 07.05.2025).

4. Постанова Верховного Суду у справі № 757/1234/17 від 16 січня 2023 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/rishennya_sud_palat/palata_16_01_2023_816_687_16 (дата звернення: 07.05.2025).

5. Козюбра М. І. Конституціоналізм і права людини в Україні: тенденції розвитку. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 1. С. 13–19. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/2FMB_Pravo/Konstitutsiynepravo-Kozyubra.pdf (дата звернення: 07.05.2025).

6. Шаповал В. М. Конституційне право України. Академічний курс. К.: Центр учбової літератури, 2010. 704 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0017630> (дата звернення: 07.05.2025)

ЗАРИЦЬКА Х.І.,

*студентка 4 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Чорнозуб Л.В.

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

У сучасному світі процес діджиталізації охопив майже всі сфери суспільного життя. Не винятком є сфера державного управління. Діджиталізація кримінально-виконавчої системи України є важливим кроком на шляху до побудови ефективної, прозорої та гуманної моделі виконання покарань, яка відповідає європейським стандартам.

Діджиталізація є складним процесом і потребує поетапного підходу. Перші кроки, за підтримки Проєкту Європейського Союзу «Pravo-Justice» та EDGE, в процесі цифровізації кримінально-

виконавчої системи держава зробила у 2018 році шляхом створення Єдиного реєстру засуджених та осіб, узятих під варту – інформаційно-комунікаційної системи, що забезпечує збирання, накопичення, захист, облік та оброблення відомостей про засуджених та осіб, узятих під варту [1]. Даний Реєстр містить велику кількість оцифрованої інформації, що значно полегшує пошук, обмін необхідних документів, а також забезпечує їх зберігання, що є дуже важливим в умовах сьогодення.

Реєстр поділений на модулі та містить інформаційно-аналітичний блок підтримки процесів виконання кримінальних покарань. Так, останній складається з таких підсистем як «Режим», «Наглядова пробація», «Ведення довідників», «Контроль за виконанням судових рішень», «Е-пробація» та «Щоденник», який призначений для контролю результатів реалізації індивідуальних програм роботи із засудженими, фіксації соціально-виховних та психологічних заходів, що проводяться з ними тощо. Як бачимо, даний реєстр охоплює не тільки перелік засуджених та узятих під варту осіб, а й чимало іншої важливої інформації.

Варто зазначити, що цьому Реєстрі додатково функціонує Єдиний реєстр осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи.

У 2020 році у структурі Єдиного реєстру засуджених та осіб, узятих під варту, почала функціонувати ще одна підсистема, яка отримала назву «КАСАНДРА». Ця підсистема, використовуючи алгоритми автоматизованих висновків, оцінює ризики вчинення особою повторного кримінального правопорушення. Для встановлення цих ризиків, вона аналізує таку інформацію як історію правопорушень особи, наявності житла, освіти та роботи, зловживання алкогольними напоями та наркотичними засобами тощо. Цікавим є те що, «КАСАНДРА» є програмним забезпеченням, що функціонує з елементами штучного інтелекту.

Окрім створення інформаційно-комунікаційних систем, державою були зроблені й інші кроки. Наприклад, було частково впроваджено систему ефективного відеомоніторингу, яка включає в себе центри відеомоніторингу, GPS-трекери, портативні відеореєстратори тощо. Це дозволило виявляти і попереджати порушення режиму з боку засуджених та підвищити ефективність

виконання службових завдань персоналом установ. Також з метою забезпечення права на подання онлайн-звернень та доступу до суспільно значимої інформації, а також реалізації прав засуджених осіб, їм було розширено можливість доступу до мережі Інтернет.

Варто зазначити, що сьогодні держава не зупиняється на досягнутому у процесі діджиталізації кримінально-виконавчої системи. Підтвердженням цього є Стратегія реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2022 р. № 1153-р. Однією із стратегічних цілей Стратегії визначено – розширення можливостей цифровізації пенітенціарної системи. Законодавець зазначає, що для досягнення зазначеної цілі необхідно здійснити удосконалення всіх технологічних процесів відповідно до сучасних вимог [2].

Стратегія визначає вичерпний перелік завдань з реалізації цієї стратегічної цілі. Так, наприклад одним із них модернізація Єдиного реєстру засуджених та осіб, взятих під варту; впровадження електронного моніторингу на пробації; створення та впровадження автоматизованої системи обліку матеріальних ресурсів; впровадження електронного документообігу в органах та установах пенітенціарної системи [2]. Як бачимо, деякі з цих завдань окреслені в загальному. Вбачається, що виконання цих завдань сприятиме прозорості кримінально-виконавчої системи, забезпеченню прав і свобод учасників та зменшенню корупційних ризиків.

Які результати принесе виконання Стратегії, чи буде виконано всі завдання ми побачимо пізніше, але від них залежатимуть майбутні етапи цифровізації кримінально-виконавчої системи в Україні. Можливо, після 2026 р., законодавцем буде розроблена нова стратегія діджиталізації цього напрямку.

У науковому просторі є багато прихильників думки про те, що варто враховувати міжнародний досвід цифровізації. Наприклад, К. В. Денисенко, Н. Б. Шамрук, І. С. Борко вважають за потрібне перейняти досвід Сінгапуру, в якому функціонує так званий «Singapore prison service», і створити «Е-в'язницю», що буде складовою електронного урядування. За допомогою цього сервісу в Сінгапурі можна подати онлайн звернення, замовити бесіду або побачення [3, с. 88].

У зарубіжних країнах діджиталізацію впроваджують і в процес ресоціалізації засуджених. Так, в установах відбування покарань Великобританії встановили каси самообслуговування та аналоги електронних магазинів, подібні до тих, де люди щоденно купують продукти, з метою полегшити пристосування до життя, після відбування покарань. Також в європейських країнах застосовують технології віртуальної реальності у реабілітації, рольових іграх у групах, у моделюванні сімейних ситуацій, а для чоловіків засуджених за домашнє насильство, за допомогою цих технологій проєктують ситуації, щоб вони побували на місці жертви [4, с. 394].

У Великобританії діє онлайн-ресурс Virtual Prison Visits за допомогою якого можна подати онлайн заяву на зустріч з засудженим, а за потреби провести таку зустріч у форматі відеоконференції.

Окремо варто зазначити про електронні бібліотеки, які включають в себе також подкасти і аудіокниги, проходження онлайн навчання та терапій для лікування різних форм залежностей тощо. Однак, варто зазначити, що всі форми діджиталізації також потребують удосконалення, тому що є непоодинокі випадки, коли засуджені особи зловживали цими можливостями і починали, наприклад, грати в азартні ігри онлайн.

Отже, як бачимо процес діджиталізації кримінально-виконавчої системи України перебуває на етапі активного формування. Перші базові кроки вже зроблені, але для досягнення реальних подальших змін необхідний системний і комплексний підхід з урахуванням найкращих міжнародних практик.

Використані джерела:

1. Про затвердження Порядку формування та ведення Єдиного реєстру засуджених та осіб, узятих під варту: наказ Міністерства юстиції України від 26.06.2018 р. № 2023/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0762-18#n20> дата звернення: 17.05.2025).

2. Про схвалення Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022–2024 роках: розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.12.2022 р. № 1153-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-%D1%80#n3> (дата звернення: 17.05.2025).

3. Денисенко К. В., Шамрук Н. Б., Борко І. С. Роль Міністерства цифрової трансформації України у цифровізації діяльності Державної

кримінально-виконавчої служби України. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2023. № 1. С. 85–90.

4. Заїка Д.Є. Зарубіжний досвід цифрової ресоалізації осіб, засуджених до позбавлення волі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. №1. С. 391–396.

МЕЛІКОВ Р.С.,

студент 1 курсу магістратури

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – к.ю.н., доцент Василяка О.К.

ВПЛИВ КОРУПЦІЇ НА СУСПІЛЬСТВО: БАЛАНС ІНТЕРЕСІВ ЛЮДИНИ І ДЕРЖАВИ

Корупція є системною проблемою, що підриває соціальну безпеку, державність і розвиток суспільства в цілому. Це поняття розглядається не лише як соціальне, а й психологічне та моральне явище, що тісно пов'язане з поведінкою людей у сфері державного управління. Кодекс України про адміністративні правопорушення та Закон «Про запобігання корупції», встановлює чіткі норми, які визначають адміністративні корупційні правопорушення, їхні ознаки, порядок притягнення до відповідальності та санкції. Законодавство України має на меті не лише покарання, а й виховання, превенцію та регулювання поведінки суб'єктів, що сприяє формуванню правової культури та підвищенню рівня законності [1]. Водночас у процесі застосування адміністративної відповідальності важливо дотримуватися балансу інтересів людини, суспільства і держави. З одного боку, потрібно захищати права і свободи особи, забезпечувати справедливий розгляд справи та презумпцію невинуватості. З іншого боку, суспільство і держава мають інтерес у жорсткій боротьбі з корупцією для збереження законності, порядку та довіри до органів влади. Виявлення, кваліфікація та розгляд адміністративних корупційних правопорушень ускладнюються через різноманітність їх форм, ступінь суспільної небезпеки та особливості конструкції правопорушень.

В Україні механізми захисту суспільства від корупції базуються на комплексі правових, організаційних, економічних та суспільних заходів, спрямованих на запобігання, виявлення та протидію корупційним проявам. Основою є імплементація міжнародних антикорупційних стандартів у національне законодавство, що передбачає встановлення чітких норм, які забороняють корупційні дії, та визначення відповідальності за їх вчинення. Ключові міжнародні стандарти антикорупційної політики базуються на ратифікації та виконанні таких важливих міжнародних документів. Перш за все, це Кримінальна та Цивільна конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією, ратифіковані Україною у 1999 році, що встановили базові принципи протидії корупції в регіоні. Найважливішим універсальним документом є Конвенція ООН проти корупції, прийнята в 2003 році і чинна для України з 2010 року. Вона зобов'язує державу розробляти і впроваджувати ефективну скоординовану антикорупційну політику, що базується на принципах правопорядку, належного управління, чесності, прозорості та відповідальності [2].

Крім того, Україна інтегрувала у своє законодавство європейські стандарти, які містяться у додаткових протоколах до Кримінальної конвенції Ради Європи, а також співпрацює з Групою держав проти корупції (GRECO) та Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), що сприяє приведенню національного законодавства у відповідність із міжнародними нормами [3]. Важливим кроком стало прийняття в 2014 році Закону України «Про запобігання корупції» та розробка Антикорупційної стратегії на 2014–2017 роки, що заклали основу системної державної політики у цій сфері з урахуванням міжнародних рекомендацій.

Також значним механізмом є залучення громадськості до антикорупційної діяльності: участь у виявленні фактів корупції, проведенні громадської експертизи нормативних актів, інформуванні населення, а також захист викривачів корупції, що сприяє формуванню суспільного тиску на корупціонерів і підвищує ефективність протидії. Державні органи регулярно здійснюють антикорупційні програми, парламентські слухання, а також контроль за дотриманням антикорупційного законодавства. Як зазначив правознавець С. П. Тимофеев, можна виокремити два основних підходи

до розуміння процесу взаємодії громадянського суспільства і влади, які дають можливість побачити систему взаємодії громадянського суспільства і влади як систему взаємозв'язків, які перебувають в діалектичній єдності [4, с. 151].

Прикладом застосування норм ЄС в законодавстві України є справа судді Тетяни Денисюк, пов'язана з так званою «газовою справою» екснардепа Олександра Онищенка [5]. У 2016 році Денисюк ухвалила рішення на користь компанії «Карпатнадраінвест», зменшивши пеню на суму близько 40 млн грн і відстрочивши стягнення боргу понад 3 млн грн з державного підприємства «Укргазвидобування». За версією слідства, вона діяла всупереч інтересам держави, оскільки газ, який належав «Укргазвидобуванню», був арештований у кримінальній справі НАБУ, пов'язаній із газовими схемами Онищенка. Вищий антикорупційний суд (ВАКС) у травні 2021 року і повторно у листопаді 2024 року виправдав Денисюк через недоведеність складу кримінального правопорушення за ч. 2 ст. 364 Кримінального кодексу України. Суд керувався принципом доведення вини поза розумним сумнівом і визнав, що обвинувачення ґрунтується переважно на припущеннях. Суд також врахував, що дії судді перебували у межах її повноважень, а зв'язки з компанією «Карпатнадраінвест» не були доведені як корупційні. У цій справі ВАКС застосував практики, характерні для судів Європейського Союзу, зокрема дотримання презумпції невинуватості та високого стандарту доказування, що є ключовими принципами Європейської конвенції з прав людини. Суд ретельно аналізував докази, залучав експертів для оцінки законності судових рішень і уникав поспішних висновків, що відповідає європейській практиці забезпечення справедливого судочинства. Водночас ВАКС дотримувався балансу між боротьбою з корупцією і захистом незалежності суддів, відмежовуючи кримінальну відповідальність від суддівського розсуду. Таким чином, справа Тетяни Денисюк ілюструє, як український антикорупційний суд інтегрує європейські стандарти у свою практику, поєднуючи ефективне розслідування корупції з гарантіями прав людини і принципами правосуддя. Це сприяє підвищенню якості антикорупційного правосуддя в Україні і наближенню до юридичних стандартів ЄС Підсумовуючи вище зазначене, адміністративна відповідальність за корупційні

правопорушення є важливим і ефективним інструментом публічно-правового регулювання, що сприяє протидії корупції, захисту суспільних інтересів та збереженню довіри до державних інституцій. Вона поєднує функції покарання, превенції та виховання, формуючи правову культуру та підвищуючи рівень законності. Водночас ефективність цієї відповідальності залежить від дотримання балансу між захистом прав людини та інтересами суспільства і держави.

Імплементація міжнародних антикорупційних стандартів, зокрема Конвенції ООН проти корупції, Кримінальної та Цивільної конвенцій Ради Європи, а також співпраця з GRECO та ОЕСР, забезпечують відповідність українського законодавства світовим нормам і сприяють системній боротьбі з корупцією на національному рівні. Прийняття Закону України «Про запобігання корупції» та розробка Антикорупційної стратегії стали важливими кроками у формуванні комплексної державної політики. Велике значення має активна роль громадськості, яка через механізми петицій, консультацій, громадського контролю та доступу до інформації підвищує прозорість і підзвітність органів влади. Така взаємодія громадянського суспільства і держави є основою ефективного функціонування демократії та запорукою успішної протидії корупції.

Використані джерела:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 17.04.2025 №8073¹-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.
2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 18.10.2006 №995_c16. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.
3. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки: Закон України: від 20.06.2022 №2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>.
4. Тимофеев С.П. Роль прозорості і відкритості органів влади у розбудові громадянського суспільства. *Публічне управління та регіональний розвиток* Миколаїв, 2018. С. 142–161.
5. Газова справа Онищенко: епізод харківської судді Тетяни Денисюк. URL: <https://hacc-decided.ti-ukraine.org/uk/cases/42017000000000011>.

ОЛІЙНИК А.О.,

*студентка 3 курсу Миколаївського юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – викладач вищої категорії Ананьєва О.В.*

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

В умовах цифровізації державного управління електронне урядування відіграє важливу роль у забезпеченні прозорості, ефективності та доступності публічних послуг. В Україні розвиток цієї сфери є доволі актуальним, а тому потребує чіткого адміністративно-правового регулювання. Метою дослідження є аналіз правових засад функціонування електронного урядування та окреслення шляхів їх удосконалення. Це питання досліджували багато науковців, серед яких: А. А. Асанова, О. В. Баранов, О. П. Голубуцький, М.П. Ільницький, І.С. Куспляк, А.І. Семенченко та інші. Праці деяких з них було використано в даній роботі.

Глобальна інформатизація суспільства посприяла виникненню та реалізації практично всіма державами та на міжнародному рівні концепції «електронний уряд» [3].

У науковій літературі, зокрема у роботі І. С. Куспляка, здійснюється певне розмежування понять «електронний уряд» та «електронне урядування». Під електронним урядом розуміється спосіб організації та розвитку діяльності органів публічної влади, що спрямована на підвищення прозорості та ефективності функціонування уряду, а також на покращення якості надання публічних послуг. Натомість електронне урядування – це концептуальний підхід навколо функцій уряду, що охоплює процеси взаємодії держави з громадянами за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій з метою розширення можливостей для громадян. Можна також сказати, що ідеєю електронного урядування є взаємодія з громадянами та бізнесом через Інтернет та інші інформаційні системи [4, с. 35–64].

До одного з найпоширеніших прикладів електронного уряду можна віднести портал державних послуг «Дія», так як за допомогою

нього громадяни мають доступ до електронних документів, можуть оформити субсидії, зареєструвати бізнес в онлайн режимі тощо. Цей портал спрямований на покращення якості надання публічних послуг. А прикладами електронного урядування можна назвати електронні петиції до органів державної влади (форма цифрової демократії, яка забезпечує участь громадян у прийнятті рішень) або онлайн-трансляції засідань парламенту чи місцевих рад, що сприяють відкритості уряду, контроль громадянами за діяльністю влади.

Отже, електронний уряд – це насамперед про послуги та технології, тоді як електронне урядування – про участь, взаємодію та управлінські процеси в цифровому середовищі.

Крім цього, дуже важливим є визначення основних принципів електронного урядування у сфері публічного управління:

- 1) принцип законності, тобто точне і беззаперечне дотримання норм права всіма суб'єктами суспільних відносин, верховенство законів України та невідворотність покарання;
- 2) принцип гласності. Він означає, що всі нормативно-правові акти (далі – НПА), що застосовуються в процесі адміністративно-правового регулювання, повинні доводитися до відома загалу, крім відомостей, які є державною таємницею або іншою захищеною законом таємницею. Згідно зі ст. 50 Конституції України: «Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена» [1]. А відповідно до ст. 57 Конституції України кожному гарантується право знати свої права і обов'язки. Тобто закони та інші НПА, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом. А ті НПА, що визначають права і обов'язки громадян, і не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, є нечинними [1];
- 3) крім вищезазначених, існує ще принцип відповідальності. Він передбачає, що посадові особи, залучені до процесу інформаційного обміну, несуть відповідальність за забезпечення повноти та достовірності переданих даних, їх своє-

часне оновлення, передачу, а також належне зберігання та знищення інформації відповідно до встановлених законом вимог;

- 4) принцип відкритості та прозорості розроблення регуляторних норм шляхом залучення громадськості до підготовки та обговорення. Одним із головних НПА із питань забезпечення відкритості діяльності органів публічної влади під час впровадження регуляторної політики є Постанова Кабінету Міністрів України №3 від 4 січня 2002 р. «Про Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади» [2];
- 5) принцип оперативності – адміністративні процеси в розумні терміни забезпечують залучення та надають можливість для участі всім зацікавленим особам. Щодо надання адміністративних послуг в електронній формі цей принцип передбачає: а) скорочення строків надання адміністративних послуг; б) скорочення переліку документів; в) скорочення переліку адміністративних процедур та інші можливості зменшення регуляторного впливу на заявника;
- 6) принцип єдності системи електронного урядування. Він забезпечується шляхом формування спільного інформаційного простору та захищеної інфраструктури органів виконавчої влади. Його забезпечення передбачає розроблення єдиних стандартів і вимог до ключових елементів інформаційно-технічного забезпечення; створення загальнодержавних ресурсів, що сприяють проведенню узгодженої політики у сфері державної реєстрації та обліку. Крім того, принцип спрямований на забезпечення оперативного доступу до цілісної, актуальної та достовірної інформації щодо об'єктів, форм, методів і результатів державного управління, єдності нормативно-правової та методичної бази [3, с. 24–26].

Отже, функціонування електронного урядування в Україні ґрунтується на системі адміністративно-правових засад, що визначають організаційно-правові механізми цифровізації публічного управління. Забезпечення єдності, прозорості, відповідальності та доступності в межах електронного урядування можливе лише за умови чіткого нормативного регулювання, розвитку електронної інфраструктури та належної взаємодії між органами влади і гро-

мадянами. Подальше вдосконалення системи є необхідним для підвищення ефективності публічного адміністрування в умовах цифровізації.

Використані джерела:

1. Конституція України від 28.06.1996. No 254к/96-ВР. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80/conv#Text> (дата звернення: 21.05.2025).
2. Про Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України №3 від 4 січня 2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3-2002-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.05.2025).
3. Ільницький М. П. Адміністративно-правові засади електронного урядування у сфері публічного управління в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. С. 22–28.
4. Куспляк І. С. Електронне урядування як інструмент формування прозорості та відкритої політичної влади. Одеса. 2012. 204 с. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/1483/1/Kusplyak%2c%20Ihor%20Serhiyovych.pdf> (дата звернення: 21.05.2025).

ДУДУКІНА А.О.,

*викладачка кафедри гуманітарних дисциплін
Миколаївського юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПІСКОВЕЦЬ К.В.,

*студентка 2 курсу Миколаївського юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНОЇ ТА ДОПОВНЕНОЇ РЕАЛЬНОСТІ У ФІЗИЧНІЙ КУЛЬТУРІ: ПРАВОВІ ТА СОЦІАЛЬНІ ВИКЛИКИ

Поліпшення процесу фізичного виховання пов'язане з впровадженням інноваційних технологій. Віртуальна та доповнена реальність – це перспективна область модернізації фізичного виховання.

Віртуальна реальність Virtual Reality (далі VR) – різновид реальності у формі, ідентичність матеріалу та ідеалу, яка створюється й існує через іншу реальність – ілюзію реальності, створеної за допомогою комп'ютерних систем, які забезпечують візуальні, звукові та інші відчуття.

Доповнена реальність Augmented Reality (далі AR) – це додавання почуття уявних об'єктів, як правило, допоміжно-інформативної властивості, до реального світу.

Для створення контрольованого та інтерактивного середовища, яке може бути пристосоване до індивідуальних потреб, доцільно використовувати віртуальну реальність, яка дозволяє подолати бар'єри, такі як обмеження на наявність кваліфікованих тренерів, доступ до обладнання, неякісні умови навчання тощо.

Потенційні переваги та виклики, пов'язані з інтеграцією віртуальної реальності у фізичне виховання та навчання, завжди зосереджуються на науковій увазі сучасних вчених, які вивчають його роль у процесах модернізації фізичної культури [2, с. 196; 3, с. 43].

Вчені, такі як О. Соколюк та І. Шевчук, помітили, що середовища з високим рівнем участі може бути створена віртуальною реальністю. О. Фоменко, М. Сорочинська та Г. Жара, С. Довбиш вивчали використання віртуальної реальності для покращення результатів спорту, зокрема у спорті, який потребує високого рівня точності та координації [4].

Станом на сьогодні в Україні немає спеціального законодавства, яке б повністю регулювало питання, пов'язані з використанням VR/AR. Однак, загальні правові норми, такі як цивільне право, законодавство про захист персональних даних, інтелектуальну власність та інші, можуть бути застосовані до VR/AR – середовищ та діяльності. Використання VR/AR пов'язане з різними аспектами авторського права [5].

При впровадженні віртуальної реальності у фізичній культурі існують певні ризики для здоров'я та безпеки. Серед розповсюджених проблем використання VR-гарнітур можна виділити наступні: перенапруження очей, головний біль і запаморочення, особливо для користувачів, чутливих до ефекту занурення.

Застосування VR/AR у фізичній культурі обіцяє значні переваги: від ігрофікації тренувального процесу (наприклад, VR-фітнес-ігри, інтерактивні спортивні симулятори) до персоналізованої реабілітації та підготовки спортсменів в умовах, максимально наближених до реальних. Проте, швидке впровадження цих технологій породжує низку складних правових та соціальних викликів, які потребують негайної уваги наукової спільноти, розробників, законодавців та суспільства загалом. Невирішеність цих питань може призвести до негативних наслідків, включаючи порушення прав користувачів, погіршення здоров'я та посилення соціальної нерівності.

Персоналізовані програми VR/AR дозволяють створювати індивідуалізовані тренувальні плани, що адаптуються до рівня підготовки користувача, його цілей та прогресу. Датчики руху можуть відстежувати правильність виконання вправ та надавати миттєвий зворотний зв'язок.

Спортивні симуляції для професійних спортсменів VR може пропонувати імерсивні симуляції реальних спортивних ситуацій, дозволяючи відпрацьовувати тактику, реакцію та прийняття рішень без ризику травм. Наприклад, VR-тренажери для футболістів, баскетболістів або пілотів.

Реабілітація у медицині VR/AR активно використовуються для фізичної реабілітації. Імерсивні середовища допомагають пацієнтам відновлювати рухові функції через ігрові вправи, що стимулюють нейропластичність та знижують больові відчуття. Це особливо ефективно для пацієнтів після травм, інсультів або з хронічними захворюваннями.

Доступність VR/AR можуть зробити фізичну активність доступною для людей з обмеженими можливостями або тих, хто не має доступу до традиційних спортивних об'єктів.

Ігрофікація VR/AR технології дозволяють перетворити рутинні фізичні вправи на захопливі ігри та змагання. Це особливо актуально для людей, які відчувають брак мотивації до занять спортом, оскільки елементи змагальності, візуальна привабливість та миттєвий зворотний зв'язок роблять процес більш привабливим. Прикладами є VR-ігри, де користувачі «втікають» від переслідувачів, виконуючи при цьому фізичні вправи, або AR-додатки, що

перетворюють бігову доріжку на віртуальну трасу з перешкодами. Занурення у віртуальні світи або доповнення реального світу інтерактивними елементами створює унікальний досвід, який може залучати нових користувачів до фізичної активності та підтримувати інтерес у існуючих.

Використання віртуальної та доповненої реальності у фізичній культурі та спорті відкриває безпрецедентні можливості для підвищення залученості, персоналізації тренувального процесу та розширення доступності фізичної активності. Однак, поряд з цими перевагами, виникає складний комплекс правових та соціальних викликів. Питання приватності даних, безпеки здоров'я, відповідальності, авторських прав, доступності технологій, а також потенційний вплив на соціальну взаємодію та психічне здоров'я вимагають невідкладного та комплексного вирішення.

Ефективне подолання цих викликів потребує скоординованих зусиль з боку законодавців, розробників технологій, освітніх закладів, медичних фахівців та самих користувачів. Лише через розробку адекватного законодавства, впровадження високих стандартів безпеки, забезпечення інклюзивного доступу та постійний моніторинг соціальних наслідків, можна забезпечити сталий, етичний та ефективний розвиток VR/AR у фізичній культурі на благо суспільства. Подальші міждисциплінарні дослідження є критично важливими для формування обґрунтованої політики та практик у цій динамічній та швидкозмінній сфері.

Використані джерела:

1. Котенджи Л. В., Дека І. П., Бойченко С. В. Модернізація процесу підготовки викладачів фізичного виховання. *Академічні візії*. 2023. № 17. URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/267> (дата звернення: 20.05.2025).
2. Палагнюк Т., Ківерник О. Інноваційні технології як фактор формування здорового способу життя студентської молоді. *Physical culture and sport: scientific perspective*. 2024. № (1). С. 194–198. DOI: <https://doi.org/10.31891/pcs.2024.1.30> (дата звернення: 20.05.2025).
3. Волинець В. Використання технологій віртуальної реальності в освіті. *Continuing Professional Education: Theory and Practice*. 2021. № 2. С. 40–47. DOI: <https://doi.org/10.28925/1609-8595.2021.2.5> (дата звернення: 20.05.2025).

4. Чепелюк А. В., Грушко В. В. Роль віртуальної реальності в модернізації фізичної культури. *Фізична освіта і спорт*. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13756991> (дата звернення: 20.05.2025).

5. Консультант. Правовий Інтернет дайджест. URL: <https://consultant.net.ua/ru/consultant-article/4676> (дата звернення: 20.05.2025).

СПИЦЬКА Н.Р.,

*студентка 4 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Корунчак Л.А.

ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В НАЦІОНАЛЬНИХ СУДОВИХ СИСТЕМАХ

Питання захисту прав людини є однією з найважливіших тем сучасного правового дискурсу, що охоплює не лише національний, а й міжнародний рівень. Розвиток міжнародного права, особливо після Другої світової війни, ознаменував собою якісно новий етап у розумінні ролі особи у правовій системі: людина більше не є лише суб'єктом внутрішньодержавного права, а стає активним учасником міжнародних правових відносин. Це особливо важливо в контексті міжнародних стандартів захисту прав людини, які, будучи результатом багаторічного розвитку міжнародного співтовариства, поступово інтегруються у внутрішні правові системи держав, підвищуючи стандарти функціонування національної судової системи.

Міжнародні стандарти у цій сфері формуються на основі універсальних документів, таких як Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, а також регіональних інструментів, серед яких провідне місце посідає Європейська конвенція з прав людини. Ці документи закріплюють фундаментальні права та свободи, які мають бути захищеними не лише на папері, а й у реальному житті, зокрема, через ефективну діяльність національних судів.

Інтеграція міжнародних стандартів у внутрішні правові системи держав, хоча і є очікуваною, не завжди відбувається однозначно чи безперешкодно. Цей процес передбачає не лише формальне визнання міжнародних норм, але й їх фактичне застосування у судовій практиці, що залежить від рівня правової культури, судової незалежності, політичної волі та відповідної нормативно-правової бази. Основна складність полягає у тому, що міжнародне право не має безпосереднього механізму примусу щодо дотримання прав людини, натомість воно спирається на принцип добросовісного виконання зобов'язань державами. У цьому контексті ключову роль відіграє судова влада як гарантія того, що міжнародні стандарти будуть імplementовані і застосовані на практиці. Важливим чинником є також здатність національних суддів правильно інтерпретувати міжнародні норми, узгоджуючи їх із положеннями національного законодавства, що вимагає належної юридичної підготовки та орієнтації на принципи верховенства права.

Європейський суд з прав людини виступає важливим каталізатором цього процесу, адже його прецедентна практика має значний вплив на держави-члени Ради Європи. Правовою основою діяльності Суду є Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (1950 р.), її протоколи та Регламент Суду, що визначає внутрішні процедури розгляду справ. Варто зазначити, що ЄСПЛ є не лише інтерпретатором положень Конвенції, а й активним суб'єктом у формуванні нових стандартів прав людини, адаптованих до викликів часу [3, с. 23]. Рішення цього суду не тільки зобов'язують державу, визнану винною у порушенні прав людини, виправити ситуацію, але й мають ширший ефект – вони стають джерелом правової аргументації для національних судів.

У випадку України, практика Європейського суду все частіше використовується як обов'язкова для правової інтерпретації положень Конституції України та національних законів. Конституційний Суд України неодноразово визнавав, що конституційні норми мають тлумачитися з урахуванням міжнародних стандартів у сфері прав людини.

Особливої уваги в цьому процесі заслуговує питання співвідношення міжнародних стандартів та національного законодавства. У більшості демократичних країн діє принцип пріоритетності

міжнародних зобов'язань у сфері прав людини над нормами національного права у випадку колізії. Це означає, що національні суди повинні надавати перевагу міжнародним нормам, якщо вони забезпечують вищий рівень захисту. В Україні цей принцип закріплений у статті 9 Конституції України, визначає, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [1]. Закон України «Про правотворчу діяльність» у пункті 2 частини 2 статті 19 визначає, що чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, укладаються відповідно до Конституції України та мають на території України вищу юридичну силу, ніж нормативно-правові акти, зазначені у пунктах 3-13 цієї частини, і є обов'язковими до виконання на території України [2]. Це означає, що у разі суперечності між положенням закону України, підзаконного нормативно-правового акту та положенням міжнародного договору, який ратифікований Верховною Радою України, застосовується міжнародний договір.

У контексті застосування міжнародних стандартів захисту прав людини в національних судових системах, це положення підкреслює, що правотворчі органи, такі як Верховна Рада України чи інші державні інституції, мають розробляти та приймати акти, що не виходять за межі їхньої компетенції, як це передбачено Конституцією та законами України. Водночас, це також вказує на необхідність врахування міжнародних зобов'язань України при створенні нових правових норм, зокрема щодо прав людини.

Проте у правозастосовній практиці все ще зустрічаються випадки, коли національні суди уникають прямого посилання на міжнародні акти або неправильно тлумачать їх зміст, що свідчить про недостатню інтегрованість міжнародних стандартів у національну судову систему. Вирішення цієї проблеми можливе, зокрема, через удосконалення механізмів професійного розвитку суддів, активізацію наукових досліджень у галузі міжнародного правозастосування, а також більш системне використання перекладених рішень міжнародних судів як орієнтирів для судової практики в Україні.

Питання застосування міжнародних стандартів у національних правових системах особливо актуальне в умовах воєнних конфліктів,

політичної нестабільності чи демократичних трансформацій. За таких обставин зростає ризик того, що держава, посилаючись на необхідність гарантування безпеки чи захисту державного інтересу, вдаватиметься до необґрунтованого обмеження прав людини. Саме в таких ситуаціях міжнародний захист прав людини набуває особливої ваги, оскільки виступає своєрідною системою стримування від зловживань з боку державної влади. Наприклад, принципи пропорційності, необхідності та недискримінації, закріплені в міжнародних документах, мають стати критеріями оцінки правомірності втручання держави в права людини. У цьому плані роль судової влади ще більше зростає: вона повинна виступати незалежним арбітром, здатним оцінити державну політику крізь призму прав людини, навіть попри політичний тиск чи суспільні очікування.

У підсумку варто зазначити, що міжнародні стандарти захисту прав людини – це не лише декларативні норми, а реальний інструмент забезпечення справедливості та правової безпеки для кожної особи. Їх ефективне застосування в національних судових системах є показником сталої правової держави та поваги до людської гідності. Цей процес вимагає не лише належної законодавчої бази, але й розвитку відповідної правової культури, що передбачає як відкритість національних судів до міжнародного досвіду, так і глибоке розуміння сутності прав людини. Лише за таких умов можна забезпечити справжню реалізацію принципу верховенства права, в основі якого завжди стоїть людина як найвища соціальна цінність.

Використані джерела:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 13.05.2025).
2. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24.08.2023 № 3354-ІХ. Дата оновлення: 19.04.2025р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text> (дата звернення: 13.05.2025).
3. Білодід С.І., Шульга В.О. Роль Європейського суду з прав людини у формуванні міжнародних стандартів захисту прав людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2025. Вип. 88. С. 21–27. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/05/5-3.pdf>.

УДОВИДЧЕНКО С.С.,

*студентка 2 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Василяка О.К.

ЕЛЕКТРОННЕ ВРЯДУВАННЯ ЯК ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

У сучасному суспільстві, яке перебуває на етапі активної цифрової трансформації, зростає потреба у впровадженні новітніх інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у всі сфери державного управління. Одним із найважливіших інструментів модернізації управлінської діяльності виступає електронне врядування (Е-врядування, e-Governing), яке розглядається як новітня форма організації державного управління, заснована на використанні цифрових технологій для підвищення ефективності, прозорості та підзвітності діяльності державних органів.

У 2021 році Україна остаточно обрала формат «Paperless» (Без паперів), що передбачає активну цифровізацію та трансформацію державного управління у напрямі формування цифрової держави, орієнтованої насамперед на задоволення потреб громадян. Україна стала першою державою, яка на законодавчому рівні визнала електронні версії ID-картки та закордонного біометричного паспорта, розміщені в Єдиному державному веб-порталі електронних послуг «Дія», як офіційні документи, а також забезпечила найшвидшу в Європі процедуру онлайн-реєстрації бізнесу [6, с. 87–88].

Легальне визначення для поняття Електронного урядування закріплене в Розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні», згідно якого: «Електронне урядування – форма організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян» [2].

У контексті системи електронного врядування суттєве значення має реалізація та надання адміністративних послуг, органами державної влади в електронній формі. Електронна публічна послуга – це послуга, що надається органами державної влади, органами місцевого самоврядування та іншими управлінськими структурами, які перебувають у їх підпорядкуванні, у тому числі адміністративна послуга, яка надається з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем на підставі заяви, поданої в електронній формі, або без подання такої заяви (п. 2 ч. 1. ст. 1 Закон України № 1689-IX) [1].

Електронне врядування забезпечує інтерактивну взаємодію між органами державної влади, суб'єктами господарювання та громадянами через цифрові платформи. Така форма управління орієнтована на створення зручного, відкритого та ефективного механізму надання адміністративних послуг, що дозволяє зменшити вплив людського фактору – виключає допущення «людських» помилок та сприяє запобіганню корупційних правопорушень, а також надає можливість підвищити якість державних сервісів та сприяє зміцненню довіри громадян до держави.

Електронне врядування, як явище, характеризується певними ознаками, що притаманні саме цій системі, серед них: цифровізація державних послуг, створення єдиного інформаційного простору органів влади, автоматизація управлінських процесів, а також впровадження електронної ідентифікації, цифрового підпису та засобів захисту персональних даних.

Електронне урядування розглядається як один із механізмів регулювання суспільних відносин, тобто передбачає дотримання низки певних засад, що регулюють діяльність цієї системи.

Принципи, у загальнотеоретичному значенні, виступають базовими ідеями, які формують зміст і визначають характер правового регулювання відповідного суспільного інституту. Організація Об'єднаних Націй (ООН), як міжнародна міжурядова інституція, окреслює такі ключові принципи функціонування електронного урядування [5, с. 118]:

1. Інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій у діяльність органів публічного управління [5, с. 118].

2. Стимулювання участі громадськості в процесі ухвалення управлінських рішень [5, с. 118].
3. Забезпечення підзвітності діяльності органів державної влади [5, с. 118].
4. Досягнення прозорості процедур державного управління [5, с. 118].
5. Підвищення ефективності урядових функцій [5, с. 118].

Електронне урядування, як форма публічного адміністрування, набуває особливого значення в умовах цифрової трансформації публічної сфери. Його впровадження спрямоване на реалізацію низки ключових функцій, зокрема:

1. Модернізація технологічної системи державного управління та оптимізація процесу ухвалення управлінських рішень, шляхом використання систем електронної взаємодії органів виконавчої влади [4, с. 142].
2. Удосконалення механізму надання адміністративних послуг громадянам і суб'єктам господарювання в електронному форматі, завдяки впровадженню єдиної інформаційної системи електронної взаємодії державних інформаційних ресурсів [4, с. 142].
3. Активізацію участі громадян у процесах державного управління через створення умов для електронного звернення до органів публічної влади за допомогою мережі Інтернет [4, с. 142].
4. Забезпечення реалізації права громадян на доступ до публічної інформації, зокрема шляхом її оприлюднення у вигляді відкритих даних, що відповідає принципам прозорості та підзвітності влади [4, с. 142].

Система електронного урядування складається з багатьох елементів, що об'єднуються в єдиний інформаційний простір органів державної влади, зокрема з таких: Е-уряд (e-Government), Е-парламент (e-Parliament), Е-правосуддя (e-Justice), Е-бізнес (e-Business), Е-освіта (e-Learning), Е-здоров'я (e-Health), Е-малятко, Е-культура, Е-торгівлю тощо [3, с. 224–225].

Таким чином, електронне урядування є важливою складовою сучасного демократичного управління, що поєднує інноваційні технології з принципами ефективного публічного адміністрування.

Така форма організації державного управління забезпечує підвищення прозорості, ефективності, підзвітності та доступності державних послуг, а також сприяє зменшенню корупційних ризиків і розвитку громадянського суспільства. Впровадження цифрових технологій дозволяє державі швидше реагувати на соціально-економічні виклики, адаптуватися до глобальних змін та забезпечити більш ефективну реалізацію публічної влади. Подальший розвиток електронного урядування є запорукою успішної трансформації державного управління, зміцнення правової держави та розвитку цифрового суспільства.

Використані джерела:

1. Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг: Закон України від 15.07.2021 №1689-IX: станом на 2 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-20#Text> (дата звернення: 23.05.2025).
2. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: Розпорядж. Каб. Міністрів України від 20.09.2017 №649-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-p#Text> (дата звернення: 23.05.2025).
3. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / ред. В. Галуцько. 3-тє вид. Київ: Акад. адміністр.-прав. наук, 2020. 466 с.
4. Волох О.К. Електронне урядування як форма публічного адміністрування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 6. С. 140–143.
5. Костенко І.В. Основні принципи електронного урядування. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 4. С. 117–121.
6. Проблеми здійснення та захисту цивільних прав в умовах воєнного стану: монографія / ред.: Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova, К. Г. Некіт. Одеса: Фенікс, 2023. 336 с.

ФЕДЧАК Т.О.,

*студентка 3 курсу Миколаївського юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – викладач вищої категорії Ананьєва О.В.*

ПРОБЛЕМИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОШИРЕННЯ НЕДОСТОВІРНОЇ (ФЕЙКОВОЇ) ІНФОРМАЦІЇ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

У сучасному інформаційному суспільстві соціальні мережі відіграють важливу роль у формуванні громадської думки. Разом із цим зростає й кількість випадків поширення недостовірної (фейкової) інформації, яка може завдавати шкоди окремим особам, суспільству та державі в цілому. Актуальність проблеми посилюється в умовах інформаційної війни та гібридних загроз.

Недостовірна інформація – це відомості, що не відповідають дійсності, та поширення яких може завдати шкоди правам, свободам та законним інтересам інших осіб або суспільства. В українському законодавстві відсутнє єдине визначення терміна «фейкова інформація», проте поняття «недостовірна інформація» закріплене у нормативних актах, зокрема в Законі України «Про інформацію» [2] та Кодексі України про адміністративні правопорушення (КУпАП) [1].

Повідомлення із завідомо неправдивою (фейковою) інформацію у соціальних мережах можуть швидко набувати популярності, охоплюючи широкі аудиторії та спричиняючи паніку, недовіру до органів влади, а іноді й соціальні заворушення. Особливо небезпечними є фейки, що стосуються національної безпеки, діяльності Збройних Сил України, гуманітарної ситуації в країні. У період воєнного стану такі повідомлення можуть бути використані ворогом для дестабілізації внутрішньої ситуації та послаблення обороноздатності держави.

Відповідно до статті 173-1 КУпАП, поширення завідомо неправдивої інформації, що може викликати паніку серед населення або порушення громадського порядку, тягне за собою адміністративну відповідальність у вигляді штрафу або виправні роботи [1].

Розмір штрафу коливається залежно від ступеня порушення та наслідків. Адміністративна відповідальність є одним із механізмів протидії поширенню недостовірної інформації, поряд із кримінальною відповідальністю та громадським контролем. Важливо зазначити, що застосування адміністративної відповідальності повинно здійснюватися з урахуванням принципів пропорційності та законності, щоб уникнути зловживань та обмеження свободи слова. Також, важливо зазначити, що судова практика є дуже поширеною з цих питань, зокрема Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2009 № 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичною та юридичною особою» [4] пропонує судам розглядати не лише відповідальність автора недостовірної інформації, а і власника сайту, на якому розміщена ця інформація.

Проблеми застосування адміністративної відповідальності за поширення інформації у соціальних мережах ускладнює ідентифікацію порушника через: анонімність користувачів (можливість створення акаунтів під фальшивими іменами); використання технічних засобів (vpn, проксі-сервери), що приховують ір-адреси; міжнародний характер мережі, що ускладнює застосування національного законодавства до іноземних суб'єктів. Для подолання цих проблем необхідна співпраця правоохоронних органів із адміністраціями соціальних мереж, а також міжнародне правове співробітництво.

Ще однією проблемою є кваліфікація інформації як фейкової. Суди повинні оцінювати, чи є інформація недостовірною, а також чи спричинила вона шкоду особистим немайновим правам, а критеріїв кваліфікації досить мало [5]. Також відмітимо, що більшість медіа поширюють недостовірну, неперевірну інформацію та не несуть за це ніякої відповідальності, посилаючись на ст. 117 Закону України «Про медіа» [3], в якій зазначено, що суб'єкти медіа та їх працівники не несуть відповідальності за неперевірену інформацію, якщо вона була отримана у відповідь на запит про інформацію, була переказана з інших медіа, містилася в офіційних повідомленнях державних органів, є дослівним відтворенням виступів чи повідомлень посадових осіб. Відмітимо, що законодавство не передбачає процедури витребування ІР-адрес коментаторів, через які

також поширюється ця інформація, шляхом розсилання, це також треба змінювати [6].

Для ефективної боротьби з фейками необхідно: покращити співпрацю між державними органами, правоохоронними структурами та адміністрацією соціальних мереж; розвивати медіаграмотність серед населення, щоб люди могли критично оцінювати інформацію та розрізняти фейки від достовірних новин; вдосконалювати законодавство, зокрема в частині відповідальності за кіберзлочини та маніпуляції в інформаційному просторі.

Поширення фейкової інформації у соціальних мережах становить серйозну загрозу для національної безпеки та стабільності суспільства. Адміністративна відповідальність є важливим інструментом у боротьбі з цією проблемою. Однак для досягнення ефективних результатів необхідно комплексно підходити до вирішення цього питання, поєднуючи правові, технічні та освітні заходи. Лише в такому випадку можна забезпечити захист громадян від маніпуляцій та зберегти інформаційну безпеку держави.

Використані джерела:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Закон України № 8073-X від 7 грудня 1984 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення 22 травня 2025).

2. Про інформацію. Закон України № 2657-XII від 2 жовтня 1992 року. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення 22 травня 2025).

3. Про медіа: Закон України № 2859-IX від 13 грудня 2022 року. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2849-20> (дата звернення 19.05.2025).

4. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичною та юридичною особою: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.09.2002 № 1 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v_001700-09.

5. Пабат О. Адміністративна відповідальність за поширювання неправдивих чуток у соціальних мережах. 2024. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/28d883b7-f917-4a2a-9f89-eabe4c558875/content>.

6. Клян А. Як захистити себе від поширення фейкової інформації в соціальних мережах? *Golaw*. 2021. URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/yak-zahistiti-sebe-vid-poshirennya-fejkovoyi-informacziyi-v-soczialnih-merezhah/>.

ЦИМБАЛІСТ Д.Ю.,

*студентка 3 курсу Миколаївського юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – викладач вищої категорії Ананьєва О.В.*

ВЗАЄМОДІЯ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ З ГРОМАДЯНАМИ ЧЕРЕЗ ЕЛЕКТРОННІ СЕРВІСИ: ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ТА РИЗИКИ

У сучасних умовах цифровізації державного управління взаємодія органів публічної влади з громадянами набуває нових, переважно дистанційних форм. Особливу роль у цьому процесі відіграють електронні сервіси, які забезпечують швидкий і зручний доступ до адміністративних та інших публічних послуг. Правові гарантії у цій сфері – це система норм, механізмів та інструментів, які забезпечують реалізацію, захист і відновлення прав громадян у процесі цифрової взаємодії з публічною владою. Ризики, своєю чергою, – це потенційні загрози порушення прав людини у сфері електронного врядування.

Також актуальність теми зумовлена зростанням ролі електронних сервісів у комунікації між державою та громадянами, що вимагає чітких правових механізмів для гарантування доступності, захисту прав і мінімізації цифрових ризиків. Попри велику кількість праць, даним питанням займалися такі вчені, як З. С. Кравцова, В. С. Політанський, І. С. Судан, Г. Ю. Лук'янова, А. М. Федорова, та інші.

Електронні сервіси (або е-послуги) у публічній владі – це адміністративні та інші публічні послуги, що надаються громадянам і юридичним особам в онлайн-форматі через інформаційні системи органів влади та підпорядкованих їм установ. Найбільш відомим і масштабним прикладом є платформа «Дія». У межах платформи реалізується подання заяв, отримання витягів з державних реєстрів, реєстрація місця проживання, отримання документів у цифровому форматі, а також доступ до особистого кабінету громадянина. Це спрощує доступ громадян до державних послуг і посилює зв'язок між людиною і державою.

Відповідно до ст. 9 Закону України «Про адміністративні послуги», адміністративні послуги надаються безпосередньо або через центри надання адміністративних послуг, а також в електронній формі через Єдиний державний веб-портал. Заявник може подавати документи онлайн, а суб'єкти надання послуг отримують необхідну інформацію з інших баз даних без участі заявника [1]. Це забезпечує доступність, зручність і зменшує адміністративне навантаження.

Впровадження цифрових сервісів в адміністративну практику забезпечує низку позитивних ефектів: зменшення корупційних ризиків, економію часу та фінансів для громадян, підвищення довіри до держави, покращення якості надання послуг. Проте поряд із перевагами цифрової взаємодії існує низка ризиків, які не можна ігнорувати.

По-перше, це недостатній рівень цифрової грамотності населення та нерівність у доступі до цифрових сервісів, особливо серед осіб похилого віку, мешканців сільських територій, соціально вразливих категорій, що можуть обмежувати ефективність взаємодії та підірвати довіру до влади. Для подолання цих ризиків необхідне удосконалення законодавства, розвиток правової освіти населення, а також впровадження сучасних технологій із забезпеченням захисту прав людини і безпеки інформації [2].

Національна платформа «Дія. Освіта» є прикладом успішної ініціативи з розвитку цифрової грамотності, що поєднує навчання з елементами розваг (едьютейнмент). Завдяки цьому підходу вона значно підвищує мотивацію до опанування цифрових навичок. Платформа охопила мільйони українців і пропонує спеціалізовані курси, адаптовані до різних вікових категорій та рівнів підготовки [3].

По-друге, йдеться про небезпеку порушення права на приватність, оскільки збір, обробка і зберігання персональних даних в електронному вигляді створюють потенційні загрози несанкціонованого доступу або витоку конфіденційної інформації. У зв'язку з цим ключового значення набуває забезпечення кібербезпеки та впровадження високих стандартів захисту даних.

Громадські організації підвищують безпеку електронних сервісів, здійснюючи нагляд за дотриманням стандартів захисту

даних та поширюючи цифрову грамотність. Вони беруть участь у розробці політик і проводять інформаційні кампанії. Незалежні аудитори оцінюють надійність систем, виявляють вразливості. Впровадження міжнародних стандартів, таких як ISO 27001 та GDPR, знижує ризики витоку інформації [4].

Правова невизначеність і технічні обмеження щодо юридичної сили електронних документів та цифрових підписів, особливо у спірних правовідносинах, пов'язані з практичними труднощами визнання таких документів у суді чи адміністративних провадженнях. Хоча згідно із ч. 6 ст. 18 Закону України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» кваліфікований електронний підпис прирівнюється до власноручного, на практиці виникають проблеми з доказовою силою та правильним засвідченням електронних доказів [5]. Це вимагає подальшого нормативного уточнення та уніфікації стандартів електронної ідентифікації, а також удосконалення законодавства для підвищення довіри до електронних довірчих послуг і забезпечення їх надійності у судових та адміністративних процесах.

Важливо зазначити, що цифровізація публічної влади не повинна підміняти собою її соціальну функцію. Справжній ефект від електронних сервісів досягається лише тоді, коли інновації супроводжуються підвищенням прозорості, підзвітності та відповідальності органів державної влади перед суспільством. Також необхідним є збереження альтернативного – офлайн – способу отримання послуг для тих, хто не має змоги скористатися електронними каналами комунікації.

Таким чином, цифрова взаємодія держави з громадянами є невід'ємною складовою сучасної моделі врядування, що потребує сталого правового забезпечення, впровадження технічних стандартів безпеки, гарантування недискримінаційного доступу до послуг та розвитку правової культури.

Використані джерела:

1. Про адміністративні послуги. Закон України від 06.09.2012 № 5203-VI: станом на 1 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text> (дата звернення: 22.05.2025).

2. Kravtsova Z. S. Some aspects of the interaction of public authorities and civil society institutions. *Juridical scientific and electronic journal*. 2021.

№ 2. С. 46–49. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-2/9> (дата звернення: 22.05.2025).

3. UA D. S. Цифрова грамотність українців через освіту та технології. *Digital State UA: Ukrainian Tech for Future Societies*. URL: <https://digitalstate.gov.ua/uk/news/govtech/ukraine-accelerates-e-literacy-through-public-infrastructure> (дата звернення: 22.05.2025).

4. Володовська В. GDPR для громадських організацій України. URL: <https://euprostir.org.ua/practices/141576> (дата звернення: 22.05.2025).

5. Про електронні довірчі послуги. Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII: станом на 18 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text> (дата звернення: 22.05.2025).

ДУДУКІНА А.О.,

*викладачка кафедри гуманітарних дисциплін
Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

МІНАКОВА О.А.,

*студентка 2 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ФІЗИЧНОГО І ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

У сучасному суспільстві, що переживає кризу духовності, моральних цінностей і зростаючу тривожність, питання взаємозв'язку фізичного і духовного розвитку особистості набуває виняткової актуальності. Людська природа є цілісною системою, в якій фізичне, психічне, емоційне і духовне тісно переплетені, утворюючи нерозривну єдність. Духовність, як глибока внутрішня характеристика особистості, є не просто елементом релігійності чи моральної свідомості, а способом буття, що визначає сенс життя людини, її ціннісні орієнтири, здатність до самопізнання, любові, емпатії та співпереживання. Водночас саме через фізичне тіло особистість пізнає світ, реалізує свою діяльність, набуває досвіду, що дозволяє зростати внутрішньо. Духовність є способом життєдіяльності,

спрямованої на пізнання сенсу буття, що підкреслює первинність духовного у формуванні цілісної людини. Проте цей розвиток не може бути відірваним від тілесного, адже тільки у гармонії тіла і духу можливо досягти справжньої зрілості особистості. Людина, яка нехтує тілесним здоров'ям, не може повноцінно реалізовувати свій духовний потенціал, так само як надмірне захоплення тілесністю без духовного наповнення веде до спустошення, втрати життєвих орієнтирів і загострення екзистенційної кризи. Дослідження невидимих рівнів буття відкриває перед людиною безмежні ресурси творення, що можливе лише за умови гармонійної побудови життя згідно з космічними законами. Така гармонія неможлива без здорового тіла, адже саме воно є тим інструментом, через який дух проявляє себе у світі.

Ю. Бойчук і Н. Наumenко підкреслюють, що фізичне здоров'я є основою для розвитку духовності, оскільки дозволяє людині діяти активно, повноцінно, креативно. Людина, що страждає від хвороб, слабкості, порушень в обміні речовин або нервової системи, не завжди здатна зосередитися на глибоких питаннях буття. Водночас розвиток духовного здоров'я безпосередньо впливає на тілесне благополуччя: доброзичливість, щирість, щедрість, чуйність, прощення, уміння співпереживати зміцнюють не лише міжособистісні зв'язки, а й імунітет, нервову систему, функціонування серцево-судинної системи, що підтверджено низкою сучасних досліджень у сфері психосоматики [1, с. 16]. Г. Жара відзначає, що причиною тілесних хвороб часто є духовна порожнеча, психологічні травми, відчуття непотрібності, низька самооцінка. Тільки через прийняття себе, розвиток толерантності, емпатії, внутрішнього діалогу людина здатна здійснити позитивні зміни як у душі, так і в тілі [2, с. 26].

Цінним є також погляд Екгарта Толле, який пов'язує якість життя з умінням перебувати в моменті «тут і тепер», шанувати миттєвість, тіло, природу. Саме свідоме перебування в тілі відкриває можливість до творчості, гармонії, натхнення. Він вчить людину бути присутньою у своїй діяльності, що є одним із проявів духовного розвитку через фізичну активність. Це особливо важливо для молоді, яка в умовах агресивного інформаційного середовища піддається постійному тиску, втрачає орієнтири, перебуває в стані

хронічної тривоги, емоційного виснаження. Масова культура, на жаль, не сприяє формуванню гармонійної особистості: навпаки, вона стимулює споживання, конфліктність, культ сили і зовнішньої привабливості без глибини. Така ситуація спричиняє глибокі деформації у психіці, поведінці, навіть фізіології особистості, особливо вразливої у віці становлення [3, с. 104].

Натомість фізична культура і спорт можуть відігравати надзвичайно важливу роль у формуванні цілісної особистості, адже вчать правилам, повазі до суперника, гартують силу волі, характер, привчають до самодисципліни, відповідальності, поваги до себе та інших. Тренування, змагання, подолання труднощів – усе це є не лише фізичним розвитком, але і духовною практикою, яка формує вміння приймати перемоги і поразки, боротися з лінощами, розвивати командний дух. Фізичне загартування не просто зміцнює тіло – воно формує основу для внутрішньої стійкості, впевненості, здатності до морального вибору.

Проблема гармонійного розвитку особистості – це також проблема освіти, виховання і культурного середовища. Педагогіка, філософія, психологія повинні об'єднувати свої зусилля у справі формування цілісної людини, яка здатна до рефлексії, самопізнання, вдячності, служіння. І в цьому процесі взаємозв'язок духовного і фізичного не може бути знехтуваним. Відсутність однієї зі складових веде до однобічності, а врешті-решт – до деградації. Гармонійна особистість здатна не лише досягати успіхів у професії, стосунках, творчості, а й бути джерелом добра для суспільства, прикладом для інших. Саме такі люди, що випромінюють світло і любов, як зазначають дослідники, приваблюють інших, викликають довіру, надихають.

Тому питання про взаємозв'язок фізичного і духовного розвитку є не лише теоретичним чи академічним. Це – питання національної безпеки, демографії, психічного здоров'я суспільства. У світі, де поширюються ненависть, страх, війни, ворожнеча, розвиток духовності стає критично необхідним. Навчити молодь співчуттю, розумінню, умінню жити в гармонії – це стратегічне завдання не тільки педагогіки, а й усіх соціальних інститутів. І в цьому контексті потрібно звернути увагу на створення освітніх

програм, що об'єднують фізичний розвиток із розвитком моральних якостей, духовних цінностей.

Отже, фізичний і духовний розвиток особистості – це два крила одного цілого, без яких неможливо піднятися до повноцінного, щасливого і гармонійного життя. Необхідно позбавитися застарілої дихотомії «тіло – ворог духу» і сприймати тіло як храм душі, як інструмент реалізації духовного потенціалу. У цьому є відповідальність і завдання кожної особистості: працювати над собою, вдосконалюватися, творити добрі справи, підтримувати фізичне здоров'я як фундамент для зростання духу. Саме через тілесні практики, фізичні навантаження, уважне ставлення до свого організму ми можемо досягти тієї внутрішньої тиші, усвідомленості, любові, що й є основою справжнього духовного розвитку. Таким чином, шлях до гармонії починається не з абстрактних міркувань, а з конкретних щоденних дій: турботи про своє тіло, контроль емоцій, розвиток вміння любити, прощати, розуміти себе і світ. Саме у поєднанні фізичного і духовного розкривається велич людської особистості.

Використані джерела:

1. Бойчук Ю. Д., Науменко Н. В. Духовне здоров'я: науковий аналіз поняття. *Загальна теорія здоров'я та здоров'я збереження*: колективна монографія / за заг. ред. проф. Ю. Д. Бойчука. Харків: Вид. Рожко С. Г., 2017. С. 16–26.
2. Жара Г. І. Структура індивідуального здоров'я людини з позицій причинно-системного підходу. *Загальна теорія здоров'я та здоров'я збереження*: колективна монографія / за заг. ред. проф. Ю. Д. Бойчука. Харків: Вид. Рожко С. Г., 2017. С. 26–33.
3. Толле Е. Сила моменту Тепер / переклад з англ. Я. Винницька. Львів: Terra Incognita, 2018. 219 с.

Секція 4

ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ, ФІЛОСОФІЇ ТА ПРАВА

SUGATSKA N.,

*PhD in Historical Sciences, Associate Professor
Mykolaiv Educational and Scientific Institute of Law at the
National University »Odesa Law Academy«*

KALITSEVA O.,

*senior lecturer Mykolaiv Educational and Scientific Institute of Law at the
National University »Odesa Law Academy«*

JUDICIAL AND LAW ENFORCEMENT AGENCIES OF THE WESTERN UKRAINIAN PEOPLE'S REPUBLIC

In any democratic state, the judiciary has a vital role to play. It ensures that justice is done and that law and order are maintained. Since the establishment of the Western Ukrainian People's Republic (Zakhidno-Ukrainska Narodna Respublika, or ZUNR), its leadership, which proclaimed democratic principles, justice, equality and the rule of law as the basis for state-building, immediately began to form its own judicial system.

The war and internal instability did not allow for the immediate creation of a new judicial system and the training of sufficient personnel for the courts and prosecutors. Therefore, it was decided to use the Austrian judicial system as a temporary basis for establishing justice in the new state.

On 21 November 1918, the Ukrainian National Rada adopted the Law on the Temporary Organisation of Courts and Judicial Power, Article 1 of which stated: «The laws and regulations based on which justice was administered in the former Austrian state, as they do not contradict the statehood of the Western Ukrainian People's Republic, shall

remain in force until they are amended or deemed to be in force, and judicial proceedings shall continue to be conducted on their basis» [2, p. 38].

Under this law, all courts operating within the jurisdiction of the former Lviv Higher Regional Court became courts of the ZUNR, conducting proceedings on behalf of the new state.

The powers of the former Ministry of Justice were transferred to the State Secretariat of Justice of the Western Ukrainian People's Republic. Judicial appointments were made by the State Secretariat based on recommendations from the State Secretary of Justice. The newly established judicial institutions were designated the 'Regional Court of the Western Ukrainian People's Republic' and the 'District Court of the Western Ukrainian People's Republic'. Court officials, including judges, were permitted to retain their positions on the condition that they pledge allegiance to the ZUNR and its legal framework. Conversely, refusal to swear allegiance would result in dismissal.

The law was passed, and from that point on, all decisions and rulings were to be made in the name of the Western Ukrainian People's Republic. In February 1919, the State Secretariat of Justice established 12 judicial districts and 130 judicial counties within the ZUNR territory [3, p. 193].

There was a shortage of judicial personnel despite the presence of Ukrainians among the former Austro-Hungarian judges. In response to this challenge, in February 1919, the Law on the Reduction of the Preparatory Judicial Service was adopted, which reduced the period of mandatory judicial internship for law graduates before appointment to a judicial position from three to two years [1].

After the internship, exams were held, and candidates were evaluated by special commissions at district courts composed of law professors, practising judges and lawyers. The exams were free, and the members of the commissions received no remuneration except for travel expenses.

Trial proceedings were conducted in Ukrainian, but in regions with a dense population of national minorities, the use of their native language was permitted. The principles of transparency, adversarial proceedings and the right of defence of the accused and the accused were also introduced.

Continuing the reform of the judicial system, on 11 February 1919, the Ukrainian National Rada adopted a law establishing courts of first instance in the districts to hear criminal cases. Civil cases were heard by district and county courts. A law of the Ukrainian National Rada of 15 February 1919 established the High Court in Lviv as the second instance in criminal and civil cases and the Supreme State Court as the third instance [1].

Concomitant with establishing the civil justice system, a military justice system was instituted, comprising a three-tier structure. The following judicial bodies are to be considered: the Supreme Military Court, the Military Regional Courts and the Military District Courts. Concurrently, a military prosecutor's office was established. Considering the intricate domestic circumstances and prevailing conditions on the frontlines, military tribunals were established on 30 November 1918.

The Public Prosecutor's Office, which had to be created almost from scratch, was to be headed by the Attorney General (although who was never appointed). District and county prosecutors were employed within the districts and counties.

Furthermore, the activity of lawyers in the ZUNR was also restored. They were united in the Chamber of Advocates, which was based in the city of Stanislav, and took an oath of allegiance to the laws of the ZUNR. To qualify as a lawyer, an individual was required to pass an examination administered by a special commission.

On 1 March 1919, the notary service of the ZUNR was established by order of the State Secretariat of Judiciary. Notaries were required to take an oath of allegiance to the Ukrainian state, thereby becoming agents of its interests.

Consequently, since the proclamation of the ZUNR, the government, despite the intricacies of the socio-political situation, has allocated sufficient attention to the formation and development of the judicial system, prosecutorial bodies, advocacy and notaries, considering them an essential component in the state apparatus and a necessary element in the establishment of full-fledged statehood.

References:

1. Історична довідка про суд Коломийщини. *Коломийський міський районний суд Івано-Франківської області*. URL: https://kmm.if.court.gov.ua/sud0909/pro_sud/ist/ (дата звернення: 10.05.2025).

2. Ковальчук І. Досвід діяльності австрійських крайових судів у Галичині для утворення окружних судів Західноукраїнської Народної Республіки. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2018. Вип. 67. С. 37–46.

3. Тищик Б. Й. Західно Українська Народна Республіка (1918–1923). Історія держави і права. Львів: Тріада плюс, 2004. 392 с.

КОНОНЮК Б.П.,

*студент 1 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – к.і.н., доцентка Сугацька Н.В.

ЗВИЧАЄВЕ КОЗАЦЬКЕ ПРАВО ЗАПОРІЗЬКОЇ СІЧІ

Враховуючи багатовіковий та складний розвиток української державності, дослідники та науковці виділяють виникнення українського козацтва як важливе, нестандартне та неповторне явище, що є невід’ємною складовою вивчення історії українського народу. Беззаперечним є факт, що Запорізька Січ стала яскравим прикладом прояву демократичних засад, які поставали основою у функціонуванні політичної та правової систем козацької республіки. Особливістю правової системи Запорізької Січі є звичаєвий характер, де традиції, сформовані поколіннями, мали вирішальну роль у впровадженні правових норм та здійсненні судочинства. Ці норми встановлювали загальнообов’язкові правила поведінки та регулювали відносини як у матеріальному, так і в процесуальному праві.

Питання походження звичаєвого права Запорізької Січі потребує занурення в історію ще до її виникнення. Зародження козацьких традицій бере свій початок в XII–XIII столітті. Поза межами Київської Русі проживала слов’янська людність – берладники та бродники, відмінною ознакою менталітету яких була волелюбність, а войовничий характер життєвих умов змушував регулярно оборонятися від нападів кочових племен. Проводячи паралелі із добою існування козацтва, можна зробити висновок, що ці дві верстви хоч існували у різні періоди, однак мали ряд спільних ознак.

На думку українського дослідника М. Тараненка, Запорізька Січ узаконила давньоруські звичаї і народні традиції, що стали основою звичаєвого козацького права [3, с. 118].

Правова система Запорізької Січі встановлювала чіткі та суворі правила поведінки, дотримання яких було обов'язковим для кожного козака. Слід враховувати, що здебільшого норми звичаєвого права мали неписаний формат. Цей аспект був зумовлений декількома факторами: відсутність досвіду законотворчої діяльності, яка б дозволила уніфікувати існуючі норми у писаному форматі, а також постійне перебування у стані війни або загрози від нападів з боку зовнішніх сил, що не давало достатньої кількості часу на уніфікацію системи права.

Процес кристалізації козацьких звичаїв слід досліджувати у нерозривному зв'язку із фактором правосвідомості. До ряду її складових належали різні фактори, зокрема це схильність до демократичних засад, перелік яких включав повагу до виборності, наявних прав, свобод та незалежності, традицію самоврядування, негативне ставлення до свавілля монархів, що було занесено на українські землі з боку Великого князівства Литовського, а також Польського королівства [2, с. 159].

Слід зазначити, що невід'ємним елементом козацьких звичаїв постає консервативний характер принципів, на яких будувалася правова система Запорізької Січі. Вважається необхідним виділити основні риси, що становили основу всієї правової організації Січі, які, в свою чергу, можна диференціювати на 2 категорії: позитивні (відвага, честь, щедрість, відсутність страху перед смертю, повага до старших); негативні (надмірна гордість, злочинство, нечесність, лень, пияцтво під час походу) [4, с. 118].

Норми звичаєвого права Запорізької Січі регулювали доволі широке коло суспільних відносин та поведінки, діяли як в сфері публічного, так і приватного права. Вони закріплювали процедуру виборчого процесу; встановлювали норми, спрямовані на регулювання цивільних правовідносин; визначали систему злочинів та покарань, що є складовою кримінального права; регулювали судочинство, адміністративний процес; розповсюджувалися на сферу фінансового права [5, с. 36].

У межах Запорізької Січі функціонувала система, що визначала злочинні дії, а також встановлювала покарання за їх вчинення. Не є підтвердженням припущення, що рівень злочинності на території Запорізької Січі сягав великих масштабів, однак сам спектр визначених правопорушень був доволі об'ємним. Жорстокість покарань варіювалася в залежності від тяжкості злочину, але здебільшого покарання мали суворий характер. Радикальний формат системи злочинів та покарань на Запорізькій Січі пояснювався важкими умовами, що включали або перебування у стані війни, або перебування у стані готовності до нападу з боку ворога. Вищевказані фактори вимагали суворого дотримання правових норм та високого рівня дисципліни. До порушників могли застосовуватися жорстокі види покарань: посадження на кіл, утоплення, закопування в землю, каліцтво, побиття киями, прив'язування до ганебного стовпа.

Норми звичаєвого права регулювали відносини у сфері козацького судочинства. Характерною ознакою цього процесу була наявність принципу змагальності сторін. До спектру дій процесуального характеру належали проведення допитів, ведення слідства, використання показів свідків, а також інших процедур доказування [1, с. 213]. Судоустрій Запорізької Січі був побудований за принципом інстанційності.

З вищевказаного можна зробити висновок, що козацькі звичаї та традиції поставали основою у формуванні правової та політичної систем Запорізької Січі. Ключовими складовими козацької правосвідомості були повага до виборності, наявних прав, свобод та незалежності, традиція самоврядування, негативне ставлення до свавілля монархів, що поставало невід'ємним фактором у закріпленні республіканської форми правління та особливої правової системи. Остання встановлювала загальнообов'язкові правила поведінки та регулювала суспільні відносини у сферах кримінального, цивільного та адміністративного права, судочинства та судоустрою. Суворий характер системи злочинів та покарань на Запорізькій Січі пояснювався складними воєнними умовами, в яких перебували козаки, що вимагало безумовного дотримання правових норм та високого рівня дисципліни. Звичаєве козацьке право постає важливим елементом історії українського державо- та

правотворення, містить вагому кількість безцінних знань, увагу до вивчення яких і нині приділяють представники наукового товариства.

Використані джерела:

1. Олійник О. М., Антоненко М. С. Судочинство та правова система Запорізької Січі у XVII–XVIII ст. *Зимові наукові читання 2023*: зб. наук. матеріалів СХХХVI міжнар. науково-практ. інтернет-конф. Київ, 2023. С. 212–219.
2. Паньонко І., Струс В. Злочини та покарання козацької доби. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2010. № 5. С. 158–163.
3. Тараненко М. Г., Тараненко М. М. Правовідносини, судоустрій, злочини та покарання на Запорізькій Січі. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Політологія. Соціологія. Право. 2017. № 34. С. 117–122.
4. Тімашов В. Правовий порядок діяльності Запорізької Січі у площині права людини на особисте волевиявлення. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 1. С. 116–120.
5. Худояр Л. В. Джерела права Запорізької Січі. *Правова держава*. 2015. № 26. С. 35–43.

СКЛЯРЕНКО К.В.,

*студентка 1 курсу магістратури
Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.*

ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Адвокатура України за останні 2–3 роки зіткнулася з певними проблемами, які значно вплинули на ефективність правової допомоги та довіру суспільства до правової системи.

За даними Єдиного реєстру адвокатів України, станом на серпень 2024 року в реєстрі зареєстровано всього 53 361 адвокат. З початку повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України, свідоцтва про право зайняття адвокатською діяльністю отримали лише 4 370 адвокатів [1].

Кількість нових адвокатів та активних практиків щорічно зменшується. У 2020 році було зареєстровано 5 124 адвоката, а вже у 2024 році тільки 1 708 [2]. Окрім активного зменшення кількості нових адвокатів у реєстрі налічується 1 773 адвокати, які тимчасово зупинили свою діяльність, а взагалі припинили адвокатську діяльність від початку повномасштабного вторгнення 8 адвокатів.

На сьогоднішній день залишилось не так багато адвокатів, які активно практикують, їх відсоток складає всього 67,6% [3], що свідчить про значну частку тих, хто тимчасово або на постійній основі припинили свою діяльність у цій сфері.

Основними причинами таких показників є воєнний стан в Україні. Нестабільна ситуація в нашій країні через збройну агресію російської федерації значно впливає на можливість ведення адвокатської практики на прифронтових та окупованих територіях. Також значно впливають певні економічні фактори, зокрема такі як: зниження платоспроможності населення, падіння бізнесу, що призводить до неможливості оплатити юридичні послуги адвоката.

Можливими способами вирішення даних проблем є підтримка адвокатів на прифронтових та окупованих територіях. На наш погляд, необхідно створити програми та фонди фінансової та організаційної підтримки для адвокатів, які потрапили у скрутні ситуації та працюють у складних умовах, а також стимулювати молодих фахівців, розробляти мотиваційні програми, надавати стипендію та гранти для залучення молоді до адвокатської діяльності.

Однією з основних проблем також є відсутність ефективного контролю за якістю роботи адвокатів. Деякі адвокати неналежно виконують свої обов'язки, неетична поведінка, недбале відношення до справи чи некомпетентність може підірвати довіру до професії та діяльності адвокатів у суспільстві. Основними причинами виникнення таких ситуацій є недостатня кваліфікація або досвід, коли адвокат береться за справу, в якій немає достатніх знань, нехтування інтересами клієнта, коли адвокат не проявляє інтересу до справи, уникає комунікації з клієнтом чи не готується до справи, корупція, коли адвокат діє не в інтересах клієнта, а у власних або навіть на користь іншої сторони.

Для вирішення даної проблеми необхідно запровадити ефективну систему оцінки якості роботи адвокатів, що публікувати-

меться на офіційних сайтах з можливістю перевірити репутацію адвоката, подивитися рівень надання ним правових послуг та залишити відгук про його роботу.

Також проблемним є питання доступу до правосуддя внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО). Основними перешкодами є перебої в роботі судів, викликані безпековою ситуацією, недофінансуванням судової системи та втратою судових справ. Також суттєво ускладнює реалізацію прав ВПО відсутність чіткого правового регулювання щодо поновлення процесуальних строків в умовах воєнного стану. Це призводить до ситуацій, коли ВПО не можуть належним чином відстоювати свої права у судовому порядку.

Проблеми адвокатури в даному питанні полягають в обмеженості ресурсів та перевантаженості адвокатів. Через збільшення кількості ВПО зростає навантаження на адвокатів, що ускладнює надання якісної правової допомоги, а недостатнє фінансування безоплатної правової допомоги не дозволяє охопити всіх хто її потребує.

Можливістю подолання даних проблем є удосконалення роботи системи «Електронний суд». Необхідно забезпечити безперебійний доступ до електронного кабінету в системі «Електронний суд» для подання документів та участі у судових засіданнях у дистанційному режимі. Також необхідно прийняти законодавчі зміни щодо звільнення ВПО від сплати судового збору. Звільнення ВПО від сплати судового збору дозволить знизити фінансові бар'єри при зверненні до суду. Також необхідно розширити державну підтримку адвокатів та збільшити фінансування безоплатної правової допомоги.

Отже, адвокатура України в умовах воєнного стану стикається з низкою серйозних викликів, які впливають на якість правової допомоги та доступ до правосуддя. Скорочення кількості практикуючих адвокатів, зниження рівня довіри через недостатній контроль якості послуг, фінансові труднощі та правові прогалини щодо прав ВПО – усе це вимагає невідкладних рішень.

Особливу увагу слід приділити підтримці адвокатів, які працюють у складних умовах, запровадженню програм фінансової та організаційної допомоги, а також створенню ефективних механізмів контролю за якістю адвокатських послуг.

Окремо стоїть питання забезпечення доступу ВПО до правосуддя. Перевантаженість адвокатів, нестача фінансування безоплатної правової допомоги, відсутність чітких правових механізмів відновлення процесуальних строків створюють бар'єри для захисту їх прав.

Комплексне вирішення цих проблем сприятиме підвищенню ефективності адвокатської діяльності, покращенню доступу громадян до правосуддя та зміцненню довіри суспільства до правової системи України.

Використані джерела:

1. Єдиний реєстр адвокатів України. *Національна асоціація адвокатів України*. URL: <https://erau.unba.org.ua/>.
2. Тарасовський Ю. Україні зареєстровано понад 53 000 адвокатів, кількість нових стрімко скорочується – Опендатабот. *Журнал Forbes*. URL: <https://forbes.ua/news/v-ukraini-zareestrovano-ponad-53-000-advokativ-killist-novikh-strimko-skorochuetsya-opendatabot-23092024-23762>.
3. Гвоздій В. Офіційно: в Україні більше 70 тис. адвокатів. *Національна асоціація Адвокатів України*. URL: <https://unba.org.ua/news/9799-oficijno-v-ukraini-bil-she-70-tis-advokativ.html>.

СПИЦЬКА Н.Р.,

*студентка 4 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – старша викладачка Данильченко О.В.

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄС КРІЗЬ ПРИЗМУ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Функціонування Європейського Союзу є унікальним правовим, політичним та інституційним явищем, що постало внаслідок багаторічного процесу інтеграції європейських держав. Центральною засадою, на якій ґрунтується існування та розвиток ЄС, виступає принцип верховенства права, що має не лише декларативний характер, а є практичним і обов'язковим для виконання як інституціями Союзу, так і державами-членами. Функціонування Європейського Союзу крізь призму принципу верховенства права

досліджували такі українські науковці: С. А. Скриль [1], М. Красій [2], О. Запорожченко [3]. У своїх роботах вони розкривають значення цього принципу як основи правопорядку в ЄС, його вплив на політичні та правові процеси в державах-членах, а також роль у формуванні демократичної правової держави в умовах глобалізації.

На думку М. Р. Аракеяна, на сучасному етапі цивілізаційного розвитку, особливості якого визначають процеси глобалізації та європейської інтеграції, наша країна не може залишатися осторонь цих процесів та підтверджує євроінтеграційні прагнення, зазначивши у Конституції України та у Законі України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», що пріоритетом зовнішньої політики Української держави є забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття повноправного членства в Європейському Союзі [4, с. 8].

З огляду на стратегічну мету України щодо повноправного членства в ЄС постало питання формування ефективної системи реального, а не декларативного запровадження принципу верховенства права.

Однією з ключових вимог до країн-кандидатів, закріплених у Копенгагенських критеріях, є забезпечення стабільного функціонування демократичних інституцій, незалежного правосуддя та дотримання верховенства права. Відповідно, для України впровадження правових стандартів ЄС у цій сфері методом гармонізації, відповідно до якого держави-члени наводять свої внутрішні закони і підзаконні акти до основ законодавства Союзу є необхідною умовою наближення до європейської правової спільноти. Шляхом гармонізації Союз «зближує» правові системи держав-членів один з одним, але не вводить повної одноманітності [4, с. 11].

Функціонування Європейського Союзу є унікальним правовим, політичним та інституційним явищем, яке сформувалося як результат складного процесу економічної та політичної інтеграції європейських держав. У центрі цього процесу стоїть принцип верховенства права, що є фундаментальним елементом і конституційною основою усього правопорядку Європейського Союзу. Верховенство права в ЄС не є лише декларативною нормою, до якого мають прагнути держави-члени, воно є реальною, юридично зобов'язуючою вимогою, що пронизує всі сфери функціонування Союзу –

від законодавчого процесу до юрисдикційної практики, від забезпечення прав людини до діяльності інституцій ЄС. Власне, лише через чітке й безумовне дотримання принципу верховенства права можлива легітимність і ефективність діяльності Європейського Союзу як наднаціонального утворення.

Принцип верховенства права у контексті Європейського Союзу має декілька вимірів. Насамперед, це забезпечення примату права ЄС над національним правом держав-членів. Із самого початку формування європейського права, насамперед через судову практику Суду Європейського Союзу, було закріплено положення, відповідно до якого норми права ЄС мають пріоритет у разі колізії з внутрішньодержавним законодавством. Це тлумачення стало ключовим чинником у забезпеченні уніфікованого правового простору в межах ЄС і стало основою для функціонального розвитку Союзу. Завдяки визнанню такого примату, держави-члени погодилися на певну форму делегації суверенітету на користь європейських інституцій, що, у свою чергу, дозволило забезпечити ефективне й послідовне застосування норм права на всій території Союзу. Верховенство права гарантує, що жоден учасник, включно з самими державами-членами або європейськими інституціями, не може діяти свавільно або поза межами закону.

Правова визначеність означає, що норми Європейського Союзу мають бути чітко сформульовані, доступні та передбачувані для адресатів. Це дозволяє фізичним та юридичним особам планувати свою поведінку відповідно до встановлених правил. Система захисту прав в ЄС побудована таким чином, щоб будь-яка особа, яка вважає, що її права були порушені органами Союзу або державами-членами у сфері застосування права ЄС, могла звернутися до незалежного суду, зокрема Суду ЄС або національного суду, уповноваженого застосовувати норми європейського права. Таким чином, верховенство права в ЄС реалізується не лише через формальне існування правових норм, а й через створення ефективного механізму для захисту прав і свобод, заснованих на цих нормах.

Принцип верховенства права в Європейському Союзі має не лише вертикальний, але й горизонтальний вимір, охоплюючи функціонування інституцій самого ЄС. Інституції Європейського Союзу, включаючи Європейську Комісію, Європейський Парла-

мент, Раду ЄС та інші, зобов'язані діяти виключно в межах повноважень, наданих їм установчими договорами. Це означає, що жодна з інституцій не може перевищувати надані їй повноваження або тлумачити їх у спосіб, що суперечить букві чи духу установчих актів. Такий механізм обмеження владних повноважень інституцій забезпечує баланс інтересів, стабільність та довіру до всього механізму інтеграції. Крім того, діяльність інституцій ЄС є підзвітною Суду ЄС, який виконує роль конституційного арбітра в межах Союзу.

У функціонуванні ЄС демократичний принцип є невіддільним від правової держави, оскільки він вимагає не лише формальної законності, а й реальної участі громадян у формуванні правових норм, які впливають на їхнє життя. Верховенство права передбачає, що всі нормативно-правові акти мають ухвалюватися у демократичний спосіб, із дотриманням процедур, що гарантують прозорість, відкритість і підзвітність. Така конструкція дозволяє зменшити ризики правового нігілізму та зловживань з боку владних структур як на рівні Союзу, так і на рівні держав-членів.

Особливої уваги заслуговує також зв'язок між верховенством права та процесами розширення ЄС. Країни-кандидати на вступ до ЄС повинні відповідати критеріям, зокрема Копенгагенським, серед яких особливої ваги набуває дотримання принципу верховенства права. Це означає, що держави, які прагнуть стати членами ЄС, повинні мати ефективну правову систему, незалежне судочинство, гарантії прав людини та механізми запобігання корупції. Отже, принцип верховенства права в цьому випадку стає критерієм правової зрілості держави та основою для інтеграції до європейського простору.

На жаль, у сучасному Європейському Союзі трапляються випадки, коли окремі держави-члени свідомо або через політичні міркування порушують принцип верховенства права. Це проявляється в спробах підпорядкувати судову владу виконавчій, у зменшенні незалежності органів правосуддя або у відмові виконувати рішення Суду ЄС. Такі випадки становлять пряму загрозу єдності та легітимності Союзу, адже порушення верховенства права в одній країні-члені підриває цілісність усього європейського правопорядку. ЄС відповідає на ці виклики через механізми правового моніторингу, процедури порушення зобов'язань, передбачені

статтями установчих договорів, а також через політичний тиск і фінансові санкції. Усе це свідчить про те, що захист верховенства права залишається пріоритетним завданням як для інституцій Союзу, так і для самих держав-членів.

У підсумку слід зазначити, що принцип верховенства права є не лише теоретичним фундаментом ЄС, але й практичним інструментом забезпечення стабільного, ефективного і справедливого функціонування наднаціонального об'єднання. Його роль у правовій системі ЄС є визначальною, оскільки він гарантує як примат права над політикою, так і рівність усіх суб'єктів перед законом, передбачуваність рішень та доступність правового захисту. Саме завдяки цьому принципу ЄС зберігає свій унікальний характер як союз, заснований на праві, а не на політичному домінуванні чи силовому впливі. І поки принцип верховенства права залишається живим та дієвим у практиці функціонування ЄС, можна стверджувати, що європейська інтеграція має не лише правову, а й глибоко цивілізаційну перспективу.

Використані джерела:

1. Скриль С. А. Верховенство права як принцип функціонування політичних систем в державах Європейського Союзу. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. №3. С.30–35. URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8a97c70a-185c-426d-991c-0bf68c7575c6/content> (дата звернення: 07.05.2025).

2. Красій М. Принцип верховенства права в Європейському Союзі. *Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів: матер. Міжнар. на-ук.-практ. конфер.* Дніпро: ДДУВС, 2023. С. 182–184. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/11855/1/56.pdf> (дата звернення: 07.05.2025).

3. Запорожченко О. Концепція «Кінця історії» Ф. Фукуями в контексті сучасних глобалізаційних процесів. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія: Історичні науки*. 2019. Вип. 40. С. 93–99. URL: <http://nv.idgu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/10/Випуск-40.pdf#page=93> (дата звернення: 07.05.2025).

4. Право Європейського Союзу: навч.-метод. посіб. для практ. занять та самостійної роботи / за ред. Х. Безруза; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса: Фенікс, 2024. 173с. (Сер.: Навчально-методичні посібники). URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/dd2614d1-5a09-43f1-833b-a4c992413fd1/content>.

ФІРАП О.І.,

*студентка 1 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – к.і.н., доцентка Сугацька Н.В.

МІСЦЕВІ ОРГАНИ ВЛАДИ ТА УПРАВЛІННЯ ГЕТЬМАНЩИНИ

У ході Національно-визвольної війни адміністративний поділ території Української козацької держави сформувався у вигляді полково-сотенної системи. Зборівський мирний договір 1649 року зумовив становлення Гетьманщини у складі Київського, Брацлавського та Чернігівського воєводств, що були поділені на адміністративні округи – полки [5, с. 104]. Згідно з адміністративною реформою 1649 року нараховувалося 16 полків з обох берегів Дніпра:

- Правий берег: Київський, Кальницький, Канівський, Білоцерківський, Корсунський, Брацлавський, Чигиринський, Уманський та Корсунський;
- Лівий берег: Чернігівський, Стародубський, Ніжинський, Прилуцький, Миргородський Переяславський та Полтавський.

У подальшому деякі з них припиняли існування, надалі «перероджуючись» шляхом відділення від вже існуючого полку чи об'єднання кількох адміністративних одиниць в одну [7, с. 4]. Тож з часом їхня кількість змінювалася.

На чолі полку стояв виборний полковник. В його руках зосереджувалася судова, військова й адміністративна влада [6, с. 30]. Процедура обрання була особливою: характерним є дотримання традиції проведення кількох турів на різних рівнях. Перший етап полягав у голосуванні козаків кожної сотні – дрібнішої ланки полково-сотенного устрою – за висування конкретного кандидата у наступний етап, яким слугували полкові збори. На них обиралися безпосередні претенденти на посаду полковника, які виходили у завершальний тур, відомий як елекція. На третьому, остаточному, рівні брали участь у голосуванні військові товариші, що представляли гетьмана, полкова старшина, представники міщан та козаків від кожної сотні, а також значкові товариші [7, с. 8].

До повноважень полковників входив ряд наступних пунктів: організація козацького війська, надання козацькій старшині земельних володінь, дозвіл на побудову млинів тощо [5, с. 105].

До складу полкової старшини, на яку спирався полковник у процесі управління, входили полкові писар, хорунжий, осавул, обозний та суддя [6, с. 29]. Самовільне звільнення та призначення чиновників полковником відбувалося нерідко. Іноді, як у випадку лубенського полковника Марковича, полкова старшина взагалі не скликала і була заміненою особистими слугами. Зазначений діяч чинив «брутальний опір» усім спробам старшини обмежити беззаконня й самоправство полковника. Так, наслідком скарги полкової старшини 1719 року на свавілля та насильство стало звільнення осіб, які долучилися до згаданого клопотання. Цілком вірогідно, що така самовпевненість була пов'язана з родинним зв'язком Марковича з гетьманами Скоропадським та Полуботком [4, с. 219].

Щодо складу полкової старшини зазначено і в параграфі IX Конституції П. Орлика – українського політичного і державного діяча, гетьмана Війська Запорізького у вигнанні – 1710 року «...у кожному полку має бути два підскарбія. Це так само люди значні та багаті, які обиратимуться загальною ухвалою полковника». Зазначені виборні присяжні скарбники перебували під керівництвом генерального писаря [1].

Зі свого боку полки ділилися на сотні, кількість яких коливалася в діапазоні 10–20 адміністративних одиниць, які нараховували чимало сіл та декілька містечок [5, с. 105]. Відтак, на час обрання гетьманом І. Самойловича 1672 року кількість сотень на Лівобережжі виглядала наступним чином: Київський полк – 7 сотень, Переяславський – 15, Миргородський – 4, Полтавський – 17, Прилуцький – 9, Ніжинський – 21, Чернігівський – 14, Гадяцький – 9, Лубенський – 13, Стародубський – 8, що разом складають 117 сотень у 10 полках [3, с. 58].

Сотні підпорядковувалися полковій адміністрації чи канцелярії, як, наприклад, Глухівська сотня після перенесення столиці Гетьманщини до Глухова у 1708 році. Безпосереднє управління сотнею здійснювали сотник, канцелярія та сотенна старшина [7, с. 43]. Сам полковник стояв на чолі сотенної канцелярії – іноді відомої як сотенне правління – яка відала воєнними, адміністративними та

судовими справами на території сотні. Відтак, до компетенції даного органу входив розгляд справи 1759 року «Про захоплення отаманом с. Павлівка Кузьмичем Іваном лісу козака м. Зенькі в Чухна Петра; про побиття козака с. Павлівки Фенка Мусія козаками Шульгою Микитою, Сухарем Михайлом і Бобренком Гаврилом» [2, с. 14].

До складу сотенної старшини входили сотенні отаман, хорунжий, писар й осавул. Сотник виступав вищою владою сотні, тож підпорядковувався полковнику відповідно до того, як полковник – гетьману [7, с. 43]. Сотник отримав повноваження виконавчої влади, тобто мав проводити перепис населення, виконувати накази полкової канцелярії, опікуватися продовольством і т. д. До 1715 року посада передавалася спадково, та надалі сотенна старшина висувала трьох кандидатів, один з яких затверджувався на посаду гетьманом і царськими чиновниками. Вже після смерті гетьмана Д. Апостола сотника призначали генеральна старшина, полковник та царські урядовці [5, с. 105–106].

Підсумовуючи результати дослідження даної теми, можна зазначити її важливість для сьогодення, що полягає у розумінні витоків демократії у процесі українського державотворення. Гетьманщина – перший досвід існування української держави, що мала власні уряд, військо й адміністративний устрій. З цього випливає необхідність розуміння історичного формування демократії в усіх її сферах.

Використані джерела:

1. Договори і постанови прав і свобод військових між Ясновельможним Його Милості паном Пилипом Орликом, новообраним гетьманом Війська Запорізького, і між генеральними особами, полковниками і тим же Військом Запорізьким з повною згодою з обох сторін: Конституція П. Орлика від 05.04.1710. URL: <https://static.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1710.html>.

2. [Сотенні канцелярії полків Гетьманської України. Об'єднаний архівний фонд]. ЦДІАК України (Центр. держ. іст. архів України, м. Київ). Ф. 64. Оп. 1.

3. Горобець В. Влада та соціум Гетьманату. Дослідження з політичної і соціальної історії ранньомодерної країни. Київ, 2009. 271 с.

4. Дядиченко В. А. Нариси суспільно-політичного устрою Лівобережної України кінця XVII – початку XVIII. Київ, 1959. 530 с.

5. Захарченко П. П. Історія держави і права України: підручник. Київ, 2005. 368 с.

6. Малиновський В. Я. Державне управління: Навч. посіб. 3-тє вид. Київ, 2009. 608 с.

7. Панащенко В. В., ін. НАН України. Ін-т історії України. Полкове управління в Україні (середина XVII – XVIII ст.). Київ, 1997. 74 с.

ГАРДЗИНСЬКА Є.О.,

*студентка 1 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Корунчак Л.А.

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ЯК ОСНОВА ГАРМОНІЗАЦІЇ ІНТЕРЕСІВ ОСОБИ І ДЕРЖАВИ

У сучасних умовах трансформації правової системи України принцип верховенства права набуває особливої актуальності. Геополітичні виклики, потреба у зміцненні демократичних інституцій, здійсненні судової реформи та імплементації європейських правових стандартів вимагають переосмислення засад функціонування держави й суспільства. У цьому контексті верховенство права виступає ключовою цінністю, що лежить в основі конституційного ладу України та визначає характер взаємодії між особою і державою. Мета цього дослідження – з'ясувати, яким чином принцип верховенства права забезпечує баланс між правами і свободами людини та публічними інтересами держави. Інакше кажучи, як саме цей принцип функціонує як зв'язуюча ланка між індивідуальною свободою та владною діяльністю.

Переходячи до більш глибокого аналізу, варто насамперед визначити зміст принципу верховенства права, закріпленого в статті 8 Конституції України [1]. Цей принцип передбачає, що всі органи державної влади, посадові особи та громадяни мають діяти виключно в межах закону та відповідно до нього. Такий підхід гарантує, що правопорядок в Україні спирається не на свавілля чи політичну доцільність, а на стабільні правові норми, покликані

захищати як суспільні інтереси, так і права кожної окремої особи. Зазначене положення Конституції знайшло подальше конкретизоване відображення у правових позиціях Конституційного Суду України, який у своїй практиці розкрив зміст принципу верховенства права. Зокрема, у мотивувальній частині рішення у справі №1-33/2004 (п. 4.1) наголошується, що дотримання цього принципу передбачає не лише формальне підпорядкування нормам закону, а й їхню відповідність базовим цінностям – таким як справедливість, свобода і рівність [4].

Однак, верховенство права втілюється не лише через механізми правотворчості, а й через інші соціальні регулятори – моральні норми, традиції та звичаї, які визнаються суспільством і сприяють збереженню стабільності правовідносин. У цьому контексті принцип верховенства права виконує не лише нормативну функцію регулювання відносин між державою та особою, а й забезпечує стабільну й ефективну роботу правової системи, особливо в умовах необхідності узгодження індивідуальних і публічних інтересів. Він є ключовою ознакою правової держави, оскільки гарантує дотримання та захист прав людини, водночас обмежуючи державну владу рамками закону. Важливо, що верховенство права формує основу правової стабільності та підтримує засади демократичного ладу.

Професор Микола Козюбра слушно зазначає, що принцип верховенства права є фундаментом конституційної юрисдикції, який гарантує верховенство Конституції та захищає особу від проявів державного свавілля. Він підкреслює, що саме цей принцип є стрижнем правового порядку, а його дотримання – запорука стабільності правової системи та демократичного розвитку [3, с. 10]. Вважаємо, що це положення особливо актуальне для України, оскільки верховенство права має бути не лише проголошеним у Конституції, а й реально втіленим у правозастосовній практиці. Саме це дозволяє забезпечити ефективний захист прав людини, зміцнити довіру до державних інституцій і сприяти утвердженню справедливості як основи демократичного суспільства.

Як засадничий принцип, верховенство права є інструментом досягнення рівноваги між правами громадян і завданнями держави. Такий баланс реалізується завдяки функціонуванню ефективних інституційних і правових механізмів, які забезпечують, з одного

боку, захист прав і свобод громадян, а з іншого – ефективне функціонування державної влади в межах правового поля. Одним із таких інструментів є конституційний контроль, який дозволяє перевіряти відповідність законів та інших нормативно-правових актів Конституції України. Це передбачає діяльність державної влади в межах, визначених Основним Законом, і непорушення нею прав громадян. Водночас забезпечення балансу між публічними інтересами та правами особи потребує застосування принципу пропорційності. Цей принцип вимагає, щоб будь-яке обмеження прав особи було виправданим, необхідним та співмірним із метою, яку переслідує держава. Це означає, що держава повинна обирати такі засоби досягнення публічних цілей, які найменше обмежують права і свободи громадян.

Таким чином, принцип верховенства права є ключовою основою для досягнення балансу між інтересами особи та держави, оскільки гарантує, що влада здійснюється відповідно до правових норм, а права та свободи людини визнаються і захищаються. Це створює підґрунтя для сталого розвитку демократичного суспільства. З цієї позиції, справжня гармонізація можлива лише за умови повноцінної реалізації цього принципу на практиці – як у нормотворчій діяльності, так і у повсякденному функціонуванні державних інституцій. Влада повинна бути обмежена законом, а права людини – не декларативними, а реально забезпеченими. У цьому контексті вирішальну роль відіграє незалежна судова система, яка виступає гарантом правового контролю над діями публічної влади. Відповідно до статті 6 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [2] судді не залежать від будь-яких органів або осіб і керуються виключно законом. Така інституційна незалежність дозволяє суду ефективно виконувати функцію посередника між громадянином і державою, запобігаючи зловживанням владою та забезпечуючи реалізацію принципу верховенства права як реального, а не формального інструмента юридичного захисту та демократичного розвитку.

Узагальнюючи викладене, можна стверджувати, що принцип верховенства права становить засадничу основу конституційного ладу України та є визначальним критерієм правової держави. Його зміст охоплює не лише юридичні норми, а й ціннісні орієнтири, що

забезпечують узгодження інтересів особи та держави. Завдяки функціонуванню інституцій конституційного контролю, гарантіям незалежності судової влади та застосуванню принципу пропорційності, цей принцип стає надійним запобіжником проти зловживань владою і одночасно інструментом захисту прав людини. У такому розумінні верховенство права не просто структурує правову систему, а й визначає легітимність дій держави, сприяючи стабільності, довірі суспільства до інституцій та поступовому наближенню України до європейських стандартів демократії та правової державності.

Використані джерела:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 09.05.2025).
2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2.06.2016 р. № 1402-VIII. Дата оновлення: 25.04.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>. (дата звернення: 09.05.2025).
3. Рішення Конституційного Суду України від 02.11.2004 № 15-рп/2004 у справі за конституційним поданням 48 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень ч. 1 ст. 8 Конституції України (справа про верховенство права). URL: <https://csu.gov.ua/storinka-knygu/34-verhovenstvo-prava> (дата звернення: 09.05.2025).
4. Козюбра М. Верховенство права: українські реалії та перспективи. *Право України*. 2010. № 3. С. 6–18.

ДОБРЯНСЬКА Є.Є.,

*студентка 4 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Корунчак Л.А.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ В ГАЛУЗІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Міжнародно-правові стандарти в галузі прав людини є основою, на якій будуються принципи справедливості, гідності та рівності у сучасному світі. Вони покликані гарантувати основні права і свободи кожної людини, незалежно від її національної, расової,

соціальної приналежності, статі, релігії або будь-якої іншої ознаки. Міжнародні організації, уряди, а також громадські організації намагаються забезпечити дотримання цих стандартів на всіх рівнях – від національного до глобального, що створює необхідні умови для забезпечення прав і свобод людини у всьому світі.

З основних платформ, на яких базуються міжнародно-правові стандарти в галузі прав людини, є Організація Об'єднаних Націй. Вона була створена після Другої світової війни, коли люди усвідомили необхідність розробки та затвердження єдиних стандартів, що гарантують невід'ємні права людини. Першим і найбільш значущим документом, що встановлює міжнародні стандарти прав людини, стала Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною асамблеєю ООН в 1948 році. Це не зобов'язуючий акт, але він став основою для розробки інших важливих міжнародно-правових актів. Декларація охоплює широке коло прав, включаючи право на життя, свободу, рівність перед законом, свободу думки, совісті, релігії, освіти та інші [2, с. 45-46].

Подальшим розвитком міжнародно-правових стандартів став ряд міжнародних договорів і конвенцій, які створюють зобов'язання для держав. Найважливішими серед них є Міжнародний пакт про громадянські та політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, прийняті в 1966 році. Ці документи встановлюють конкретні обов'язки для країн, що їх підписали, у забезпеченні прав і свобод своїх громадян. Пакт про громадянські та політичні права передбачає право на вільні вибори, право на свободу слова, право на свободу від катувань, арештів і тортур, а також інші важливі права. Пакт про економічні, соціальні та культурні права зосереджений на праві на працю, освіту, охорону здоров'я, участь у культурному житті та інші аспекти, що визначають якість життя людини в економічному і соціальному контекстах [1, с. 18].

Важливими є спеціалізовані органи та комітети, що займаються моніторингом виконання цих міжнародних стандартів. Одним із таких є Комітет з прав людини ООН, що стежить за дотриманням Міжнародного пакту про громадянські та політичні права. Цей комітет має можливість здійснювати контроль за станом прав людини в країнах-учасниках, аналізуючи подані урядами звіти та приймаючи індивідуальні звернення від осіб, чиї права були порушені.

На додаток до основних документів ООН, значну роль у формуванні міжнародно-правових стандартів відіграють регіональні документи щодо прав людини, такі як Європейська конвенція з прав людини, Американська конвенція з прав людини та Африканська хартія прав людини і народів. Європейська конвенція є важливим інструментом для забезпечення прав людини в країнах Європи, оскільки вона створює юридичні зобов'язання для держав-членів Ради Європи. Європейський суд з прав людини є судовим органом, який розглядає справи щодо порушення прав, визначених Конвенцією, та ухвалює рішення, обов'язкові для виконання державами.

Звісно, важливою частиною міжнародно-правових стандартів є також положення, які стосуються захисту прав людини в умовах збройних конфліктів і війн. Тут варто згадати міжнародне гуманітарне право, зокрема, Женевські конвенції, які регулюють питання захисту цивільних осіб, поранених, військовополонених. Це право визначає, яким чином повинні поводитися воюючі сторони, аби не порушувати основні права людини під час збройних конфліктів.

Міжнародно-правові стандарти прав людини не є статичними. Вони розвиваються разом із змінами у суспільстві, технологіях і міжнародних відносинах. Поява нових викликів, таких як зміни клімату, міграційні процеси, розвиток цифрових технологій, ставлять перед міжнародною спільнотою нові завдання. Наприклад, права людини у контексті нових технологій, зокрема питання конфіденційності особистої інформації та захисту від кіберзлочинності, стають важливими аспектами сучасного міжнародного права. Недостатні заходи кібербезпеки роблять економіку, уряди та окремих осіб вразливими до крадіжки персональних даних та порушень приватності. Зі збільшенням кількості атак кібербезпека стає необхідною для глобальної стабільності, що вимагає міжнародної співпраці, стратегічних інвестицій та колективних зусиль для боротьби з цими загрозами [3, с. 254].

Однак, незважаючи на прогрес, питання забезпечення прав людини на міжнародному рівні стикається з численними труднощами. Сучасний світ відзначається значними політичними і економічними нерівностями, що впливає на здатність держав дотримуватися міжнародних стандартів. Більше того, міжнародні стандарти прав людини не завжди реалізуються на практиці, навіть у тих

країнах, де вони були офіційно прийняті. Це підкреслює важливість подальшого розвитку міжнародних механізмів, що забезпечують виконання цих стандартів.

Таким чином, міжнародно-правові стандарти у галузі прав людини є основним інструментом забезпечення гідності та свободи кожної людини в сучасному світі. Важливість постійного вдосконалення цих стандартів і механізмів їх виконання залишається актуальною у всіх куточках світу, щоб створити більш справедливий і рівний світ для майбутніх поколінь.

Використані джерела:

1. Бігняк О. В. Основи міжнародно-правових стандартів прав людини. Херсон: Гельветика, 2019. 168 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/3FMB_Pravo/Bihnyak-O.V.-Osnovy-mizhnarodno-pravovykh-standartiv-prav-lyudyny.pdf (дата звернення: 07.05.2025).

2. Наливайко Л. Р., Степаненко К. В. Міжнародно-правові стандарти прав людини: навчальний посібник. Дніпро: ДДУВС, 2019. 184 с. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/3716> (дата звернення: 07.05.2025).

3. Карвацька С. Б., Маник А. З., Строїч М. І. Кібербезпека: сучасні виклики та міжнародно-правові рамки щодо захисту даних. *Вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2025. Вип. 41(3). С. 254–256. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/03/41-3.pdf> (дата звернення: 20.05.2025).

ЗИМА К.С.,

*студентка 4 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Василяка О.К.

ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Тема захисту прав дітей від початку повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України набула особливої гостроти та актуальності, адже саме ця категорія населення є найбільш вразливою. З цією метою органи державної влади активно

запроваджують державну політику, яка спрямована на створення спеціальних органів та звернення за допомогою до міжнародних організацій.

На жаль, в умовах воєнних дій, досить часто фіксуються порушення прав дитини таких як право на життя, право бути з сім'єю, право на освіту та розвиток. У результаті, 17 березня 2022 року Кабінетом Міністрів України було створено Координаційний штаб з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану, який є тимчасовим консультативно-дорадчим органом КМУ, утворюється з метою сприяння координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану [1]. Координаційним штабом було розроблено алгоритм переміщення, забезпечення розміщення, належного догляду та виховання дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів, які знаходяться в зоні активних бойових дій або наближених населених пунктів. Даний алгоритм був затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 27 березня 2022 р. № 385 «Деякі питання тимчасового переміщення (евакуації) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, в умовах воєнного стану» [2]. Крім того, Координаційний штаб спрямував свою діяльність не тільки на дітей, які переміщені в межах території України, але й на дітей, переміщених за кордоном. Тому в рамках реалізації цієї політики було розроблено проєкт Меморандуму про співпрацю у сфері забезпечення соціального захисту дітей, які постраждали воєнних дій та збройних конфліктів між Урядом України та урядом інших держав. Вивчаються проблеми консульського обліку евакуйованих дітей та юридичні питання опікунів. Консульствам ЄС надаються роз'яснення щодо питань статусу дітей та захисту їхніх прав. Координаційному штабу вдалось опрацювати ще одне коло значущих питань:

- алгоритм дій у разі виявлення дитини без супроводу дорослих;
- влаштування дітей, які залишилися під час війни без батьківського піклування, в сімейні форми виховання;
- задоволення потреб дітей, які перебували у закладах, та повернуті в сім'ї на початку воєнних дій;

- супровід дітей чоловіками-громадянами України віком від 18 до 60 років під час виїзду за кордон;
- функціонування закладів, притулків для дітей приватної форми власності в умовах воєнного стану, організація переміщення (евакуації) дітей із цих закладів [3, с.5].

З метою підтримання дітей, які опинилися в складних життєвих обставинах, зокрема, тих дітей, які в результаті бойових дій втратили батьків та залишились без батьківського піклування, була розроблена загальнонаціональна програма Офісом Президента України спільно з UNICEF та Міністерством соціальної політики чат-бот «Дитина не сама». Кожен хто помітить, що дитина загубилася, стала свідком насильства чи опинилася у небезпечній ситуації, може звернутись до чат-бот «Дитина не сама», який стане швидким каналом зв'язку з надання екстреної допомоги дитині. Окремо у боті є вкладка для іноземців. Заявку можуть заповнити лише іноземні організації, які готові тимчасово прихистити організовані групи українських дітей. Нині українці подали вже понад 18 000 заявок, щоб тимчасово прихистити дітей. Чат-бот «Дитина не сама» є досить простий та доступний у користуванні, має швидке реагування та конфіденційність, що дозволяє йому бути максимально ефективним.

Міжнародна підтримка у захисті прав дітей під час воєнних дій є складною та багатогранною, але не менш цінною для України. Головна її мета полягає в тому, щоб життя кожної української дитини було в безпеці та сприятливому середовищі. Відповідно, 23 березня 2022 року був прийнятий стратегічний документ Ради Європи з прав дитини на 2022–2027 роки, яким передбачаються основні напрямки допомоги біженцям з України, включаючи дітей. Згідно з цим документом біженцям має бути забезпечено надання психосоціальної підтримки, медичні послуги та доступ до освіти. Особлива увага приділяється дітям-сиротам, дітям без супроводу, дітям з інвалідністю, дітям з особливими потребами та дітям, які залишились без батьківського піклування.

ЮНІСЕФ (UNICEF) є головною міжнародною організацією, яка опікується питаннями дітей. Організація співпрацює зі 190 країнами, які підтримують її у питаннях охорони здоров'я, харчування, освіти, захисту від насильства та експлуатації. У вересні 2023 року

розпочалося дослідження ЮНІСЕФ в Україні, яке передбачало збирання та аналіз якісних і кількісних даних. Воно включало телефонні опитування та обговорення у фокус-групах із метою якнайкращого узгодження програм ЮНІСЕФ із найбільш нагальними потребами українських родин і дітей в різних регіонах, у тому числі на Заході, в Центрі, в Києві, а також на деокупованих та прифронтових територіях [4, ст. 3]. Результати опитування розкривають низку загальнонаціональних проблем, спричинених війною, як-от проблема постачання продовольства, доступ до води, засобів гігієни, ліків та фінансової допомоги. Спочатку респонденти стикнулися з труднощами із забезпеченням такими необхідними потребами, як їжа та вода, але зараз розв'язано багато нагальних практичних завдань [4, с. 6]. Зважаючи на такі результати, ЮНІСЕФ активно зосередив свої зусилля на наданні гуманітарної допомоги, зокрема, доставляючи життєво необхідні запаси, такі як чиста вода, продукти харчування, гігієнічні набори та медикаменти для дітей та їхніх сімей, які постраждали внаслідок війни. Дані також показують різницю в соціальній допомозі з надійною підтримкою для дітей віком 0–3 роки (91%), яка поступово зменшується до 45% для дітей від 3 до 5 років і знижується до 33% для дітей у віці 6–17 років. Крім того, у звіті зазначено, що 59% батьків повідомляють, що не отримують соціальної допомоги на своїх дітей, що підкреслює існуючу різницю в підтримці [4, с. 7]. Тому ще одним з пріоритетних напрямків в діяльності ЮНІСЕФ є надання грошової допомоги. Війна спричинила психологічні наслідки, в результаті яких поширилась проблема щодо високого рівня тривожності, чутливості до гучних звуків та проблеми зі сном. Діти є особливо вразливими з точки зору психологічного здоров'я. Зважаючи на такі тенденції, спеціалістами ЮНІСЕФ надається психологічна допомога дітям, які пережили травматичні події під час проведення воєнних дій.

Отже, захист прав та надання допомоги дітям під час війни – одне з пріоритетних завдань держави та громадськості на сьогоднішній день. Спільними зусиллями держави та міжнародних організацій, українські діти забезпечені психологічною підтримкою, освітою, фінансовою допомогою, особлива увага приділялась дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування. За

допомогою таких заходів найбільш вразлива категорія населення мала гарантію на реалізацію права на життя та безпеку, охорону здоров'я, освіту, сім'ю та піклування.

Використані джерела:

1. Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану: Постанова Каб. Міністрів України від 17.03.2022 № 302: станом на 9 лип. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302-2022-п#Text>.

2. Про тимчасове переміщення (евакуацію) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, та їх повернення: Постанова Каб. Міністрів України від 01.06.2023 № 546 : станом на 27 берез. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/546-2023-п#Text>.

3. Лазебна М., Герасимчук Д. Життя дітей під час війни. *UNICEF, for every child*. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/43321/file/The%20summary%20report%20of%20the%20Survey%20of%20Ukrainian%20parents_ua.pdf.pdf.

4. Життя дітей під час війни. *UNICEF, for every child*. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/43321/file/The%20summary%20report%20of%20the%20Survey%20of%20Ukrainian%20parents_ua.pdf.pdf.

ФІРАР О.І.,

*студентка 1 курсу Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Корунчак Л.А.

ПРЯМА І ПРЕДСТАВНИЦЬКА ДЕМОКРАТІЯ В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ: ЗАПОРІЗЬКА СІЧ ТА СУЧАСНА УКРАЇНА

Стаття 1 Конституції України проголошує: «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава» [1]. Подібне визначення є констатацією факту дотримання демократичного вектору здійснення політичної влади. Демократія – це форма політичного режиму, в основі якої лежить система інститу-

цій, що забезпечує участь громадян в управлінні державою, дотримання прав та свобод людини і громадянина, реалізацію принципу рівноправності [3, с. 329].

Прагнення до демократизму прослідковується протягом усієї історії українського державотворення. Найяскравішим виявом народовладдя є політичний режим Запорізької Січі та сучасної України. Важливо зазначити, що демократія у двох випадках була представлена у різних видах: прямій та опосередкованій. Запорізька Січ, що виникла ще у середині XVI ст., вважалася демократичною республікою, адже мала характерні риси такого державного утворення: наявність компетентних владних органів, склад яких обирався шляхом виборів; системи джерел права; території. У політичному житті запоріжці керувалися звичаєвим правом, за яким усім козакам надавалися рівні права. Тікаючи від гніту панів, вони відмовилися від визнання авторитету будь-якого правителя, тож здійснювали управління Січчю за принципом самоврядування.

Найвища ланка у військово-політичному устрої належала Загальній військовій раді. До її повноважень входило розв'язання проблем державного значення за участю всіх запоріжців. З цього випливає, що Рада була не представницьким органом, тож повнота законодавчої та адміністративної влади належала безпосередньо козакам. Окрім цього, проводилися ради паланкові та курінні – на території окремих адміністративно-територіальних одиниць [2, с. 55]. Процес прямих виборів у Запорізькій Січі супроводжувався підкиданням шапок та брязканням зброєю.

Відповідно до принципу поділу влади, що закріплював Загальну військову раду як законодавчий орган, виконавчу гілку очолював Кош – обрані на Раді посадовці. Кошовий отаман, хоч і зосереджував у своїх руках військову, судову та адміністративну владу, проте належав до Кошу та підпорядковувався Військовій раді [7, с. 116]. Судову владу виражала система судів: паланковий – суд I інстанції (цивільні справи), суддя – полковник; курінний – суд II інстанції, суддя – курінний отаман; суд військового судді, що входить до Кошу – суд I інстанції (тяжкі кримінальні справи); суд кошового отамана; суд Загальної військової ради. Полковники та курінні отамани обиралися на Раді [6, с. 119–120]. Можна зробити висновок, що судоустрій Запорізької Січі базувався на принципах територі-

альності, інстанційності та спеціалізації, що забезпечували захист прав та свобод людини.

Попри пряме народовладдя, у його найяскравішому вигляді, існував зворотний бік цього режиму – так звані слабкі сторони. По-перше, під час вирішення питань на Загальній військовій раді багатотисячне зібрання козаків не могло швидко, ефективно та фахово вести переговори або ж складати тексти документів. Вирішення цієї проблеми знайшло відображення у попередній підготовці питань групою авторитетних запоріжців, які у свою чергу, були обрані на Загальній військовій раді. По-друге, збір усіх козаків не був досить оперативним процесом. По-третє, існував психологічний фактор натовпу, що полягав у появі певних настроїв у спільноті та ігноруванні раціональних аргументів [2, с. 55]. Враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок про функціонування на території Запорізької Січі прямої демократії – форми народовладдя, за якої важливі питання державного значення вирішуються шляхом безпосередньої участі народу.

Сучасна Україна – демократична унітарна республіка. Це передбачає дотримання прав та свобод людини і громадянина, що забезпечується поєднанням прямої та представницької демократії, про яке зазначається у статті 5 Основного Закону України: «Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування» [1]. В Україні інститути прямої форми демократії, такі як: вибори та референдуми – наблизилися до інститутів представницької [4, с. 77]. Таким чином, пряме народовладдя стало складовою частиною організації опосередкованого. Останнє ж, у свою чергу, не може існувати без першого.

Згідно зі статтею 69 Конституції України: «Народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії» [1]. Варто звернути увагу на один із найважливіших фактів прояву народовладдя в історії України – Всеукраїнський референдум 1 грудня 1991-го року. У результаті голосування 90,3% громадян відповіли «так» щодо визнання Акту проголошення незалежності України від 24 серпня 1991-го року. Завдяки високій політичній і національній свідомості народу вже

наступного дня, 2 грудня 1991-го року, Україну визнали незалежною Польща і Канада [5, с. 17].

Безпосередньою участю народу в політичному процесі є вибори, що формують склад органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Відтак, Конституція України визначає, що Президент України; народні депутати Верховної Ради України; депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим; депутати сільської, селищної, міської, районної, обласної ради; сільський, селищний, міський голова обираються на посаду «на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування», про що зазначається у статтях 103, 76, 136, 141 відповідно [1]. Дані суб'єкти мають здійснювати управління в інтересах народу та держави: прийняття нормативно-правових актів, забезпечення ефективного функціонування усіх сфер суспільного життя та ін.

Принцип представництва у демократичній державі включає забезпечення потрійної мети: представництво інтересів, представництво територій, представництво громадян. Поєднання прямої та представницької форм демократії сприяє ефективному суспільно-політичному управлінню державою, забезпеченню реалізації принципу народовладдя й участі громадян у політичному житті.

Підсумовуючи результати дослідження даної теми, можна зробити висновок про демократичну орієнтованість українського народу. Як казав В. Черчилль: «Демократія – найгірша форма правління за винятком усіх інших, які людство спробувало до цього часу». На жаль, Україна була змушена «випробувати» інші політичні режими. Зважаючи на це, вона протягом усієї історії неодноразово мусила виборювати своє право на демократичний лад, щоразу доводячи волелюбність та жагу до справедливості.

Використані джерела:

1. Конституція України: від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 1.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 11.05.2025).
2. Коннова М. Історичні аспекти формування системи управління та адміністрування на українських землях козацької доби. *Публічне адміністрування та національна безпека*. 2020. № 6(1). С. 54–59.

3. Нагорна Л. Демократія. *Енциклопедія історії України* / ред. В. Смолій. Київ, 2004. Т. 2: Г–Д. С. 329–331.

4. Народне вето як інститут безпосередньої демократії: монографія / В. Харута та ін. Ужгород, 2021. 256 с.

5. Погорілко В., Федоренко В. Референдуми в Україні: історія та сучасність: монографія. Київ, 2000. 248 с.

6. Тараненко М. Г., Тараненко М. Правовідносини, судоустрій, злочини та покарання на Запорозькій Січі. *ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2017. № 3/4(35/36). С. 117–122.

7. Тімашов В. Правовий порядок діяльності Запорізької Січі у площині права людини на особисте волевиявлення. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 1(239). С. 116–120.

З М І С Т

ПЕРЕДМОВА	3

С Е К Ц І Я 1

ПОШУК БАЛАНСУ ІНТЕРЕСІВ ЛЮДИНИ, СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ В ПУБЛІЧНО-ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ

<i>Козаченко О.В.</i>	Соціальна справедливість як фактор забезпечення балансу інтересів людини, суспільства і держави в процесі здійснення кримінально-правового впливу	5
<i>Мусиченко О.М.</i>	Розширення видів та підстав особливих порядків кримінального провадження як шлях до збалансування інтересів держави, суспільства та учасників кримінального процесу	10
<i>Василяка О.К.</i>	Проблема вербування та використання дітей у збройних конфліктах: психологічні та правові аспекти	14
<i>Чорнозуб Л.В., Будак К.Ю.</i>	Сучасні можливості судової фотографії і відеозапису у практиці розслідування кримінальних правопорушень	18
<i>Калитаєв В.В.</i>	Некаральні кримінально-правові заходи у протидії корупції в проєкті КК України	22
<i>Барда Т.С.</i>	Порівняльно-правовий аналіз інституту суду присяжних у кримінальному процесі: англо-американська та європейська (континентальна) моделі	26
<i>Бєлан Є.В.</i>	Роль судової балістики в розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із застосуванням вогнепальної зброї	30

<i>Боденчук Е.П.</i>	Обставини, які виключають адміністративну відповідальність	33
<i>Бородіна В.Ю.</i>	Дисциплінарна відповідальність прокурорів України	37
<i>Василенко В.В.</i>	Особливості розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з колабораційною діяльністю	40
<i>Векман М.І.</i>	Принцип незалежності у діяльності прокуратури	44
<i>Гардзинська Є.О.</i>	Перевищення повноважень прокурором як загроза ефективності правоохоронної діяльності	47
<i>Гришина К.А.</i>	До питання забезпечення прав людини в Україні	51
<i>Добрянська Є.Є.</i>	Окремі питання щодо провадження за нововиявленими та виключними обставинами	55
<i>Доній А.І.</i>	Співвідношення дисциплінарної та адміністративної відповідальності військовослужбовців	60
<i>Дяченко А.В.</i>	Правове регулювання спостереження як негласної слідчої (розшукової) дії в кримінальному провадженні	64
<i>Заграничний Д.В.</i>	Забезпечення прав людини в кримінальному процесі в умовах воєнного стану	68
<i>Зарицька Х.І.</i>	Сутність та значення досудової доповіді в кримінальному провадженні	72
<i>Згурський Б.А.</i>	Корупція як виклик: порівняльний аналіз статей про отримання неправомірної вигоди у чинному кримінальному законі та в проєкті Кримінального кодексу України	76
<i>Зима К.С.</i>	Типові помилки органів досудового розслідування при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій	79
<i>Іванов М.А.</i>	Держава як гарант забезпечення прав людини: межі втручання	82

<i>Імшеницька Т.А.</i>	Роль органів місцевого самоврядування у забезпеченні публічних послуг: адміністративно-правовий підхід	86
<i>Кобринчук Р.Д.</i>	Міжнародна практика ЄС у сфері адміністративного права	89
<i>Коленкова М.Д.</i>	Баланс між правом на свободу совісті та відповідальністю за кримінальні правопорушення, вчинені на ґрунті релігійної ненависті	92
<i>Кононюк Б.П.</i>	Реалізація антикорупційної політики в Україні: проблематика та ефективність	96
<i>Кроха Д.В.</i>	Забезпечення фундаментальних прав людини в кримінальному провадженні в сучасних умовах війни	100
<i>Кубінець І.М.</i>	Міжнародно-правове реагування на екологічні злочини: перспективи ефективного захисту довкілля	104
<i>Марков-Савченко О.С.</i>	Правовий статус детективів НАБУ	107
<i>Меліков Р.С.</i>	Відповідальність перевізника і захист прав вантажовласника у міжнародних морських перевезеннях	112
<i>Мусиченко В.О.</i>	Позбавлення державних нагород України як новий додатковий вид покарання	116
<i>Олійник А.О.</i>	Особливості застосування амністії та помилування в умовах воєнного стану в Україні	120
<i>Романова А.С.</i>	Захист потерпілих від сексуального насильства: проблеми повторної віктимізації	124
<i>Скляренко К.В.</i>	Проблеми допиту під час досудового розслідування в судовому засіданні	127
<i>Соболев А.Є.</i>	Запобіжний захід у вигляді тримання під вартою: баланс між суспільним інтересом та правами підозрюваного, обвинуваченого	130
<i>Сорочук Д.С.</i>	Правові підстави отримання відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації	134

<i>Спицька Н.Р.</i>	Судовий захист соціальних гарантій військовослужбовців в адміністративному процесі 138
<i>Тарабанова А.П.</i>	Розслідування сучасних видів шахрайств 142
<i>Тюпа С.О.</i>	Медіація як альтернативний спосіб вирішення спорів із застосуванням міжнародної практики 146
<i>Федчак Т.О.</i>	Важливість оновлення Кримінального кодексу України в умовах воєнного стану 149
<i>Фірап О.І.</i>	Перевищення повноважень працівниками територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки 153
<i>Швець Д.О.</i>	ДНК-експертиза як основний інструмент ідентифікації загиблих у зоні бойових дій 157
<i>Федчак Т.О.</i>	Угода про визнання винуватості: компроміс між ефективністю кримінального провадження та справедливістю 161
<i>Хмельов А.О.</i>	Роль прокуратури в захисті прав засуджених осіб 163
<i>Цимбаліст Д.Ю.</i>	Проблеми застосування додаткових покарань 167
<i>Чабаненко Д.А.</i>	Проблеми кримінальної відповідальності за військові кримінальні правопорушення 170
<i>Шихалєєва К.А.</i>	Окремі аспекти кримінального провадження у період воєнного стану 173
<i>Швець Д.О.</i>	Права підозрюваного при затриманні: нормативне регулювання та практичні проблеми 176
<i>Шепель Д.О.</i>	Огляд місця події як слідча дія: визначення, завдання та принципи проведення 180
<i>Чорнозуб Л.В., Спицька Н.Р.</i>	Забезпечення права на охорону здоров'я засуджених в умовах воєнного стану 183
<i>Барда Т.С.</i>	Проблематика поняття уявної оборони як обставини, що виключає кримінальну протиправність діяння 187

<i>Добрянська Є.Є.</i>	Права потерпілого в кримінальному процесі	190
<i>Доній А.І.</i>	Роль Інтерполу у сфері міжнародного співробітництва	194
<i>Заграничний Д.В.</i>	Дослідження слідів вогнепальної зброї і боєприпасів та їх використання в процесі доказування	197
<i>Зарицька Х.І.</i>	Інститут типових і зразкових справ в адміністративному судочинстві України	201
<i>Іванов М.А.</i>	Зовнішній контроль і нагляд за діяльністю Служби безпеки України	205
<i>Коленкова М.Д.</i>	Захист прав потерпілого в кримінальному процесі	209
<i>Кроха Д.В.</i>	Принцип верховенства права в кримінально-правовому регулюванні	213
<i>Кубінець І.М.</i>	Гарантії прав і свобод особи під час проведення обшуку: проблеми реалізації та шляхи вирішення	216
<i>Меліков Р.С.</i>	Баланс інтересів сторін у міжнародних комерційних контрактах	220
<i>Олійник А.О.</i>	Проблеми розслідування воєнних злочинів в умовах обмеженого доступу до окупованих територій	224
<i>Романова А.С.</i>	Види співучасників кримінального правопорушення за проєктом Кримінального кодексу та чинним кримінальним законом України	228
<i>Спицька Н.Р.</i>	Проблемні питання використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій як допустимих доказів у кримінальному провадженні	232
<i>Тарабанова А.П.</i>	Порівняльно-правовий аналіз участі прокурора в кримінальному провадженні за законодавством зарубіжних країн	235
<i>Цимбаліст Д.Ю.</i>	Угода про визнання винуватості: компроміс між інтересами держави і особи	238

<i>Чабаненко Д.А.</i>	Проблеми та особливості збирання доказів у справах щодо неповнолітніх	240
<i>Добрянська Є.Є.</i>	Захист від неправомірного втручання у приватне спілкування: проблеми реалізації правових гарантій	244
<i>Коленкова М.Д.</i>	Адміністративно-правові механізми забезпечення балансу між правом власності та суспільними потребами при відчуженні майна для суспільних потреб	247
<i>Кроха Д.В.</i>	Публічні послуги та їх якість як відображення балансу індивідуальних, суспільних і державних інтересів	250
<i>Спицька Н.Р.</i>	Забезпечення прав обвинуваченого на ефективний захист при укладенні угоди про визнання винуватості	254

С Е К Ц І Я 2

ПОШУК БАЛАНСУ ІНТЕРЕСІВ ЛЮДИНИ, СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ В ПРИВАТНО-ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ

<i>Данильченко О.В.</i>	Використання європейського досвіду цифровізації в процесі захисту майнових і немайнових прав	258
<i>Komar I.I., Yatsenko O.L.</i>	Copyright for works created by artificial intelligence: legal regulation challenges through the prism of balancing individual, societal, and state interests in the digital age	262
<i>Лазарева Н.М.</i>	Стратегія єдиного цифрового ринку ЄС	265
<i>Височин Д.О.</i>	Вплив антимонопольного законодавства на регулювання відносин паралельного імпорту товарів, захищених товарними знаками	267
<i>Боденчук Е.П.</i>	Міжнародна організація праці та її діяльність в Україні	271
<i>Бородіна В.Ю.</i>	Дистанційна робота в умовах пандемії COVID-19 та воєнного стану	274
<i>Доній А.І.</i>	Правова природа персональних даних у цивільному праві	278

<i>Імшеницька Т.А.</i>	Особливості регулювання праці неповнолітніх	281
<i>Кобринчук Р.Д.</i>	Деякі питання регламентації дисциплінарної відповідальності	284
<i>Кроха Д.В.</i>	Договірна свобода та імперативні норми: пошук розумного компромісу	287
<i>Коленкова М.Д.</i>	Спільна сумісна власність подружжя: баланс між особистими правами кожного з подружжя та спільністю майна в умовах трансформації соціальних цінностей	297
<i>Кубінець І.М.</i>	Ефективність переговорів як способу альтернативного вирішення спорів	295
<i>Лоншакова Ю.Р.</i>	Заборона дискримінації жінок у сфері праці	300
<i>Меліков Р.С.</i>	Проблемні питання влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування	302
<i>Олійник А.О.</i>	Використання цифрових доказів у цивільних справах: сучасні виклики та підходи	305
<i>Удовидченко С.С.</i>	Реалізація цивільних прав і обов'язків завдяки цифровим технологіям	309
<i>Федчак Т.О.</i>	Використання смарт-контракту: нова перспектива чи суцільні недоліки?	313
<i>Цимбаліст Д.Ю.</i>	Цифровізація сімейних правовідносин: укладення та розірвання шлюбу онлайн	316
<i>Чабаненко Д.А.</i>	Смарт-контракти в цивільному праві України: перспективи правового визнання	319
<i>Бородіна В.Ю.</i>	Піратство як проблема реалізації авторського права	323
<i>Імшеницька Т.А.</i>	Особливості захисту прав громадян України на житло під час війни	326
<i>Кобринчук Р.Д.</i>	Цивільно-правова характеристика віртуальних активів в Україні	330
<i>Кубінець І.М.</i>	Виклики при затриманні контейнерів у портах: екологічні, економічні та юридичні наслідки	333
<i>Удовидченко С.С.</i>	Організація праці в сучасних умовах (реаліях)	336

С Е К Ц І Я 3

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА В ЕРУ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Ананьєва О.В., Ткаченко В.І.

Вплив цифровізації та сучасних правових
тенденцій на баланс об'єктивного
і суб'єктивного права 341

Волкович О.Ю.

Актуальність роботи системи забезпечення
«електронного суду» у цивільному
та господарському процесі під час війни 345

Дудкіна А.О.

Роль особистості викладача у вихованні
студентства 350

Дудукіна А.О., Сенік В.О.

Покращення психологічного стану молоді
засобами рухової активності 354

Доній А.І.

Розкрадання гуманітарної допомоги
в умовах воєнного стану 357

Колобовніков С.С.

Проблеми встановлення відповідальності
за кримінальні правопорушення,
вчинені за допомогою штучного інтелекту 360

Матіїв М.М.

Вплив соціальних мереж
на формування уявлень про ідеальне тіло
та фізичну активність 363

Меліков Р.С.

Цифрові докази: проблеми автентичності
та допустимості у кримінальному процесі 367

Соболевська І.Ю.

Слухання справ в онлайн-форматі:
компроміс між доступністю правосуддя
та процесуальними гарантіями 371

Тарасенко А.С.

Цифрове громадянство та формування
культури здорового способу життя
в молодіжному середовищі 375

Тукасер Є.Д.

Вплив фізичного виховання на формування
мотиваційно-ціннісних орієнтирів молоді 379

Хапун М.А.

Розвиток фізичної культури та виховання
в епоху цифровізації 382

<i>Чабаненко Д.А.</i>	Роль конституційних цінностей у забезпеченні балансу інтересів прав людини	386
<i>Зарицька Х.І.</i>	Діджиталізація кримінально-виконавчої системи України	389
<i>Меліков Р.С.</i>	Вплив корупції на суспільство: баланс інтересів людини і держави	393
<i>Олійник А.О.</i>	Адміністративно-правові засади функціонування електронного урядування в Україні	397
<i>Дудукіна А.О., Пісковець К.В.</i>	Використання віртуальної та доповненої реальності у фізичній культурі: правові та соціальні виклики	400
<i>Спицька Н.Р.</i>	Застосування міжнародних стандартів захисту прав людини в національних судових системах	404
<i>Удовидченко С.С.</i>	Електронне врядування як форма організації державного управління	408
<i>Федчак Т.О.</i>	Проблеми притягнення до адміністративної відповідальності за поширення недостовірної (фейкової) інформації у соціальних мережах	412
<i>Цимбаліст Д.Ю.</i>	Взаємодія органів публічної влади з громадянами через електронні сервіси: правові гарантії та ризики	415
<i>Дудукіна А.О., Мінакова О.А.</i>	Взаємозв'язок фізичного і духовного розвитку особистості	418

С Е К Ц І Я 4

ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ, ФІЛОСОФІЇ ТА ПРАВА

<i>Sugatska N., Kalitseva O.</i>	Judicial and law enforcement agencies of the western ukrainian people's republic	422
<i>Кононюк Б.П.</i>	Звичаєве козацьке право Запорізької Січі	425
<i>Склярєнко К.В.</i>	Проблеми здійснення адвокатської діяльності в умовах воєнного стану	428

<i>Спицька Н.Р.</i>	Функціонування ЄС крізь призму принципу верховенства права	431
<i>Фірап О.І.</i>	Місцеві органи влади та управління Гетьманщини	436
<i>Гардзинська Є.О.</i>	Принцип верховенства права як основа гармонізації інтересів особи і держави	439
<i>Добрянська Є.Є.</i>	Міжнародно-правові стандарти в галузі прав людини	442
<i>Зима К.С.</i>	Захист прав дітей в період воєнного стану	445
<i>Фірап О.І.</i>	Пряма і представницька демократія в історії української державності: Запорізька Січ та сучасна Україна	449

Наукове видання

**ЛЮДИНА, СУСПІЛЬСТВО, ДЕРЖАВА:
ПРОБЛЕМИ ПОШУКУ
БАЛАНСУ ІНТЕРЕСІВ В ЕРУ
ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

*Матеріали V Всеукраїнської
науково-практичної конференції
м. Миколаїв, 17 червня 2025 року*

Публікації наведено в авторській редакції
з незначними коректорськими правками.

Редакційна колегія не завжди поділяє погляди авторів публікацій.
За достовірність наукового матеріалу, професійного формулювання,
фактичних даних, цитат, власних імен тощо відповідають
автори публікацій та їх наукові керівники.

Формат 60×84¹/₁₆. Ум. друк. арк. 27,0. Тираж 100 пр. Зам. № 534-745.

ВИДАВЕЦЬ І ВИГОТОВЛЮВАЧ

Товариство з обмеженою відповідальністю фірма «Ліон».

54038, м. Миколаїв, вул. Бузника, 5/1.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1506 від 25.09.2003 р.

ISBN 978-617-534-745-4

9 786175 347454